T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE YENİ BİR EĞİTİM MODELİ OLARAK KÖY ENSTİTÜLERİ VE SAVAŞTEPE ÖRNEĞİ (1940-1954)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Emel KARAİSMAİLOĞLU

Tez Danışmanı

Yrd.Doç.Dr. Cahide SINMAZ SÖNMEZ

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE YENİ BİR EĞİTİM MODELİ OLARAK KÖY ENSTİTÜLERİ VE SAVAŞTEPE ÖRNEĞİ (1940-1954)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Emel KARAİSMAİLOĞLU

Tez Danışmanı

Yrd.Doç.Dr. Cahide SINMAZ SÖNMEZ

Çanakkale–2013

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Türk Eğitim Sisteminde Yeni Bir Eğitim Modeli Olarak Köy Enstitüleri ve Savaştepe Örneği (1940-1954)" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

15/ 04/ 2013

Emel KARAİSMAİLOĞLU

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Emel Karaismailoğlu'na ait Türk Eğitim Sisteminde Yeni Bir Eğitim Modeli Olarak Köy Enstitüleri ve Savaştepe Örneği (1940-1954) adlı çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üye Doç. Dr. Muhammet ERAT

Üye Yrd. Doç. Dr. Cahide SINMAZ SÖNMEZ

(Danışman)

Üye Yrd. Doç. Dr. Ali SÖNMEZ

Üye Yrd. Doç. Dr. Halil ŞİMŞEK

Üye Doç. Dr. Cumhur ASLAN

Tez No : 10000824

Tez Savunma Tarihi : 15.04.2013

ONAY

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Hakkı ÖZTÜRK

Enstitü Müdürü

15/05/2013

ÖZET

Cumhuriyet'in ilanıyla beraber üzerinde en çok durulan meselelerden biri eğitimdir. Cumhuriyet Dönemi'nin eğitimdeki temel felsefesi eğitim-öğretim birliğinin sağlanmasına ve laik düşünce sistemine dayanmaktadır. Eğitimin yaygın, çağdaş ve milli olması amaçlanmıştır. Ülke genelinde Cumhuriyetin kazanımlarının, Atatürk ilke ve inkılâplarının yerleşmesi için çeşitli plan ve uygulamalar yapılmıştır. 1935'lerde nüfusun % 80'inin köylerde yaşıyor olması "köylünün aydınlatılması ve eğitimi" önceliğini açığa çıkarmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında okuma yazma oranı %10 seviyesindedir. Nüfusun çoğunluğunun köylerde yaşamasına paralel olarak okuryazarlıktan başlayarak, köylerdeki ilköğretim sorununu çözmek ve köy öğretmeni yetiştirmek için projeler hazırlanmıştır. Bu amaçla, 17 Nisan 1940'ta 3803 sayılı yasayla kabul edilen Köy Enstitüleri kurulmuştur. Köyün ve köylünün eğitim yoluyla kalkındırılması için Türkiye genelinde yerleri özenle seçilen 21 tane Köy Enstitüsü açılmıştır. Bunlardan biri de Savaştepe Köy Enstitüsü'dür.

Savaştepe Köyü, Balıkesir vilayetine bağlı İzmir-Bandırma demiryolu üzerinde olan bir nahiye merkezidir. Eski adı "Giresun" olan köy, Kurtuluş Savaşı'nın ilk büyük çarpışmasını yaşamış ve gönüllü kahramanların başarısından ötürü, 10 Ekim 1934'de çıkarılan bir kararnameyle "Savaştepe" adını almıştır. Savaştepe Köy Enstitüsü'nün temeli birçok köyde olduğu gibi eğitmen kursu üzerine kurulmuştur. Enstitünün kurucu müdürü Sıtkı Akkay, Haziran 1940'ta 40 öğrenci ile eğitime başlamıştır. Köy Enstitülerinin tümünde kendi bölgesine has uygulamalar vardır. Savaştepe'nin iklimi, enstitünün ziraat faaliyetleri için oldukça elverişli olduğundan uygulama derslerinde daha çok tarımsal faaliyetlere yer vermişlerdir. Savaştepe'de kız öğrenci mevcudu diğer enstitülere göre daha fazladır. Sıtkı Akkay da, öğrencilerin üçte birine yakınının kız olmasından ve dolayısıyla kız öğrencinin fazla oluşundan memnuniyet duymuştur.

1940-1944 eğitim-öğretim dönemlerinde Savaştepe Köy Enstitüsü'nde Kurucu müdür başta olmak üzere 17 öğretmen görev yapmıştır. Bu öğretmenlerden 2'si İnşaat, 1'i Marangoz, 1'i Pedagoji Öğretmeni, 1'i Fransızca, 2'si Tarım, 1'i Müzik, 2'si Resim, 1'i Fizik-Kimya, 2'si Tabiat bilgisi, 1'i Tarih ve 2'si Türkçe öğretmenidir. Eğitim başı olarak görev yapan öğretmenin branşı da Fransızca'dır. Enstitü, 1944 ders yılı sonunda ilk mezunlarını vermiştir. Yılsonu sınavlarını başarıyla tamamlayan 37 öğretmenin 8'i kızdır. Bu öğretmenlerin mecburi hizmet süreleri 20 senedir. 1954 yılından itibaren mezun olan öğrenciler, Köy Enstitüsü adıyla eğitime başladıkları halde Köy Enstitüleri'nin Öğretmen Okullarına dönüştürülmesi nedeniyle İlk Öğretmen Okulu adıyla diplomalarını almışlardır. Diploma kayıtları doğrultusunda 15 yılda Savaştepe Köy Enstitüsü'nden 142 Kız öğrencinin, 1846 erkek öğrencinin diploma alarak öğretmenlik hakkı kazandıkları tespit edilmiştir. Köy Enstitüleri'nin program ve uygulamaları 1947'de yapılan yeni programla değişime uğramış; ziraat ve sanat haftası kaldırılarak bu dersler dershanelerde işlenmeye başlanmıştır. Savaştepe Köy Enstitüsü kayıtları doğrultusunda, 1947-1948 eğitim-öğretim yılında okutulan derslerle 1954-1955 yıllarının ders alanları kıyaslandığında uygulanan programdaki değişiklik hemen göze çarpmaktadır. Bilim kültür derslerinin ağırlığı artarken "iş ortamı, üretim ve uygulama" derslerinin sayısı azalmıştır.

ABSTRACT

Education has been one of the most widely debated topics following the proclamation of the Republic. The fundamental philosophy of education of the Republican Period relies on the understanding of a unified education and the secular thought system. It has been aimed that education should be widespread, modern and national. Various plans and practices have been made throughout the country to establish the gains of the Republic of Turkey, Atatürk's principals and revolutions. 80% of the population living in the villages around 1935 revealed the priority of "the enlightment and education of peasants".

During the early years of the Republic, the literacy rate was on the level of 10%. Being in parallel with the majority of the population living in villages, projects were prepared to solve the primary education problem in villages, starting from literacy, and to educate village teachers. The Village Institutes established in April 17, 1940 with the law number 3803 were founded with this purpose. Twenty one Village Institutes were opened throughout Turkey in carefully selected locations to develop villages and villagers via education. The Savaştepe Village Institute was one of them.

The village of Savaştepe has been a district center attached to the Balıkesir Province located on the İzmir-Bandırma railroad. Previously known as "Giresun", the village witnessed the first major armed clash of the Turkish War of Independence and as a result of the success of volunteer forces, it received the name "Savaştepe" with a decree issued on October 10, 1934. The Savaştepe Village Institute started as an instructor training course as happened in many villages. Sıtkı Akkay, the founder principal of the institute, started the education with 40 students in June 1940. Each Village Institute had practices unique to their own regions. Agricultural activities were given more importance in praxis courses as the climate of Savaştepe was quite suitable for the agricultural activities of the

institute. The number of female students in Savaştepe was higher in comparison with other institutes. Sıtkı Akkay was pleased with one-third of the students being females, and thus females being more numerous.

Seventeen teachers, the founder principal being in the first place, served in the Savaştepe Village Institute during the educational terms of 1940-1944. Among these were two construction, one carpentry, one pedagogy, one French, two agriculture, one music, two painting, one physics-chemistry, one biology, one history and one Turkish language teachers. The branch of the teacher serving as the head of education was French. The insitute gave its first graduates at the end of the school year of 1944. Among the thirty seven teachers that successfully completed the final exams at the end of the year, eight were females. The compulsory service duration of these teachers was twenty years. Students who graduated starting from 1954 received diplomas with the name Elementary School Teacher's Training School because the Village Institutes were converted to Teacher's Training Schools, even though these students had started their education under the name Village Institute. In the direction of diploma records, it has been detected that in fifteen years, 142 female and 1846 male students received diplomas from the Savaştepe Village Institute and acquired the right of becoming teachers. The programs and activities of Village Institutes changed with the new program launched in 1947, and the weeks of agriculture and arts were removed, these now being taught in classrooms. In the direction of the records of Savaştepe Village Institute, when the courses taught during the school years of 1947-1948 are compared with the course fields of the years 1954-1955, the changes in the program instantly draw attention. The number of science and culture courses was increased while the number of "workplace environment, production and application" was decreased.

ÖNSÖZ

Eğitim, her dönemde ve her toplumda üzerinde en çok durulan ve önemsenen bir konuların başında gelmektedir. Ancak, modern devletlerin doğuşu ve vatandaşlık kavramının gelişmeye başlaması ile birlikte eğitim anlayışında köklü bir değişim yaşanmış ve zorunlu ve yaygın eğitim kurumları vasıtasıyla toplumların eğitilmesi-dönüştürülmesi başat konulardan biri haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'ne baktığımızda temel eğitim kurumlarının sıbyan mektepleri ve medreseler olduğu görülür. Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma sürecine girmesi ile birlikte öncelikli olarak askeri amaçlı teknik okullar (Mühendishane-i Bahr-i Hümayun, 1773 ve Mühendishane-i Berr-i Hümayun, 1795) açılmaya başlanmıştır. II. Mahmud döneminde ise 1824'de sıbyan mektepleri zorunlu hale getirildiği gibi 1838'de rüşdiye mekteplerinin temeli atılmıştır. Tanzimat döneminden itibaren yapılan eğitim reformlarıyla medreseler dışında rüşdiyeler ve askeri idadiler açılmaya başlanmıştır. Ayrıca öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere 1848'de Dârülmuallimîn-i Rüşdî açılmıştır. Bunun yanı sıra Mekteb-i Tıbbiye (1827), Mekteb-i Harbiye (1834), Mekteb-i Mülkiye (1859), Mekteb-i Sultani (1868) vs. ihtisas mektepleri ve Dârülfünun (1863) açılmıştır. 1869 Maarif Nizamnamesinden sonra ise erkek ve kız rüşdiyelerinin yaygınlaştırılmasına, modern usulde eğitim veren iptidai mekteplerin açılmasına (1873) ve lise seviyesinde eğitim veren idadi mekteplerinin açılmasına (1874) başlanmıştır. Ayrıca bu okullara öğretmen yetiştirmek amacıyla 1870'de Dârülmuallimîn-i Sıbyan ve Dârülmuallimât (Kız Öğretmen Okulu), 1877'de Dârülmuallimîn-i İdadi ve nihayet 1891'de de Dârülmuallimîn-i Âliye açılmıştır. Ancak, İstanbul'dan başlayarak vilayet ve kazalara doğru yaygınlaştırılmaya çalışılan bu okullar kırsal nüfusa hitap etmekten uzaktı. Gerek II. Abdülhamid, gerekse II. Meşrutiyet döneminde eğitime büyük önem verilmesine rağmen toplumsal önyargılar, ulusal ayaklanma ve savaşların getirdiği ekonomik ve siyasi buhranlar, Osmanlı Devleti'nin son döneminde eğitim alanında yapılan reformlardan beklenen sonuçlara ulaşılmasını engelledi.

Cumhuriyetin ilanından sonra yeni bir devlet ve yeni bir toplum inşası sürecinde eğitime büyük önem verildi. Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Medreselerin kapatılması, Harf İnkılâbı, millet mekteplerinin kurulması, müfredat programlarının yenilenmesi, okuma-yazma seferberliğinin başlatılması modern eğitime geçiş amacıyla atılan adımlardan bazılarıdır. Bu doğrultuda Cumhuriyet ideolojisinin temsilcisi ve taşıyıcısı olarak öğretmenlere büyük önem verilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitimin yaygınlaştırılması ve nüfusun büyük çoğunluğunun yaşadığı köylere de modern eğitimin ve anlayışların ulaştırılması yeni rejimin en önemli hedefleri arasında idi. Ancak, bu amaçla çeşitli adımlar atıldı ise de öğretmen yetersizliği sebebiyle istenilen sonuçlar alınamadı. Köylünün eğitilmesi ve aydınlatılmasının yanı sıra Atatürk ilke ve inkılâplarını köylere götürecek olan öğretmen kadrolarının yetiştirilmesi ihtiyacı, Köy Enstitüleri'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Kuruluşunda İsmet İnönü, Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un büyük katkıları olan ve 1940-1954 yılları arasında faaliyet gösteren Köy Enstitülerinde köylünün eğitim ihtiyacını karşılayacak öğretmenlerin yetiştirilmesine öncelik verilmiştir. Köy Enstitüsü öğrencileri, köy şartlarına uyum sorunu yaşamamaları için daha çok köylerden seçiliyorlardı. Enstitülerde temel fen ve sosyal bilimler, resim, müzik vs. derslerin yanı sıra ziraat, marangozluk, demircilik, doğramacılık, inşaat gibi alanlarda da uygulamaları olarak eğitim veriliyordu. Enstitü mezunu öğretmenlerden göreve başladıkları köylerde eğitim-öğretim faaliyetlerini idare etmesi, köylüye liderlik ve rehberlik etmesi, köylüyü ziraat alanında bilgilendirmesi ve Cumhuriyet ideallerini köylülere benimsetmesi bekleniyordu. Ancak, II. Dünya Savaşından sonra Türkiye'de ve dünyada ortaya çıkan yeni gelişmeler, çok partili hayata geçiş, eğitim ve öğretmen yetiştirme konusunda yeni anlayışların benimsenmesi sebebi ile Köy Enstitüleri 1954 yılında kapatıldı. Bu süre zarfında aralarında Savaştepe Köy Enstitüsü'nün de bulunduğu 21 Köy Enstitüsü'nden 17.321 öğretmen mezun oldu. Kurucu müdür Sıtkı Akkay'ın nezaretinde Haziran 1940'ta 40 öğrenci ile eğitime başlanan Savaştepe Köy Enstitüsü'nde 1959 yılına kadar 142 kız ve 1846 erkek öğrenci diploma alarak öğretmenlik hakkı kazanmıştır.

Köy Enstitüleri şüphesiz Türkiye'de eğitim ve öğretmen yetiştirme meselesinde önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte kapatılışından bu yana Köy Enstitüleri ideolojik ve siyasi tartışmaların gölgesinde kalmıştır. Nitekim konuyla ilgili literatürün büyük bir

bölümü Köy Enstitülerini eğitim-öğretim formasyonu ve zamanın koşullarına uygun, nitelikli öğretmen yetiştirme meselesine cevap verip-vermediğinden çok, idealleştirme veya karalama anlayışıyla kaleme alınmıştır. Bizim tez konusu olarak Savaştepe örneğinde Köy Enstitülerini incelememizin sebeplerinden birisi budur. Tez çalışmamızda Köy Enstitüleri'nin hangi amaçla ve nasıl koşullarda kurulduğu, öğrencilerin seçimi, eğitim-öğretim programları, müfredat ve uygulamalı dersler, enstitülerden mezun olan öğretmenler, Enstitülerin kapatılması meselesi ve bu bağlamda Savaştepe Köy Enstitüsü'nün kuruluşu, faaliyetleri ve Türk eğitimine katkılarını incelemeye çalışacağız.

Tezin hazırlanışında Köy Enstitüleri ile ilgili literatürün yanı sıra Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, TBMM Tutanak Dergileri, TBMM Zabıt Cerideleri, yayınlanmış vesika ve hatıralar ile Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi'nden yararlandım. Ayrıca, Köy Enstitülerinde okuyan ve özellikle Savaştepe Köy Enstitüsü mezunu ulaşabildiğim bazı eğitimcilerle mülakatlar yaparak enstitüler hakkında bilgi toplamaya çalıştım ve onların anılarına başvurdum.

Tez çalışmalarım esnasında hem Savaştepe Köy Enstitüsü döneminden kalma belgelere ulaşmak, hem de okulu yerinde görmek amacıyla Savaştepe'ye giderek günümüzde Anadolu Öğretmen Lisesi olarak eğitim veren Savaştepe Anadolu Öğretmen Lisesi Müdürlüğü'ne müracaat ettim. Okul müdürü ve müdür yardımcıları Savaştepe İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün izni ile okul arşivinden yararlanmama imkân sağladılar. Böylece, Savaştepe Köy Enstitüsü dönemine ait öğrenci künye defterleri, diploma defterleri, sicil defterleri, öğretmen kayıtları, bütçe defterleri vs. evraka ulaşmamı sağladıkları için Savaştepe İlçe Milli Eğitim Müdürü Halil İbrahim Koyuncu'ya, Savaştepe Anadolu Öğretmen Lisesi Müdürü Veysel Yılmaz ve Müdür Baş Yardımcısı Cahit Şakran Bey'lere şükranlarımı sunarım. İlerlemiş yaşlarına rağmen bana zaman ayırma nezaketi göstererek Köy Enstitüleri ve bilhassa Savaştepe Köy Enstitüsü hakkındaki tüm sorularıma verdikleri samimi cevaplarla beni aydınlatan ve tezime katkı sağlayan Savaştepe Köy Enstitüsü mezunları Hasan Anıl, Osman Ekin ve İsmail Hakkı Çetin'e ve dört yıl Savaştepe Köy Enstitüsü'nde okuduktan sonra Kızılçullu Köy Enstitüsü'nden mezun olan Melekşan Özduyar Kartal'a müteşekkirim. Ayrıca, tez konusu seçimi ve ilgili literatür ve kaynakların değerlendirilmesindeki görüş ve yönlendirmelerinden dolayı kendisi de

Savaştepe Öğretmen Lisesi mezunu olan Yard.Doç.Dr. Aşkın Koyuncu'ya ve özellikle tez çalışmam boyunca yardımlarını esirgemeyen, büyük bir titizlik ve özveri ile eksiklerimi kapatmaya çalışan ve görüş, öneri ve fikirleri ile beni yönlendiren tez danışmanım Yard.Doç.Dr. Cahide Sınmaz Sönmez'e teşekkür ederim. Son olarak, çalışmalarım sırasındaki desteğinden dolayı Muharrem Alemdaroğlu ile teşvik, destek ve sabrından dolayı eşim Zübeyir Karaismailoğlu'na teşekkür ederim.

Nisan 2013

Emel KARAİSMAİLOĞLU

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Özet i

Abstract iii

Önsöz v

Kısaltmalar xii

Giriş 1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÖY ENSTİTÜLERİ'NİN KURULUŞU VE İŞLEYİŞİ

1. Köy Enstitülerine Giden Yol 8

1.1. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Öğretmen Yetiştirme Problemi ve Köy Muallim Mekteplerinin Kuruluşu 8

1.2. Köy Eğitmenlik Kursları 14

1.3. Köy Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüsü Deneyi 20

2. Köy Enstitülerinin Kuruluşu 23

2.1. 17 Nisan 1940 Tarihli 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ve Yeni Açılan Köy Enstitüleri 23

2.2. Köy Enstitüleri Kanunu'nu Çıkarılış Gerekçeleri ve Kanun Görüşmeleri 28

2.3. İsmail Hakkı Tonguç, İsmet İnönü ve Hasan Ali Yücel'in Eğitime ve Köy Enstitüleri'ne Bakışı 33

2.4. Köy Enstitüleri'nin Genel Özellikleri ve Köylülerin Enstitülere Yaklaşımı 36

2.5. Enstitülerde Okuyacak Olan Öğrencilerin Seçimi, Uygulama ve Hedefler 37

2.6. Enstitülerde Uygulanan Ders Programları ve İşleyişi..... 40

2.7. 4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu 49

2.8. Köy Enstitüleri ile İlgili Diğer Yasal Düzenlemeler 58

2.9. Enstitülere Öğretmen Yetiştiren Kurum: Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü..... 64

İKİNCİ BÖLÜM

KÖY ENSTİTÜLERİNİN KAPATILIŞI VE ENSTİTÜLERİN TÜRK EĞİTİM TARİHİNDEKİ ÖNEMİ

1. Köy Enstitüleri'nin Kapatılmasını Hazırlayan Sebepler 67

2. Köy Enstitüleri'nin Kapatılış Süreci..... 74

3. Köy Enstitüleri'nin Türk Eğitim Tarihi'ndeki Önemi..... 87

4. Köy Enstitülerinin Türk Eğitimine Katkıları..... 88

5. Yabancıların Gözünden Köy Enstitülerine..... 91

6. Köy Enstitüsü Çıkışlı Politikacılar, Parlamenterler..... 93

7. Köy Enstitüsü Mezunu Bilim Adamı, Yazar, Ozan ve Ressamlardan Bazıları 95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAVAŞTEPE KÖY ENSTİTÜSÜ

1. Savaştepe Yöresi ve Bölgenin Genel Özellikleri 97

2. Enstitünün Yeri, Kuruluşu ve İşleyişi..... 98

3. Savaştepe'de Öğretmenlik ve Okulun İlk Öğretmenleri 106

4. Savaştepe Köy Enstitüsü'nün Öğrenci Profili ve Öğrencilerin Seçimi..... 114

5. Savaştepe Köy Enstitüsü'nde Okutulan Dersler ve Ziraat Nöbetleri 117

5.1. 3. Sınıfların Ders Alanları (1947-1948) 118

5.2. 4. Sınıfların Ders Alanları (1947-1948) 119

5.3. 5. Sınıfların Ders Alanları (1947-1948) 119

5.4. 1, 2 ve 3. Sınıfların Ders Alanları (1954-1955)..... 120

5.5. 4. Sınıfların Ders Alanları 121

5.6. 5. Sınıfların Ders Alanları 121
5.7. 6. Sınıfların Ders Alanları 121
6. Savaştepe Köy Enstitüsü'nden mezun olan öğrenciler..... 124
7. Savaştepe Köy Enstitüsü'ne Yapılan Ziyaretler..... 129
8. Öğrenciler Arasında Yardımlaşma ve Dayanışma 131
9. Mezunların Gözüyle Savaştepe 132

SONUÇ..... 138
KAYNAKÇA 140
EKLER..... 148
EK-I Köy Enstitüleri Kanunu..... 148
EK-II Savaştepe Köy Enstitüsü 1952 Yılı Mezunlarından Hasan Anıl ile Söyleşi 153
EK-III Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 Yılı Mezunlarından Osman Ekin ile Söyleşi 156
EK-IV Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 Yılı Mezunlarından İsmail Hakkı Çetin ile Söyleşi 159
EK-V Savaştepe Köy Enstitüsü Öğrencilerinden ve Kızılçullu Köy Enstitüsü 1951 Yılı Mezunlarından Melekşan (Özduyar) Kartal İle Söyleşi..... 163
EK-VI 1946-1957 Yıllarına Ait Müstahdem Sicil Defteri'nde Yer Alan İsimler..... 165
EK-VII Savaştepe'den Kızılçullu Köy Enstitüsü'ne Gönderilen Kız Öğrenciler..... 167
EK-VIII Geçmişten Günümüze Fotoğraflarla Savaştepe Köy Enstitüsü ve Savaştepe Anadolu Öğretmen Lisesi..... 168

KISALTMALAR

a.g.b: Adı geçen bildiri

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DDY: Devlet Demir Yolları

DP: Demokrat Parti

km.: Kilometre

PTT: Posta, Telefon, Telgraf

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TBMMZC: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

YKKED: Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği

GİRİŞ

Eğitim; güçlenmek, ilerlemek ve kalkınmak isteyen her millet ve devletin özenle çalışmasını zorunlu kılan bir sahadır. Bu sahada başarılı olup hedefe ulaşmayı sağlamak için nitelikli öğretmenler yetiştirmek şarttır. Bu sebeple, tarihte öğretmen yetiştirme meselesi, üzerinde önemle durulan konulardan biri olmuştur. Dolayısıyla Türk Tarihindeki modernleşme süreci incelendiğinde önemli ıslahat alanlarından birinin de eğitim olduğu görülür. Yeni kurulan devletler, şüphesiz kendilerinden önceki devletin eğitim kurumlarından etkilenmiş ya da devraldıkları eğitim mirası üzerinde reformlar yaparak onları dönemlerine uyarlamışlardır. Bunu, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan tarihsel süreçte de görmek mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş yıllarında, ülkede Kurtuluş Savaşı devam ederken dahi 15-21 Temmuz 1921'de Maarif Kongresi'nin toplanması, 1924'te eğitim-öğretim kurumlarını devlet çatısında birleştiren Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılması ve Medreselerin kapatılması gibi gelişmeler ulus devletin inşası sürecinde eğitime verilen önemin ve bu konuda var olan sorunların çözümlenmeye çalışıldığının göstergesidir.

Mektep-medrese şeklindeki okul sistemi, Osmanlılara Selçuklulardan ve Anadolu'daki Türk Beyliklerinden miras kalmıştır. Osmanlı Devleti de kuruluş ve yükseliş dönemlerinde bu sistemi geliştirerek, yüceltmiştir. Fatih Sultan Mehmet, Sıbyan Mektepleri'nin öğretmen ihtiyaçlarına cevap vermek için, yetiştirilecek olan Mekatib-i Sıbyan'a ayrı bir program yapılmasını istemiştir. Bu durum padişahın, öğretmen yetiştirme meselesiyle özel olarak ilgilendiğinin bir göstergesidir. XVII. yüzyılda artık, temel eğitim kurumu sayılan medreselerin yeterli olmadığı ve ihtiyaca cevap vermediği anlaşılmıştır. Zaman zaman bu durumu düzeltmek için çözüm yolları aranmış olsa da sorunun kaynağı medreselerin yapısından çok işleyişinde ortaya çıkan aksaklıklara bağlanmıştır. XVIII. yüzyılda ise medreselerin dönemin ihtiyaçlarını karşılayacak yapıda olmaması, askeri alanda Batı'nın örnek alınmasına ve Batı tekniğiyle çalışan yeni eğitim kurumları

açılmasına zemin hazırlamıştır. 1734'te Hendesehane, 1773 yılında Mühendishane-i Bahr-i Hümayun ve 1795 yılında Mühendishane-i Berr-i Hümayun'un açılışı bu bağlamda değerlendirilmelidir. Yeni okulların başarılı olması için gerekli öğretmenlerin bulunması, ders programının, ders araç gerecinin, okul binalarının temin edilmesi ve okullara nitelikli öğrenciler bulunması gerekiyordu.[1]

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda da eğitim ve öğretmen yetiştirme konularıyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Örneğin, II. Mahmud döneminde 1824 yılında sıbyan mektepleri zorunlu hale getirilmiş, yurt dışına öğrenci gönderilmiş ve 1838 yılında rüşdiye mekteplerinin temeli atılmıştır. Yine II. Mahmud döneminde 1827'de Mekteb-i Tıbbiye ve 1834'de Mekteb-i Harbiye'nin açılışı eğitim alanında atılan önemli adımlardandır. Tanzimat döneminden itibaren yapılan eğitim reformlarıyla medreseler dışında rüşdiyeler ve askeri idadiler açılmaya başlanmıştır. Bu anlamda eğitim reformlarını düzenlemek üzere 1845'de Meclis-i Maarif-i Muvakkat'ın teşekkülü ve ardından 1846'da Meclis-i Maarif-i Umumiye'nin ve bu meclise bağlı olarak Mekatib-i Umumiye Nezareti'nin kurulması Tanzimat devlet adamlarının modern eğitime verdikleri önemin açık bir göstergesidir. 1857 yılında Maarif-i Umumiye Nezareti'nin kurulması ile eğitim kurumları aynı çatı altında birleştirilmiştir. Yine Tanzimat Döneminde Mekteb-i Mülkiye (1859), Mekteb-i Sultani (1868) vs. ihtisas mektepleri ile Dârülfünun (1863) açılmıştır. Kız çocuklarının eğitimi için de 1859'da İstanbul'da bir İnas Rüşdiyesi açılması, vurgulanması gereken bir hususdur. 1869 Maarif Nizamnamesinden sonra ise erkek ve kız rüşdiyelerinin yaygınlaştırılmasına, modern usulde eğitim veren iptidai mekteplerin açılmasına (1873) ve lise seviyesinde eğitim veren idadi mekteplerinin açılmasına (1874) başlanmıştır. Öte yandan, Tanzimat döneminde açılan yeni okullara modern usullerle öğretmen yetiştirme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu sebeple ilk olarak rüştiyelerin öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla 16 Mart 1848'de İstanbul'da Dârülmuallimîn-i Rüşdî açılmıştır. 1869 Maarif Nizamnamesi, öğretmen yetiştirilmesi meselesini de gündeme getirmiş ve 1870 yılında Dârülmuallimîn-i Sıbyan ve Dârülmuallimât (Kız Öğretmen Okulu) açılmıştır. Ardından lise seviyesindeki okullara öğretmen yetiştirmek amacıyla 1877'de Dârülmuallimîn-i İdadi

[1] Hasan Ali Koçer, "Eğitim Reformları Açısından Öğretmen Yetiştirme Problemi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, 1973, s. 3, 4.

ve nihayet 1891'de de Dârülmuallimîn-i Âliye yani yüksek öğretmen okulu açılmıştır.[2] Öğretmen yetiştirme meselesinde bilhassa II. Abdülhamit devrinde önemli gelişmeler yaşanmıştır.[3] Nitekim 1882'de İstanbul dışında ilk öğretmen okulu Edirne'de açılmıştır. XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Edirne'nin ardından Bursa, Bağdat, Diyarbakır, Adana, Beyrut, Halep, Şam, Trabzon, Kastamonu, Elazığ, Musul ve İzmir'de olmak üzere 14 farklı yerde daha öğretmen okulu açıldığı görülmektedir. II. Meşrutiyet döneminde de eğitim alanında önemli adımlar atılmıştır ve Cumhuriyetin eğitim anlayışına yön veren düşüncelerden birçoğu bu dönemde ortaya çıkmıştır. Nitekim Tarık Zafer Tunaya'nın, "*II. Meşrutiyet Dönemi, Cumhuriyetin laboratuarı görevini yapmıştır*" şeklindeki tespitinde eğitim alanında yapılan reformların da rolü büyüktür. Öte yandan Osmanlı Döneminden Cumhuriyet yönetimine 7'si kız ve 13'ü erkek olmak üzere 20 öğretmen okulu miras kalmıştır.[4]

Osmanlı Devleti'nin son döneminde eğitimin modernleştirilmesi çabalarına bağlı olarak çok sayıda yeni okul açılmasına ve bu okullar için öğretmen yetiştirilmesine önem verilmesine rağmen ülkedeki öğretmen ihtiyacı çok büyüktü. Nitekim 1910-1912 yıllarında Maarif Nazırlığı yapan Emrullah Efendi döneminde ülkenin 70 bin öğretmene ihtiyacı olduğu tespit edilmiş, ancak mevcut öğretmen sayısının ihtiyacın % 1'i kadar olduğu saptanmıştır.[5] Kastamonu mebusu İsmail Mahir Efendi (1869-1916) de köy eğitimi sorununu ele almış ve "*öğretmen çiftçiler, çiftçi öğretmenler*" formülünü 1914'te Meclis-i Mebusan'da dile getirmiştir. Ancak, İzmir civarında Akmeşe'de bir deneme yapılmış ise de I. Dünya Savaşı sırasında ekonomik ve sosyal problemler yüzünden bu düşünce hayata geçirilememiştir. Çifteler Köy Enstitüsü müdürlüğü yapan Rauf İnan, Köy Enstitüleri'nin kurumsal temelinde İsmail Mahir Efendi'nin önerilerinin önemli payının olduğunu ifade etmektedir.[6] Öte yandan, I. Dünya Savaşı yıllarında II. Meşrutiyet Dönemi eğitimcilerimizden Ethem Nejat'ın eğitim çalışmalarını sürdürdüğü bazı okullarda bu ilkeler uygulanmış ve 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde de benzer fikirler kabul edilmiştir.

---

[2] Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 8-28; Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 35-65.

[3] II. Abdülhamid dönemi eğitim reformları hakkında geniş bilgi için bkz. Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri ....*

[4] Hasan Ali Koçer, "Eğitim Reformları Açısından …", s. 7-10; Halit Dursunoğlu, "Cumhuriyet Döneminde İlköğretime Öğretmen Yetiştirmenin Tarihi Gelişimi", *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 160, Güz 2003, s. 64.

[5] Yalçın Kaya, *Köy Enstitüleri "Antigone'den Mızraklı İlmihale"*, C.I, 1. Baskı, İstanbul 2001, s. 25.

[6] Yalçın Kaya, *Köy Enstitüleri …*, s. 28.

Kırsaldaki eğitime çözüm önerilerinin de tartışıldığı bu kongrede yakın köylerin birleştirilmesine ve temel eğitim, teorik dersler ve uygulamalı tarım dersleri gösterilen okulların kurulmasına karar verilmiştir. Bunun için yatılı okulların açılması, kitap vs. malzemenin basılıp öğrencilere ücretsiz dağıtılması ve buralarda öğrencilerin öğretmen gözetiminde uygulamalı dersler eşliğinde üretim yapmaları uygun görülmüştür.[7] 1923 yılından Köy Enstitüleri'nin kurulduğu 1940 yılına kadar enstitüye giden yolda *köy muallim mektepleri, millet mektepleri* ve *eğitmen kursları* şeklinde üç önemli eğitim hamlesi gerçekleştirilmiştir. Köy Enstitüleri'nin kanun ve programlarının saptanmasında bu hamlelerin önemli etkileri bulunmaktadır.

Atatürk'ün en önemli hedeflerinden biri ülkeyi çağdaş, demokratik bir toplum durumuna dönüştürmenin yanı sıra, bu gelişmenin sürekli olmasını da sağlamaktı. Atatürk, değişme ve gelişmenin ancak uygun insan gücünün yetiştirilmesiyle mümkün olabileceğine inanıyordu. Bu sebeple Cumhuriyet dönemi eğitim politikasında *"eğitimin ulusal, bilimsel, laik, çağdaş, uygulamalı ve karma olması"* temel ilkeler olarak belirlenmiş ve bu doğrultuda yeni bir eğitim sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca, aydınlanma, demokratikleşme, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan gelişmeyi amaçlayan yenilikçi ve ulusal bir eğitim politikası hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Şüphesiz toplumda böyle bir dönüşümün başarılabilmesi için öğretmenlere çok büyük bir görev düşüyordu. Nitekim Atatürk, daha 22 Ekim 1922'de Bursa Şark Tiyatrosu'nda yaptığı konuşmada orduların kazandığı zaferin, öğretmenlerin kazanacağı gerçek zaferin ancak bir ön hazırlığı olduğunu vurgulamıştı. Yine, 25 Ağustos 1924'te Ankara'da toplanan ilk *Muallimler Birliği Kurultayı*'nda Atatürk, öğretmenlerin Yeni Türkiye'nin toplumsal hayatında oynayacağı rolün önemini "Öğretmenler!... Yeni kuşak, sizin eseriniz olacaktır... Hiçbir zaman unutmayın ki, Cumhuriyet sizden, 'fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür' kuşaklar ister." sözleriyle dile getirmiştir.[8]

Öte yandan, mevcut öğretmenlerin sayısı ve formasyonu yetersizdi. Bundan dolayı öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere 6 Kasım 1922–7 Mart 1924 tarihleri arasında Maarif

[7] Hasan Ali Koçer, "Eğitim Reformları Açısından …", s. 12-16.
[8] Devrim Alıcı, "Bir Eğitim Devrimcisi: Mustafa Necati", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C: 4, Sayı: 1, Haziran 2008, s. 65, 66.

Vekilliği yapan İsmail Safa döneminde ilk etapta imamlardan, ilkokul mezunlarından ve rüştiyelerden mezun olanlardan öğretmen olarak yararlanılması kararlaştırılmış, bu amaçla açılan kursları bitirenler köylerde üç yıllık bir ilköğretim vermeye başlamıştır. İsmail Hakkı Tonguç'a göre Atatürk'ün eğitim anlayışını kavrayan ilk isim olan İsmail Safa, Türkiye'de modern eğitim planlamasının da mimarıdır. Zira İsmail Safa'nın yayınladığı 8 Mart 1923 tarihli *Maarif Misakı* adlı genelgeyle, ulusal ve çağdaş eğitimin yurdun en uzak köşelerine yayılması; öğretimde birlik ve bütünlüğün sağlanması; bütün okulların gereksinimlerine ve çağdaş eğitim-öğretim ilkelerine göre kurulması, öğretmenlerin daha iyi bir yaşam seviyesine kavuşturulması gerektiği açık bir şekilde vurgulanmıştır.[9] Öte yandan İsmail Safa daha Cumhuriyetin ilanında önce valilere gönderdiği bir telgrafla Ankara, Konya, İzmir, Edirne, Bursa, Sivas, Erzurum, Trabzon ve Diyarbakır'da bütçenin el verdiği ölçüde Darümuallimler açılmasına karar verildiğini ve bu şehirlerden 6-7'sinde Darülmuallimat da açılacağını bildirmiştir.[10]

Cumhuriyet devlet adamları ve aydınlarının gözünde Türkiye'de çağdaş bir toplum yaratma yönündeki çabaların temelinde öğretmenler bulunuyor ve öğretmenler modern devletlerin doğasına uygun olarak toplumun yapısını hedeflenen yönde değiştirip, geliştirecek en önemli güç olarak kabul ediliyordu. Toplumda sosyo-kültürel ve ekonomik gelişmelerin sağlanması için çeşitli mesleklere nitelikli elemanların yetiştirilmesi gerekli idi. Ayrıca, kalkınmak için nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi, maddi ve manevi ideallerin tüm topluma yayılması ve benimsetilmesinde öğretmenlere başat bir rol düşüyordu.[11]

Cumhuriyetin ilk yıllarında okuma-yazma oranının ancak %10 seviyesinde olduğu bir toplumda öğretmen sayısı da tabii olarak oldukça azdı. 1923-24 Öğretim yılında Türkiye'de 4.894 ilkokulda 10.238 öğretmen görev yapıyordu. Bunlardan 9.021'i erkek, 1.217'si ise kadındı.[12] Ancak, bunlardan sadece 2.734'ü öğretmenlik eğitimi almış

[9] Devrim Alıcı, "Bir Eğitim Devrimcisi …", s. 69.
[10] Aynur Bilir, "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin Tarihsel Evrimi ve İstihdam Politikaları", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 44, Sayı: 2, 2011, s. 233, 234.
[11] Rafet Aydın, Harun Şahin, Temel Topal, "Türkiye'de İlköğretime Sınıf Öğretmeni Yetiştirmede Nitelik Arayışları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 12, S: 2, Ağustos 2008, s.125.
[12] TÜİK, *İstatistik Göstergeler: 1923-2011*, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2012, s. 64.

kişilerden oluşuyordu ve nitelikli öğretmenlere büyük bir ihtiyaç vardı.[13] Bu nedenle 1924'te öğretmenlik mesleği için önemli bir adım olan 439 sayılı Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu ile öğretmenliğin bir meslek olduğu vurgulanmıştır. Bu kanunun çıkmasında büyük rolü olan Mustafa Necati, Cumhuriyet tarihinde "*öğretmenliği meslek haline getiren adam*" olarak tanımlanmaktadır. Bakanlığı süresince yaptığı çalışmalar, öğretmenlerle ilişkisi ve öğretmenlerin haklarıyla yakından ilgilenmesi onu Türk eğitim tarihinde müstesna bir yere yükseltmiştir.[14] Mustafa Necati, döneminin en önemli eğitim çalışmalarından biri de Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu doğrultusunda 2 Mart 1926'da 789 sayılı *"Maarif Teşkilatı Kanunu"*nun çıkarılmasıdır. Bu kanun ile ilkokul parasız ve zorunlu olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, kanunun 7. maddesiyle öğretmen okulları, İlk Muallim Mektepleri ve Köy Muallim Mektepleri olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Ülke 13 eğitim bölgesine ayrılmış, her bölgeye "Maarif Emini" adında eğitimciler atanmıştır. Bu sayede eğitim işleri valiliklerden, bakanlık denetimine alınmıştır.[15] Köy Muallim Mektepleri 1927–1928 eğitim-öğretim yılında açılmış, beklenen sonuç alınamayınca 1933 yılında kapatılmıştır.

Köylere öğretmen yetiştirme meselesi, 1930'lu yıllarda farklı kişiler tarafından dile getirilmiştir. Köy Enstitülerinin kuruluşunun temelinde de Atatürk'ün eğitim ve öğretmenlik mesleğinin milletin kurtuluşunda ve ülkenin kalkınmasındaki önemi ile ilgili fikir ve düşünceleri yatmaktadır. Fakat Enstitü fikri hayata geçirilememiş, ancak ilerleyen yıllarda öğretmen yetiştirmede temel bir nitelik kazanmıştır. Köy Enstitüsü denince akla gelen ilk isim şüphesiz İsmail Hakkı Tonguç'tur. Tonguç'un bu konudaki en büyük destekçileri ise Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Hasan Âli Yücel'dir. Yücel'in "hümanist eğitim anlayışı" Köy Enstitüleri'nin temel fikri yapısını oluşturmuştur.[16] Tonguç'a göre köy insanı, köle yaşayışından kurtulmalı, ileri üretim ve yaşama aşamalarına ulaşmalıydı. Ancak bunu, canlanarak bizzat kendisi yapmalıydı. Ülkenin tamamı bir eğitim alanı durumuna getirilmeli, insanın insanı sömürmediği bir yaşamı amaçlayan eğitim imecesine,

[13] Halit Dursunoğlu, "Cumhuriyet Döneminde ..." s. 64; Zafer Tangülü, Oğuzhan Karadeniz, Sinan Ateş, "Cumhuriyetten Günümüze İlköğretime Öğretmen Yetiştirme", *9. Ulusal Sınıf Öğretmenleri Sempozyumu,* Elazığ 2010, s. 1056.
[14] Devrim Alıcı, "Bir Eğitim Devrimcisi …", s. 66.
[15] Fuat Özer, "Mustafa Necati Bey (1894 - 1 Ocak 1929)", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 13, Mayıs 2005, s. 178; Devrim Alıcı, "Bir Eğitim Devrimcisi …", s. 72.
[16] Nurgün Koç, *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri,* 1. Baskı, İdeal Kültür Yay., İstanbul, 2013, s. 176.

tüm insanımız dâhil olmalıydı. Tonguç, dışa kapalı bir yapı arz eden köy öğrencilerini köyden birinin yetiştirebileceğine inanmıştı. Bu sebeple yeni tarzda okul, eğitim programı ve yeni tarzda öğretmenlerin yetiştirilmesi gerektiğini düşünüyordu. Ayrıca köylerin acil öğretmene ihtiyacı vardı. Nitekim 1937-1938 Maarif İstatistiğine göre bu öğretim yılında ilkokullara öğretmen yetiştiren 11 İlk Öğretmen Okulu vardı ve bu okullara 2.807 öğrenci devam ediyordu. Böylece yılda ortalama 600-650 öğretmen yetiştirilebiliyordu.[17] Şüphesiz bu sayı hedeflenen eğitim reformunu gerçekleştirmek için yetersizdi. Devletin bu ihtiyacı karşılayacak öğretmenleri yetiştirebilmesi için ne ekonomik açıdan ne de öğretmen yetiştiren kurumlar bakımından yeterli gücü yoktu. Tonguç da bu doğrultuda köylerden seçilen çocukların öğretmen olarak yetiştirilip yine köylerde görev yapmalarının faydalarını savunuyordu. Hasan Âli Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un bu düşünceleri çerçevesinde Köy Enstitüleri'nin kurulmasına ve eğitim–öğretim seferberliği uygulamasına başlanmış oldu.

[17] Selçuk Uygun, *Tanıklarından Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları (İlk Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri)*, MEB Yayınları: 4203, Bilim ve Kültür Eserleri: 1401, Ankara 2007, s. 7.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÖY ENSTİTÜLERİ'NİN KURULUŞU VE İŞLEYİŞİ

1. Köy Enstitülerine Giden Yol

1.1. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Öğretmen Yetiştirme Problemi ve Köy Muallim Mekteplerinin Kuruluşu

Ulus devletin inşası, modernleşme ve inkılâpların başarıya ulaşması bağlamında Cumhuriyet döneminin en önemli meselelerinden birisi eğitim ve öğretmen yetiştirme meselesi idi. Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine 7'si kız, 13'ü erkek olmak üzere toplam 20 Öğretmen Okulu miras kalmıştı.[1] Cumhuriyetin ilk yıllarında bu okullar yeni ilke, program ve statüleriyle ilkokul öğretmeni yetiştirilmesine önemli katkılar yapmışlardır. Türkiye'de öğretmen yetiştirme meselesinde Cumhuriyet'in ilanından bu yana İlk Muallim Mektepleri (İlk Öğretmen Okulları), Köy Muallim Mektepleri (Köy Öğretmen Okulları), Köy Eğitmen Kursları, Köy Enstitüleri, Yedek Subay Öğretmenler, iki yıllık Eğitim Enstitüleri, iki yıllık Sınıf Öğretmeni Yetiştiren Eğitim Enstitüleri ve Eğitim Fakülteleri'ne gelinceye kadar pek çok aşamadan geçilmiştir.[2]

Modern Türkiye'de öğretmen yetiştirme meselesi daha Milli Mücadele döneminde gündeme gelmiş ve 1921 Maarif Kongresinde ulusal eğitimin ve öğretmenlik mesleğinin önemi vurgulanmıştır. Yine Cumhuriyetin ilanından önce TBMM Hükümetinin Maarif Vekili İsmail Safa, Ankara, Konya, İzmir, Edirne, Bursa, Sivas, Erzurum, Trabzon ve

---

[1] Hasan Ali Koçer, "Eğitim Reformları Açısından Öğretmen Yetiştirme Problemi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, 1973, s. 7-10; Halit Dursunoğlu, "Cumhuriyet Döneminde İlköğretime Öğretmen Yetiştirmenin Tarihi Gelişimi", *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 160, Güz 2003, s. 64.

[2] Zafer Tangülü, Oğuzhan Karadeniz, Sinan Ateş, "Cumhuriyetten Günümüze İlköğretime Öğretmen Yetiştirme", *9. Ulusal Sınıf Öğretmenleri Sempozyumu*, Elazığ, 2010, s. 1056.

Diyarbakır'da bütçenin el verdiği ölçüde Darümuallimler açılmasına karar verildiğini ve bu şehirlerden 6-7'sinde Darülmuallimat da açılacağını valilere bildirdiği gibi, 14 Ağustos 1923'te TBMM'de ilan edilen hükümet programında, ortaöğretim okullarına öğretmen yetiştiren kurumların açılması, yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerinin de meslekî formasyon almaları, staj yapmaları ve böylece öğretmenliğin meslekleştirilmesi konuları ele alınmıştır.[3]

3 Mart 1924 tarihli Tevhid–i Tedrisat Kanunu ve 20 Nisan 1924'de yürürlüğe giren Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile ilköğrenimin her Türk vatandaşı için zorunlu kılınması ve devlet okullarında parasız duruma getirilmesi, bilhassa ilkokul öğretmeni yetiştirmede köklü ve kapsamlı önlemler alınmasını gerektirmiştir. Öte yandan 13 Mart 1924 tarihinde çıkarılan 439 sayılı Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu'nun 1. maddesi ile öğretmenlik, "Devletin umumî hizmetlerinden talim ve terbiye vazifesini üzerine alan, müstakil sınıf ve derecelere ayrılan bir meslek" olarak tanımlanmıştır. 2. madde ile de öğretmenlik ilk, orta ve yüksek tedrisat muallimliği şeklinde üç sınıfa ayrılmıştır.[4] Bu kanunun hazırlanışında Mustafa Necati'nin büyük rolü olmuştur. Keza, öğretmen okullarında ilkokul sonrası dört yıl olan eğitim süresi 1924'te beş yıla yükseltilmiştir. Mustafa Necati'nin Maarif Vekilliği döneminde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu doğrultusunda 2 Mart 1926'da çıkarılan 789 sayılı *"Maarif Teşkilatı Kanunu"*nu ile ilkokul, orta ve yükseköğretimin temel esasları belirlenmiştir. Kanunun 7. maddesiyle öğretmen okulları, beş yıllık İlk Muallim Mektepleri ve üç yıllık Köy Muallim Mektepleri olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Ayrıca, ilkokullar, yatılı ve gündüzlü olacak biçimde, şehir ve köy okulları olmak üzere ikiye ayrılmış; bunların dışında okul bulunmayan köylerin ortasındaki daha büyük bir köyde ya da merkezde olmak üzere "köy yatılı okulu" adıyla bölge okulları kurulmasına karar verilmiştir. Bunun yanı sıra ülke, merkezleri Ankara, İstanbul, İzmir, Edirne, Konya, Antalya, Adana, Sivas, Trabzon, Erzurum, Elazığ, Van ve Gaziantep şehirleri olmak üzere, 13 eğitim bölgesine ayrılmış ve her bölgeye "Maarif Emini" adında eğitim meselesinde tam yetkili uzmanların atanmasına karar verilmiştir. Böylece Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ruhuna uygun şekilde eğitim işleri valiliklerin kontrolünden çıkarılarak

---

[3] Aynur Bilir, "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin Tarihsel Evrimi ve İstihdam Politikaları", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 44, Sayı: 2, 2011, s. 233, 234.

[4] Halit Dursunoğlu, "Cumhuriyet Döneminde ..." s. 64; Devrim Alıcı, "Bir Eğitim Devrimcisi: Mustafa Necati", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C: 4, Sayı: 1, Haziran 2008, s. 66.

bakanlık denetimine alınmıştır.[5] Ardından 22 Nisan 1926 tarihinde çıkarılan 819 sayılı kanunla, öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere il özel idareleri bütçelerinden ayrılacak % 10'luk paylarla bakanlıkça belirlenecek 10 bölge merkezinde birer öğretmen okulu binası yapılması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda inşası planlanan ilk bina, Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü (bugünkü Gazi Eğitim Fakültesi Binası); ikincisi İzmir Erkek Öğretmen Okulu; üçüncüsü de Balıkesir Erkek Muallim Mektebi (bugünkü Necatibey Eğitim Fakültesi) binasıydı.[6] Diğer taraftan Atatürk'ün emriyle 1926-1927 öğretim yılında Türkçe öğretmeni yetiştirmek amacıyla Konya'da bir Orta Muallim Mektebi açılmıştır. Bu okul 1927–1928 öğretim yılında Pedagoji bölümü eklenerek Ankara'ya nakledilmiş ve 1928-1929 öğretim yılında da Matematik, Fizik ve Tabii Bilimler, Tarih, Coğrafya bölümleri açılmıştır. 1929-1930 öğretim yılında da bugünkü Gazi Eğitim Fakültesi binasına taşınarak "Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü" adını almıştır.[7] Öte yandan, 1932–1933 öğretim yılında öğretmen okullarının eğitim süresi altı yıla çıkarılmıştır. İlk üç yılda alan ve kültür eğitimine dayalı ortaokul programı, ikinci üç yılda ise öğretmenlik mesleği ile ilgili derslere ve uygulamaya dayalı meslekî eğitim programı yürürlüğe konulmuştur. Öğretmen Okullarının ortaokul bölümleri bir süre sonra kaldırılmış ve ortaokul mezunu öğrenci alan üç yıllık meslek okulları haline getirilmiştir. Böylece, Ortaokul mezunları doğrudan meslekî eğitime alınarak yetiştirilmeye başlanmış ve bu sistem Türkiye'de uzun yıllar uygulanmıştır.[8]

Türkiye'de Öğretmen okullarının kurulması ve eğitimin yaygınlaştırılmasında büyük katkıları olan Mustafa Necati'nin Maarif Vekilliği sırasında Harf İnkılâbı yapılması, 1928–1929 öğretim yılı döneminde liselerde karma eğitime geçilmesi, Millet Mekteplerinin kuruluşu ve Ankara'da anaokulu öğretmeni yetiştirmek için Ana Muallim Mektebi'nin açılması da eğitim alanındaki en önemli reformlar arasındadır.[9]

---

[5] Fuat Özer, "Mustafa Necati Bey (1894 - 1 Ocak 1929)", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 13, Mayıs 2005, s. 178; Devrim Alıcı, "Bir Eğitim Devrimcisi …", s. 72.
[6] Fuat Özer, "Mustafa Necati Bey ...", s. 178, 179; Devrim Alıcı, "Bir Eğitim Devrimcisi …", s. 74.
[7] Cahit Kavçar, "Cumhuriyet Döneminde Dal Öğretmen Yetiştirme", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 1-2, 2002, s. 2.
[8] Selçuk Uygun, "Türkiye'de Öğretmen Adaylarının Seçimi ile İlgili Bazı Uygulamaların Tarihsel Analizi", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 3, 2010, s. 712; Halit Dursunoğlu, "Cumhuriyet Döneminde ...", s. 65; Rafet Aydın, Harun Şahin, Temel Topal, "Türkiye'de İlköğretime Sınıf Öğretmeni Yetiştirmede Nitelik Arayışları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 12, Sayı: 2, Ağustos 2008, s. 131.
[9] Fuat Özer, "Mustafa Necati Bey ...", s. 181, 182; Devrim Alıcı, "Bir Eğitim Devrimcisi …", s. 75-76.

Köy Muallim Mekteplerinin kurulmasının ülkenin demografik yapısı ve okur-yazarlık oranı ile yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Cumhuriyet döneminin ilk eğitim istatistiklerine bakıldığında ülke çapında okul, öğretmen ve öğrenci sayılarının ve okur-yazma oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. 1923-1924 ve 1927-1928 öğretim yıllarında okul, öğretmen ve öğrenci sayıları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 1.1. 1923-1924 Öğretim Yılında Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları[10]

1923-1924 Öğretim Yılı	**Okul Sayısı**	**Öğretmen Sayısı**			**Öğrenci Sayısı**		
		Erkek	**Kadın**	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
İlkokul	4.894	9021	1217	10.238	273.107	62.954	341.941[11]
Ortaokul	72	-	-	796	-	-	5.905
Lise	23	-	-	513	-	-	1.241
Meslekî ve Teknik Okullar	64	177	81	583[12]	5.172	1.375	6.547
Yüksekokul	9	307	-	307	2.629	285	2.914
Toplam	5.062	9.505	1.298	12.437	280.908	64.614	358.548

Tabloda da görüldüğü üzere 1923-1924 Öğretim yılında Türkiye'de 4.894 ilkokulda görev yapan 10.238 öğretmenden 9.021'i erkek, 1.217'si ise kadındı.[13] Ancak, bunlardan 2356'sı erkek, 378'i kadın olmak üzere sadece 2.734'ü öğretmenlik eğitimi almıştı.[14] Okul, öğretmen ve öğrenci sayıları karşılaştırıldığında ilkokuldan sonraki keskin düşüş dikkat çekici boyuttadır.

Tablo 1.2. 1927-1928 Öğretim Yılında Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları[15]

1927-1928 Öğretim Yılı	**Okul Sayısı**	**Öğretmen Sayısı**			**Öğrenci Sayısı**		
		Erkek	**Kadın**	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
İlkokul	6.043	10.948	4.246	15.194	325.695	133.969	461.985[16]
Ortaokul	78	-	-	791	15.674	3.763	19.858[17]

[10] TÜİK, *İstatistik Göstergeler: 1923-2011*, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2012, s. 64-68.
[11] 1923-24 öğretim yılında cinsiyet ayrımı yapılamayan öğrenci toplama ilave edilmiştir.
[12] 1923-24 öğretim yılında cinsiyet ayrımı yapılamayan 325 öğretmen toplama ilave edilmiştir.
[13] TÜİK, *İstatistik Göstergeler: 1923-2011*, s. 64.
[14] Halit Dursunoğlu, "Cumhuriyet Döneminde ...", s. 64; Zafer Tangülü, Oğuzhan Karadeniz, Sinan Ateş, "Cumhuriyetten Günümüze ...", s. 1056. Dursunoğlu ve ondan naklen Tangülü, Karadeniz ve Ateş'e göre 1923-1924'te öğretmen sayısı 1.081'i kadın, 9.021'i erkek olmak üzere toplam 10.102 idi. (aynı yer).
[15] TÜİK, *İstatistik Göstergeler: 1923-2011*, s. 64-68.
[16] 1927-28 öğretim yılında cinsiyet ayrımı yapılamayan 2.321 öğrenci toplama ilave edilmiştir.

Lise	42	-	-	594	2.748	1.071	3.819
Meslekî ve Teknik Okullar	44	528	170	698	4.896	2.822	7.718
Yüksekokul	18	451	-	451	3.477	441	3.918
Toplam	6.225	11.927	4.416	17.728	352.490	142.066	497.298

1923-1924 ve 1927-1928 öğretim yıllarına ilişkin rakamlar karşılaştırıldığında okul, öğretmen ve öğrenci sayılarındaki büyük artış, Cumhuriyet rejiminin eğitime verdiği önemi ortaya koymakta ve başlatılan eğitim seferberliğinin ilk olumlu sonuçlarının alınmaya başladığını göstermektedir.

1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Türkiye'nin nüfusu 13.648.270 idi ve bu nüfusun % 75,78'i köylerde, % 24,22'si ise kentlerde yaşıyordu.[18] Bununla birlikte 1927 yılında 7 yaş ve üzeri nüfusun ancak % 10'u okuma-yazma biliyordu. Yine, aynı sayıma göre, kırsal nüfusun % 94'ü okuryazar değildi ve ayrıca kırsal yerleşim birimlerinin % 90'ında okul yoktu.[19] Okul, öğretmen, öğrenci sayıları ve okur-yazarlık oranı ile Türkiye'nin demografik yapısı bir arada düşünüldüğünde kırsal kesimde ve özellikle köylerde yaşayan nüfusun eğitilmesi ve köy okullarına yönelik öğretmen yetiştirilmesi meselesinin Türkiye nüfusunun büyük bölümünü doğrudan ilgilendirdiği görülmektedir. Bu durum sadece okur-yazarlık ve yeni rejimin sağlamlaştırılması açısından değil, gelirleri büyük ölçüde tarıma dayalı bir ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınması bakımından da hayati bir öneme sahipti. Dolayısıyla Köy Muallim Mekteplerinden Köy Enstitülerine giden süreci bu perspektifte değerlendirmek gerekir.

Türkiye'de köye uygun öğretmen yetiştirme fikri, aslında, daha II. Meşrutiyet yıllarında doğmuş ve Dârülmuallimîn dergileri ile Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda bu konu tartışılmıştır. Nitekim *"Öğretmen çiftçiler, çiftçi öğretmenler"* düsturu ile Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi, köylerden alınacak kız ve erkek çocukların köy öğretmeni olarak yetiştirilmelerini önermiş ve bu kısmen İzmir civarındaki Akmeşe Öksüzler

---

[17] 1927-28 öğretim yılında cinsiyet ayrımı yapılamayan 421 resmi ortaokul öğrencisi toplamda gösterilmiştir.
[18] TÜİK, *Genel Nüfus Sayımları, 1927-2000*, http://www.tuik.gov.tr; *2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, [2003], s. 28, 46.
[19] Sevgi Atakul, "Köy Enstitüleri", *Kalem: Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı: 1, 2008, s. 1. www.ebfmd.org/satakul.doc, son erişim: 1 Şubat 2013.

Yurdu'nda uygulanmıştır. I. Dünya Savaşı yıllarında Ethem Nejat da köy öğretmenlerinin doğrudan iş hayatı içinde köye hizmet etmek amacıyla yetiştirilmesini istiyordu. Ancak, savaş koşullarında bu projenin hayata geçirilmesi mümkün olmadı. Bu sebeple köylünün eğitilmesi zarureti, Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine intikal eden başlıca problemlerden biriydi. Nitekim daha 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde köy okullarında yeni ziraat tekniklerinin öğretimine dayalı bir programın uygulanmasının gündeme getirilmesi konunun aciliyetini ortaya koymaktadır. Öte yandan, Dârülfünun Deneysel Psikoloji öğretim üyesi Ali Haydar (Taner) de 1924 sonlarında köy ve şehir hayatının farklılığı ve şehirde yetişmiş kişilerin köylerde öğretmenlik yapmalarının zorluğundan dolayı, köylere öğretmen yetiştirmek üzere daha basit öğretmen okullarının kurulmasını önermiştir. İlkokul çıkışlı köy çocuklarının alınacağı bu üç yıllık "Köy Muallim Mektepleri"nde, çocuklar köy hayatına yakın bir ortamda yaşamalıydı. Ali Haydar Bey'in program taslağını da sunduğu bu okullar, 1-20 Mayıs 1925'te Konya'da toplanan Maarif Müfettişleri Kongresi'nin gündeminde de yer aldı. Bu arada Maarif Vekâleti'nin daveti üzerine Türkiye'ye gelen John Dewey de, köy okullarına öğretmen yetiştirmek üzere çeşitli tipte öğretmen okulları kurulmasını öneriyordu. Böylece, yukarıda da belirtildiği üzere 2 Mart 1926'da çıkarılan 789 sayılı *Maarif Teşkilâtı Kanunu* ile İlk Muallim Mektepleri (İlk Öğretmen Okulları)'nin yanı sıra bir de *"Köy Muallim Mektepleri"* kurulması kabul edildi.[20]

Köy Muallim Mektepleri, Köy Enstitüleri Modelinin oluşturulmasında önemli bir deneyimdir. İlk olarak 1927–1928 öğretim yılında Maarif Vekili Mustafa Necati tarafından Kayseri–Zencidere'de bir Köy Muallim Mektebi kurulmuş ve Denizli Erkek Öğretmen Okulu da bu amaçla düzenlenmiştir. Bu okullara ilkokulu bitiren çocukların alınması ve üç yıllık meslekî ve teknik eğitimden sonra mezun olanların köy okullarına öğretmen olarak atanması planlanmıştı. Bu sebeple Türkiye'de özgün pedagoji deneyimciliğinin Denizli ve Zencidere Köy Öğretmen Okulu ile başladığı söylenebilir.[21] Mustafa Necati'nin Köy Muallim Mektepleri ile ilgili çalışmaları gerçekleştirirken Amerikalı pedagog John

[20] Mustafa Ergün, "Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde Köy Eğitmeni Yetiştirme Kursları", *Öğretmen Okullarının 160. Yılı*, Ankara, 2008, s. 69.
[21] Mustafa Ergün, "Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde ...", s. 69; Devrim Alıcı, "Bir Eğitim Devrimcisi: Mustafa Necati", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, Haziran 2008, s. 74.

Dewey'in "*öğretmenin köyün mihrakı olması ve köyde birçok problemi halledecek tipte yetiştirilmesi*" tavsiyesinden etkilendiği görülmektedir.[22]

Ancak, büyük bir hevesle başlanan Köy Muallim Mektepleri projesi, öğretmen ve araç-gereç yokluğundan dolayı tarım çalışmaları ve diğer uygulamalı dersler layıkıyla yapılamadığı için başarısız oldu. Bu sebeple, Kayseri-Zencidere Köy Öğretmen Okulu 1932 yılında, Denizli Köy Öğretmen Okulu da 1933 yılında kapatıldı.[23]

1.2. Köy Eğitmenlik Kursları

Köy Muallim Mekteplerinde görülen aksaklıklar köy öğretmenlerinin eğitimi için kent dışında uygulamalı yetiştirme merkezleri kurulması düşüncesini doğurmuştur. Reşit Galip'in Maarif Vekilliği döneminde (1932-1933), Bakanlıkta bir "Köy İşleri Komisyonu" kurulmuştur (Şubat-Haziran 1933). Komisyon, Reşit Galip'in deyimiyle "devletin köydeki adamı" ve köyün en aydını olan öğretmenlerde şu özelliklerin bulunmasını istiyordu: Köylüyü devrimci, laik ve cumhuriyetçi inançlarla yetiştirmek ve bunları köylüye benimsetmek; Köylünün sosyal hayatında etkili olabilmek, medenî kanunun hükümlerini köyde hâkim kılmak, modern görgü kurallarını köylüye öğretmek; Köyün ekonomik hayatını etkileyebilmek, ileri tarım yöntemlerini, pazar ilişkilerini onlara anlatmak; Köyün aydını olmak, öğretmenliğin bütün özelliklerine sahip olup bunları göstermek. 1934 yılında Reşat Şemsettin Sirer'in İlköğretim Genel Müdürü olduğu sırada Bakanlıkta köye uygun öğretmen yetiştirme ile ilgili çeşitli plan ve projeler hazırlandı. Bunların başında Ankara'nın 50 kilometre çevresindeki köyleri ıslah etme projesi geliyordu. Çünkü 1933 yılında Ankara vilâyetinin 1137 köyünden ancak 172'sinde okul açılabilmişti ve 965 köy okulsuzdu. Bu tür çalışmalar Abidin Özmen'in Bakan ve Ali Rıza Özkurt'un İlköğretim Genel Müdürü olduğu dönemlerde öğretmenlerin yanında "öğretmen muavinleri" kadroları hazırlıkları şeklinde de devam etti. Ancak bu politika uygulamaya geçirilemedi.[24]

---

[22] Hasan Ali Koçer, "Eğitim Reformları Açısından Öğretmen Yetiştirme Problemi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, 1973, s. 11; Devrim Alıcı, "Bir Eğitim Devrimcisi ...", s. 65-79.
[23] Mustafa Ergün, "Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde ...", s. 69, 70.
[24] Mustafa Ergün, "Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde ...", s. 70-72.

1935 nüfus sayımına göre Türkiye'nin toplam nüfusu 16.158.018'di ve bu nüfusun 3.802.642'si (% 23,53) şehirlerde, 12.355.376'sı (% 76,47) ise köylerde yaşıyordu.[25] 1935 yılı itibarıyla 6 yaş ve üzerindeki toplam nüfusun % 19,25'i okuma-yazma biliyordu. Erkek nüfusun % 29,35'i, kadın nüfusun ise ancak % 9,81'i okur-yazardı.[26] Bu sırada köy koşullarına uygun nitelikte öğretmen yetiştirilmesi meselesi gündemdeki yerini koruyordu. Çünkü yaklaşık 40 bin köyün 35 bininde okul ve öğretmen yoktu.[27] Ülke nüfusunun yaklaşık % 80'inin köylerde yaşadığı bir ülke için bu tablo son derece dramatikti. 1935-1936 öğretim yılında Türkiye'deki okul, öğretmen ve öğrenci rakamları şöyle idi:

Tablo 1.3. 1935-1936 Öğretim Yılında Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları[28]

1935-1936 Öğretim Yılı	**Okul Sayısı**	**Öğretmen Sayısı**			**Öğrenci Sayısı**		
		Erkek	**Kadın**	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
İlkokul	6.275	9.996	4.953	14.949	454.128	233.974	688.102
Ortaokul	191	1.759	644	2.403	38.497	13.889	52.386
Lise	66	841	188	1.029	10.691	2.931	13.622
Meslekî ve Teknik Okullar	64	544	211	755	5.938	3.291	9.229
Yüksekokul	18	653	90	743	6.162	1.115	7.277
Toplam	6.614	13.793	6.086	19.879	515.416	255.200	770.616

1930'lu yılların ortasında H. Raşit Öymen, Nusret Köymen, Kazım Nami Duru, Bedii Ziya Egemen ve Halil Fikret Kanad gibi yazar ve eğitimciler birçok gazete ve dergilerde neşrettikleri yazılarında köylerin öğretmen ihtiyacını ve köy öğretmeni yetiştirilmesi konusunu tartışıyorlardı.[29] Bu meseleye dikkat çeken aydınlardan birisi de gazeteci Yunus Nadi olmuştur. O, köy öğretmenlerinin başarılı olabilmesi için köy ortamını, koşullarını ve köylüyü yakından bilen uyum sorunu yaşamayacak öğrencilerin

---

[25] TÜİK, *Genel Nüfus Sayımları, 1927-2000*, http://www.tuik.gov.tr; *2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, s. 46.
[26] TÜİK, *Genel Nüfus Sayımları, 1935-2000*, http://www.tuik.gov.tr; *2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, s. 33, 49; TÜİK, *İstatistiklerle Kadın: 2012*, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2013, s. 61.
[27] Selçuk Uygun, "M. Emin Soysal'ın Hayatı ve Köy Enstitüleri Tarihindeki Yeri", *Milli Eğitim Dergisi*, Yıl: 39, Sayı: 185, 2010, s. 152; Mustafa Ergün, "Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde ...", s. 70.
[28] TÜİK, *İstatistik Göstergeler: 1923-2011*, s. 64-68.
[29] Selçuk Uygun, *Tanıklarından Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları (İlk Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri)*, MEB Yayınları: 4203 Bilim ve Kültür Eserleri: 1401, Ankara 2007, s. 15.

seçilerek yetiştirilmesinin gerekli olduğu düşüncesindeydi.[30] Ancak, Köy Öğretmen Okulları yapı, bakım ve ürünlerinin kalitesi, güvenilirliği ve sayıları bakımından masraflı kuruluşlardı. Cumhuriyetin içinde bulunduğu ekonomik koşullar nedeniyle bu okulların sayısını arttırmak güçtü.[31] 1935'de Saffet Arıkan'ın Maarif Vekilliği döneminde konu yeniden ele alındı ve bu amaçla İlköğretim Genel Müdürlüğüne İsmail Hakkı Tonguç getirildi. Ekonomik ve sosyal şartların zorlamasıyla köy eğitimi sorununa bulunan geçici çözümlerden biri eğitmenlikti. 1935 yılında az nüfuslu köylerde açılacak 3 sınıflı okullara geçici de olsa eğitmen yetiştirmek için askerliklerini çavuş olarak yapmış olanlardan yararlanma düşüncesi ortaya atıldı.[32] 1936 yılı başlarında Çankaya'daki bir toplantıda Atatürk de Bakan Arıkan'a askerliklerini çavuş olarak yapmış köylülerden yararlanmasını teklif etti.[33] Böylece, 1936 senesi Mayıs ayında İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç tarafından bu amaçla yedi kişilik bir komisyon kuruldu. Tonguç'un toplantıda yaptığı konuşmaya göre; askerliğini onbaşı ve çavuş olarak yapmış kişiler 6 aylık bir kurs sonrasında nüfusu 250'den az köylerdeki 3 sınıflı okullarda görev yapacaktı.[34] Komisyon tarafından eğitmenli köy okullarının program esasları belirlenerek üç yıllık köy ilkokullarında okutulacak ve gezici başöğretmenlerin ellerine verilecek kitaplar hazırlandı.[35] Bu suretle, eğitim öğretimi düşük maliyetle ve daha yaygın bir şekilde uygulamak amacıyla 1936 yılında Köy Eğitmeni projesi uygulamasına başlanmıştır. Buradaki temel hedef, hem eğitimin mali yükünü hafifletmek hem de öğretmenle birlikte köye modern üretim araçları ve tarım yöntemlerinin girmesini sağlamaktı.

Köy Enstitüsü mezunu ve yazar Pakize Türkoğlu'na göre, Saffet Arıkan, yeni eğitim anlayışının hayata geçirilmesi için İsmail Hakkı Tonguç'u bilhassa seçmiştir. Türkoğlu, bu seçimde Tonguç'un eğitimi lüks olmaktan çıkarıp ucuza mal ederek, daha nitelikli hale

---

[30] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2010, s. 90.
[31] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 93.
[32] Selçuk Uygun, "M. Emin Soysal'ın Hayatı …", s. 152.
[33] Mustafa Ergün, "Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde ...", s. 72.
[34] Komisyon, İzmir Milli Eğitim Müdür Yardımcısı Rauf İnan, Ankara İlköğretim Müfettişi Emin Soysal, Edirne Başöğretmenlerinden Murat Özgün, Germencik Başöğretmeni Mehmet Tuğrul, Ankara Başöğretmenlerinden Necati Öngay, Bucak Başöğretmeni Tahsin Gülöksüz ve Tekirdağ İlköğretim Müfettişi M. İlhan Görkey'den oluşuyordu. Melih Tınal, "Kızılçullu Köy Enstitüsü: kuruluşundan İlk Mezunlarına", *Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Sayı: 21, Güz 2008, s. 183, 184; Ayrıca bkz. Engin Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç, (Yaşamı, Öğretisi, Eylemi)*, Birinci Kitap, Güldikeni Yayınları, Ankara, 1997, s. 279–280.
[35] Selçuk Uygun, "M. Emin Soysal'ın Hayatı …", s. 152.

getirmeyi ve geniş bir çevreye ulaştırmayı hedeflemesinin etkili olduğu kanısındadır.[36] Nitekim İsmail Hakkı Tonguç, klasik eğitimcilerin direnişlerine karşın, askerliğini onbaşı veya çavuş olarak yapmış okuryazar gençlerden seçtiği bir grubu *"eğitmen"* unvanıyla köylerde *"geçici öğretmen"* olarak görevlendirmiştir. Bu düşüncenin Atatürk'ten geldiği yolundaki iddialar, fikrin kabulünü kolaylaştırmış ve böylece yoğunlaştırılmış sekiz aylık kurslarla eğitmen yetiştirilmesi uygulamasına geçilmiştir.[37]

İlk eğitmen kursu, 6 Temmuz 1936'da Eskişehir'e bağlı Çifteler bucağındaki Mahmudiye Köyü'nde açılmıştır. Ankara Mürted (Akıncı) ovası köylerinden askerliklerini çavuş olarak yapmış 79 genç, o sırada yedek subay olarak askerliğini yapan ilköğretim müfettişi Emin Soysal'ın idaresinde, Çifteler Harasında (Mahmudiye'deki iki ilkokul binasında) dörder aylık iki dönemde toplam sekiz aylık bir Eğitmenler Kursuna alındı.[38] Kurstaki eğitmen adayları 8–10 kişilik gruplara ayrıldı ve her grubun başına öğretmen okulu mezunu, köylerde görev yapan birer öğretmenle, ziraat okulu mezunu birer ziraat memuru verildi. Bunlardan başka çeşitli dallarda uzman müfettiş ve öğretmenler de görevlendirildi. Kursta uygulamalı olarak yapılan çayır biçme, ot balyası yapma, pullukla tarla sürme, atıcılık veya koyunculuk dersleri dışında eğitmen adaylarına okuma-yazma, hesap, yurt ve yaşama bilgisi dersleri veriliyordu. Ayrıca, kursta Ankara İnşaat Usta Okulu öğretmen ve talebeleri tarafından inşaat işleri de öğretilmiş ve eğitmen adayları üç tip okul binası inşa etmişlerdir. Bu kursun ilk yarısı (6 Temmuz-15 Kasım 1936) sonunda Ankara'da, Başbakan dışında bütün bakanların katıldığı bir törenle İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından eğitmenlere diplomaları verildi. 18 Kasım 1936'da tayin yerleri tespit edildikten sonra 79 stajyer eğitmen 26 Kasım'da tayin edildikleri köylerde görevlerine başladılar. Bunlardan 33'ü kendi köyüne, 22'si kendi köyüne yakın köylere, 24'ü ise yabancı köylere tayin olundular. Eğitmenler 5-9 köy bir bölge itibarıyla 11 bölgeye ayrıldılar. Her bölgenin başına kursta grup öğretmenliği yapan ve Ankara kadrosundan seçilmiş olan öğretmenlerden birer gezici Başöğretmen verildi. Bunlar eğitmenlerin

---

[36] Pakize Türkoğlu, "Tonguç'la Taş Taşımak", *Ölümünün 52. Yılında İsmail Hakkı Tonguç ve Köy Enstitüleri Paneli, İstanbul 23 Haziran 2012*.

[37] Selçuk Uygun, *Tanıklarından Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları …*, s. 8.

[38] Mustafa Ergün, "Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde ...", s. 72; Ayrıca bkz. Niyazi Altunya, "Köy Enstitüleri", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, Yıl:3, No:26, 2002, s. 1; Selçuk Uygun, "M. Emin Soysal'ın Hayatı …", s. 149, 152. Niyazi Altunya'ya göre Mahmudiye'deki eğitmen kursuna Tunceli köylerinden de 5 genç dâhil olmak üzere toplam 84 kişi katılmıştı. Niyazi Altunya, *Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bir Bakış*, Köy Enstitülerini Araştırma ve Geliştirme Derneği Yayınları, İstanbul, 2009, s. 20.

öğretimde zorluk çekecekleri konuları hem onlara hem de öğrencilerine öğreteceklerdi. Bunlardan başka kursu idare ederek, köy eğitmenlerini yetiştirmiş olan İlköğretim Müfettişi Emin Soysal, 100 eğitmen ve öğretmenin faaliyet sahası olan bu bölgenin bütün işlerinden sorumlu olacaktı. Böylece 8 Aralık'ta bütün köylerde eğitime başlandı. Eğitmenler köylerde 9-14 yaşındaki çocukları okula alacaklar, ayrıca yetişkinler için gece dersleri açılacaktı. Daha işin başında gece derslerine 1.942 yetişkin kayıt oldu. İlk etapta okuma-yazma derslerine başlandı. Eğitmenlerin uygulamadaki zorluklarını gidermek üzere kendilerine her gün neler yapacaklarına dair kılavuzlar hazırlandı. Çifteler Kursunun ikinci dönemi 1937 ilkbaharında yapıldı. Ankara köylerindeki eğitmenler yeniden Mahmudiye'de toplandı ve dört ay daha eğitim aldılar. Kurs sonunda onlar için yine Ankara'da Gazi Çiftliği İlkokulunda görkemli bir tören düzenlendi. Ertesi gün Ankara Halkevinde yapılan müsamerelerden sonra eğitmenler tekrar köylerine dağıldılar.[39]

İsmail Hakkı Tonguç'un yönetiminde başlatılan ve M. Emin Soysal tarafından bizzat idare edilen Çifteler Kursunun daha ilk döneminde olumlu sonuçlar elde edilmesi üzerine, Maarif Bakanlığı yetkilileri tarafından eğitmen kursları ülkenin başka yerlerinde de yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Altunya'ya göre Çifteler'den sonra 1937'de İzmir–Kızılçullu ve Edirne–Karaağaç'ta da birer eğitmen kursu açılmıştır. Bunları 1938 yılında Kastamonu–Gölköy, Adapazarı–Arifiye, Samsun–Akpınar, 1939'da Erzincan ve Isparta–Gönen'de açılan eğitmen kursları izlemiştir.[40] Ergün'e göre ise Çifteler'deki başarıdan sonra 18 Nisan 1937'de Eskişehir (Hamidiye Köyü), Kars, Edirne, Erzincan ve Kocaeli'de Eğitmen Kursları açılmasına karar verilmiştir. Ayrıca, 26 Mayıs 1937 tarihi itibarıyla Eğitmen Kurslarındaki toplam öğrenci sayısı 650'ye ulaşmıştı. Bu kursların en büyükleri Eskişehir Mahmudiye ve İzmir Kızılçullu kursları idi. 1938'de Eskişehir, İzmir, Edirne, Kocaeli, Erzincan, Kars, Kastamonu, Kayseri, Manisa ve Malatya'da 11 Eğitmen Kursu faaliyet gösteriyordu. Eskişehir kursu Mahmudiye ve Hamidiye köylerinde iki yerde birden çalışıyordu. Bu kurslarda toplam 1500 eğitmen adayı yetiştiriliyordu. Eğitmen Kurslarına

---

[39] Mustafa Ergün, "Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde ...", s. 72-75; Hasan Ali Koçer, "Türkiyede Köy Eğitim ve Öğretimi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 1974, s. 95; Çiğdem Erdem, "Cumhuriyet Yönetiminin 1930'lu Yıllarda Köyde ve Köylülükte "Dönüşüm"ü gerçekleştirme İsteğinin Bir Aracı olarak "Köy Eğitmen Kursları" ", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10/3, 2008, s. 193.

[40] Niyazi Altunya, "Köy Enstitüleri", s. 1.

doğal ve sosyal ortamı birbirlerine benzeyen 4-5 vilayetin öğrencileri toplanıyordu. 1939 yılında Eğitmen kurslarındaki öğrenci sayısı 2000'e yükselmişti.[41]

Bu arada, 11 Haziran 1937'de çıkarılan 3238 sayılı *Köy Eğitmenleri Kanunu* ile nüfusları öğretmen gönderilmesine elverişli olmayan (veya yeteri kadar öğretmen tayinine imkân bulunmayan 150-400 nüfuslu) köylerin öğretim ve eğitim işlerini görmek, ziraat işlerinin fennî bir şekilde yapılması için köylülere rehberlik etmek ve istihdam yerlerini köyler teşkil etmek kaydıyla eğitmen uygulaması hukuki bir zemine oturtulmuştur.[42] Bu yasa ile Köy Eğitmenlerinin Maarif ve Ziraat Vekilleri tarafından ziraat işleri yaptırılmaya elverişli okul veya çiftliklerde açılan kurslarda yetiştirilmesi ve masrafların bu iki vekâlet tarafından karşılanması kararlaştırıldı. Ayrıca, her 8-10 köy için gezici başöğretmenler görevlendirilecekti. Bu kursların öğretmenleri, ilkokul öğretmenleri ve ilköğretim müfettişleri arasından seçilecekti.[43] Eğitmenler köy toplantılarında kâtip görevi de yapacaklardı. Kurslarda her türlü eğitim faaliyetinin planlanması ve uygulamasından sorumlu "eğitim şefleri" ile kurstaki öğrencilerin gruplara ayrılmasıyla kendi grubundaki öğrencilerin her türlü sorumluluğunu üstlenen "grup şefleri" olacaktı. Eğitmenli köyler bölge bölge gruplandırılarak başlarına, kurslarda görevli öğretmen ve müfettişlerden biri başöğretmen olarak atanacak ve bu suretle işbaşında eğitim yapacaklardı. Ayrıca eğitmenlere, maaşlarının yanı sıra parasız tohum, fidan, damızlık ve tarım âletleri de verilecekti. Kurslarda okuma-yazma, aritmetik, yurt ve yaşama bilgisi gibi kültür derslerinin yanı sıra tarla ve bahçe tarımı, bahçıvanlık, bağcılık, hayvan yetiştiriciliği, arıcılık vs. gibi tarım dersleri de veriliyordu.[44]

Eğitmen kurslarından mezun olarak kendi köylerine giden eğitmenler, topladıkları çocukları üç yıl okutup mezun ederek yeni öğrencileri almışlardır. Ayrıca eğitmenler de *"gezici başöğretmenler"* tarafından deyim yerinde ise iş başında yetiştirmişlerdir. Bunun yanı sıra eğitmenler, köyde çıkan sağlık sorunlarını kaymakamlığa iletmek ve köylüye

---

[41] Mustafa Ergün, "Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde ...", s. 75.
[42] 3238 no.lu Köy Eğitmenleri Kanunu, Kabul tarihi: 11.6.1937, Resmî Gazete Tarihi: 24.6.1937, Sayı: 3639; Hasan Ali Koçer, "Eğitim Reformları Açısından ...", s. 13, 14; Mustafa Ergün, "Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde ...", s. 75.
[43] 3238 no.lu Köy Eğitmenleri Kanunu, Kabul tarihi: 11.6.1937, Resmî Gazete Tarihi: 24.6.1937, Sayı: 3639; Mustafa Ergün, "Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde ...", s. 75.
[44] Mustafa Ergün, "Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde ...", s. 75.

modern ve bilimsel ziraat tekniklerini öğretmek ve rehberlik etmek, akşam okulları ile yetişkinlere de okuma–yazma, hesap ve vatandaşlık bilgisi öğretmekle de yükümlü tutulmuşlardır.[45] Daha sonraki yıllarda ilköğretimi bitiren köy çocukları toplanarak, bunlar Köy Öğretmen Okulları'nda yetiştirilmeye başlandı ve Eğitmen Kursları da bu okulların (Köy Enstitülerinin) yan çalışmalarından biri haline getirildi.[46] Bir başka ifade ile Köy Enstitülerinin kurulmasıyla beraber Köy Eğitmen Kursları, o bölgedeki köy enstitülerine bağlanarak faaliyet göstermişlerdir. Kapatılacakları 1947 yılına kadar, kurslardan 29'u kadın olmak üzere 8.675 eğitmen yetiştirilerek, köylere gönderilmiştir.[47] Ergün'e göre 1946-1947 öğretim yılında 7.090 eğitmenli okulda 213.824 köy çocuğu öğrenim görüyordu. Eğitmenli okullarda toplam 1.600.000 dolayında köy çocuğu eğitilmiştir.[48]

Köy eğitmenleri az bir maaşla çalıştıkları için devlete de yük olmamışlardır. Bu adım, Köy Enstitüleri'nin kurulmasına basamak olmuştur.[49] Öte yandan, Köy Eğitmen Kurslarındaki *"grup tartışmaları"* ve *"öğretmen-öğrenci çalışma birliği"* yöntemleri Köy Enstitüleri'ne de model olmuştur.[50] Dolayısıyla Eğitmen deneyi, Köy Enstitüleri'ne geçişi hızlandırmış ve Köy Enstitüleri, bir bakıma eğitmen kurslarının iyi ve aynı zamanda eksik yanlarının görülmesi sayesinde doğmuştur.[51]

1.3. Köy Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüsü Deneyi

Köy eğitmeni projesinde başarılı sonuçlar elde edilmesi, Köy Enstitüleri'nin kuruluşu öncesinde başka bir denemeyi; Çifteler ve Kızılçullu Köy Öğretmen Okulları'nın doğuşunu sağladı. 1937-1938 eğitim-öğretim yılında Çifteler ve Kızılçullu'da Eğitmen Kurslarının yanı sıra Köy Öğretmen Okulu uygulamasına geçildi ve Çifteler'e Remzi

---

[45] Niyazi Altunya, "Köy Enstitüleri", s. 1; Aynı Yazar, *Köy Enstitüsü Sistemine* ..., s. 21; Necdet Aysal, "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 35, Mayıs-Kasım 2005, s. 272.
[46] Mustafa Ergün, "Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde ...", s. 75.
[47] Çiğdem Erdem, "Cumhuriyet Yönetiminin ...", s. 194; Krş. Niyazi Altunya, *Köy Enstitüsü Sistemine* ..., s. 21.
[48] Mustafa Ergün, "Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde ...", s. 75.
[49] Hasan Ali Koçer, "Eğitim Reformları Açısından Öğretmen Yetiştirme Problemi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, 1973, s. 13, 14.
[50] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 182, 183.
[51] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 174, 175.

Özyürek, Kızılçullu'ya ise M. Emin Soysal müdür olarak atandılar. 1938-39 öğretim yılında Lüleburgaz-Kepirtepe, 1939-40 öğretim yılında da Kastamonu-Gölköy'de Köy Öğretmen Okulları açıldı.[52]

Bununla birlikte İsmail Hakkı Tonguç'un bizzat Köy Enstitüsü olarak nitelediği Köy Öğretmen Okulları ile ilgili literatürde Çifteler ve Kızılçullu isimleri öne çıkmaktadır. Fay Kirby, köy şartlarına göre ve köyün ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte öğretmen yetiştirme amacıyla Çifteler ve Kızılçullu'da açılan bu okulların, köy öğretmeni yetiştirme konusunda deneme okulları olduğunu belirtmekle birlikte, Kızılçullu'yu ikinci plana iterek Köy Enstitüleri'nin esasını *"Proto–Köy Enstitüsü"* olarak nitelediği Çifteler'in teşkil ettiğini iddia etmiştir.[53]

Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilköğretim alanındaki görev ve sorumluluklarını, kendi parasal kaynaklarıyla yerine getirebilmesi ve eğitim alanında başarabilmesi için, elinde rasyonel yönetim tekniklerini, pedagoji bilimlerini, çağdaş sanat ve elişlerini bilen ve bunları özgün bir şekilde bütünleştirecek deneyimi olan öğretmenler gerekliydi. Çifteler'de izlenen yol da bunları sağlamak için atılan bir deney adımı olmuştur. İdeal eğitimciyi bir meslekî yönetmen şeklinde tanımlayan İsmail Hakkı Tonguç, Çifteler deneyini tüm yurda yayılacak olan Köy Enstitüsü sistemine model olarak göstermiştir.[54]

Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu'nun ve aynı yerde açılan Eğitmen Kursunun kuruluşunda 30 Eylül 1937'de müdür olarak görevlendirilen M. Emin Soysal[55] ise tüm Köy Enstitülerini ortak bir okul modeli olarak görmüştür. Çifteler'deki Eğitmenlik uygulamasını başarıyla tamamlayıp yeni bir denemenin başına geçtiğini düşünen M. Emin Soysal, Kızılçullu Öğretmen Okulu'nu bir hayat okulu olarak tasarlamaya çalışmış ve bu kurumun açılacak olan Köy Enstitülerine de model olmasını istemiştir.[56] Nihayetinde Çifteler ve Kızılçullu Köy Öğretmen Okulları 17 Nisan 1940'ta çıkan 3803 sayılı kanunla

---

[52] Niyazi Altunya, *Köy Enstitüsü Sistemine ...*, s. 22; Krş. Ziynet Bahadır, "Köy Enstitüsü", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara, 2002.
[53] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 194; Selçuk Uygun, "M. Emin Soysal'ın Hayatı …", s. 153.
[54] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 225.
[55] Selçuk Uygun, "M. Emin Soysal'ın Hayatı …", s. 149.
[56] Selçuk Uygun, "M. Emin Soysal'ın Hayatı …", s. 155.

birlikte "Köy Enstitüsü" adını almıştır. Ancak, Fay Kirby'ye göre Kızılçullu, M. Emin Soysal'ın yönetiminde tam olarak pedagojik bir deneyde başvurulan *"karşıt grup"* rolünü oynamıştır. Bu grup aynı zamanda Köy Enstitüsü yaklaşımına karşı çıkan ve onu eleştiren bir görüşün temsilcisi olmuştur.[57] Soysal'ın İzmir Kızılçullu Eğitmen Kursu ve daha sonra Köy Enstitüsü Müdürlüğü 1942'ye kadar sürmüştür. Ancak onun, İzmir'deki bu göreve getirilişinden hemen sonra yaptığı eleştirilerden dolayı Bakan Yücel ve okulun bağlı olduğu İlköğretim Genel Müdürü Tonguç'la arası açılmaya başlamıştır. 1942'de hakkında açılan bir soruşturma ile görevinden alınmıştır. Soysal, Köy Enstitüleri fikrinin gelişim ve uygulama aşamalarında önemli rol üstlenmiştir ancak Çifteler-Kızılçullu kıyaslamaları ve olumsuz eleştirileri sonucu "Kızılçullu'da bir çıbanbaşı" olarak görülmüş görüş ve önerileri merkezi yöneticiler tarafından dikkate alınmamıştır.[58]

Öte yandan, 7 Temmuz 1939 tarihinde TBMM'de kabul edilen 3704 sayılı "Köy Eğitmen Kurslarıyla Köy Öğretmen Okulları'nın İdaresine Dair Kanun"un 1. maddesinde *"Öğretmen yetiştirilmek üzere Maarif Vekilliğince köylerde açılmış ve açılacak Öğretmen Okulları ile Maarif ve Ziraat Vekilliklerince köy eğitmeni yetiştirilmek maksadıyla 3238 sayılı kanuna göre açılan eğitmen kursları ihtiyaçlarına kifayet edecek miktarda Maarif Vekilinin talebi üzerine tahsis edilecek Devlete ait tarla, çiftlik, bağ ve bahçe vesaire gibi arazi(nin) İcra Vekilleri Heyetince kararlaştırılacak esaslar dairesinde tefrik ve tesbit olunması"* öngörülüyordu. 2. madde ile de Köy Öğretmen Okulları ile Eğitmen Kurslarının her biri için Maarif Vekâleti bütçesinden 20.000 liraya kadar sermaye tahsis edilmesinin önü açılıyordu. Kanunun yürütülmesinden İcra Vekilleri Heyeti sorumlu idi.[59] Öte yandan 3704 sayılı kanunun 1. maddesi uyarınca Maliye ve Maarif Bakanlığı tarafından hazırlanan bir talimatname, 9 Mart 1940'ta İcra Vekilleri Heyetince onaylayarak uygulanmasına karar verildi.[60]

---

[57] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 194.
[58] Selçuk Uygun, "M. Emin Soysal'ın Hayatı …", s. 153.
[59] 3704 no.lu Köy Eğitmen Kursları ile Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun, Kabul tarihi: 7.7.1939, Resmî Gazete ile neşir ve ilânı: 14/VII/1939 - Sayı: 4258, s. 945; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kararlar Dairesi Müdürlüğü, Karar Sayısı: 2/13013.
[60] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kararlar Dairesi Müdürlüğü, Karar Sayısı: 2/13013.

17 Nisan 1940'ta Köy Enstitüleri Kanunu'nun kabulüyle sözü edilen deney aşaması şekil bakımından son bulmuş, Köy Enstitüleri'nin gelecekteki gelişmesinin örneği de Çifteler olmuştur. Ayrıca, Enstitülerin kurulması ve bununla ilgili çıkan yasalarla *"Köy Muallimi"* kavramına da yeni bir anlam verilecekti. Enstitü yasalarına göre öğretmen, yalnız okul hocası olarak görülmemiş, köy toplum yaşamında iş aracılığıyla çağdaşlaştırma işlevi üstlenerek, toplumun kalkınmasında aktif yaşamın içinde olan biri olması düşünülmüştür.[61] Dolayısıyla Köy Enstitüleri Yasası'nın çıkmasıyla Türk Eğitim Sistemi ve öğretmen yetiştirmede yeni ve önemli bir aşamaya gelinmiştir.

2. Köy Enstitülerinin Kuruluşu

2.1. 17 Nisan 1940 Tarihli 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ve Yeni Açılan Köy Enstitüleri

Cumhuriyetin ilanından itibaren eğitime büyük önem verilmiş ve bu bağlamda nüfusun büyük çoğunluğunun yaşadığı köylerin öğretmen ihtiyacını karşılamak için çeşitli yöntemler denenmiştir. Bu sebeple Köy Muallim Mektepleri, Köy Eğitmen Kursları ve yeniden Köy Öğretmen Okulları denemelerini Köy Enstitülerinin kuruluşu öncesinde köy nüfusunun eğitilmesi, toplumsal ve ekonomik kalkınmanın sağlanması açısından model arayışları olarak değerlendirmek mümkündür. Öte yandan, eğitime verilen önem Milli Eğitim Bakanlığı'na ayrılan bütçeden de anlaşılmaktadır. Nitekim 1934'te eğitime ayrılan bütçe 9.370.000 lira iken bu rakam 1938'de 14.670.000 liraya yükselmiştir.[62]

Köy Enstitülerinin kurulduğu 1940 yılında Türkiye'nin nüfusu 17.820.950 idi ve bu nüfusun 4.346.249'u şehirlerde 13.474.701'i ise köylerde yaşıyordu. Toplam nüfus içinde şehirli nüfusun oranı, % 24,39, kırsal kesimde yaşayan nüfusun oranı ise % 75,61'di.[63] 1940 yılı itibarıyla 6 yaş ve üzerindeki toplam nüfus içinde okuma-yazma bilenlerin oranı

---

[61] Selçuk Uygun, *Tanıklarından Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları …*, s. 9.
[62] Nurgün Koç, *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri*, 1. Baskı, İdeal Kültür Yay., İstanbul, 2013, s. 207.
[63] TÜİK, *Genel Nüfus Sayımları, 1935-2000*, http://www.tuik.gov.tr; *2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, s. 46; TÜİK, *İstatistiklerle Kadın: 2012*, s. 61.

% 24,55'e yükselmişti. Erkek nüfusun % 36,20'si, kadın nüfusun ise ancak % 12,92'si okur-yazardı.[64] Bu sırada köylerde okuma-yazma bilmeyenlerin oranı % 90'dı.[65] Ayrıca, 40.000 köyün ancak 4.959'unda öğretmenli ve 4.000'inde eğitmenli okul vardı, 31.000 köyde ise okul yoktu.[66] Bu durum göz önüne alındığında köylerde ilköğretimi hızla yaymanın, aynı zamanda köylerde gerekli olan işleri yapabilme becerisine sahip kişiler yetiştirmenin hedeflenmesi tesadüf değildi. Bu nedenle Enstitülere düşen görev, bir taraftan nitelikli öğretmen yetiştirmek; diğer taraftan da okulu olmayan köylere okul yapılarak, buralarda oluşacak öğretmen ihtiyacını karşılamaktı. Öte yandan, Köy Enstitülerinin kuruluşu her ne kadar 1930'ların *köycülük* akımı[67] ile ilişkilendirilse ve enstitü projesi Halk evleri ve köycü akımın öncülerinden Nusret Köymen'in başında bulunduğu Ülkü dergisi tarafından hararetle desteklense de bu durum köy eğitimi sorununun somut bir gerçeklik olduğunu değiştirmez. Aslında esas hedef ülke nüfusunun çoğunluğunun köylerde yaşıyor olması sebebiyle köylerin eğitim yoluyla modernleştirilmesi ve üretimin arttırılması için çağdaş ziraat tekniklerinin köylerde yaygınlaştırılması idi. Köy Enstitülerinin kurulmasından önce Türkiye'deki okul, öğretmen ve öğrenci sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1.4. 1939-1940 Öğretim Yılında Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları[68]

1939-1940 Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı			Öğrenci Sayısı		
		Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
İlkokul	9.418	13.306	5.757	19.063	619.246	285.893	905.139
Ortaokul	234	2.398	1.346	3.744	66.693	25.615	92.308
Lise	80	1.148	370	1.518	20.232	6.023	26.255
Meslekî ve Teknik Okullar	86	674	337	1.011	9.361	4.949	14.310
Yüksekokul	19	882	131	1.013	9.884	2.246	12.130
Toplam	9.837	18.408	7.941	26.349	725.416	324.726	1.050.142

[64] TÜİK, *Genel Nüfus Sayımları, 1935-2000*, http://www.tuik.gov.tr; *2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, s. 49; TÜİK, *İstatistiklerle Kadın: 2012*, s. 61.

[65] Serdarhan Musa Taşkaya – Sait Akbaşlı, "Okuma-Yazma Öğretiminde Köy Enstitüleri'nin Yeri", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı:1, Haziran 2008, s. 15.

[66] Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2008, s. 419; Necdet Aysal, "Anadolu'da Aydınlanma ...", s. 273.

[67] Köycülük akımı hakkında geniş bilgi için bkz. M. Asım Karaömerlioğlu, "Türkiye'de Köycülük", *Kemalizm*, 3. bsk., Ed. Ahmet İnsel, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 284-297; Aynı yazar, "Köy Enstitüleri", *Kemalizm*, 3. bsk., Ed. Ahmet İnsel, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 286-293; Aynı yazar, *Orada Bir Köy Var Uzakta: Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İletişim Yay, İstanbul, 2006; Mehmet Anık, "Bir Modernleş(tir)me Projesi Olarak Köy Enstitüleri", *Dîvân: İlmî Araştırmalar*, Sayı: 20, 2006/1, s. 284-287.

[68] TÜİK, *İstatistik Göstergeler: 1923-2011*, s. 64-68.

Hazırlıkları Saffet Arıkan'ın Maarif Vekilliği, İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un çabaları ile başlayan Köy Enstitüleri projesi, Hasan Âli Yücel'in 28 Aralık 1938'de Maarif Vekilliğine getirilmesiyle hızlandı. Böylece, 1936'da başlatılan Köy Eğitmen Kursları ve 1937'de Çifteler ve Kızılçullu'da, 1938'de Lüleburgaz-Kepirtepe'de, 1939'da da Kastamonu-Gölköy'de uygulamaya konulan Köy Öğretmen Okulu projesinden olumlu sonuçlar alınması üzerine deney aşamasından uygulama aşamasına geçildi ve 17 Nisan 1940'ta kabul edilen 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ile Köy Öğretmen Okulları Köy Enstitülerine çevrildiler.

Henüz Köy Enstitüleri Kanunu çıkmadan, bir ay önce, buralara alınacak öğrenciler hakkında 10 Şubat 1940 tarihinde ayrıntılı bir genelge hazırlanmıştır. Bu genelgeye göre; enstitülere, bölge vilayetleri köylerinden ilkokulu bitirmiş çocukların alınacağı ve bu çocukların ailelerinin çiftçilikle geçinen ailelerden olması gerektiği, çocukların sıhhat durumlarının buna uygunluğu, istekliler arasından en yeteneklilerin seçilmesi vb. gibi ölçütler belirlenmiştir. Bu ölçütlerin yanı sıra belirlenecek adayların tespitinde mümkün olduğu ölçüde farklı köy ve nahiyelerden öğrenci alınması gerektiği bildirilmiştir.[69] Bu genelgenin akabinde 22 Mart 1940 tarihinde Köy Enstitüleri Yasa Tasarısı Meclis Genel Kurulu'na sunulmuştur. 17 Nisan'da görüşülmeye başlanan tasarının ana hedefi, 1940–1943 yılları arasında 14 Köy Enstitüsü'nün kurulması olarak belirlenmiştir.

24 maddeden oluşan 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun belli başlı maddeleri şunlardır[70]:

1. madde: Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif vekilliğince Köy Enstitüleri açılır.

2. madde: Bu enstitülerin muallim ve memurlarının maaşları Maarif vekâleti tarafından ödenir.

3. madde: Enstitülere tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş sağlıklı ve yetenekli köylü çocuklar seçilerek alınırlar. Enstitülerin tahsil müddetleri en az beş yıldır. Öğretmen

---

[69] Selçuk Uygun, "Türkiye'de Öğretmen Adaylarının ...", s. 716.
[70] 3803 No.lu Köy Enstitüleri Kanunu, Kabul Tarihi: 17.04.1940, Resmî Gazete Tarihi: 22.04.1940, Sayı: 4491, Kanun Metni: Kanunlar Dergisi C. 21; Kanun metni için bkz. Ek-I

olamayacağına kanaat getirilen talebenin ayrılacağı mesleklerin tahsil müddetleri Maarif vekilliğince tespit edilir.

4. madde: Öğrenciler sağlık sebepleri dışında herhangi bir sebeple Enstitüden ayrıldıkları veya çıkarıldıkları takdirde okudukları müddete isabet eden masraf, kendilerinden veya kefillerinden alınır.

5. madde: Bu müesseselerde tahsillerini bitirerek öğretmen tayin edilenler, Maarif vekilliğinin göstereceği yerlerde yirmi sene çalışmağa mecburdurlar. Mecburî hizmetlerini tamamlamadan meslekten ayrılanlar Devlet memuriyetlerine ve müesseselerine tayin edilemezler. Bu gibilerin kendilerinden veya kefillerinden müessesede bulundukları zamana ait masrafın iki misli alınır.

6. madde: Köy enstitülerinden mezun Öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler. Ziraat işlerinin fennî bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylülere rehberlik eder ve köylülerin bunlardan istifade etmelerini temin ederler.

7. madde: Köy enstitülerinden mezun olan öğretmenler, ayda (20) lira ücretle Maarif vekilliğince tayin edilirler. Muvaffakiyetle hizmet görenlerin ücretleri 6 ncı ders yılı başında 30, 15 nci ders yılı başında da 40 liraya çıkarılır. Bu öğretmenlerin istihkakları üç ayda bir peşin olarak yılda dört defada ödenir, öğretmenlerin aylık ücretleri ve vazife mahalline gitme zarurî yol masrafları Maarif vekilliği bütçesinden ödenir.

11. madde: Köy enstitülerinden mezun öğretmenlere üretime yarayan aletler, ıslah edilmiş tohum, çift ve irad hayvanları, cins fidan gibi üretim araçları, köy öğretmenlerinin tayin edildikleri okulların demirbaşına geçirilmek suretiyle Devletçe parasız olarak verilir.

12. madde: Köy öğretmenlerinin tayin edildikleri okullara, köy hududu içindeki ziraat işlerine elverişli araziden Köy kanununa göre satın alınarak öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul talebesinin ders tatbikatına yetecek miktarda arazi tahsis edilir. Köyde Devlete ait arazi bulunduğu takdirde okula tahsis edilecek arazi tercihan bunlardan ayrılır.

15. madde: Köy öğretmenlerinin işleri, gezici başöğretmenler ve ilk tedrisat müfettişleri tarafından takip ve teftiş edilir. Köy öğretmenlerinin işlerinin normal bir şekilde yürütülmesine Devlet teşkilâtı mensupları yardım ederler.

16. madde: Köy Öğretmenlerinin tayin edilecekleri okulların binaları ve öğretmen evleri Maarif vekilliğince verilecek plânlara göre Köy kanununa tevfikan, bölge ilk tedrisat

müfettişi ile gezici başöğretmenin nezaretinde köy ihtiyar heyetleri tarafından yaptırılır ve öğretmen tayin edilecek köylere keyfiyet üç yıl önce bildirilir. Köy bütçesinde de ona göre tedbirler alınır. Öğretmen işe başlamadan evvel okul binası ile Öğretmen evi tamamen bitirilir. Köy okulları binalarının tamiri ve okulun daimî masrafları köy ihtiyar heyetlerince temin edilir.

17. madde: Köy enstitülerine Yüksek okullar ve Üniversite fakülteleri, Gazi Terbiye Enstitüsü, Öğretmen Okulları, Ticaret Liseleri ve Orta Ziraat Okulları, Erkek Sanat Okulları ve Kız Enstitüleri, Köy Enstitüleri, İnşaat Usta Okulları ve bunların dışındaki her türlü teknik ve meslekî okullardan mezun olanlar öğretmen tayin edilirler. Ayrıca, bu enstitülerde kabiliyetli işçiler yevmiye veya aylık ücretle usta öğretici olarak çalıştırılabilir.

Köy Enstitüleri Kanunu'nun 22. maddesine ekli geçici "A" bendi ile enstitülere 575 muallim ve 38 memur olmak üzere 613 kişilik bir kadro tahsis edilmiştir. Yine aynı maddenin geçici "B" bendi ile 7.7.1939 tarih ve 3704 numaralı kanunda adı geçen Köy Öğretmen Okulları köy enstitülerine dönüştürülmüşlerdir. Aynı kanunun metnindeki köy öğretmen okulları tâbirleri de Köy Enstitüleri şeklinde değiştirilmiştir. 17 Nisan 1940'ta kabul edilen Köy Enstitüleri Kanunu, 22 Nisan 1940'ta yayınlanarak Resmi Gazete'de yürürlüğe girmiştir.[71]

Köy Enstitüleri Kanunu incelendiğinde 3238 Sayılı "Köy Eğitmenleri Kanunu" ve 3704 sayılı "Köy Eğitmen Kursları ile Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun" ile benzerlikler görülmektedir. Öte yandan, Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirilmesi, Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin tayin edildikleri köylerin eğitim-öğretim faaliyetinde tam yetkili kılınarak ziraat işlerinin fennî bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylülere rehberlik etmesi gibi hususlar Köy Enstitülerinin kuruluş amacını ortaya koymaktadır. Ayrıca, öğrenci seçimi, öğrenim süresi, mecburi hizmet, öğretmen maaşları, sağlık işleri, yeni mezunların durumları, öğretmenlere verilen imkân ve malzemeler, öğretmenleri teftişi gibi konular açıklanmıştır. Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin 20 lira maaşla göreve başlamaları ve 20 yıl zorunlu hizmete tutulmaları ayrıca vurgulanmalıdır. Öte yandan, Köy Enstitüleri Kanunu'nun 16. maddesi enstitü mezunu öğretmenlerin tayin edileceği

[71] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 10, 17.04.1940, s. 90, 91; 3803 No.lu Köy Enstitüleri Kanunu, Kabul Tarihi: 17.04.1940, Resmî Gazete Tarihi: 22.04.1940, Sayı: 4491, Kanun Metni: Kanunlar Dergisi C. 21.

köylerdeki okul ve lojman inşaatını, bu binaların tamirini ve okulun masraflarını köy ihtiyar heyetlerine yüklemesi dikkat çekmektedir ve bu husus ileride enstitülerle ilgili tartışmaların başında gelmiştir.

Tasarı yasalaştıktan hemen sonra mevcut dört Köy Öğretmen Okulunun adları değiştirilip Köy Enstitüsü yapılmıştır. Bunlar: İzmir–Kızılçullu, Eskişehir–Çifteler, Trakya–Kepirtepe, Kastamonu–Gölköy Köy Enstitüleri'dir. Kısa bir süre sonra yenileri de açılmıştır; Haziran 1940'ta Antalya–Aksu, Balıkesir–Savaştepe, Isparta–Gönen, Samsun–Ladik–Akpınar, Sakarya–Arifiye; Temmuz 1940'ta Malatya–Akçadağ, Adana–Düziçi, Kayseri–Pazarören ve yine 1940 yılı içinde Trabzon–Beşikdüzü ile Kars–Cılavuz Enstitüleri faaliyete başlamıştır.[72] Böylece, 1940–1941 ders yılında toplam 14 Köy Enstitüsü; 1941'de Ankara–Hasanoğlan, Konya–İvriz, Sivas–Pamukpınar; 1942'de Erzurum–Pulur; 1944'te Aydın–Ortaklar ve Diyarbakır–Dicle, 1948'de ise Van–Erciş (Ernis) Köy Enstitüleri kurulmuştur. Dolayısıyla 1948–1949 öğretim yılında köy enstitüsü sayısı 21'e yükselmiştir.[73] Hasanoğlan Köy Enstitüsü, diğerlerine öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Köy Enstitülerinin kurulacağı yerler seçilirken özellikle tarıma elverişli geniş arazisi bulunan köyler veya onların civarı tercih ediliyordu. Ayrıca, bölgenin şehirden uzakta köy yaşamını uygulayabilecek toprağı bulunan, ana yollara yakın, mümkünse demiryolu istasyonuna yakın olan ve su ihtiyacı karşılanabilecek yerler olmasına dikkat ediliyordu. Böylece, okulların zamanla bölgenin merkezi haline gelmesi hedefleniyordu.[74]

2.2. Köy Enstitüleri Kanunu'nu Çıkarılış Gerekçeleri ve Kanun Görüşmeleri

Köy Enstitüleri Kanunu 17 Nisan 1940'ta TBMM'de görüşülmeye başlanmış ve tek oturumda 278 oyla kabul edilmiştir. Ancak, 148 Milletvekili oylamaya katılmamıştır. Aslında bu durum yasaya karşı CHP içindeki tepki ve muhalefetin bir göstergesidir. Celal

---

[72] Engin Tonguç, *İsmail Hakkı Tonguç Yaşamı, Öğretisi, Eylemi,* Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları, İzmir 2009, s. 281, 282.
[73] Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi ...,* s. 419; Niyazi Altunya, *Köy Enstitüsü Sistemine ...*, s. 25.
[74] Nebahat Arslan, "Türk Eğitim Sisteminde Köy Enstitülerine Bir Örnek: Kars Cılavuz Köy Enstitüsü", *History Studies*, Vol. 4, No. 1, 2012, s. 32, 33.

Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Yahya Kemal Beyatlı tasarıya karşı çıkarak oylamaya katılmamışlardır.[75]

Kanun tasarısı ile ilgili olarak Şemsettin Günaltay'ın yönettiği oturumda, Konya milletvekili Osman Şevki Uludağ, Konya'nın büyüklüğüne vurgu yaparak 890 köyü olduğu halde köylerin sadece 155'inde okul olduğu ve toplamda ancak 225 öğretmenin mevcut olduğunu belirtmiş, dolayısıyla Konya'da da bir mektep yapılmasını istediklerini ifade etmiştir. Eskişehir milletvekili Emin Sazak da, Eskişehir Çifteler'deki eğitmenlere hayran olduğunu, çalışmalarını ve enerjilerini çok beğendiğini belirtmiştir.[76] General Kazım Karabekir ile Konya milletvekili Osman Şevki Uludağ tasarı lehine söz alarak Köy Enstitüleri'nin köy gençliğini askere hazırlayacağını ve savaş halinde Enstitülerin ülkeye yiyecek sağlayacağını söylemişlerdir. Ayrıca, Kazım Karabekir, Enstitülerin işsiz kalanlara barınma olanağı vereceği görüşündedir. Ancak, Enstitülere yalnız köy çocuklarının alınmasına taraf değildir. Kanunun 3. maddesinde yer alan, Enstitülere yalnız köy çocuklarının alınması ifadesinin mahzurlu olduğunu, bunun şehir ve kasabalarla köy temasını keseceğini düşünmüş ve şehir çocuklarını köylere götürmek için tedbirlerin alınması gerektiğini belirtmiştir.[77] Kazım Karabekir, "*kanun layihasının büyük bir ihtiyacı karşıladığından her türlü şükrana layık olduğunu, büyük bir titizlikle hedefe yürünmesi ve bilgili iş üreten insanlar yetiştirmek üzere işe başlanması gereğini vurgulayıp, medeni memleketlerdeki gibi çocuklarımız Köy Enstitüleri'nde staj görerek tecrübe kazanmalıdır*" görüşünü de paylaşarak; Enstitü adı yerine "*hayat kaynağı*" ismini önermiştir. Böylece yüksek enstitülerinin ismi hem bu kadar yayılmamış olacaktır, hem de gerek çocuklar gerekse köylüler üzerinde hayat kaynağı ismi, büyük tesir yapacaktır.[78] Bingöl milletvekili Feridun Fikri Düşünsel, kanunun çok olumlu olduğunu belirtmiş ancak eğitmenlerin yetiştireceği köy çocuklarının görev zamanı geldiğinde başka mesleklere ve şehirlere yönelmemeleri için tedbir alınması gereğini vurgulamıştır.[79] Manisa milletvekili Kazım Nami Duru, köy eğitmenlerinin işe başlamasından sonra enstitülerin varlığına şiddetle

---

[75] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 10, 17.04.1940, s. 99-102; Suay Karaman, "63. Kuruluş Yılında Köy Enstitüleri", *Üniversite ve Toplum: Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, Haziran 2003, s. 2; Mustafa Ekmekçi, *Öksüz Yamalığı: Köy Enstitüleri*, 2. Baskı, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 2009, s. 30.
[76] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 10, 17.04.1940, s. 70, 71.
[77] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 278.
[78] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 10, 17.04.1940, s. 72, 73, 74.
[79] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 10, 17.04.1940, s. 82.

ihtiyaç duyulması üzerine Enstitülerin köylüyü kalkındırmak, eğitmek ve onlara dünyayı anlatmak için büyük bir teşebbüs olduğunu düşünen ve bu konuda çok çalışan Hasan Âli Yücel'e ve İsmail Hakkı Tonguç'a teşekkür ederek konuşmasını bitirmiştir.[80] Kütahya milletvekili Dr. Ali Süha Delilbaşı, kanunun takdir edilmesi gereken çok yanı olduğunu ve yüksek aydınlar dediği üniversite mezunlarıyla köylüyü temasa geçirmesinin de bunlardan biri olduğunu belirtmiştir. Ona göre ne kadar çok köylüyle temas olursa kalkınma da o kadar artacaktır.[81] Muş milletvekili Hakkı Kılıçoğlu, öğretmenleri gittikleri yere Cumhuriyet'in, inkılâbın, medeniyetin bütün esaslarını götüren, hakiki imanlı ve meslekli gençler yetiştiren kişiler olarak tanımlamış ve bu ruhun enstitülerde verilebileceğinden söz etmiştir.[82]

Köy Enstitüleri Kanunu'nun mimarı Hasan Âli Yücel yaptığı konuşmada enstitülere neden ihtiyaç duyulduğu ve enstitülerin ne şekilde çalışacağı konusunda açıklamalarda bulunmuştur. Yücel; "*şehirlerde oturan vatandaşların çocuklarının % 80'i okula gidiyordu, % 20'si ise okumaktan mahrumdu. Köylerde oturan 13 milyon vatandaşın çocuklarının ise ancak % 25'i okutulabiliyordu. Bu nedenle köylerdeki çocukları yüzde yüz okutmak için emek sarf edilmeliydi ve bu kanun o emeğin ifadesiydi."* Yücel ayrıca; "*bu gençleri yetiştirelim ve hayat tarzları o şekilde olsun ki, kendilerine köyde vazife verdiğimiz zaman doğal okul hayatları devam ediyormuş gibi vazifelerine memnuniyetle gitsinler ve bu işleri seve seve yapsınlar istedik; Onun için Köy Enstitülerini kurmayı düşündük*" demiştir.[83] Yücel, sözlerinin devamında Enstitülere alınacak talebenin seçiminde o ana kadar ilk öğretmen yetiştirmekte yapılan hatalara yeniden düşmemek için kati olarak köyde yaşamış ve köy ilkokullarının her iki devresini bitirmiş çocukları almayı uygun bulduklarını belirterek; "*Arkadaşlarım biliyorlar ki, bir seneden beri memleketimizde mevcut üç sınıflı köy ilkokullarını beşe çıkarmak yolundayız. Bu sene bunların dördüncü sınıfları tam teşekkül etmiştir. Bir kısmının beşinci sınıfları da açılmıştır. Önümüzdeki sene dördüncü ve beşinci sınıflar tamamen açılmış ve işler bir hale sokulmuş bulunacaktır. Oradan gelecek çocukları, şu veya bu şekilde tereddüde mahal vermeksizin, imtihan ederek, karakterlerini yoklayarak ve bedenî kabiliyetlerine bakarak,*

[80] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 10, 17.04.1940, s. 75.
[81] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 10, 17.04.1940, s. 76- 77.
[82] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 10, 17.04.1940, s. 77-80.
[83] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 10, 17.04.1940, s. 78.

seçip enstitülere alacağız. Bu enstitüden çıkacak öğretmenler ilk eğitimi vermek bakımından şehir öğretmen okulundan yetişecek arkadaşlarından aşağı olmayacaktır. Çünkü bizim köyde vereceğimiz ilköğretim, şehirde vereceğimiz ilköğretimden aşağı değildir. Bu kanunun ilk hedefine, bizim hesabımıza göre, 15 senede varacağız demektir. İçinde bulunduğumuz seneyi kaybetmiyoruz. Yeni alacağımız talebe ile kadrosunu 3 bine çıkaracağımız 4 köy öğretmen okulunu bu enstitüler zümresine almak sureti ile bu sene ve bundan sonraki 4 sene içerisinde ve 5 sene sonra 3 bin mezun vermeye başlayacağız. 10 sene içerisinde 30 bin hoca elde etmiş olacağız. Bu itibarla yetiştireceğimiz öğretmenleri maaş bakımından, gidecekleri muhite göre teçhiz etmeği ve onlara rahat yaşama imkânlarını vermeği düşünüyoruz. Bunun için köylerimizin ve köylümüzün umumî hayatına ve vasatî hayat şartlarına baktık. Gördük ki, köylünün başını sokacak bir yeri, bir evi, çalışacak bir tarla ve tarlada çalışması için alet ve malzeme elinde bulunursa buna ayda vereceğimiz 20 lira, onu terfih etmekte, seve, seve çalışmakta, kendisini, ailesini ve çocuklarını geçindirmekte kâfi bir maaş olacaktır. Bu kanun dört encümenden geçmiştir: Maarif, Ziraat, Dâhiliye, Bütçe. Bu encümenlerdeki arkadaşlarım en küçük noktalara kadar kanun hakkında fikir sordular, emek verdiler ve değiştirdikleri noktalarda bu kanunu kuvvetlendirici destekleri oldu. Yüksek heyetimizden kanunun takibine olanak vermesini istiyorum" diyerek sözlerini tamamlamıştır.[84] İzmir milletvekili Halil Menteşe, Köy Enstitüleri Kanunu'nu memleketin en esaslı dertlerinden birine çözüm olarak görmüş, öğretmenler aracılığıyla çiftçilerin de teknik açıdan eğitileceğini ifade ederek Hasan Âli Yücel'i ve hükümeti bir çiftçi sıfatıyla tebrik etmiştir.[85] Müzakereler sırasında Kanunla ilgili takrirler okunmuş, ancak takrirler oylanınca kanun maddesinde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Daha çok 3. ve 5. maddeler sorgulanmış ama her iki madde aynen kabul edilmiştir. Kanunun geneli üzerinde yapılan oylama sonucunda 17 Nisan 1940 tarihli meclis genel kurulunda Köy Enstitüleri yasa tasarısı kabul edilerek kanunlaşmıştır.

Oturumun sonunda Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, *"Bu kanunun memleketimizin istikbali, halkımızın maarif ihtiyacı ve köylümüzün kalkınması bakımından hâiz olduğu ehemmiyet, tasvibinizle bir kere daha ve en esaslı surette tahakkuk etmiştir. Bunu görmekle büyük bir bahtiyarlık duyuyorum ve şahsen, uzun yıllar kalbimde sakladığım bir idealin*

[84] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 10, 17.04.1940, s. 77-80.
[85] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 10, 17.04.1940, s. 81.

tahakkukuna şahit oluyorum. Onun için Yüksek Heyetinize bütün samimiyetimle, bütün yüreğimle bu tarihî anda en derin teşekkürlerimi arz ederim" şeklinde bir açıklama yapmış ve memnuniyetini ifade etmiştir. Bu okullara Enstitü adının verilmesinin sadece öğretmen değil ziraatçı, sağlıkçı, tekniker vb. uzmanlar yetiştireceği için çok amaçlı olmasından kaynaklandığını belirten Yücel, okullarda aynı zamanda tarımsal deneme ve araştırmalar yapılacağını dile getirmiştir.[86] Neden Enstitü isminin kullanıldığını ise *"Biz bu müesseselere Köy Öğretmen Okulu demedik. Çünkü evvelce bu isimde müesseseler vardı. Bunlar yepyeni şeylerdi. Biz Köy Enstitüleri'ni sadece içinde nazari tedrisat yapılan müessese olarak almadık. İçerisinde ziraat sanatları, demircilik, basit marangozluk gibi ameli birtakım faaliyetler de bulunduğu için okul adıyla anmadık, enstitü diye isimlendirmeyi uygun gördük."* şeklinde açıklamıştır.[87]

Köy Enstitüleri Kanunu ile ilgili meclis oturumunda söz alan Eskişehir milletvekili Emin Sazak (aynı zamanda büyük bir toprak sahibi olup, daha sonra da Demokrat Parti'nin önde gelen isimlerinden biri olmuştur.) ve keza yine büyük toprak sahiplerinden İzmir milletvekili Halil Menteşe'nin enstitülerin kuruluşunu destekledikleri görülmektedir. Ancak, aşağıda görüleceği üzere başlangıçtaki desteğine rağmen Emin Sazak'ın ileride enstitülerin kapatılması için çaba harcadığını da belirtmesi gerekir.[88] Öte yandan Kazım Karabekir'in enstitüleri desteklemekle birlikte sadece köy çocuklarının alınmasını eleştirmesi, enstitülerle ilgili daha sonra da dile getirilen eleştirilerden biridir. Hakkı Kılıçoğlu bir anlamda enstitülerin kuruluş felsefesini özetlemiştir. Hasan Âli Yücel'in konuşmasında ise köydeki eğitim standardının yükseltilmesi, üç sınıflı köy ilkokullarının beşe çıkarılması, on yıl içinde 30.000 öğretmen yetiştirilmesinin hedeflenmesi ve on beş yıl sonra köy ve şehir eğitimi arasındaki farkın kaldırılacağı iddiası dikkat çekicidir.

---

[86] Refet Özkan, "Köy Enstitüleri, Ekip Çalışmaları (İmece) ve Yurt Gezileri", *Eğitim Mirasımız Köy Enstitüleri, Uygulanabilirliği ve Model Çalışmalar, Sempozyum: 17-18 Nisan 2008,* KAVEG Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi Geliştirme Derneği, Yay. Haz. Güler Yalçın-Filiz Kamacıoğlu, Literatür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 61.

[87] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 10, 17.04.1940, s. 78; Kemal Kocabaş, "Yaşamıyla, Tanıklıklarla Hasan Ali Yücel ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi", *Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında Hasan Âli Yücel'den Günümüze Eğitim, Bilim, Kültür Politikaları Sempozyumu, 25-26 Şubat 2011, İzmir, Bildiriler,* Yay. Haz. Kemal Kocabaş, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, İzmir, 2011, s. 29.

[88] Mehmet Anık, "Bir Modernleş(tir)me Projesi ...", s. 306.

2.3. İsmail Hakkı Tonguç, İsmet İnönü ve Hasan Âli Yücel'in Eğitime ve Köy Enstitüleri'ne Bakışı

3 Ağustos 1935'te İlköğretim Genel Müdürlüğü görevine vekil olarak getirilen Tonguç, dönemin Kültür (Eğitim) Bakanı Saffet Arıkan'a, Köy Enstitüleri'nin temelini oluşturacak bir rapor sunmuştur. Kirby'e göre bu görüş, başta ekonomik gelişmede eğitimin bir kaldıraç hizmeti görmesini zorunlu kılmış ve ulusal kalkınmada iş yükümlülüğüne olanak tanımıştır.[89] Hasan Âli Yücel bir yazısında Tonguç'un bu girişimi için,*"Tonguç, Türk eğitiminin Pestalozzi'sidir. İsviçreli Pestalozzi kimsesiz ve yoksul çocukları eğitmek için çalışmıştır. Tonguç da benzer bir yaklaşımla Köy çocuklarını aydınlatmak için uğraşmıştır.''*[90] ifadesini kullanmıştır. İstanbul Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünde akademik kariyerine başlayarak (1933 – 1939), Ankara'da eğitim müfettişliği ve Talim Terbiye Kurulu üyeliği ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde Kültür Tarihi dersleri verdiği dönemde (1943 – 1947), Hasan Âli Yücel tarafından kurulan Tercüme Bürosu'nda çalışmış olan Sebahattin Eyüboğlu, Tonguç'un halka ve iş arkadaşlarına çok güvendiğini; zorla bile yaptırılamayacak işleri köy çocuklarına sevinçle yaptıran, İstanbul çocuklarına dağ başlarında, bozkırlarda İstanbul'u aratmayan etkenin bu güven olduğunu ifade etmiştir.[91]

İlköğretim Genel Müdürü olan Tonguç için, *"…köy sorunu diye bir sorun yoktu, bir aydınlar, meslek, eğitim ve hepsinden daha önemli bir ülke sorunu vardı. O'na göre uygulanabilir bir eğitim politikası oluşturmaktaki zorluklar analiz edilmeli, ulaşılmak istenen yön ve amaçlar belirlenmeli, toplumsal değişim kaldıracı ve yöntemleri saptanmalıydı."*[92] Türk ulusu köylü bir ulustu ve ulusal bağımsızlığın, kalkınmanın köylüye dayanması ve özüne köylüyü katması tarihsel bir zorunluluktu.[93] Tonguç'un Batılılaşma anlayışında klasik anlayıştan farklı olarak *"halkla beraber halk için"* sloganıyla özetlenebilecek farklı bir görüşü vardı. Enstitüler de bu tür bir Batıcılık

---

[89] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 147.
[90] Kemal Kocabaş, "Yaşamıyla, Tanıklıklarla Hasan Ali Yücel ...", s. 32.
[91] Refet Özkan, "Köy Enstitüleri, ..." , s. 63.
[92] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 121.
[93] Mehmet Başaran, *Tonguç Yolu, Köy Enstitüleri: Devrimci Eğitim*, Varlık Yay., İstanbul 1974, s. 6.

görüşünün dışa vurumuydu.[94] Tonguç'a göre köylü, Kemalist rejimin odak noktası olmakla kalmayıp, kurulacak tüm eğitim sisteminin yönünü ve içeriğini saptayan başlıca etken olmalıydı. Tonguç'un bu bakış açısıyla iktidarın köylü sorununa bakışı oldukça farklıydı. O, soruna sadece Kemalizm'in yani, Cumhuriyet ilke ve ideallerinin köylere taşınması ya da sadece tarımın canlandırılması olarak bakmıyor; *"köylü öyle canlandırılmalı ve bilinçlendirilmeli ki, onu hiçbir güç sömüremesin"* diyordu.[95]

Köy Enstitüleri'ni inceleyen Fay Kirby'e göre, Türk eğitiminin Batı eğitim tarihindeki yanlışları tekrarlamasına gerek olmadığını gören tek isim İsmail Hakkı Tonguç'tu.[96] Tonguç, birçok meslekte doğrudan yapılacak deneyimi, çağdaş eğitimin bütünleştirici, temel işlevi sayıyordu. Köylünün köylülüğü, doktorun doktorluğu, öğretmenin öğretmenliği rastlantıların ve koşulların sonucu gerçekleşiyorsa, ulusal eğitimin görevi eğitim görecek olanı bunların hepsiyle ilişkiye sokmaktı. Tonguç, İş ve Meslek Terbiyesi adlı kitabında *"Enstitü öğrencisi iş yaşamı içinde, iş aracılığıyla iş için eğitilir"* ilkesini savunuyordu. Eğitim bilimcilerden Omar Buyse de, Eğitimin mülki yönetimden ayrılmasını ve ekonomik gelişme programına göre, mesleksel düzeyde rasyonelleştirilmesini savunmuştu. Buyse'nin bu düşüncesi Tonguç'un Köy Enstitüleri düşüncesinde kendini göstermiştir.[97]

Enstitülerin oluşumunda önemli payı bulunan Hasan Âli Yücel'e göre kültür politikasının odak noktası, dünyanın en meşhur edebi ve felsefi eserlerinin Türkçeye kazandırılmasıydı. Yeniliklerin sağlam olabilmesi için milletin ruhunun ve zihninin bu yenilikleri anlamaya ve kabul edip sürdürmeye hazır olması gerekmekteydi.[98] Kemal Kocabaş, Hasan Âli Yücel'in *"Türk vatanının dağlarında bayırlarında ve kırlarında hatta en ücra yerlerinde kendi kendine açıp solan çiçek bırakmayacağız."* şeklindeki ilerici–

---

[94] Osman Kafadar, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları", (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, C.3: Modernleşme ve Batıcılık*, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 376.
[95] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 122.
[96] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 37, 38.
[97] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 138-148, 149.
[98] İsmail Haluk Gökçora, "Kulluktan Özgür Bireye Üretken Eğitim ve Aydınlanma Yolunda Köy Enstitüleri", *Üniversite ve Toplum Dergisi*, Mart 2007, Cilt: 7, Sayı: 1, s. 5.

hümanist bakış açısıyla, günümüzün eğitim anlayışı arasında önemli farklar olduğunu dile getirmektedir.[99]

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de Köy Enstitülerinin kurulmasında önemli rol oynamış, 9 Mayıs 1941'de yaptığı bir konuşmada *"Enstitüler, Cumhuriyet'in eserleri içerisinde en önemlisidir"* diyerek Köy Enstitüleri'nin önemine dikkat çekmiştir. Nitekim Cumhurbaşkanı'nın konuyu benimsemesi ve desteklemesi şüphesiz büyük önem taşıyordu. Köy Enstitüleri Yasası'nın çıktığı o günlerde bir akşam yemeği esnasında Halide Edip ve Adnan Adıvar'a heyecanla Enstitüler sayesinde kırk bin köyümüzdeki çocukların kısa zamanda okuma yazma öğrenebileceklerine olan inancını dile getirmiştir.[100] İnönü, tüm insanımızı çağdaş eğitim hakkına kavuşturma çabalarını ve yapılan ilköğretim faaliyetlerini, *"insan olma, millet olma davası"* olarak yorumlamıştır. O, ancak bilinçlenen yurttaşlarla halk egemenliğinin tam manasıyla gerçekleşeceğine ve çağdaş bir ulus olunacağına inanmıştır.[101]

İsmail Hakkı Tonguç'un Türkiye'nin eğitim yoluyla değişmesi sorununu, deneysel yoldan çözümlemesi hazırlıkları Gazi Eğitim Enstitüsü Elişleri Bölümü'ndeki çalışmaları sırasında başlamıştır. Bunda, ülkeye gelen yabancı eğitim bilimcilerden Kerschensteiner'i, doğrudan doğruya tanıma imkanı bulmasının da rolü olmuştur.[102] İş eğitimi akımı, insanın zihnî ve manevî hayatını belirleyen en önemli unsurun *"iş"* olduğunu, kişinin karakter gelişiminde elişi ve zihnî işin birlikte olması gerektiğini savunuyordu. G. Kerschensteiner, H. Gaudig, J. Dewey gibi ünlü temsilcileri olan iş okulu; çocuğun aktifliğini, yaparak, yaşayarak öğrenmesini, çocuğun şahsiyetinin iş ile yoğrulmasını istiyordu.[103] Görüldüğü gibi gerek Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, gerekse İsmail Hakkı Tonguç ve Hasan Âli Yücel, Köy Enstitüleri'nin sadece öğretmen yetiştirmede değil, özellikle kırsal kesimde yaşayan Türk toplumunun modernleşmesinde önemli bir görevi üstleneceğini düşünerek, projeyi hayata geçirmişlerdir.

---

[99] Kemal Kocabaş, "Yaşamıyla, Tanıklıklarla Hasan Ali Yücel ...", s. 27.
[100] Engin Tonguç, *İsmail Hakkı Tonguç* …, s. 276.
[101] Mehmet Başaran, *Tonguç Yolu* …, s. 36.
[102] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 75,76.
[103] Adnan Küçükoğlu, Erdal Bay, "Eğitimin Felsefi Temelleri", (Ed. Durmuş Ekiz), *Eğitim Bilimine Giriş*, Lisans Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 27.

2.4. Köy Enstitüleri'nin Genel Özellikleri ve Köylülerin Enstitülere Yaklaşımı

Köy Enstitüleri, devlet bütçesine minimum yük olacak şekilde planlanmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında ülkede kuraklık ve kıtlığın kol gezdiği bir dönemde kurulmuştur. Ülke kaynakları her yönden kısıtlıydı ve ürünün büyük kısmı da savaş ihtimali için ayrılmıştı. Kurtuluş Savaşı'nda verilen kayıplar sonrasında büyük çoğunluğunu çocukların oluşturduğu erkek iş gücü yeniden askere alınmış, köylerde ise kadın ve çocuklar kalmıştı. Dolayısıyla enstitüler bir anlamda *"çocuk işgücü"* ile kurulmuştu. Fakat burada önemli bir sorun Enstitülere öğrenci bulma noktasında ortaya çıkıyordu. Zira köylüler, doğal olarak iş gücü kaybı yaşamamak için tek dayanakları olan çocuklarını okula vermek istemiyorlar ve özellikle de enstitülerde eğitim görecek kız çocuk bulmak çok zor gerçekleşiyordu.[104] Kız-Erkek karma yatılı eğitimin Türkiye'de ilk kez Köy Enstitülerinde deneniyor olması muhtemelen tereddütleri arttırıyordu.

Enstitü ve bölge okullarının çalışmalarının hedefi; öğretmen ve köye yararlı meslek erbabı yetiştirmekti. Enstitülerin bulunduğu yerlerde elverişli mevkilerde 5–10 köyün ortasında Bölge Okulları açılacak, bunlar da ilkokul sonrası eğitim veren birer küçük Enstitü olacaklardı. Dolayısıyla bu okullar bağlı köylerin merkezi olarak köylülerin traktör, harman makinesi gibi modern tarım araçları edinmelerine, kullanmalarına, fidan, iyi cinste tohum ve damızlık hayvan sağlamalarına öncülük edeceklerdi.[105] Enstitülerin inşası böyle bir destek projesi olarak ortaya çıksa da, bu süreçte ilk yapı ekipleri, köylülerin tepkileriyle karşılaşmışlardır. Örneğin Beşikdüzü Enstitüsü'nde Vakfıkebir'in tüccar çiftçileri Enstitü öğrencilerinin berberliklerini ve kundura onarımcılığı yaptıklarını görünce Enstitü'ye arazi verme sözünden dönmüşlerdir. Savaştepe'de de bölge halkı ilk deneyimlerinin ardından enstitüye önyargılı davranmıştır.[106] Gezici öğretmenlerin enstitülere öğrenci almak için yaptıkları köy gezilerinde birçok köylünün çocuğunu okutmak istemediği ve özellikle de kızlarını okula vermek istemediği görülmüştür. Hatta öğrencilerden pek çoğunun kaçtıkları dahi gözlenmiştir. Buna karşın sonradan köylü Enstitülere ısınmış ve çocuğunu verme yarışına girmiştir. Başvuranlardan çoğunun alınamadığı da olmuştur. Örneğin, 1951 yılında

---

[104] Necdet Aysal, "Anadolu'da Aydınlanma ...", s. 275-276.
[105] Mehmet Başaran, *Tonguç Yolu …*, s. 13.
[106] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 302, 303.

Beşikdüzü'ndeki enstitüye 774 başvuru olmuş ama sadece 59'unun kaydı alınabilmiştir.[107] Kızılçullu ve Beşikdüzü Köy Enstitüleri'ne 1950'lerden sonra müracaat eden birçok kız öğrencinin de kontenjan yetersizliği yüzünden geri çevrildiği tespit edilmiştir. Bu tavır değişikliği köylerde yaşayan halkın önyargılarının ve tereddütlerinin ortadan kalktığının bir göstergesidir. Ancak, 1950'den sonra kız öğrencilerin ayrı enstitülerde okutulması uygulaması kız çocuklarının bu okullardan yararlanma şansını kısıtlamıştır. Çünkü uzak bölgelerdeki aileler kızlar için ayrılmış olan Trabzon ya da İzmir'deki enstitülere kız çocuklarını göndermekte zorlanmıştır.[108]

Köy Enstitülerine öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulan Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün yapımında çalışmak üzere gelen Enstitü öğrencilerini gören Hasanoğlan köylüleri "*bu bebeler mi yapacak bu işleri*" derken yapıların yükseldiğini görünce şaşkınlıkları hayranlığa dönüşmüştür. [109] Aslında dikkatle incelendiğinde köylünün ve fakir halkın Enstitülere karşı olmadığı görülür. Nitekim o dönemi yaşayanlardan bazıları köylülerin başından beri Enstitülere sahip çıktıklarını; civar köylerden gelen misafirlere hiçbir yerden izin almadan Enstitüyü gezdirdiklerini, çocuğunu görmeye gelenlerin de Enstitülerde konuk edildiklerini ve evlerindeki gibi çocuklarıyla beraber yiyip içtiklerini, günlerce kalanların olduğunu belirtmişlerdir.[110] Dolayısıyla ilk başlarda oluşan olumsuz yaklaşım zamanla ortadan kaybolmuş ve okullara duyulan ilgi gün geçtikçe artmıştır.

2.5. Enstitülerde Okuyacak Olan Öğrencilerin Seçimi, Uygulama ve Hedefler

Köy Enstitüleri parasız, yatılı ve karma eğitim yapılması bakımından Türkiye'de yeni eğitim anlayışını yansıtıyordu. Enstitülerde 1952'ye kadar öğretim süresi, 5 yıllık ilkokul üzerine 5 yıldı. Enstitülere beş sınıflı köy okulunu bitiren sağlıklı ve yetenekli köy çocukları alınıyordu. Üç yıllık ilkokul mezunları, 5 yıllık ilkokulu, enstitülerde açılan Hazırlık Sınıfları'nda ya da uygulama ilkokullarında tamamlıyorlardı. 1946'dan sonra enstitüler üç yıllık eğitmenli okul mezunlarını almadılar, ancak hazırlık sınıfları, beş yıllık

---

[107] Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri …*, s. 65.
[108] Selçuk Uygun, *Tanıklarından Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları …*, s. 58, 59.
[109] Refet Özkan, "Köy Enstitüleri, ...", s. 65.
[110] Yalçın Kaya, *Köy Enstitüleri "Antigone'den Mızraklı İlmihale"*, 1. Baskı, C.I, İstanbul 2001, s. 480.

okullardan gelen zayıf öğrencileri yetiştirmek üzere işlevini sürdürdü.[111] Enstitülere alınacak öğrencilerin seçiminde farklı bir yol uygulandı. Enstitülerin tamamı civardaki 3-5 vilayete bağlı köylerden öğrenci almak durumundaydı. Bu sebeple çocukların seçimi için valiliklere bir yazı gönderilerek her enstitüye kaç çocuğun alınacağı, nasıl ve kimlerin seçileceği bildiriliyor ve seçim fişlerinin nasıl doldurulacağı açıklanıyordu. Böylece Maarif Vekâletinin emri ile İlköğretim Müfettişleri bölgeyi köy köy gezerek okulları tanıtıyordu. Tanıtım sonrasında okula kaydolmak isteyen öğrenciler için doldurulan fişler Maarif Vekâletine, oradan da enstitü yönetimlerine gönderiliyordu. Enstitü tarafından oluşturulan komitenin fişleri incelemesi ve uygun öğrencileri belirlemesinin ardından enstitüye alınacak öğrencilerin isim ve adresleri ve okula ne zaman geleceklerini bildiren yazı Maarif Müdürlüğüne bildiriyordu. Dolayısıyla Enstitüye girişte öğrencilere standart bir yazılı sınav yapılmıyor; çocukların genel bilgi, okuma becerileri ve başarı hazır bulunuşluk düzeylerini belirlemek amacıyla müfettişler tarafından bir sınav uygulanıyordu.[112] Ayrıca, öğrenciler enstitüye geldiklerinde sağlık kontrollerinden geçiriliyor ve uygun bulunan öğrencilerin kayıtları yapılıyordu. Öğretmen olmaya engel veya toplum sağlığını tehdit eden rahatsızlıkları olanlar pek tercih edilmiyordu. Kız öğrencilerin enstitülere kazandırılmasında köylere giden kadın görevlilerin katkısı büyüktür. Çünkü o yıllarda kız çocuklarını hele de yatılı okulda okutmak pek alışılmış bir şey değildi ve köy ilkokulunu bitirmiş kız öğrenci sayısı azdı. Bu sebeple kız öğrenci bulmak zordu. Bundan dolayı, köylerden yeterince kız öğrenci bulunamayan enstitülere köy kökenli olup da ilçe merkezlerinde okuyan öğrenciler de kabul ediliyordu.[113] Kirby'ye göre enstitülerin ilk öğrencileri, seçilme emrinin verilmesinden bir hafta sonra gelmeye başlıyordu. Kirby'nin belirttiği üzere ilk yıllarda veremli ya da verem taşıyıcısı olan çocukların da alındığı olmuştur. Ayrıca, sıtmalıların sayısı da oldukça fazlaydı. Ancak, ilk kurulan Köy Enstitüleri'nin kalabalık öğrenci kitlesinde kaybın çok az olması mühim bir başarının delili sayılmaktadır.[114]

---

[111] Niyazi Altunya, *Köy Enstitüsü Sistemine ...*, s. 48.
[112] Savaştepe Köy Enstitüsü mezunlarıyla yapılan mülakat, Çanakkale, 14 Temmuz 2012; Selçuk Uygun, *Tanıklarından Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları …*, s. 72; Melih Tınal, "Kızılçullu Köy Enstitüsü ...", s. 188.
[113] Selçuk Uygun, *Tanıklarından Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları …*, s. 73, 74.
[114] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s.295, 296.

Enstitüye alınan öğrenciler, eğitim sırasında yaptıkları işleri köylerinde de zaten yaptıkları için genel olarak enstitüye geldiklerinde herhangi bir zorlukla karşılaşmamışlardı. Enstitülere öğrenci seçerken izlenen yolun doğruluğu da böylece kanıtlanmıştır. Enstitü mezunu olan öğretmenler mezun olduklarında 20 yıl boyunca köyde çalışmak zorundaydı.[115] Enstitülerde öğrencilere, kent dışında olmalarının da etkisiyle istisnai birkaç durum dışında çarşı izni uygulaması yapılmamıştır. Üstelik yaz tatili gibi bir olguları da yoktur. Öğrencilerin beş yılda toplam 30 hafta tatilleri vardır. Nöbetleşe olarak yılda 45 güne kadar izin kullanılmıştır. Bu uygulama hem öğrenciler hem de öğretmenler için geçerliydi.[116]

1 Temmuz 1940'ta Genel Müdürlükten gelen genelgeye göre; öğrenciye tutumluluk, sağlığa özen, diğer insanlara yardım alışkanlıkları kazandırılacaktı. Öğrencilerin zorluklardan yılmayan, korkusuz, kararlı, istekli olmalarına dikkat edilecekti. Planlı, hızlı iş görmek ve başarmak öğretmen ve öğrenciler için temel ilke olacaktı. Hepsi Anayasa'daki 6 ilkeyi bilecek ve bunları hayata uygulayabilen kişiler olarak yetiştirileceklerdi.[117] Enstitüye gelen öğrencilerin kendi köylerinden getirdiği bölgesel kültür, kimlik, inanç ve değer özellikleri enstitü ortamında ortak bir potada eritilmiş ve bu toplum içinde yeniden üretilmiştir. Öğrenciler arasında etnik ve mezhepsel gibi ayrımcılığa neden olabilecek ayrılıklara fırsat verilmemiştir.[118] Enstitülü öğrenciler arasında karşılıklı saygı sevgi içinde yürütülen bir *"ağabeylik–ablalık"* ilişkisi olmuştur. Üst sınıf öğrencileri enstitüye yeni gelenlere rehberlik yapmış, gerektiğinde alt sınıf öğrencilerine bir öğretici bile olabilmişlerdir. Bu ilişki biçimi öğrenciler arasındaki bağı kuvvetlendirmiş ve enstitü geleneğinin yeni gelenler tarafından kabul edilmesini kolaylaştırmıştır.[119] Öte yandan tüm enstitü öğrencilerin giydikleri kıyafetler aynıdır ve yazlık–kışlık kıyafetler öğrenciler enstitüye geldiklerinde, kurum tarafından ücretsiz olarak verilmiştir. Öğrenci kıyafetleri iş ortamına ve köy yaşantısına uygun olarak belirlenmiştir.[120]

---

[115] Ayfer Kocabaş, "Köy Enstitüleri ve Açık Alanda Eğitim", *Aramızdan Ayrılışının 50. Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri: Sempozyum Bildirileri, 20-22 Mayıs 2010, İzmir*, Yay. Haz. Kemal Kocabaş, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, İzmir, 2010, s. 455.
[116] Selçuk Uygun, *Tanıklarından Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları* …, s. 129, 130.
[117] Engin Tonguç, *İsmail Hakkı Tonguç* …, s. 289.
[118] Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, İstanbul 2000, s. 407.
[119] Selçuk Uygun, *Tanıklarından Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları* …, s. 132.
[120] Savaştepe Köy Enstitüsü mezunlarından İsmail Hakkı Çetin ile yapılan Mülakat…

2.6. Enstitülerde Uygulanan Ders Programları ve İşleyişi

Köy Enstitülerinde uygulanan Öğretim Programları, kademeli olarak geliştirilmiş ve Eğitmen Kursları ve Köy Öğretmen Okulları programlarının adaptasyon ve geliştirilmesi ile ortaya çıkmıştır. Köy Enstitüsü denemesinin ilk aşaması olan Eğitmen Kursları'nda, 1936'da uygulamaya başlanan Köy Eğitmeni Yetiştirme Kursları Müfredat Programı Taslağı 1938'de yürürlüğe konmuş ve çeşitli değişiklerle 1948'e kadar uygulanmıştır. Bu programda Türkçe, Aritmetik ve Geometri, Yurt ve Yaşama Bilgisi, Atelye Dersleri, Ziraat Dersleri ve Eğitim Bilgisi dersleri yer alıyordu. 1937-38 öğretim yılında açılan Çifteler ve Kızılçullu Köy Öğretmen Okullarında, 1927'de hazırlanıp 1933'te bu okulların kapatılmasıyla uygulamadan kaldırılan Köy Muallimi Mektebi Müfredat Programı; iş ve tarım etkinlikleri uygulanmıştır. Köy Enstitülerinin kuruluşundan 1943'e kadar enstitüler, ortaokul ve ortaöğretim programlarından (özellikle ilköğretmen okulları, mesleki ve teknik okullar) da yararlanarak kendi programlarını kendileri hazırlamışlardır. Bu sebeple uygulamada farklılıklar ortaya çıkmıştır. Köy Enstitüleri için hazırlanan ilk resmi program 4 Mayıs 1943 tarihlidir. Bu programın hazırlanışında 24.6.1940 tarih ve 6/7318 sayılı Bakanlık genelgesi ile 1942'de çıkarılan Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu "izahnamesi" esas alınmış ve programa Hasan Âli Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un görüş ve anlayışı egemen olmuştur.[121]

1943'teki program doğrultusunda 5 yıllık öğretim süresince toplam 114 hafta *"kültür dersleri"*, 58 hafta *"ziraat"* ders ve uygulamaları, 58 hafta da *"teknik"* ders ve uygulamalar yapılması öngörülmüştür. Ayrıca, beş yılda toplam 30 hafta tatil yapılması kararlaştırılmıştır. Haftalık 44 saat ders okutulan Enstitülerde bunun 22 saati kültür derslerine, 11 saati tarımla ilgili derslere ve 11 saati ise teknik ders ve çalışmalara ayrılmıştır. [122]

---

[121] Niyazi Altunya, *Köy Enstitüsü Sistemine ...*, s. 46, 47.
[122] Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri* …, s. 55; Niyazi Altunya, *Köy Enstitüsü Sistemine ...*, s. 48; Adil Türkoğlu, "Köy Enstitülerinden Kent Enstitülerine", *Mersin Sempozyumu Bildiriler*, Cilt: 1, Literatür Yay., 2008, s. 129.

1943 programında Enstitülerde okutulacak dersler Kültür dersleri, Ziraat dersleri ve Teknik dersler olmak üzere üç grupta toplanmıştır:[123]

Tablo 1. 5. Genel Kültür ve Öğretmenlik Bilgisi Dersleri

Dersler	**1. Sınıf**	**2. Sınıf**	**3. Sınıf**	**4. Sınıf**	**5. Sınıf**	**Toplam Ders Saati**
1. Türkçe	4	3	3	3	3	736
2. Tarih	2	2	1	1	1	322
3. Coğrafya	2	2	1	1	-	276
4. Yurttaşlık Bilgisi	-	1	1	-	-	92
5. Matematik	4	2	2	3	2	598
6. Fizik	-	2	2	1	1	276
7. Kimya	-	-	2	2	-	184
8. Tabiat ve Sağlık Bilgisi	2	2	2	1	1	368
9. Yabancı Dil	2	2	2	2	1	414
10. El Yazısı	2	-	-	-	-	92
11. Resim-İş	1	1	1	1	1	230
12. Beden Eğitimi ve Ulusal Oyunlar	1	1	1	1	-	184
13. Müzik	2	2	2	2	2	460
14. Askerlik	-	2	2	2	2	368
15. Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı	-	-	-	-	1	46
16. Öğretmenlik Bilgisi (Toplumbilim, İş Eğitimi, Çocuk ve İş Ruhbilimi, İş Eğitimi Tarihi, Öğretim Metodu ve Tatbikatı)	-	-	-	2	6	368
17. Zirai İşletme Ekonomisi ve Kooperatifçilik	-	-	-	-	1	46
Toplam	22	22	22	22	22	5060

Tablo 1.6. Ziraat Ders ve Çalışmaları

Dersler	**1. Sınıf**	**2. Sınıf**	**3. Sınıf**	**4. Sınıf**	**5. Sınıf**
1. Tarla Ziraati	-	3	4	2	1
2. Bahçe Ziraati	8	4	3	3	2
3. Sanayi Bitkileri Ziraati ve Ziraat Sanatları	-	-	1	1	2
4. Zootekni	2	2	-	-	-
5. Kümes Hayvancılığı	2	2	-	-	-
6. Arıcılık ve İpek Böcekçiliği	-	-	1	2	2
7. Balıkçılık ve Su Ürünleri Mahsulleri	-	-	-	2	2

[123] Niyazi Altunya, *Köy Enstitüsü Sistemine ...*, s. 50-52.

Toplam	11	11	11	11	11

Ziraat derslerine kız ve erkek bütün öğrenciler devam ediyordu. Ancak ziraat uygulamalarında kız ve erkek talebenin özelliklerine göre konular seçiliyordu.

Tablo 1.7. 1. Sınıflar için Teknik Ders ve Etkinliklerin Dağılımı (Erkek ve Kız)

Dersler	**Erkek**	**Kız**
1. Demircilik	2	-
2. Dülgerlik ve Marangozluk	2	-
3. Yapıcılık	5	-
4. Köy ve El Sanatları	-	10
5. Makine ve Motor Kullanma	2	1
Toplam	11	11

Tablo 1.8. Kız Öğrenciler İçin Teknik Alanlar (2-5. Sınıflar)

Ders Grupları		2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf
I. Dikiş-Biçki	Dikiş	6	6	7	7
	Örgü ve Dokuma	3	3	2	2
	Ziraat Sanatları	2	2	2	2
Toplam		11	11	11	11
II. Örgücülük ve Dokumacılık	Örgü ve Dokuma	6	6	7	7
	Dikiş	3	3	2	2
	Ziraat Sanatları	2	2	2	2
Toplam		11	11	11	11
III. Ziraat Sanatları	Ziraat Sanatları	6	6	7	7
	Dikiş	3	3	2	2
	Örgü ve Dokuma	2	2	2	2
Toplam		11	11	11	11

Tablo 1.9. Erkek Öğrenciler İçin Teknik Alanlar (2-5. Sınıflar)

Ders Grupları		2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf
I. Demircilik	Sıcak ve Soğuk Demircilik	8	8	6	
	Nalbantlık	-	-	3	3
	Motorculuk	3	3	2	2
Toplam		11	11	11	11
II. Dülgerlik	Dülgerlik	6	6	7	7
	Marangozluk	3	3	2	2
	Duvarcılık	2	2	2	2
Toplam		11	11	11	11
	Yapıcılık	6	6	7	7

III. Yapıcılık	Betonculuk	3	3	2	2
	Dülgerlik	2	2	2	2
Toplam		11	11	11	11

Bu programda "gözlem", "deney", "araştırma", "inceleme" ve "tartışma" gibi öğrenme yöntem ve tekniklerine geniş bir yer verilmiştir.[124] 1943 programı bu özelliğiyle, ezberci eğitimden kurtularak, öğrencileri düşünmeye, soruşturmaya, gerçekleri akılcı yollardan araştırmaya özendirici bir nitelik göstermekte ve öğrencilerin becerilerini geliştirmeye olanak vermekteydi. 1943 yılından 1947'ye kadar uygulanan bu program, sonraki yıllarda değişikliğe uğrasa da köy enstitüleri programının özünü oluşturmuştur. 1947'de yeniden yapılandırılan program öğretmenlik mesleği için gerekli olan "Genel Ruhbilim, Çocukluk ve Gençlik Ruhbilimi, Eğitimbilim, Genel Öğretim Yöntemi, Özel Öğretim Yöntemi ve Uygulama, Toplumbilim, Eğitim Tarihi ve Teşkilat gibi dersler ilave edilmiştir. Böylece yeni programla birlikte köy enstitülerinde kültür ve meslek derslerine doğru bir yönelme olmuştur.[125] Sanat dersleri ve atölye çalışmaları: Bir önceki programda "Teknik dersler ve çalışmalar" diye adlandırılmış olan bu öğretim alanının amacı yeni programda "Öğrencilerin türlü işlere yatkın ve eğitilmiş bir ele sahip, sanat kültürü kuvvetli ve her hususta becerikli birer öğretmen olarak yetiştirilmeleri" şeklinde ifade edilmiştir. Programda, Sanat dersleri ve atölye çalışmaları için, tarım ders ve uygulamalarında olduğu gibi, 9 ile 12 saat arasında değişen bir zaman ayrılmıştır. Kız öğrencilerin devam edecekleri derslerin şunlar olacağı belirtilmiştir: Çamaşır, Nakış, Biçki, Dikiş, Ev İdaresi, Yemek Pişirme, Çocuk Bakımı, Dokumacılık. Erkek öğrencilerin devam edecekleri sanat dersleri de (a) Demircilik, (b) Dülgerlik ve (c) Duvarcılık olmak üzere üç ana bölümde toplanmıştır.[126]

Enstitülerde günlük yaşam kendi geleneğini oluşturmuştur. Gün, "kampana" (çan) sesiyle başlamış; okulun tüm öğrencilerinin okul meydanında toplanmasıyla hep birlikte

---

[124] A. Ferhan Oğuzkan, "Köy Enstitüleri Öğretim Programları", *Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri,* Eğit-Der Yayınları-2, 1990, s. 12-37; Yahya Özsoy, "Köy Enstitülerinin Programı", *Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri,* Eğit-Der Yayınları-2,1990, s. 50-70.

[125] Selçuk Uygun, *Tanıklarından Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları …,* s. 96.

[126] A. Ferhan Oğuzkan, Köy Enstitüleri Öğretim Programları", *Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri,* Eğit-Der Yayınları-2, Ankara, 1990, s. 12-37.

sabah jimnastiği yapılmıştır.[127] Günlük hayat; kahvaltı, yatakhane temizliği, çamaşır işleri, yoklama ve günlük işlerin planı, giysi kontrolü, sabah programı, öğle yemeği, bireysel çalışma ve etkinlikler, küme toplantıları, akşam yemeği ve ders çalışma şeklinde gerçekleşiyordu. Sabah 8.30'da başlayan günlük faaliyetler akşam 22.00'de sona eriyordu.[128] Nitekim, 1950 Savaştepe Köy Enstitüsü mezunlarından İbrahim Arda anılarında, enstitüde kahvaltıdan önce tüm öğrencilerin katılımıyla sabah sporu yaptıklarını, müzik eşliğinde halk oyunları oynadıklarını ve hafta sonlarında yüzlerce öğrencinin katıldığı 3000–5000 m. mesafeli kır koşularının düzenlendiğini belirtmiş ve bu faaliyetler sayesinde öğrencilerin antrenmanlı birer sporcu gibi her an yarışa hazır olduklarını ifade etmiştir.[129]

Enstitülerin önemli bir diğer özelliği de eğitim–öğretim etkinliklerinin *"öğrenci merkezli", "çevre ve zamana uygunluk"* ilkeleri doğrultusunda yapılmasıdır. Tüm öğrencilere ilgi ve yeteneklerine göre iş bölümü yapılmış ve ne öğretilecekse çocuğun bulunduğu çevrenin ihtiyaçları ve özelliği esas alınmıştır. Örneğin Kars Cılavuz Köy Enstitüsü'nde Arıcılık ve Büyükbaş Hayvancılığı, Beşikdüzü Köy Enstitüsü'nde Balıkçılık ve Savaştepe Köy Enstitüsü'nde de Tarım ve Ziraat işleri öne çıkmıştır.[130] Her Enstitü, ürettikleriyle bin kişilik bir toplumun beslenme, giyinme, barınma vb. gereksinimlerini kendi karşılayan çağdaş bir işletme olarak gelişmiş ve devlet bütçesine yük olmamıştır. Kuruluşundan beş yıl sonra bu duruma yaklaşan enstitüler vardır.[131] 1936–1947 yılları arasında eğitmen kursları ve enstitüler için harcanan para sadece 51 milyon liradır. Bu çok sınırlı miktara rağmen 21 tane Köy Enstitüsü kurulmuş ve yaşatılmıştır. Bunun en önemli sebebi enstitülerin üretim yapmasıdır. Piyasada buğday 120 kuruşken enstitülerde 5 kuruşa mal edilmiştir. Enstitüler sebze, meyve, süt ve et gibi ürünlerin hepsini kendi üretmiştir.[132] 1944'te öğrenci sayısı 16.400'e ulaşan enstitülerde dört yılda 306 adet yapı tamamlanmıştır. 15.000 dönüm yer ekilip kullanılmıştır. Meyveli ya da meyvesiz 250.000 fidan dikilmiştir. 1.500 dönüme sebze ekimi yapılmıştır. 1200 dönüm bağ kurulmuştur. Ayrıca 9000 baş hayvan bakılmıştır. Her enstitünün günde yaklaşık 1500 kg. ekmek

---

[127] Selçuk Uygun, *Tanıklarından Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları …*, s. 129.
[128] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 318-321.
[129] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, (Yay. Haz.) YKKED Balıkesir Şubesi, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yay, İzmir, 2008, s. 183.
[130] Selçuk Uygun, *Tanıklarından Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları …*, s. 99.
[131] Mehmet Başaran, *Tonguç Yolu …*, s. 11.
[132] Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri …*, s. 64.

gereksinimi vardı. Bunun temini için enstitüler bünyesinde değirmenler kurularak fırınlar açılmıştır. Ayrıca, elverişli tüketim maddelerine kaynak bulmak için kooperatif deneyimi de başlatılmıştır. Buna bakarak Türkiye'de kooperatifçiliğin kendiliğinden uygulandığı ilk yerlerin Köy Enstitüleri olduğu söylenebilir. Yine bir diğer önemli gereksinim olan elektrik üretimi için de çalışılmış ve enstitülerde elektrik işlerinde uzman olan öğretmen ve öğrenciler yetişmiştir.[133] Mahmut Makal, Akçadağ Köy Enstitüsü'nde 1940'ta bozkır olan bir sahada, 1947'de sekiz çeşit ağaç yetiştirildiğini ve ağaçların toplam sayısının 17.750'ye ulaştığını kaydetmiştir.[134] Savaştepe mezunlarıyla yapılan mülakatlar da, sözü edilen üretim faaliyetlerini desteklemiş ve öğrencilerin bu durumdan genel olarak yakınmadıklarını; her işlerini kendilerinin gördüğünü, domates, salatalık, patlıcan vs. yetiştirip, dikiş diktiklerini kısacası yaparak ve yaşayarak öğrendiklerini teyit etmektedir.

1944–1946 yıllarında enstitüleri bitiren öğretmenlere yasa gereği tarım ve işlik araçları verilmiştir. Bu araçları kullanan öğretmenler bir yandan köylüye yardımcı olmuş, bir yandan da onları köylüye öğretmiştir.[135] Ayrıca öğretmenlere üretim araçlarıyla beraber 100–150 kitaptan oluşan bir de kitaplık verilmiştir. Tonguç, "*öğretmenlere, sürekli okuyarak, deneyler yaparak çalışmalı, var gücünüzle kendinizi yetiştirmeyi sürdürmelisiniz*" mesajını vermiştir.[136] Okuma alışkanlığının kazandırılması yönünde yapılan çalışmalarda Köy Enstitüleri'nde hemen her yanıyla okuma meselesi üzerine önemle durulduğunu ve bunun derslere yansıtılmaya çalışıldığını söyleyebiliriz. Enstitülerde "okuma" eyleminin asıl çarpıcı özelliği de yalnız öğrencinin okuması, çok okuması, okuduğu üstüne düşünmesi, bu becerinin öğrencinin öteki derslerini olumlu yönde etkilemesi, kültürlü, bilgili bir birey olması, sınırları içinde kalmamasıdır. Okuma eylemi yalnız öğrenciyi amaçlamıyordu.[137] Öte yandan, öğretmenler için de henüz okuma meselesi tam olarak çözülememiş görünmektedir. Nitekim Tonguç, bir mektubunda, "*Gittiğim Enstitülerin çoğunda öğretmenlerde, öğrenciyi tatmin edecek düzeyde kitap okuma hevesi görmedim. Türkçe öğretmenlerinden kimileri bile istenilenden çok az kitap okumaktadır. Bu durum öğretmenin şahsından çok, enstitünün ve öğrencinin zararınadır.*

---

[133] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 303, 304.
[134] Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri* …, s. 59.
[135] Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri* …, s. 56.
[136] Mehmet Başaran, *Tonguç Yolu* …, s. 58.
[137] Hasan S. Keseroğlu, "Köy Enstitülerinde Okuma ve Kütüphane", *Türk Kütüphaneciliği 19*, 1, 2005, s.25-40.

Okuma isteği kıt öğretmenlerin çoğunlukta olduğu Enstitü basitleşmekte, durgun ve sıkıcı bir durum göstermektedir. Ne yapıp edip öğretmenlere kitap okutma işini başarmanız ve onlarda bu alışkanlığı kökleştirmeniz gerekir... Yapılanların verimli olması için Enstitü öğretmeninin, usta öğreticisinin kendi meslek ve işyeriyle ilgili kaynaklarla birlikte yılda en az 24 kitap okumuş olmaları ve aynı okuma zevki ve alışkanlığını öğrencilerine aşılamaları başta gelen görev koşullarından biridir." sözleriyle öğretmenin önemi ve işlevini vurgulamıştır.[138] Anlaşılacağı üzere enstitülerde yalnız kültür dersleri değil, tarım ve teknik ders öğretmenlerinden de yılda "en az 24 kitap" okumuş olmaları beklenmiştir. Enstitüler, geleneksel okul anlayışından farklı nitelikte olan kurumlar olarak açıldıkları için buralarda okutulacak ders kitapları konusunda da net bir belirleme yapılmamıştır. Bu konuda her enstitü çözümünü kendisi bulmuştur. İlk zamanlarda öğretmenler genellikle okuttukları dersin içeriğine göre dönemin ortaokul, ilk öğretmen okulu ve diğer dengi okulların kitaplarını rehber olarak kullanmışlardır. Sonraki yıllarda konu kendiliğinden çözülmüş ve Bakanlık, diğer okullarda olduğu gibi, köy enstitülerinde de okunacak kitapları zaman zaman Tebliğler Dergisi'nde yayınlamaya başlamıştır.[139]

Atatürk'ün başlattığı eğitim seferberliğini her türlü zorluğu aşarak devam ettiren Hasan Âli Yücel, ülkede bir düşünce ortamı yaratılması için çaba göstermiştir. Bunu yaygınlaştırmak ve kolaylaştırmak için bir çeviri bürosu kurarak dünya klasiklerini Türk okuruna ve toplumuna kazandırmıştır. 1940–1958 yılları arasında toplam 955 eserin çevirisi yapılmış ve bir çeviri kütüphanesi oluşturulmuştur.[140] Çevrilen klasikler, çıkan dergiler ve gazeteler öğrenciler tarafından süratle okunmuştur. Enstitülerin her birinde dergiler çıkarılmıştır, bunlardan biri de Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü tarafından yayınlanan Köy Enstitüleri Dergisi'dir.[141] 1945'te çıkartılmaya başlanan bu dergi, yeni edebiyat kuşağının yetişmesine öncülük etmiştir. Köy Enstitüsü ruhuyla yetişenlerin ürünlerini sergileyen Köy Enstitüleri Dergisi aynı zamanda eğitim bilimciler ve edebiyat tarihçileri için özgün bir inceleme kaynağı olmuştur.[142] Enstitülerde düzenlenen halk

---

[138] İsmail Hakkı Tonguç, *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1976, s. 78, 79.
[139] Selçuk Uygun, Remzi Y. Kıncal, *Köy Enstitülerinin Canlı Tanıkları*, Çanakkale, 2006, s. 25.
[140] Hasan Hüseyin Doğan, "Atatürk'ün Eğitim Politikası ve Hasan Ali Yücel", *Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında Hasan Âli Yücel'den Günümüze Eğitim, Bilim, Kültür Politikaları Sempozyumu, 25-26 Şubat 2011, İzmir, Bildiriler*, Yay. Haz. Kemal Kocabaş, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, İzmir, 2011, s. 676.
[141] Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri* …, s. 41.
[142] Mehmet Başaran, *Tonguç Yolu* …, s. 77.

oyunları ve tiyatrolar da köyden gelen öğrencilerin kendilerini kültürel ve bilimsel bir ortamda bulmalarını sağlamıştır.

Köy Enstitüleri'nin 3803 sayılı kanunun 17. maddesinde enstitülere tayin edilecek öğretmenlerin mezun olmaları gereken okullar tek tek sayıldıktan sonra, ayrıca uzman işçilerin de yevmiye karşılığında *"usta öğretici"* sıfatıyla çalıştırabileceği belirtiliyordu.[143] Bununla birlikte enstitülere seçilen müdür, öğretmen vb. görevlilerin seçiminde çoğu zaman mezun olduğu okul ikinci planda tutulmuş, özellikle kişilerin kırsala ve köy enstitüsü çalışma ortamına uyum sağlayabilecek yapıda olmalarına özen gösterilmiştir. Mezunların yazdığı yazılarda ve mezunlarla yapılan mülakatlarda enstitü öğretmenlerinin öğrencilere bir anne baba yakınlığı gösterdiği, pozitif disiplin anlayışına uygun olarak onların her türlü eğitim ya da özel sorunlarıyla da ilgilendikleri anlaşılmaktadır. Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 mezunlarından Osman Ekin, *"öğretmenlerimiz bizim ciğerimizi bilirdi; okuyacağımız kitaba karşı vereceğimiz tepkiyi bile, bilecek kadar bizi tanırlardı"* ifadesiyle bu duruma işaret etmiştir.[144] Öğretmenler, fedakâr, idealist ve çalışkan olarak tanımlanmış ve öğretmenlerin görev süreleri hiçbir zaman ders saatiyle sınırlı kalmamıştır. Kız öğrencilerin küme başları genelde kadın öğretmenlerden seçilmiş, bu öğretmenler kız öğrencilerin sorunlarıyla birebir ilgilenmiştir.

Köy Enstitüsü mezunlarından Pakize Türkoğlu, Enstitülerde güzel sanatlar ile ilgili çalışmaların diğer derslerden geri kalmadığını ve güzel sanatlar kültürünün önemsendiğini vurgulamıştır. Sanat ve kültür faaliyetlerinden biri de halk oyunlarıdır. Tonguç'a göre de her öğrenci halk oyunu oynayarak, şarkı türkü söyleyerek, çalgı çalarak, iş içinde etkinleşecek, doyuma ulaşıp kişiliğini zenginleştirecek ve beceriler kazanacaktır. Buradaki asıl amaç ise sanatçı yetiştirmek değil onları eğitmektir.[145] Nitekim Köy Enstitüleri'nin en büyük başarılarından biri de halk müziğini Batı tekniğine uygulayabilmek, Türk müzik temalarını ve duygularını bu şekilde aktarabilmek için çalışmalar yapılmasıdır. Halk

---

[143] Selçuk Uygun, *Tanıklarından Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları* …, s. 144.
[144] Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 mezunlarından Osman Ekin ile yapılan Mülakat, Çanakkale/Çan 14 Temmuz 2012.
[145] Nedime Köşgeroğlu, *Beli Kırılan Devrim Köy Enstitüleri ve Kadın Kalemler*, Alter Yay. Ankara 2010, s. 191, 192.

türkülerini özendiren Enstitüler, toplumsal ve yenilikçi olanakları olan bir ulusal müzik yaratmada önemli bir adım atmışlardır.[146]

Enstitülerde spor faaliyetleri de daha çok eğlence niteliğinde yapılmıştır. Gerek güreşte ve gerekse diğer spor dallarında yüksek sportmenlik ahlakı enstitülerin ayırıcı özelliklerinden olmuştur. Enstitüler aracılığıyla Türkiye'nin tarım bölgelerinin ilk takım sporu da voleybol olmuştur. Fay Kirby'ye göre, Enstitülerin ulaştığı sportmenlik düzeyi Türkiye'deki o dönemki İngiliz ve Amerikan eğitim kurumlarınınkinden daha yüksek düzeydeydi.[147]

Enstitülerin yönetim organları; Müdürlük, Öğretmenler Kurulu, Öğrenci Yönetimi, Disiplin Kurulu ve Mali işlerle ilgili komisyonlardan oluşuyordu. Müdüre en yakın iki yardımcı; genel işlerle ilgili müdür yardımcısı ile eğitim öğretimle ilgili eğitim başıdır. Ayrıca her etkinlik türüne göre oluşmuş birim (iş) başları vardır. Her öğretmen, kendisine verilen bir kümenin başıdır ve öğrencilerini işte, derste, nöbette, eğlenceler sırasında yakından tanımaya çalışmıştır. Her konuda onlara rehberlik ederek, onlarla nöbet tutmuş ve yapılan işlere katılmıştır.[148]

Seçimle belirlenen öğrenci başkanlarının varlığı, tam bir sorumluluk duygusuyla işlerin ve düzenin devamlılığını sağlarken bir yandan da enstitülerde demokratik bir ortamın oluşmasına olanak vermiştir. Başkanların görev süreleri dolduğunda idarecisinden aşçına herkesin eleştirilebildiği *"Cumartesi toplantıları"* gerçekleştirilmiş ve bu toplantılarda hem olumlu çalışmaların hem de kusurlu ya da yanlış uygulamaların konuşulup tartışılması sağlanmıştır. Böylece bir sonraki hafta işlerin daha iyi yürütülmesi için planlar ve öneriler üretilmiştir.[149] Kirby'ye göre enstitülerdeki demokrasi anlayışı, şehirli vatandaşların demokrasi anlayışından çok farklıydı. Enstitü toplantılarında ve

[146] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 358.
[147] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 323,324.
[148] Mehmet Başaran, *Tonguç Yolu …*, s. 45.
[149] Mehmet Başaran, *Tonguç Yolu …*, s. 46.

konuşmalarında dolambaçlı konuşmanın değeri yoktu ve söylenecekler açıkça dile getirilebiliyordu.[150]

Mehmet Başaran, Köy Enstitüleri'ndeki "*Bozkırları vatanlaştırma azim ve iradesi; kırk bin köyü en kısa sürede bayındırlaştırma kararı, gerçek işe dayanan vatan aşkı, geriliği, kötülüğü ve cehaleti yenme inancı*"nı Kuva–i Milliye ruhunun eğitime yansıması olarak değerlendirmekte ve Enstitülerde gerçek vatan sevgisini güçlendiren ve ulusallığı insanlıkla bütünleştiren bir eğitim uygulandığını savunmaktadır.[151] Kirby'ye göre Enstitüler aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir hareket olmuştur. Kültürel yaratıcılık ve toplumsal değişim açısından görünür sonuçlar ortaya koymuşlardır. Enstitü hareketi tümüyle toplumsal bir harekettir de denilebilir. Bu tutumu kültürün yerel kalmış birçok yanının ulusallaşmasında rol oynamıştır.[152]

Enstitüler, öğrencilerin etkin olacağı şekilde biçimlenmiş, her türlü etkinliğin öğretmen, yönetici ve öğrencilerin katılımlarıyla demokratik bir ortamda tartışıldığı çağdaş eğitim kurumlarıydı. Üretimi öne çıkaran çevre ve ülke kalkınmasını amaçlayan demokratik işleyişli, öğretimi geleneksel kalıplarından kurtaran bir yapıya sahipti. Köy Enstitüleri'nin işleyişinde üretim ile entelektüel yetileri geliştirmek, cumhuriyet ve demokrasi değerlerini yerleştirmek birbirleriyle dengelenmiştir. Öğrencilerin kişiliklerinin bu etkenlerle biçimlenmesi amaçlanmıştır.[153]

2.7. 4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu

4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu'nda sırasıyla; Okullar ve idareleri ile okulların disiplin kuralları; Köy eğitmen ve öğretmenlerinin vazifeleri; Okullara kabul ve devam, talebelerin ders araçları; okul yapımı ve onarımı; köy okullarına ait olan arazi; köydeki tüm eğitimcilerin ödüllendirilmesi ve cezalandırılması; Köy

---

[150] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 313.
[151] Mehmet Başaran, *Tonguç Yolu …*, s. 36.
[152] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 339-347.
[153] Arif Ziya Tunç, "Köy Enstitüleri'nde Sanat Eğitimi …", 32.

Enstitüleri ve bu okulların köy okullarıyla ilgili işleri; Köy Enstitüleri'nde vazife görenlerin tayin, terfi, ödüllendirme ve cezalandırma şekilleri gibi çeşitli konular ele alınmıştır.[154] Resmi Gazetede 25 Haziran 1942'de yayınlanan bu kanun, toplam 10 bölüm ve 71 maddeden oluşmuştur.

Köy Enstitüleri'ni gerçek anlamda öğretmenlerin ve öğrencilerin kurduğu söylenebilir. Öte yandan, Köy eğitiminin örgütlenme yasası olan Teşkilat yasasının 10. maddesiyle Köy Enstitülü öğretmenlerin yalnız okuma–yazma öğreten kişiler olmaktan çıkarılmaları sağlanmış, öğretmenlerin köyün her yönden eğiticisi ve rehberi olması hedeflenmiştir.[155] Nitekim bu maddeye göre, Köy eğitmen ve öğretmenlerinin vazife ve salâhiyetleri ikiye bölünmüştür;

A) Okul ve kurslarla ilgili işler

B) Köy halkını yetiştirmekle ilgili işler

A) Köy eğitmen ve öğretmenlerinin okul ve kurslarla ilgili vazife ve salâhiyetleri şunlardır:

1. Köy Okulu binasının, işliğinin yapılışında ve bahçesinin kuruluşunda çalışmak; Köy Enstitüleri Kanunu'nun on birinci, Köy Eğitmenleri Kanunu'nun beşinci maddelerine göre bu okullara verilen eşyayı iyi bir şekilde muhafaza etmek; hayvanlara bakmak ve onları üretmek.

2. Okula mahsus araziyi örnek olabilecek şekilde işlemek, boz bırakmamak.

3. Köy Okulu işliğini, köylülere de faydalı olabilecek şekilde işletmek.

4. Köyde okul talebesinin eğitim ve öğretimiyle ilgili her türlü tedbirleri almak ve aldırtmak.

5. Talebenin sağlık durumlarını tehdit edici vakaları önlemeğe ve gidermeğe çalışmak ve bunun icap ettirdiği tedbirleri almak ve aldırtmak.

6. Teftiş bölgesine giren köylerin okul binalarını yapmak, fidanlıklarını kurmak gibi elbirliği isteyen işlerde birlikte çalışmak ve yardımlaşmak.

---

[154] 4274 No.lu Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu, Kabul Tarihi 19.6.1942, Resmî Gazete Tarihi:25.6.1942, Sayı: 5141, Kanun Metni: Kanunlar Dergisi C.23; *Düstur*, Tertip: 3, C. 23, s. 580.
[155] Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri* …, s. 48.

B) Köy eğitmen ve öğretmenlerinin köy halkını yetiştirmekle ilgili vazife ve salâhiyetleri şunlardır:

1. Köy halkının millî kültürünü yükseltmek, onları sosyal hayat bakımından asrın şartlarına ve icaplarına göre yetiştirmek, köy kültürünün müspet kıymetlerini yaymak ve kuvvetlendirmek için gereken tedbirleri almak, köy halkını radyodan azami derecede faydalandırmak…

2. Köyün ekonomik hayatını geliştirmek için ziraat, sanat, teknik alanlarında köylülere örnek olabilecek işler yapmak; okullarda sergiler açmak ve diğer münasip yerlerde panayırlar açılmasına yardım etmek, köy iş hayatının canlandırılmasıyla ilgili tedbirlerin alınmasında köylülere gereken yardımlarda bulunmak; gidip gelinmesi mümkün yerlerdeki pazar, sergi, panayır, fuar, müze gibi ekonomik hayatın gelişmesiyle ilgili kuruluşlarla halkı ve talebeyi bilgilendirmek, ormancılığa ait bilgilerin arttırılmasına çalışmak ve ormanların faydalarını ve korunmalarını anlatmak ve yeniden kurulacakların kurulmasında yardım etmek.

3. Köyde ve yakın muhitlerde bulunan tarih eserleriyle memleket güzelliklerini teşkil eden tabii ve teknik kıymeti haiz eser ve anıtların onarılması; neslinin tükenmemesi ve körelmemesi lâzım gelen hayvan ve bitki cinslerinin tespiti ve korunmasıyla ilgili işlerde muhtarla, köylülerle ve ilgili diğer teşkillerle beraber çalışmak.

4. Köy halkının saadet ve felâketiyle ilgili bütün işlerde elden gelen her türlü yardımı yapmak, gerekli koruyucu tedbirleri almak ve bu gibi hallerde Hükümet teşkilâtını ilgilendiren işleri zamanında ilgililere yazı ile bildirmek veya gidip haber vermek.

5. Devletin ve köy halkının umumî menfaatleri ve mukadderatıyla ilgili Millî Müdafaa, imece, asker ailelerine yardım, orman ve köy yangınlarını söndürme, ziraat ve nakil vasıtaları edinme, her türlü kooperatifleri kurma ve işletme gibi hususlarda köylülerle işbirliği yapmak ve bu işlerin icaplarına göre çalışmak.

6. Muhite ve temin edilecek vasıtalara göre köy gençlerinin yüzücü, kayakçı, güreşçi, binici, atıcı, avcı, bisiklet, motosiklet ve traktör kullanıcı gibi hareketli ve canlı vasıflarda yetiştirilmeleri için gereken her türlü teşebbüslerde bulunmak, mümkün olan tedbirleri almak ve bu hususların gerçekleşmesi için çalışmak. Ziraat işleri için mümkün olan

yerlerde vekâlet ziraat mütehassıslarıyla valilik, ziraat müdür ve muallimlerinin mütalâaları alınacaktır.”[156]

4274 sayılı bu yasa öğretmeni, pek çok konudan mesul tutarak köylüye milli, ilmi, ekonomik, sosyal ve kültürel birçok konuda yol gösterici yapmıştır. Kanun tasarısı üzerine görüşmeler yapılırken, özellikle tasarısının onuncu ve yirmi beşinci maddeleri üzerinde büyük tartışmalar yaşanmıştır. Kanun tasarısının 10. Maddesi yukarıda da verildiği gibi köy öğretmenlerinin vazife ve sorumluluklarını belirtmektedir. Bu maddeye en büyük eleştirileri getirenlerden biri olan Eskişehir milletvekili Emin Sazak, maddenin kaldırılması gerektiği fikrini öne sürerek, görüşlerini şöyle desteklemiştir: *“Bu madde muallimlere o kadar salahiyet veriyor ki, hâkim, hekim, ne bileyim mürşit, peygamber hepsi. Yani bunlar köyün ziraatını temin edecek, askeri işlerde akıl verecek, hülasa her şey yapacak… Kanun çok güzeldir, fakat bu maddesi yanlıştır… Öğretmen hangi bir işi yapacak? Mektepte ne vakit çalışacak? Bendeniz bu itibarla böyle bir salahiyet verilmesine taraftar değilim… Bunlara verdiğimiz salahiyet Başvekilde yoktur. Bunlardan köylü ne öğrenecek? Büyük mekteplerden çıkan ziraat memurlarımızın hâlâ köylüye faydalı olmadığını görüp dururken, nihayet bilgisi bir aşı aşılayıp, ağaç dikmeye ve tohum temizlemeye münhasır olan bir genç tasavvur ediniz ki oraya vardı; biz ona diyoruz ki sen öyle bir şahıssın ki Allah tarafından köyleri ıslaha memur edilmişsin.”*[157] Emin Sazak’ın ortaya koyduğu bu ifadeler, daha sonraki dönemde, Köy Enstitüleri sisteminin neden toplumun önemli bir kesiminden eleştiri alacağının dikkate değer bir özeti niteliğindedir. Antalya milletvekili Rasih Kaplan *“Köye giden arkadaşlar, köyü imar ederken, köyü kendi kendine çalışır bir hale getirmek için çalışma elemanlarını temin ederken gözümüzün önünde Türk milletinin kendine lâyık olan mevkiini milletler arasında alacağı günün yaklaştığını da görerek buna ayrıca seviniyoruz… Bu iş yapılacaktır. Köy umduğuna erecektir. Sayın vekilimiz bu iş üzerinde çalışırken arkadaşlar ilköğretim işinin bu müesseselerle halledilme yoluna girdiğinden dolayı iftihar duyduğunu ifade etti. Hakikaten arkadaşlar, eğer bu müesseselerin verimleri on sene devam ederse bütün köylerimizin ilk tedrisat işi ele alınmış demektir. Burada sırası gelmişken, ... bir ciheti de söylemeden geçmeyeceğim. Antalya’da enstitüde sayın vekilimizle konuşurken bu işin başında ilköğretim işinde ve enstitülerin*

[156] 4274 No.lu Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu, Kabul Tarihi 19.6.1942, Resmî Gazete Tarihi:25.6.1942, Sayı: 5141, Kanun Metni: Kanunlar Dergisi C.23; *Düstur*, Tertip: 3, C. 23, s. 580.
[157] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C.26, s.62,63.

başında İsmail Hakkı'dan bahsederken bu işin havarisi demişti, kendisi. Hakikaten arkadaşlar ilköğretimin ve enstitülerin başında çalışan İsmail Hakkı, bu işin havarisi olarak geceli gündüzlü çalışmaktadır. Allah kendisinden razı olsun. Hakikaten Türk milletine en iyi, en hayırlı işi vermektedir. Bundan dolayı kendisine buradan, millet kürsüsünden teşekkür edersem yerinde bir vazifeyi ifa etmiş olurum... Arkadaşlar, bütün köylerde, bütün köylerin her şeyini bu yetiştirici aziz insanlara tevdi edeceğiz. Millî Şefimizden ricamız, bu yavruları, enstitüleri ikmal etmezden evvel, köylerdeki yavruları yetiştirmek üzere, din dersleriyle de teçhiz etsinler. Buna ihtiyaç vardır. Mücerret olarak köyleri bırakmayalım. Köylerde hususi olarak din derslerini öğrenmeğe imkân yoktur. Onun için göndereceğimiz enstitülüler köyün her şeyi olacaktır. Onun için o ihtiyacı dahi onlardan öğreneceklerdir. Şimdiden Sayın Maarif vekilimiz lâzım gelen kitapları versinler ve tedbirlerini alsınlar."[158] görüşünü paylaşmıştır. Kaplan'ın görüşlerine destek verecek olan Kütahya milletvekili Besim Atalay, din eğitimi konusunda bir teklif ortaya koyarak, onuncu maddeye şu maddenin eklenmesini istemiştir: "*Köylerde eğitmenler ve öğretmenler din terbiyesine, manevi terbiyeye önem vereceklerdir*." Besim Atalay, bu teklifi ortaya koyarken kendisini savunma ihtiyacı hissetmiş, kendisinin mutaassıp bir kişi ve laikliğe karşı bir eylem içinde olmadığını sadece manevi terbiye olarak, öğretmen ve öğrencileri güçlendirmek isteği içinde olduğunu söylemiştir.[159] Sivas milletvekili Abdurrahman Naci Demirağ da Atalay'ı destekler mahiyette yaptığı konuşmasında, "*Maneviyatsız hiçbir millet yaşayamaz. Laiklik dinsizlik değildir… Biz laikliği kabul ettiğimiz zaman birdenbire cezri hareket etmek mecburiyetindeydik. Fakat bugün artık yavaş yavaş bu işi ıslah etmek zamanı gelmiştir. Çünkü millet, din işinin dünya işinden ayrılmasına iman etmiştir*" demiştir.[160] Ayrıca, Demirağ, eğitmen ve öğretmenlerin geniş yetkilerinin olumsuzluğu konusundaki Emin Sazak'ın görüşlerine katılarak, öğretmenlere verilen bu geniş yetkiler nedeniyle öğretmenin asıl işi olan eğitim işini tam olarak yerine getiremeyeceğini söylemiştir.[161] Onuncu maddeyle ilgili eleştirilerin bir diğer odak noktası da, öğretmenlere verilen bu geniş yetkiler nedeniyle köylerde çıkabilecek olan yetki karmaşasıdır. Özellikle köy kanunu ile köy muhtar ve ihtiyar heyetlerine verilen yetkilerin, köye gönderilen öğretmenin yetkileri ile çatışacağı ve bunun karışıklık çıkaracağı üzerinde durulmuştur. Bu nedenle bu yetkilerin köy kanunu ile birlikte ele alınması ve uzlaştırılması

[158] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, s.58.
[159] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, s.58,59.
[160] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, s.63,64.
[161] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, s.63.

istenmiştir. Onuncu maddeye ilişkin eleştirilere cevap vermek üzere Maarif Encümeni üyesi Nevzat Ayas yaptığı konuşmada şu noktaların altını çizmiştir: *"Kanun lahiyasının bu maddesi layıkıyla anlaşılmaz veyahut herhangi bir sarsıntıya uğrarsa bütün bu layiha sistem bakımından çok şey kaybeder… Öğretmen senenin on iki ayının yedi ayını okul içinde köy çocuklarının öğretim ve eğitim işleri için ayırıyor… Yani üç ay köy halkını yetiştirmek ve buna mümasil vazifelere taalluk eden işlere tahsis edilecek. Geriye kalan iki aylık bir tatil zamanında da eğitmen ve öğretmenler köyün ameli hayatıyla ilgili işlerde çalışanlara yardım edecektir… Bütün bu vazifeler onuncu maddenin müteaddit fıkralarına ayrılan işlerdir... Arkadaşlar köy enstitüsünde yetişecek öğretmen hekim değildir, çünkü tıp fakültesinden mezun değildir. Hukuk fakültesinden mezun olmadığı için hâkim de değildir. Peygamber hiç değildir… Mürşit kelimesine gelince, bu yerinde olabilir: İlim mürşidi, fen mürşidi, fazilet mürşidi… Biz köy çocuğunun köyde kalmasını ve köyde faydalı olmasını, köyün elinden tutarak onu ilerletmesini istiyoruz. Çocuk köy okulundan yetiştikten sonra, eğer kendisinden az çok farklı bir muhit içinde kalacak olursa öğrendikleri neye yarayacaktır? Köyle nasıl anlaşacaktır? Bunun içindir ki, öğretmenin bir taraftan köyün çocuğunu yetiştirirken, diğer taraftan onunla teşriki mesai edebilecek köy halkını da onun seviyesine eriştirmeye çalışması lazımdır. Aksi takdirde şimdiye kadar olduğu gibi ya köy çocuğu köyünü beğenmeyecektir, anlaşamayacaktır, köyden çıkıp gidecektir yahut daha acı bir netice olmak üzere bütün öğrendiklerini unutacaktır. Bütün maddi ve manevi emekler hüsranla bitecektir…"*[162] Kanun, köy çocuğunun köyde kalmasını istemiş ve köylü sonuçta eğitilse de köyde köylü olarak kalacak ve çevresine rehber olacaktır. Sivas milletvekili Abdurrahman Naci Demirağ, *"Emin Sazak arkadaşım hakikaten çok güzel bir şekilde ifade ettiler. Bu köy öğretmenlerinin vazifesi o kadar çok oldu ki; bu kadar salâhiyetin altında nasıl vazife ifa edeceklerine ben de şüpheye düştüm… O kadar muazzam bir işi bir adam nasıl başaracaktır, bunda mütehayyirim. Onun için bunun biraz daha sadeleştirilmesini istiyorum."*[163] diyerek tereddüdünü ifade etmiştir. Diyarbakır milletvekili Zeki Mesud Alsan da, *"Bu lâyiha ile eğitmen ve öğretmenlere çok büyük ve çeşitli vazifeler tahmil edilmektedir. Bu vazifeler başlıca iki sahaya ayrılıyor. Köy çocukları ve köy okulu ve diğer köylüye ait vazifeler. Bunlar maddi, manevi köylünün hayatı ile alâkadar çok mühim işlerdir ki kendi başlarına başlama eğitmenlerin ve*

[162] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, 03.06.1942, s. 63. ; Fevzi Çakmak, "Kuruluşundan Kapatılışına Kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi İçerisinde Köy Enstitülerine Yönelik Muhalefet", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: VI, Sayı: 15, İzmir 2007, s. 221-250.
[163] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, 03.06.1942, s. 63.

öğretmenlerin bunları bilmeleri, bilseler bile, yalnız başına başarmaları ve öğretmeleri düşünülecek bir meseledir.”[164] sözleriyle görüşünü bildirmiştir.

25. Maddenin en çok tartışılan yükümlülüklerine göre: Köy halkından olan ve yahut altı aydan beri köyde yerleşmiş bulunan ve geçimini köyde oturmak suretiyle temin eden on sekiz yaşını bitirmiş ve altmış yaşını geçmemiş olanlardan iş görmeye elverişli kadın ve erkeklerin hepsi köy ve bölge okulu binalarının yapılması, onarılması ve bunlara su getirilmesi veya kuyu açılması, yol yapılması ve okul bahçesinin kurulması işlerinde yılda yirmi günü geçmemek üzere çalışmaya mecbur tutulurlar… Yerlerine başkalarını çalıştırmak isteyenler çalışmaya mecbur oldukları her gün için iki kişi çalıştırırlar. Arabasıyla beraber iş görmeye ayrılacak olanların bir günlük hizmetleri üç gün sayılır… Köylerde arazi ve bahçeleri olan ve bunlardan yarıcılık veya işçi çalıştırmak şeklinde faydalanarak köy dışında oturanlar, bu maddede yazılı yirmi günlük mükellefiyeti, mahalli rayice göre işçi ücretini köy sandığına yatırmak suretiyle ifa ederler, denilmiştir.[165] Mecliste yapılan görüşmelerde yirmi beşinci maddede yer alan kadınların çalıştırılması görevine de büyük bir tepki vardı. Kars milletvekili Kahraman Arıklı, kadınlara böyle bir yükün yüklenmesini doğru bulmayarak, kadınların başka erkeklerle nasıl gidip bir arada çalışacağı sorusunu yöneltmekte, böyle bir durumda ortaya çıkacak olan manzaranın çok gülünç olacağını ifade ederek, sözlerine şöyle devam etmiştir: “*Kadınların çalışmaya mecbur tutulmaları köylü için çok ağır ve üzücü bir külfettir. Türkün büyük meziyetlerinden birisi de kadına, bilhassa ana ve babaya karşı olan sevgi ve hürmettir. Yirmi yaşında kızını, karısını, kız kardeşini veya altmış yaşında anasını bu gibi kalabalık yerlerde çalıştırmayı ayıp sayar.*”[166] Adana milletvekili Sinan Tekelioğlu da kadınların çalışması konusundaki maddeyi olumlu görmemiş, yaptığı bir konuşmada ise görüşlerini anayasaya dayandırmaya çalışarak ve anayasanın 74. maddesinin 3. fırkasının “*fevkalade hallerde kanuna göre tahmil olunacak para ve mal ve çalışmaya dair mükellefiyetler müstesna olmak üzere hiçbir kimse hiçbir fedakârlık yapmaya zorlanamaz”* hükmünü ortaya atmıştır.[167] Muğla milletvekili İzzettin Çalışlar, “*…memleket kadınlarına verilecek işler seyyanen ve memlekete şâmil olmak üzere tahmil edilmelidir. Şimdi derhal köylü*

[164] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, 03.06.1942, s.53.
[165] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, 19.06.1942, s.242, 243.
[166] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, 10.06.1942, s.146.
[167] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, 10.06.1942, s.141.

kadınlarına fazla bir külfet tahmil etmek, yarın nafia seferberliği yapmak suretiyle yine köylü kadınlarına fazla külfet yüklemek yerinde değildir. Hâlbuki şehirlerimizde bütün kadınlarımız serbest bulunuyorlar yahut kazanç temin eden işlerde bulunuyorlar, külfet yerine kazanç temin etmektedirler…25. Madde değiştirilmelidir: "Köylü kadınlar için bu işlerde mecburi mükellefiyet yoktur. Kadınlara köy örf ve âdetlerine göre iş verilebilir." [168] diyerek maddenin değişikliğini talep etmiştir. Ancak Muvakkat Encümeni Reisi Kocaeli milletvekili Salah Yargı, maddenin tadiline gerek olmadığını bildirmiş ve oylamaya sunmuştur. Sonuç olarak ise madde aynen kabul edilmiştir.

Mecliste yirmi beşinci madde ile ilgili görüşmelerde söz alan İstanbul milletvekili Atıf Bayındır, köylüye yüklenen yükümlülüklerin işkence ve angarya olduğunu ve maddenin anayasaya aykırı olduğunu ifade eden konuşmasında: "*Anayasanın 72. maddesinde "Türkiye'de işkence, eziyet ve angarya memnudur" denilmektedir… Burada bahsedilen angaryanın, ferdin bedelsiz, ücretsiz olarak devlete ve derebeye ödediği, verdiği bir iştir... Ey milletvekilleri, siz bu kanuna muhalif angarya ve işkence vazedemezsiniz, bunu vazeden kanunlar yapamazsınız*" şeklinde eleştiride bulunmuştur.[169] Yapılan bu eleştiriye Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in cevabı şöyledir: "*Arkadaşlar, huzurunuza getirdiğimiz kanun, anayasamızın mecburi kaydıyla ifade ettiği ilk tahsili ki şimdiye kadar tam olarak ifa edememişiz… Yerine getirmek ve hakkıyla ifa etmek içindir… Vatandaşlarımıza yeni bir yük tahmil ettiğimiz asla hayalimden geçmiyor. Biz, küçük bir ihtimamın nasıl yapılacağını bilmediği için evlatlarını kaybeden Türk ana ve babalarına, tarlasında daha iyi ziraat yapılmasını bilmediği için bütün gayretine rağmen az verim alan Türk çiftçisinin daha bilmediği neler varsa onları öğretip verimini artırmak istiyoruz ve elimizden geldiği kadar onları mesut kılmak istiyoruz. Bunda işkence, angarya nasıl mevzubahis olur? Bunu benim aklım almıyor*".[170] Bu maddede yer alan zorunlulukların ve mecburiyetlerin kaldırılarak, bu görevi köy muhtar ve ihtiyar heyetlerine bırakmayı önermiştir. Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher Etili, kadınların çalışmasına karşı çıkarak: "*Bir işi yaparken diğer işimizi bozmamaya dikkat edelim. Niçin yapıyoruz arkadaşlar? Irkımızı, milletimizi yükseltmek için, mektep ihtiyacını temin etmek için bunu yapıyoruz. Bunu yaparken kadınlık müessesesini yıkmak katiyen doğru değildir. Bu en nihayet fiziki*

[168] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, 19.06.1942, s.244.
[169] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, 10.06.1942, s.142, 143.
[170] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, 10.06.1942, s.143.

kudrete dayanan bir iştir. Rica ederim kadınları pehlivanlığa sevk edeceğiz?"[171] demiştir. İzzet Arıkan ile Bilecik milletvekili Kasım Gülek de kadınların çalışmasına karşı çıkarak, maddenin encümene geri gönderilmesini teklif etmiştir. Kadın konusunda ortaya çıkan bu olumsuz tablodan etkilenerek söz alan Erzurum milletvekili Nakiye Elgün, *"Ben Sinan Tekelioğlu'nun vasfettiği kadın tipinin benim kadınımla bir münasebeti olmadığını yüksek huzurunuzda tebarüz ettirmek için çıktım. Türk kadını cılız değildir, Türk kadını zayıf değildir ve Türk kadını, Sinan arkadaşımızın dediği gibi şundan bundan kaçan nazik ve başlarda kalan bir kadın değildir… Türk kadını bunları yapamayacak kadar aciz değildir ve aciz olmadığını da tarihten misal olarak söyleyebilirim. Bugünkü mevzuat arasında Türk kadını vatani vazife yapmak için askeri dersler de almaktadır. İcap ederse vatan müdafaasına da gidecektir… Kendisine bu kanunla köyde bir vazife verilirse onu da kocasının yanında yapmak kudretine haizdir"*[172] demiştir. Maarif encümeni üyesi Nevzat Ayas, kadınların çalışması konusundaki görüşlerine şu ifadeyi de eklemiştir: *"…Biz bu kadar şerefli bir kalkınma hizmetinde Türk köylüsü arasında kadını ayrı tutmayı doğru bulmuyoruz… Bu şerefli işin başarılmasında Türk kadınına da erkeğin yanında yer alması muvafıktır mütalaasındayız".*[173] Kadınların çalışmasına yönelik meclis içinde ortaya çıkan muhalefet karşısında kanun tasarısının tekrardan görüşülmek üzere encümene gönderilmesi kararının alınması dikkat çekicidir. Karar alınırken meclis içerisinden *"kadınlar çıkartılmalı, kadınlar behemehal çıkarılmalı"* sesleri yükselmiştir. Encümende maddenin tartışılması sonrası, madde içerisinde yer alan *"iş görmeye elverişli kadın ve erkeklerin hepsi… Çalışmaya mecburdur"* ifadesi değiştirilerek, kadın ve erkek yerine *"vatandaş"* tabiri getirilmiştir.[174] Yapılan bu değişiklikle biraz olsun muhalefetin sesi azalmıştır. Uzun tartışmalar sonrası kanunun tümü oya sunulduğundaysa, 429 milletvekilinin 252'si oturuma katılmış, 177 kişi oylamaya katılmamıştır. 1940 yılında kabul edilen Köy Enstitüleri kanununda olduğu gibi, oylamaya katılmayarak kanuna muhalefet ortaya konmuştur. Burada da oylamaya katılmayanların sayısının çokluğu ilginçtir. Oylamaya katılmayanlar arasında Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan, Kazım Karabekir, Fuat Köprülü, Kazım Özalp, Sinan Tekelioğlu gibi parti içi muhalefetin önde gelenlerinin olması ve bu isimlerin aynı zamanda Demokrat Parti'nin kurucuları olması dikkat çekicidir. Fakat bunun yanı sıra, kanun tasarısına karşı büyük direnç gösteren Emin Sazak,

[171] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, 10.06.1942, s.144.
[172] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, 08.06.1942, s.107.
[173] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, 08.06.1942, s.111.
[174] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, 08.06.1942, s.112.

Cavit Oral, Kasım Gülek gibi bazı büyük toprak sahiplerinin, son oylamada olumlu oy kullandıkları görülmektedir.[175]

Genel olarak ilk dönemlere baktığımızda, Köy Enstitülerine yönelik olumsuz düşünceler, dönemin tek partili siyasi havası içersinde, çok açık ve sert bir şekilde dile getirilmiyordu. Özellikle sistemin arkasında yer alan ve oluşumlarında büyük pay sahibi olan Cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet Halk Partisi genel başkanı İsmet İnönü'nün bu konuda payı büyüktü. Fakat sisteme yönelik açık ve olumsuz tepkiler bizzat dile getirilmese de, toplumun bazı kesimleri ve onların temsilcilerinin rahatsızlıkları dolaylı yollardan ortaya konuluyordu. Yukarıda kanun oylamalarında görüldüğü gibi bazen bu oturuma katılmayarak gerçekleşmiş bazen de eğitimle ilgili çeşitli toplantılarda üstü kapalı çeşitli olumsuzluklar dile getirilmiştir. Bu eğitim toplantılarından biri 15–21 Şubat 1943 tarihinde toplanan İkinci Maarif Şurası'dır. Şura'da özellikle ahlak eğitimine yönelik görüşmelerde öğretmen okullarına yönelik üstü kapalı bir şekilde çeşitli olumsuz görüşler dile getirilmiş ve ayrıntılı bir açıklamadan kaçınılmıştı. Bu durumdan en çok rahatsız olan kişilerin başında da İsmail Hakkı Tonguç geliyordu. Tonguç bu duruma değinerek, konu üzerindeki rahatsızlığını *"…Kaydı ihtirazi ile ve özür dileyerek arz edeceğim ki, bu okulların bir kısmını idare eden bir insan sıfatıyla, mesela köy enstitülerinde çocukları tamamen istenilene uygun bir şekilde çalıştırmaktayız, fakat muhterem komisyon müzakerelerinden ve ifadelerinden şüpheleniyorum. Ve bu tarz çalışma alanlarına mayın dökme gibi bir hadise seziyorum."* sözleriyle ifade etmiştir.[176]

2.8. Köy Enstitüleri ile İlgili Diğer Yasal Düzenlemeler

Köy Enstitülerinin kuruluş amaçlarından birisi de "köye yararlı diğer meslek erbabı" yetiştirmekti. Bu amaçla köylere sağlık memurları yetiştirilmek üzere, 9 Temmuz 1943'te 4459 Sayılı "Köy Ebeleri ve Köy Sağlık Memurları Teşkilatı Yapılmasına ve 3017 Numaralı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti Teşkilat ve Memurin Kanununun Bazı

[175] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, 19.06.1942, s.276.
[176] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, 19 Haziran 1942, s. 237-277; Fevzi Çakmak, "Kuruluşundan Kapatılışına Kadar …", s. 230, 231.

Maddelerinin Değiştirilmesine Dair" kabul edilen kanun doğrultusunda; 3017 numaralı kanunun 26. maddesinin (D) fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

D) Köy sağlık teşkilâtı:

1. Köy hekimleri

2. Köy ebeleri

3. Köy sağlık memurları.

1) Köy hekimleri: Gerekli olan köylere veya köy gruplarına birer köy hekimi tâyin olunur.

2) Köy ebeleri: Gerekli olan köylere veya köy gruplarına birer köy ebesi tâyin olunur. Bu ebeler köy gruplarına memur edildikleri takdirde seyyar vazife görürler. Kendi gruplarına ait köylerdeki beyanatlarından dolayı bunlara merkezleri dışında geçirecekleri her gün için Sıhhat ve içtimai muavenet vekilliği bütçesinden 100 kuruşu geçmemek üzere yol masrafı verilir.

Köy ebeleri iki sınıftır:

Birinci sınıf köy ebeleri; Köy enstitüleri kız talebeleri arasından Maarif ve Sıhhat ve içtimai muavenet vekilliklerince kararlaştırılacak şartlar dâhilinde köy ebesi yetiştirilmek üzere her yıl Maarif ve Sıhhat ve içtimai muavenet vekilleri tarafından müştereken tâyin olunacak adette ayrılıp Köy ebe mekteplerinde tahsil ettirilenlerdir.

İkinci sınıf köy ebeleri; Sıhhat ve içtimai muavenet vekilliğince açılmış olan İkinci derece Ebe mekteplerine kabul olunup bu mekteplerde tahsillerini bitirenlerdir.

3) Köy sağlık memurları: Gerekli olan köylere veya köy gruplarına birer köy sağlık memuru tâyin olunur. Köy gruplarına tâyin olunan sağlık memurları seyyar- vazife görürler. Bunlar hayvan beslemek mecburiyeti hakkındaki 4192 numaralı kanunun hükmüne tabi değildirler. Bunlara kendi gruplarına ait köylerdeki seyahatlerinden dolayı merkezleri dışında geçirecekleri her gün için Sıhhat ve içtimai muavenet vekilliği bütçesinden 100 kuruşu geçmemek üzere yol masrafı verilir.

Köy sağlık memurları; Köy enstitüleri talebeleri arasından Maarif ve Sıhhat ve içtimai muavenet vekilliklerince kararlaştırılacak şartlar dâhilinde her sene Maarif, Sıhhat ve içtimai muavenet vekillikleri tarafından müştereken tâyin olunacak adette ayrılıp hususi öğretime tabi tutularak yetiştirilir. Bunların tahsil esnasında tatbikat için hastanelere ve

diğer müesseselere gidiş geliş yol masrafları Sıhhat ve İçtimai muavenet vekilliği bütçesinden verilir.

Birinci sınıf köy ebeleri ve köy sağlık memurları Köy enstitüleri kanununun 7. maddesi gereğince köy öğretmenleri gibi aylık alırlar. Ancak bunların aylıklarının arttırılması için adı geçen maddede yazılı ders yılı, hizmet yılı olarak sayılır. Birinci sınıf köy ebeleri ve köy sağlık memurlarına merkezleri olan köyler de 3803 sayılı kanunun 16. maddesi gereğince öğretmenlere yaptırılacak evler gibi birer ev yaptırılır. Bu evler bölgeye dâhil bütün köylerin bütçelerine bu maksatla konulacak tahsisatla meydana getirilir. Birinci sınıf köy ebe ve sağlık memurlarının merkezleri olan köylerin sınırları içinde ziraat işlerine elverişli araziden ailenin geçimine yetecek kadar arazi Köy kanununa göre satın alınarak tahsis olunur. Arazinin bedeli bölgeye dâhil bütün köylerin bütçelerine bu maksatla konulacak tahsisattan ödenir. Yaptırılacak evlerle tahsis olunacak arazi parçaları, bedeline ve işçiliğine iştirak eden bölgeye dâhil köylülerin müşterek mallarıdır. Bu araziden intifa hakkı vazifede bulunduğu müddetçe ebe ve sağlık memurlarına aittir. Bu arazinin tahsisi, satın alınması ve istimlaki 4274 sayılı kanunun 28 ve 29. maddelerine göre yapılır. Birinci sınıf köy ebe ve sağlık memurlarına 3803 sayılı kanunun 11. maddesine göre istihsale yarayacak aletler, ıslâh edilmiş tohum, çift ve ziraat hayvanları bu memurlukların demirbaşlarına geçirilmek suretiyle Devletçe parasız olarak verilir. Köy enstitülerinden mezun olan köy sağlık memurları askerlikleri halinde köy enstitülerinden mezun öğretmenler gibi 3803 sayılı kamınım 9. maddesi hükmüne tabidirler. Birinci sınıf köy ebeleri ve köy sağlık memurları 3803 ve 4274 sayılı kanunlarla köy öğretmenlerine temin edilen diğer her türlü haklardan da faydalanırlar. İkinci sınıf köy ebeleri, birinci sınıf köy ebeleriyle sağlık memurlarının bu haklarından faydalanamazlar.

Birinci sınıf köy ebeleri ve köy sağlık memurlarının tekaütlükleri Köy enstitülerinden mezun köy öğretmenlerinin tabi tutulduğu hükümlere göre yapılır. Bunlar köy öğretmenleri için kurulan sağlık ve içtimai yardım sandığından da aynı şartlar dâhilinde faydalanırlar. İşbu ebe ve sağlık memurları Tekaüt ve İçtimai yardım sandıklarına âza yazılmağa mecburdurlar. Köy ebeleri ve köy sağlık memurları yapacakları posta, telgraf ve telefon muhaberelerinde 4274 sayılı kanunun 58. maddesinden faydalanırlar. Birinci sınıf köy ebeleri ve köy sağlık memurları 4274 sayılı kanunun 62.

maddesi mucibince kurulacak Köy enstitüsü ve Köy okulu İstihlak ve İstihsal kooperatiflerinden de faydalanırlar ve bu kooperatiflere aza yazılmağa mecburdurlar.[177]

4459 sayılı kanun doğrultusunda Köy Enstitüleri'nde köy için sağlık personeli de yetiştirilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece 1943'te Malatya-Akçadağ, Erzurum-Pulur, İzmir-Kızılçullu, Ankara-Hasanoğlan'da; 1944'te Kastamonu-Gölköy, Eskişehir-Çifteler, Kocaeli-Arifiye köy enstitülerinde olmak üzere yedi sağlık kolu açıldı. 1947'de Kızılçullu ve Hasanoğlan'dakiler bırakılarak ötekiler kapatıldı. Bu kanun doğrultusunda diğer enstitülerden seçilen bazı öğrenciler sağlık memuru olarak yetiştirilmek üzere belirtilen enstitülere gönderildi. Bu bağlamda Savaştepe Köy Enstitüsü öğrencilerinden 75 erkek öğrenci Kızılçullu Köy Enstitüsü Sağlık Koluna ayrılmıştır.[178] Öte yandan Savaştepe Köy Enstitüsünde görev yapan yönetici ve öğretmenler tablosunda yer alan veriler doğrultusunda Tıp Fakültesi mezunu dört öğretmenin bulunması öğrencilere sağlık alanında pratik bilgiler verildiğinin bir göstergesidir.[179]

Öte yandan 24 Temmuz 1948'de kabul edilen 5210 sayılı; *"3803, 4274 ve 4459 sayılı kanunların köy okulu, öğretmen evi, köy sağlık memurları ve ebeleri evleri inşa ettirilmesiyle ilgili maddelerinin değiştirilmesi ve 5012 ve 5082 sayılı kanunların kaldırılması"* hakkındaki kanuna göre, Köy Enstitüsü mezunlarının çalışacakları köylerdeki okul ve evlerin yapımında köylülere çalışma mecburiyeti getirilmiştir.[180] 5210 sayılı kanunun 5. maddesine göre, köy okulu binalarıyla Enstitülerden çıkan öğretmen, sağlık memuru ve ebeler için yapılacak evlerin ve bu kanunda yazılı diğer tesislerin yapımında, köy kütüğünde kayıtlı bulunan veya o köyde altı aydan beri oturup da, bir şekilde o köyden istifade eden 18–50 yaşlarındaki erkek vatandaşlar 20 güne kadar çalışmakla mükelleftiler. Menkul ya da gayrimenkul malları olan ve köy nüfusunda kayıtlı bulunan 18–50 yaşlarındaki erkekler de başka yerde yerleşmiş olsalar bile bu çalışma mükellefiyetine tabi olacaklardı. Mükellefiyetin halka sırayla ve eşit olarak

---

[177] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII, C: 4, 9 Temmuz 1942, s. 619-625.
[178] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 338.
[179] Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi, Diploma Defterleri; 4459 Sayılı Köy Ebeleri ve Köy Sağlık Memurları Teşkilatı Yapılmasına ve 3017 Numaralı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti Teşkilat ve Memurin Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Kanunu, Kabul Tarihi: 09.07.1943, Resmî Gazete Tarihi: 16.07.1943, No: 5457, Kanun Metni: Kanunlar Dergisi C. 25.
[180] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C.11, 24.05.1948, s.488- 492.

yaptırılmasından muhtarla birlikte köy ihtiyar kurulu sorumluydu.[181] Bu şekilde yapı işlerinin aksamadan gerçekleşmesine çalışılmıştır. Ancak köy okulu yapımı, arazi sağlanması gibi konular öğretmenle köylünün arasını açmış ve sürtüşmelere neden olmuştur. Köylü, enstitü çıkışlı olmayan eski öğretmenle Enstitü mezunu olanları kıyaslayıp eski öğretmenlerin ağır tarla bahçe işleri yapmadan, daha çok kazandıklarını göz önüne getirerek Enstitü mezunu olan öğretmenlere daha az değer verme eğilimi göstermiştir.[182]

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Enstitülerle ilgili yayımlanan eserler, konuyla ilgili anılar ve araştırmalar, bu okulların öğrenciler tarafından ne tür fedakârlıkla ve yokluğa rağmen nasıl inşa edildiğinin öyküleriyle doludur. Köy Enstitüsü taraftarlarının uzun yıllar öğrencilerin ve köylülerin bu işlere severek katıldıkları ve büyük bir istekle çalıştıkları yönündeki iddialarına karşılık, gerek öğrencilerin gerekse köylülerin bu "gönüllü" faaliyete pek sıcak bakmadıklarını gösteren belgeler de mevcuttur. Köylüler özellikle zorunlu toprak verme ve çalışma yükümlülüğünü tepkiyle karşılamışlardı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, köy okullarını köylülerle beraber çalışarak yapmak yerine müteahhitlerle yapmanın çok masraflı ve zaman alıcı olduğunu söylemiş, ancak köylüler arasında burada bir haksızlık yapıldığı söylentileri oldukça yaygınlık kazanmıştır. İnönü bunun üzerine bir açıklama yaparak olumsuz propaganda yapanların köyün cahil kalmasını isteyen ve bundan çıkarları olan kişiler olduğunu belirtmiştir.[183] Köy Enstitü Dergisi'nde bir enstitü öğrencisinin Hasanoğlan Köyü'nde köylülerle beraber çamaşır yıkarken duyduklarını yazdığı yazı ilginçtir. Öğrenci, köylü kadınların Enstitü için verdikleri topraklar karşılığında kendilerine hiçbir şey ödenmediğinden sürekli yakındıklarını not etmiştir. Çok Partili döneme geçildikten sonra CHP'ye karşı ana muhalefet olarak ortaya çıkan Demokrat Parti'nin 1950 seçimlerinde Enstitülerin kurulduğu köylerin çoğunda hoşnutsuzluğun etkisini görmek mümkündür.

Köylerde iş içinde yaparak öğrenme anlayışı herkes tarafından aynı ilgiyi görmemiş bu anlayışa karşı çıkanlar da olmuştur. Enstitülerin *"el emeği"* vurgusu en çok eleştirilen

---

[181] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü, 117-54-1.
[182] Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000- M.S. 2010*, Pegem Akademi, Ankara, 2010, s. 396, 397.
[183] Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta* ..., s. 92, 93.

yönlerinden biri olmuştur. Enstitüler, kültürel eğitimin savsaklanmasıyla da suçlanmıştır. Köy Enstitülerinde çalışan bazı öğretmenler bile kendilerini geliştirecek entelektüel yeteneklere destek olabilecek derslerin azlığından yakınmışlardır.[184]

1930'larda ve II. Dünya Savaşı boyunca birçok dünya devletinin uygulamaları arasında vatandaşlara çalışma sorumluluğu verilmiştir. Türkiye'de buna benzer olan bir uygulama Köy Enstitüleri'nin bulunduğu köylerdeki köylüye yılda 20 gün çalışma yükümlülüğü getirilmesidir. Ancak, bu yükümlülüğün sadece köylüye verilmesi bazı çevrelerce hoş karşılanmamış, hatta eleştirilmiştir. Eleştiriler arasında en sert olanı ünlü edebiyatçı Kemal Tahir'den gelmiştir. Tahir, Bozkırdaki Çekirdek adlı kitabında, *"bizdeki toplumsal ve siyasal şartlar içinde Köy Enstitüleri köylü çocuklarının çile çekme ve azla yetinme yatkınlıklarından yararlanarak en ağır işlerde gaddarca çalıştırıp sömürülmelerinden başka bir sonuç vermezdi. Nitekim bu deneme son hesaplaşmada biz Türk aydınlarının halk düşmanlığımızı değilse bile, halka hiç acımadığımızı ispatlamıştır."* sözleriyle açık bir şekilde ifade etmiştir.[185] Kemal Tahir aynı eserde, Müdür Halim Akın öncülüğünde, 4 Temmuz 1943'te temelleri atılan (Çankırı, Kastamonu, Çorum topraklarının birleştiği yer) Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nün dördü kız, on sekizi erkek toplam 22 öğrenciyle Köy Enstitüleri dünyasına katıldığını yazmıştır. Bu öğrencilerin bazılarının enstitü yapılarını kendilerinin inşa edeceğini öğrenmeleriyle beraber büyük şaşkınlık ve endişe içinde *"yapı işçiliğine mi geldik buraya öğretmen olmaya mı? Köylü kısmı dağ gibi hükümet yapılarını nasıl diker?"* diyerek durumu eleştirdiklerinden söz etmiştir.[186] Kemal Tahir, ayrıca, Türkiye'de şehirlerde okuyacakları okulları öğrenciler yapmıyorken, köylerde öğretmen adayı olan köy çocuklarının işçi güç olarak çalıştırılmasının ve özellikle enstitülerin ilk yıllarında gelen çocukların bu konuda çok emek sarf etmelerinin haksızlık ve acımasızlık olduğunu vurgulamıştır.[187]

Sonuç olarak genel bir değerlendirme ile Teşkilat Kanunu'nun en çarpıcı yeniliğinin, okul yapımı, yol, su ve onarım işleri için köylüye çalışma yükümlülüğü getirmesi olduğu söylenebilir. Yine bu yasayla 1949'a kadar yeni bir emeklilik planı getirilmiş ve Milli

---

[184] Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta …*, s.94, 95.
[185] Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta …*, s.98.
[186] Kemal Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek*, İthaki Yay, 6. Baskı, İstanbul, Kasım 2012, s. 220-227.
[187] Kemal Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek*,…s.286-292.

Eğitim Bakanlığı'nın denetimi altında yeni bir Öğretmen Emekli Sandığı kurulmuştur.[188] Teşkilat Kanunu'nun ilan edildiği dönemdeki bir diğer önemli gelişme de (1942–1943), Köy Enstitüleri'ne öğretmen yetiştirme amacıyla kurulan Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nün açılmasıdır.

2.9. Enstitülere Öğretmen Yetiştiren Kurum: Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü

Köy Enstitülerine öğretmen yetiştirmek amacıyla, 1942–43 eğitim öğretim yılında Ankara'da kurulan Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü kurulmuştur. Köy Enstitülerinin en başarılı öğrencileri öğretmenler kurulu kararı ve sınavla bu okula girmiştir.[189] Enstitüde eğitim süresi üç yıldı. Enstitüye köylerde en az bir yıl öğretmenlik yaparak başarılı rapor almış olanlardan Bakanlıkça açılan sınavları kazanmış olan öğretmenler alınmıştır. Ayrıca Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde Macar tebaasından Sili Layoş, Gaspar Anyipal ve Gabel Mihal gibi ustabaşları da görev yapmıştır. 21 Temmuz 1944 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti'nce bu kişilerin diğer enstitülerde de çalıştırılmalarına ve Enstitü mıntıkalarına girebilmelerine karar verilmiştir.[190]

Kurumun amaçları; uzmanlaşma alanlarında gereken eğitimi vermek Enstitü ruhuna ve yöntemlerine uygun personel sağlamaktı.[191] Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü öğretim elemanları köyde eğitime gönül vermiş bilim, kültür ve sanat adamları, uzman ya da usta halk sanatçılarıdır. Bir halk sanatçısı olan Aşık Veysel bu kurumda görev yapmasıyla ün kazanmıştır.[192] Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde Türkiye'nin en seçkin eğitimcileri, üniversite öğretim üyeleri ve devlet yöneticileri de görev almıştır. Burada öğrenim süresi en az 3 yıldır ve her ders yılı dörder aylık iki dönemden oluşmuştur. Yılsonlarında kazanılan bilgilerin pekişmesi, eserlerin, kültür ve sanat merkezlerinin tanınması, kısaca yurdu yakından görmek amacıyla *"inceleme gezisi"* düzenlenerek, bu gezilerden sonra da

---

[188] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 389-393.
[189] Niyazi Altunya, *Köy Enstitüsü Sistemine ...*, s. 21.
[190] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Kararlar Müdürlüğü, Karar sayısı 3/ 1256.
[191] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 329.
[192] Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, İstanbul 2000, s.429.

"staj" başlatılmıştır.[193] Kirby, Yüksek Köy Enstitüsü'nde öğrencilerin genel derslere ek olarak birer uzmanlık kolu seçmek durumunda olduklarını ifade etmiştir. Bu kollar; Güzel Sanatlar, Yapıcılık, Maden (Demir) İşleri, Hayvancılık, Tavukçuluk, Tarla–Bahçe Tarımı, Tarım Yönetimi ve Ekonomisi, Ev Yönetimi ve El Sanatları kollarıdır. Bu kolların bazıları sadece erkek ya da kızlar için, bazıları da hem kız hem de erkek öğrenciler içindir.[194] Birçok Köy Enstitüsü'nde edebiyat, sanat, dergisi çıkarılırdı. Yüksek Köy Enstitüsü'nün en önemli işlerinden biri de daha önce de söz ettiğimiz Köy Enstitüsü Dergisi'ni yayımlamak olmuştur. Üç ayda bir çıkartılan ortalama bir sayısı 150 sayfa olan Köy Enstitüsü Dergisi, Ocak 1945'te yayına başlamıştır. Dergide; değişik enstitülerden haberler, konferans ve ders özetleri, kitap eleştirileri, İngilizce ve Türkçe çeviriler, edebiyat yapıtları ve inceleme yazılarına yer verilmiştir. Derginin tüm sayılarında toplam 110 öğrencinin yazısı vardır.[195]

Yaz aylarında Hasanoğlan'da, diğer enstitülerden gelen ekiplerin de katılımıyla *imece* şöleni yaşanmıştır. Gönen Köy Enstitüsü'nden Hasanoğlan'a 1941, 1943 ve 1945 yıllarında ekipler yollanmıştır. 1946'da gelen ekip, onların yaptıklarının üzerindeki plaketleri görünce çok gururlandığını belirtmiştir. Aynı yıl başka enstitülerden de ekipler gelmiştir. Köylüler gelen ekipleri merakla izlemiş, çocukların aldığı bu sorumlulukları görünce şaşkınlıklarını gizlememiş ve işler bittikçe hayranlıklarını ifade etmişlerdir.[196] Yüksek Köy Enstitüsü üç dönem mezun vermiştir. İlk mezunlar, Kızılçullu ve Çifteler'den gelenlerdir. İkinci mezunlara Kepirtepe çıkışlılar da katılmıştır. 1946–1947'de 35'i kız, 178'i erkek ve toplam olarak 213 kişi mezun olmuştur.

"Enstitülerin beyni, kalbi" olan Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü, Köy Enstitüsü uygulamasının devam etmesine taraf olmayan, 2 yıl Milli Eğitim Bakanlığı yapan Reşat Şemsettin Sirer öncülüğünde kökten çözüm adına kapatılmıştır. Çifteler Köy Enstitüsü'nde yaşanan bir solculuk olayının gerçekleştiği dönemde buranın müdürünün aynı zamanda Yüksek Köy Enstitüsü'nün de müdürü olması ve *"solcu düşüncelerin yayılmasını önlemek"* gerekçesiyle 1947'de kapatılmıştır. Mezun olmak üzere olanlar hemen askere

---

[193] Mehmet Başaran, *Tonguç Yolu* …, s. 19.
[194] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 330-333, *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 102.
[195] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 333; Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*,…s.446.
[196] Refet Özkan, "Köy Enstitüleri, …", s. 64, 65.

alınmış ve yedek subay olmalarına izin verilmemiştir.[197] Bunu takiben Köy Enstitülerini ıslah etme gerekçesiyle yasal süreç başlamış ve kapanışa giden yoldaki ilk yönetmelik 29 Nisan 1947'de çıkartılmıştır.

[197] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 469, 470; Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*,… s. 416.

İKİNCİ BÖLÜM

KÖY ENSTİTÜLERİNİN KAPATILIŞI ve ENSTİTÜLERİN TÜRK EĞİTİM TARİHİNDEKİ ÖNEMİ

1. Köy Enstitüleri'nin Kapatılmasını Hazırlayan Sebepler

II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de şehirleşme, sanayileşme ve özel sektör politikalarının değişmesi milli eğitim anlayışındaki önceliklerin de değişmesine neden olmuştur. Buna bağlı olarak enstitülerde temel ve teorik bilgilere, eğitim ve kültür bilgilerine önem veren bakış açıları gelişmiştir. Üretkenlik, verimlilik ve faydacılık biraz ihmal edilmiştir.[1] Savaş yıllarında doğan ve gelişen diğer kuruluşlar gibi Köy Enstitüleri de siyasal çekişme ve gerginlikten payını almıştır. Çok partili hayata geçiş, tepkileri arttırmış ve enstitüler gelişmelerini devam ettirememişlerdir.[2]

Köy Enstitüleri'nde zamanla, uygulama konusunda Tonguç'un eserlerinde karşılaşılan iş okulu anlayışından uzaklaşılarak, üretim okulunun iş anlayışına yönelmişlerdir. *"Enstitülerin 1943 tarihli müfredat programı dikkate alınırsa, bu okulların İş Okulu anlayışından daha çok, ziraat çalışmalarını ve el sanatlarını temele alan çok yönlü bir meslek eğitiminin hedeflendiği bir tür Üretim Okulu modeliyle karşılaşılır. Böylece Köy Enstitüleri, liberal nitelikteki iş okulu akımının pedagojik iş vasıtasıyla eğitim idealinin aksine "iş hayatı içinde iş vasıtasıyla, üretici/ekonomik iş için eğitim" idealine yönelmiş kurumlar olarak Türk Eğitim Tarihinde yerini almıştır*".[3]

---

[1] Sadettin Özen, "Köy Enstitüleri Tarihi ve Düşündürdükleri", *ÇOMÜ Eğitim Fakültesi, Köy Enstitüleri'ni Anma Töreni, Çanakkale 14 Mayıs 2007,* (Basılmamış bildiri) .
[2] Sina Akşin, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 429, 430.
[3] Osman Kafadar, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları", (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, C.3: Modernleşme ve Batıcılık*, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 376.

Modern anlamlı ilköğretime ve köyde uygulanan eğitime karşı 17-29 Temmuz 1939'da toplanan 1. Eğitim Şurası'nda; köy için ayrı öğretmen yetiştirilmesine ve bu okullara kentli çocukların alınmamasına dolaylı olarak karşı çıkılmıştır. İkinci hamle olarak, 15-21 Şubat 1943'te toplanan 2. Eğitim Şurası'nda enstitülerde üretim yapılması eleştirilmiş, buraların milliyetçilik ve geleneklerimiz açısından eksik olduğu ileri sürülmüştür. İş eğitimi yaklaşımını ilkelliğe dönüş olarak niteleyip, öğrencilerin motor-makine dersi görmeleri ve traktör kullanmaları *"şoför mü yoksa öğretmen mi yetiştiriyoruz?"* diyerek alaycı bir ifadeyle eleştirilmiştir. İsmail Hakkı Tonguç'un bu konudaki düşüncesi ise şöyledir: Teknoloji, köye enstitüler yoluyla girecek ve *"Teknolojinin araçları köylünün ilk oyuncakları olacaktır."* Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu ile *"3803, 4274 ve 4459 sayılı kanunların köy okulu, öğretmen evi, köy sağlık memurları ve ebeleri evleri inşa ettirilmesiyle ilgili maddelerinin değiştirilmesi ve 5012 ve 5082 sayılı kanunların kaldırılması"* hakkındaki kanuna köy okullarının öğretmen, sağlık memuru ve ebe evlerinin yapımlarının devletçe üstlenilmesi kabul edilmiş, enstitülere verilen canlı ve cansız tüm demirbaşlar, donanım araçları geri alınmıştır.

Fay Kirby, enstitülerin kapatılmasıyla ilgili olarak şu sonuca ulaşmıştır: *"Enstitüler, düşüncesinin kendisinde, kuruluşunda ya da işleyişinde bir sakatlık nedeniyle değil, dışarıdan gelen etkenler yüzünden çökertilmiştir. Saptanan kusurlar ayrıntılarla ilgilidir ve zamanla deneyimlerin artmasıyla düzeltilebilecek eksikliklerdir. Enstitülere karşı olan güçler, başlangıçta yalnız pedagojik açıdan eleştiriler yaparken zamanla ideololojik ve siyasal bir tavır sergilemişlerdir."*[4]

Köy Enstitüleri'nin, bir ideolojiyle bağdaştırılması ve solculukla suçlanması, henüz CHP iktidarda iken başlamıştır. 1946 seçimlerinden sonra TBMM Başkan vekili Feridun Fikri'nin ziyaret ettiği, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nün yöneticilerine hitaben izlenimlerinden güç alarak *" rejim mi değişiyor bu memlekette ?"* diye sorması dikkat çekicidir. CHP'de sağ kanadı temsil eden Reşat Şemsettin Sirer'in bakanlığı döneminde Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü ile bütün eğitmen kurslarının kapatılması oldukça

[4]Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri,…* s. 22.

anlamlıdır. Aynı dönemde yapılan program değişikliğiyle de Enstitülerin Üretim Okulu modelinden uzaklaşılmıştır.[5]

29 Nisan 1947'de Köy Enstitüleri için yeni bir yönetmelik hazırlanmıştır. Buna göre; öğrencilerin yönetime katılması, yetki ve sorumluluk alması sona erdirilmiştir. Aynı yıl, kız ve erkek öğrencilerin kaldığı yerler birbirinden ayrılmış, serbest okuma saatleri ile okuma işleri kısıtlanmış ve Yücel dönemindeki kitaplar incelenerek klasiklerin okutulmasına da kısıtlama getirilmiştir. 1948'de köy ve kent uygulamaları arasındaki ayrım ortadan kaldırılarak Enstitü öğretim programı değiştirilmiştir.[6]

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün demokrasiye geçerken öne sürdüğü, *"Köy Enstitüleri programından cayılmaması"* koşuluna kendi parti içindeki bazı kişiler dahi uymamış; Enstitülerin yıkımı CHP döneminde başlamıştır.[7] Yeni yönetmelikler ve genelgeler hazırlanması bunun kanıtı niteliğindedir.

Köy Enstitüleri, II. Dünya Savaşı'nın sınıra dayandığı, ülkede kuraklık ve kıtlığın olduğu bir dönemde kurulduğundan, ülke kaynakları her yönden kısıtlı ve ürünün büyük kısmı da her an çıkacakmış gibi savaş için ayrılmıştır. Ulusal Bağımsızlık Savaşı'ndan arta kalan çocukların oluşturduğu erkek iş gücü yeniden askere alınmış, köylerde kadın ve çocuklar kalmıştı. Dolayısıyla enstitüler *"çocuk işgücü"* ile kuruluyordu. Köylüler ise, tek dayanakları olan çocuklarını okula vermek istemiyorlardı. Hele kız çocuk bulmak çok zordu. Bir yandan da her bulaşıcı hastalık çocukları alıp götürüyordu. İşte bütün bu sıkıntılara rağmen Köy Enstitüleri'nde yapılan tarım sayesinde öğrencilerin ihtiyaçları fazlasıyla karşılanmış ve elde edilen üretim fazlasıyla köylüye ve devlete yardım edilebilmiştir. Enstitülerde kısa sürede yapımı gerçekleşen binalar ve öğrencilerin çabalarıyla sağlanan elektrik gücü, o dönem için anımsanacak başarılardır.[8]

---

[5] Osman Kafadar, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları",… s.377.
[6] Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri,*… s. 557,558.
[7] Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri,*… s. 563.
[8] Necdet Aysal, Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri,…s.275,276.

5 Ağustos 1946 - 9 Haziran 1948 yıllarında Milli Eğitim Bakanı olan Reşat Şemsettin Sirer, *"Köy için ayrı bir programa ihtiyaç yok"* görüşüyle Köy Enstitülerini kuruluşlarında öngörülen sistemin dışına çıkartırken, muhalefetteki Demokratik Parti'nin de desteğine dayanmıştır. Enstitülerin kaderi Sirer'in uygulamalarıyla belli olmuştur. CHP iktidarının son hükümeti olan Şemsettin Günaltay kabinesinde Milli Eğitim Bakanlığı'nı üstlenen Tahsin Banguoğlu döneminde ise, 1949'da çıkartılan 5541 sayılı yasa ile enstitülere yalnızca köy çocukların alınması yönteminden vazgeçilmiştir. Bundan böyle köy çocuklarının yanında 1/4 oranında belediyesi bulunan kasabalardaki ilkokul mezunları da enstitülere alınıyor ve 1950 yılından itibaren enstitülerdeki karma eğitime son veriliyordu. Nitekim 5210 sayılı yasa ile eğitimde insiyatifi ele alan İçişleri Bakanlığı, ilkokullara din dersi koymuş ve ardından Enstitü mezunları din politikacılarının hedefi haline gelmiştir. Böylece, 1938-1940 yıllarında Köy Enstitüsü sistemini ilköğretim sorununu kesin olarak çözecek bir model diye uygulamaya koyan CHP hükümetleri ve onun savunucusu İsmet İnönü, 1946'dan başlayan ve son dört yıllık yönetimlerinde adım adım bu sistemi kaldırmaya yönelmiş görünüyorlardı. Bunda da çok partili yaşama geçildikten sonra enstitülere ilişkin eleştiri ve suçlamaların daha da artması, öte yandan CHP'de sağ eğilimli çevrelerin güç kazanmasının kuşkusuz büyük etkisi vardır. Çifteler Enstitüsü'nde komünistlerin bir şebeke kurduğu, Hasanoğlan Yüksek Enstitüsü'nde komünist öğrencilerin bulunduğu ihbarları olmuştur. Bu yüzden Enstitü mezunlarından bir kısmı yedek subay okullarından er olarak çıkartılmışlardır. Enstitü öğrencileri arasında sağcı-solcu, milliyetçi, komünist ve ilerici-gerici ayrımı ve sürtüşmeleri de baş göstermiştir. [9]

1950 seçimlerinde İstanbul Bağımsız Milletvekili Fevzi Çakmak'ın 5 Şubat 1947 tarihli gazetelerde*"Ben daha iş başındayken bir Milli Eğitim Bakanı'nın komünist faaliyetleri destekleyen hareketinden dolayı hükümeti resmen ikaz ettim, kimse kulak asmadı ve sonra da Hamidiye Köy Enstitüsü'ndeki komünist yuvasından bahsettiler."* şeklinde bir demeci çıkmıştır. Bunun üzerine, Ulus gazetesinin 8 Şubat 1947 tarihli sayısında eski Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in Mareşal Fevzi Çakmak'a hitaben, bahsettiği Milli Eğitim Bakanı'nın kendisi olup olmadığını sorması üzerine Cemaleddin

[9] Necdet Aysal, Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri,…s.275-281.

Saraçoğlu'nun sahip ve müdürü olduğu Yeni Sabah gazetesinin 12 Şubat 1947 tarihli nüshasında Avukat Kenan Öner (Demokrat Parti İstanbul İl Başkanı) imzalı *"Evet, o Maarif vekili sizsiniz."* başlıklı bir mektubun yayınlanması üzerine, Hasan Âli Yücel Cumhuriyet Savcılığı'na şikâyette bulunmuştur. Söz konusu yazının halkın husumet ve hakaretine sebep olacak nitelikte olması ve onur kırıcı haksız ithamlar içermesi gerekçesiyle açılan ve 22 Aralık 1949'da sonuçlanacak olan Hasan Âli Yücel-Kenan Öner davası başlamıştır.[10] Dava, hapis ve para cezası verilmesi ile sonuçlanmasına rağmen Kenan Öner'in ölümü sebebiyle ortadan kalkmıştır. Ancak gazetenin müdürü Cemaleddin Saraçoğlu 4 ay 20 gün hapis, 155 lira para ve 300 lira manevi tazminat cezası almıştır. Ayrıca bu karar suretinin Yeni Sabah gazetesinin aynı sütunlarında aynı puntolarla yazılmasına karar verilmiştir.[11] Davanın sonucuna rağmen Yücel, zorlu bir süreçten geçmiştir.

Enstitülere karşı çıkan isimlerden birisi de Batı'da artık hiç uygulanmayan klasik Pedagojiyi savunan Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Şubesi (Eğitim Bilimleri Bölümü) Kurucusu olan Halil Fikret Kanad'tır. Kanad, kendisinin Köy Enstitüleri'nin gerçek dehası ve kurucusu olduğunu savunmuştur. İlk açılan Enstitü deney merkezleri olan Çifteler ve Kızılçullu modellerinden Çifteler'i, işin ayrıntısı olarak görmüş, asıl değerli olanın ise Kızılçullu olduğunu savunmuştur. Kanad ve Emin Soysal, Tonguç'un görüş ve çalışmalarını eleştirmiş onunla rekabet halinde olmuştur. Eğitim yaklaşımları açısından Çifteler ve Kızılçullu birbirinden farklıydı. Örneğin, ağaç dikme çalışması; Çifteler'de toprağın korunması için bir simge olarak kullanılmış zorluklara rağmen maddi ve manevi önemi üzerinde konuşulmuştur. Kızılçullu'da ise ağaç dikme tekniğini göstermek ve öğretmek için bir iki fidan dikmek yeterli görülmüştür. Eğitim ve uygulamalar konusunda Kanad gibi düşünenler de vardır.[12] Köy Enstitülerinin kurucu müdürlerinden biri olan Emin Soysal'ın enstitülere yönelik eleştirileri de manidardır. Soysal'a göre, *"Köy Enstitüsü, ne sadece bir sanat ve teknik okulu, ne de zirai üretim amacıyla açılan ziraat müessesesi ve ne de bugünkü hayat dinamizmi karşısında ölmüş, nazari malumat veren ezberci muallim mektebi değildir. Karakterli, becerikli, kültürlü, iradeli ve mütefekkir;*

---

[10] Hasan Âli Yücel, *Davalar ve Neticeleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, Ekim 2011, İstanbul, s. 217-220; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C: 18, 26.12.1952,s.445.
[11] Hasan Âli Yücel, *Davalar ve Neticeleri* ...s. 220.
[12] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*… s. 211-217.

köyün ihtiyacına elverişli öğretmen yetiştirecek müessesedir."[13] Soysal'ın eğitmenlik uygulaması ve köy enstitülerine yönelik bazı eleştirileri ve değerlendirmeleri şöyle sıralanabilir: *"İlk olarak eğitmen kursuna önem verilmişti. Maalesef, her işte olduğu gibi bu iş de, başlanıldığı gibi devam ettirilmemiştir. Köy enstitülerine bağlanan bu kurslar, daha ziyade Enstitülerin inşaat işlerine yarayan birer angarya müessesesi halini almıştır. Köy enstitüleri son derece acele ile ve yalnız kemiyet ele alınarak ve düşünülerek kurulmuştur. Enstitülere 1940'tan sonra haddinden fazla öğrenci alma düşüncesiyle, öğrenci seçim işinde gözetilen esaslara uyulmamıştır. Birden bire her birinde 800–1200 öğrenci toplanan köy enstitüleri açılınca bunlara idare amirleri ve yüzlerce öğretmen bulabilme güçlüğü baş göstermiştir. Bu yüzden köy enstitülerine % 90'dan fazla ilk öğretmen okulu mezunları, öğretmen olarak tayin edilmiştir. Birçok enstitü, kendi iaşe masraflarını karşılama kaygısıyla ekme, biçme sevdasına düşmüş ve öğrencilerin öğretmen olma amacına göre yetişmelerini ihmal etmiştir. Bazı enstitülerde üretim, çocukların eskittikleri ayakkabıları bile karşılayamamıştır. Böylece, enstitülerde üretim meselesini ilgililer tamamen yanlış ve hatalı istikamette tutmuşlardır. Hâlbuki bu müesseseler kurulurken gaye gençleri üretim içinde fennî bilgi ve itiyat kazandırarak yetiştirmekti."*[14]

Ülkenin 21 farklı bölgesinde eşitlikçi bir anlayışla dağıtılan enstitülerde öğrenci bilgiyi emekle, yaşayarak, iş üreterek, tarlada bahçede çalışarak özümsemiştir. Öğrenciler demokratik değerleri kazanmış, karma eğitim yoluyla cinsiyet ayrımcılığını aşmış, okuma saatleri sayesinde okur-yazar olmuş, sanat eğitimleriyle kendilerini bu alanda da geliştirmiş ve önemli yerlere gelmeyi başarmışlardır. Zamanla da siyasi yapının geleneksel güçleriyle çatışmaya başlamıştır. Enstitüler en parlak dönemini 1940–1946 yılları arasında yaşamıştır. 1946 sonrası politikaları enstitü kurucularının, Hasan Âli Yücel ve İ. Hakkı Tonguç'un, görevden alınmasına neden olmuştur.[15] Dolayısıyla Köy Enstitülerinde değişim süreci daha CHP döneminde başlamıştır.

---

[13] Selçuk Uygun, "M. Emin Soysal'ın Hayatı …", s. 155.

[14] Selçuk Uygun, "M. Emin Soysal'ın Hayatı …", s. 155. Uygun'a göre Köy Enstitüleri konusunda yapılan araştırmalarda, Soysal'ın eserleri ve görüşleri görmezlikten gelinerek veya onun köy enstitülerine yönelik görüş ve fikirlerini reddedilerek kusursuz bir köy enstitüsü sistemini çizilmektedir. ("M. Emin Soysal'ın Hayatı …", s. 156).

[15] Kemal Kocabaş, "Tonguç'un Işığını Taşımak", *Aramızdan Ayrılışının 50. Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri: Sempozyum Bildirileri, 20-22 Mayıs 2010*, İzmir, Yay. Haz. Kemal Kocabaş, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, İzmir, 2010, s. 13.

Köylüyü köyünde tutarak modernleştirme, sanayi olacaksa da köy eksenli olmasına yönelik baştaki biraz daha muhafazakâr kaygılar, zaman içinde kendisiyle çelişmeye başlamıştır. Öğrenciler dış dünyayla ilişki kurmak için *"radyo"* kullanmış; otobüslerle şehirlere gelerek, dünyaya açılmıştır. Dolayısıyla *"köyde tutma"* amacının ne kadar yaşama geçirilebilir bir şey olduğu çok da belli değildir. İkincisi, yatılı okul öğrencisi sendromu diyebileceğimiz bir sendrom vardı; bu öğrenciler isyankârlığa ve kolektivist davranışa daha yatkın oluyorlardı. Bunun sosyo psikolojik nedenleri vardı. Bu noktada Tonguç'un çok önemli bir payı vardır. Ancak köy enstitüleri öğrencilerinin başı beladan hiç kurtulmamıştır. Örneğin öğrenciler yazın okuldan eve gidişte istasyonda beklerken tren yarım saat geç geldiğinde hemen istasyon şefine *"Nerde bu tren?" diye soruyordu, çünkü öyle öğretilmişti ona: "Hakkını ara ki işler iyi yapılsın."* [16] Ancak bu, Milli Şef döneminde hoş karşılanılacak bir tutum değildi. İtaat etmenin vurgulandığı bir dönemde bir çocuğun çıkıp böyle işler yapması, hesap sorması bir tehlikeydi, çünkü buradan kolektivist hareketlere de gidilebilirdi.

Mümtaz Turhan, Osman Turan, Z. Fahri Fındıkoğlu, Peyami Safa ve Mehmet Kaplan gibi Köy Enstitülerine karşı olan aydınlar bu kurumları solculuğun ve komünizmin yatağı olarak değerlendirmiştir. Bütün bu farklı görüşler ve tartışmalar aslında köyün, köylünün kalkındırılması yoluyla ülkenin modernleştirilmesi amacının siyasal ve ideolojik yaklaşım ve tercihlerle yakından ilişkili olduğunun göstergesidir.[17] Mümtaz Turhan'a göre, bugün ülkemizde var olan bir aydın grubu Türkiye'nin kalkındırılmasını yüzde yüz gerçekleştirecek bir kurum olan Köy Enstitüleri'nin baltalandığını herkese inandırmaya çalışmakta ve bu konuda geniş ölçüde propaganda yapmaktadır. Turhan, bu grubun propaganda kapsamında Köy Enstitülerinin kuruluş günü olan 17 Nisan'ı, bu kurumları anmak amacıyla kullandıkları ve dövünüp sızlandıkları görüşündedir.[18]

---

[16]Asım Karaömerlioğlu, *Orda Bir Köy Var Uzakta*, Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem, İletişim yay. İstanbul 2006, s. 112,113.
[17] Osman Kafadar, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları", s. 378.
[18] Nurgün Koç, *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri* ...,s. 483.

Enstitü taraftarlarının bir kısmına göre, enstitülerin kapatılmasında etkili olan nedenlerden biri de zengin toprak ağalarıdır. Onlar, Enstitülerin büyük toprak sahiplerinin toplumsal ve siyasal güçlerini tehdit ettiği görüşündedir. Ancak ilk dönemlerde ağalar arasında Enstitü oluşumunu tehlike olarak algılayanlar olduysa da zamanla bu düşüncenin yok olduğu hatta büyük toprak sahipleriyle Enstitülerin birçok konuda işbirliği yaptığı görülmüştür. Köy Enstitüleri'nin önde gelen isimlerinden olan Rauf İnan'ın yazdığı anılarda pek çok ağanın Enstitüye yardım ettiğinden bahsedilmiştir. Hatta, Diyarbakır yöresinde 55 bin dönüm toprağı olan bir ağanın, *" topraklarında çalıştıracak becerikli işçi yetişeceğini anlayarak ve söyleyerek bu girişimi çok beğendiğini"* yazmıştır. Ayrıca Enstitülerin kurulduğu köyler, genel olarak küçük toprak sahiplerinin yaygın olduğu, büyük çiftliklere rastlanmayan yerlerdir. Enstitülerin başlıca kuruluş amacı köylünün geri kalmışlığını yenmektir. Bu geri kalmışlığın nedeni olarak da toplumsal ilişkiler değil, köylünün doğaya karşı çaresizliği gösterilmektedir. Enstitülerde, *"doğayla mücadele, doğaya hükmetme, üretim ve teknolojiyi geliştirme"* konularına çok önem verilmiştir. Enstitü öğretmenliği yapmış isimlerden olan Cavit Orhan Tütengil, 1948'de *"köyün en büyük sorununun cehalet ve üretim araçlarının iptidailiği olduğunu"* ifade etmiştir.[19]

2. Köy Enstitüleri'nin Kapatılış Süreci

İlk çok partili seçimin ardından Enstitülerin yerinde denetlenmesi ve bu okullarla ilgili karşıt görüşlerin doğruluğunun araştırılması için bir soruşturma süreci başlamıştır. Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nün ikinci mezunlarını verdiği günlerde beklenmedik bir ziyaret yaşanmıştır.

Mehmet Başaran, "Özgürleşme Eylemi Köy Enstitüleri" adlı eserinde *" Sabah saat onda birden bire arabalardan yeni Meclis Başkanı Kazım Karabekir, yardımcıları Şemsettin Günaltay'la Feridun Fikri Düşünsel, Denizli vekili Kemal Cemal ve sivil görevlilerin indiğini, sert yüz ifadeleriyle öğrencilere "siz amele misiniz?", "Bir mektep içinde ne gereği var hayvanat bahçesinin?", "Yevmiyeleriniz ne kadar?"gibi garip gelen sorular sorduklarına yer vermiştir."* Başaran, heyetin suçlayıcı bir bakışla öğrencilere

[19] Asım Karaömerlioğlu, *Orda Bir Köy Var Uzakta,…*s.99-101.

"Size Türk Tarihi okutuyor, şerefli mazimizi öğretiyorlar mı? "Topraklarımıza göz diken Moskofların ezeli planını kim anlatacak bize?", "Yazı yazma, beste yapma ve uygulama konusunda çok yetenekli olan bu çocuklara niçin sürekli Frenk yazarları okutulup, onların eserleri oynatılıyor piyeslerde?" şeklinde sorular sorduğundan söz etmiştir. Ayrıca, Şube Müdürü Ferit Oğuz, Okul Müdürü Ali Doğan, Eğitim başı Hürrem Arman, müdür yardımcıları ve öğrenci başkanıyla da ayrı bir toplantı yapıldığını ve heyettekilerin onlara, *"Köy Enstitülerinin tehlikeli müesseseler olduğuna dair söylenenlerle ilgili tahkikat yapmak için geldiklerini"* ifade ettiklerini yazmıştır. Tahkikat sırasında sorulan *"bu müesseselerde milli duygular verilmiyor, kendi kültür ve tarihimiz okutulmuyor, yabancı yazarlar ve eserleri önde tutuluyor, öğrencilere sürekli amelelik ettiriliyormuş?"* sorusuna Şube Müdürünün verdiği cevap dikkat çekicidir. Ferit Bey, *"Ulusal duygular geliştirilmiyormuş… Yaz kış demeden gece gündüz bu toprakları vatanlaştırmaya çalışanlara, bilgileriyle yoğuranlara iftiradır bu. Ulusal duygunun ve tarih kültürünün geliştirilmediğini söyleyenler acaba bir gün onlar gibi çalışmış, bir tek fidan dikmişler midir, böylesine yaratıcı bir aşkla sevmişler midir toprağı ve dinlediğiniz Halk türküleri mi oynanan milli oyunlar mı, şiirler mi gayri millidir?...Enstitülerde yasalara ters sayılabilecek hiçbir uygulama yoktur."* diyerek cevap vermiştir. Heyet, benzer konu ve iddialarla ilgili sorulara devam etmiştir. Kazım Karabekir verilen cevaplardan hakikat payı olanlar üzerinde durulacağını, kendi kanaatince ülke geleceği için umut bağlanacak yerler dediği enstitülerin şuurlu bir ıslahat programıyla yola getirilebileceğini söylemiştir.[20] 5 Ağustos 1946'da yeni Milli Eğitim Bakanı olan Reşat Şemsettin Sirer Köy Enstitülerinin "ıslahı" için girişimlere başlamıştır. Önce Köy Enstitülerine öğretmen yetiştiren Yüksek Köy Enstitüsü'nde "Yüksek Köy Enstitüsü Yönetim Kurulu" oluşturulmasına karar verilmiştir.[21] 25 Eylül 1946'da görevinden alınan İsmail Hakkı Tonguç Talim Terbiye Kurulu üyeliğine getirilmiş ardından da Resim İş Öğretmenliğine alınmıştır. Önce Hasan Ali Yücel, sonra Tonguç ve akabinde yardımcılarından Hamdi Keskin (Talim Terbiye Kurulu'na) ve başyardımcısı Ferit Oğuz Bayır'ın (önce bir büro işine) görevlerinden uzaklaştırmaları Enstitülerin kapanışına giden süreçte önemli bir hamle olmuştur.[22]

---

[20] Mehmet Başaran, *Özgürleşme Eylemi: Köy Enstitüleri,* Cumhuriyet Kitapları, 6. Baskı İstanbul, Eylül 2010, s. 91-100.

[21] Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, … s.546- 557; Birgül Bozkurt, *Cumhuriyet Halk Partisi'nin Eğitim Politikaları(1923-1950),* Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Doktora Tezi), İzmir 2007,s. 301-303.

[22] Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, … s.550.

1947 yılında yeni bir müfredat programı hazırlanmıştır. Programın gerekçesi de, daha bilgili öğretmen yetiştirmek olarak ifade edilmiştir. Bu nedenle öncelikle öğretmenlik bilgisi derslerinin sayıları ve haftalık süreleri arttırılmış ve içeriğinde de değişiklikler yapılmıştır. "Çocuk ve iş ruhbilimi" dersi "psikoloji" olarak değiştirilmiş, böylece enstitülerde üretime yönelik kuramsal bilgi dersi kaldırılmıştır. 1943 programının esnek uygulanma özelliği tamamen terk edilerek derslerin amacı tek tek açıklanmış ve her enstitüde aynı şekilde uygulanması esas alınmıştır. Tarım ve iş derslerinde miktar olarak bir değişiklik olmasa da "Tarım çalışmaları" olan ders, "Tarım dersleri ve uygulamaları" olarak değiştirilmiştir. Böylece tarım çalışmaları üretime yönelik olmaktan çıkarılmıştır. Teknik derslerde aynı şekilde kuramsal bilgiye dayanan, üretici bir işlevi bulunmayan hale getirilmiştir. Köy Enstitülerini de diğer okullar gibi merkezi bürokrasinin sürecine dâhil eden ilk adım 25 Mart 1947'de Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla yeniden düzenlenmiş olan Köy Enstitüleri Yönetmeliğiyle atılmıştır. Köy Enstitüleri arasında yönetim, defter, dosya ve kâğıt işlerinde beraberlik getiren bu yönetmelikte disiplin, sınıf geçme, döner sermaye, alınacak öğrencilerin yaş ve eğitim durumu, öğrencilerin devam durumu gibi çeşitli konularda Köy Enstitüleri diğer okullardaki uygulamalara yaklaştırılmaya çalışılmıştır.[23]

Köy Enstitüleri'yle ilgili 29 Nisan 1947'de çıkan yönetmelikle öğrencilerin okul yönetimine katılması görev ve sorumluluklar alması yasaklanmıştır. 20 Mayıs 1947'deki genelgeyle de okuma saatlerine ve okunan klasiklere kısıtlama getirilmiştir.[24] Öte yandan, Enstitülere öğretmen yetiştiren Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü de 27 Kasım 1947'de kapatılmıştır. Böylece Köy Enstitüleri'nin merkezini oluşturan kurum kapatılmış ve enstitülerin kapanışına giden yolda önemli bir adım daha atılmıştır.[25] Enstitülerde çalışan Yüksek Kısım çıkışlı öğretmenler, toptan askere alınmış ve dönem sonunda önceden hazırlanmış listeler doğrultusunda 22 kişi çavuş çıkarılmıştır.

---

[23] Birgül Bozkurt, *Cumhuriyet Halk Partisi'nin Eğitim Politikaları,…* s. 302,303.
[24] Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, … s. 557.
[25] Niyazi Altunya, *Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bir Bakış*, Köy Enstitülerini Araştırma ve Geliştirme Derneği Yay., İstanbul, 2009, s. 120.

1948'de değiştirilen program sonucu iş ve üretici eğitim anlayışı sonlandırılarak klasik öğretmen okulu modeline dönülmüştür. İsmet İnönü, kendi dönemlerinde Enstitüler ile ilgili bir müdahale olmadığını söylemiş ise de 1946-1950 yılları arasında Enstitü karşıtı görüşler ve uygulamalarla Enstitüler özlerinden uzaklaştırılmıştır.[26] Şehirlerdeki okulları devlet yaptırırken, köy okulu yapımının köy halkına yüklenmesi, 1946 seçimlerinde CHP'nin oy kaybetmesinin en önemli nedenleri arasında gösterilmiştir.[27] 1950'de karma eğitim sonlandırılmış, enstitülerin kız öğrencileri Kızılçullu'daki Kız Köy Enstitüsü'ne dönüştürülen okula toplanmıştır. Ancak bu enstitünün yeri NATO'ya verilince Trabzon ve Bolu'da Kız Köy Enstitüleri kurulmuştur. Bu durum ise kızlarını uzak yerlere göndermek istemeyen ailelerin tavrı nedeniyle kız öğrenci sayısının ciddi şekilde azalmasına sebep olmuştur.[28] Yüksek Köy Enstitüsü öğrencileri, Ankara içindeki dengi okullara dağıtılmış, üçüncü mezunları gezici başöğretmen ve Milli Eğitim müdürlüklerinde memur olarak görevlendirilmiştir.[29] Kemal Kocabaş'a göre *"İçte ülkenin egemen güçleri Köy Enstitülü öğretmenlerin değişiminden, fikirlerinden rahatsız olmuştur. Dışta ise Amerika enstitülerin üzerine gitmeye başlamıştır*".[30] 1946'da CHP ile başlayan süreç 1954'te Demokrat Parti'nin çalışmaları ile son bulmuştur.

Köy Enstitülü öğretmenler, Anadolu'da akıl ve bilimden yana tavır takınmışlardır. *"Cumhuriyet"*in köylere ulaşmasında da etkili olmuşlardır. Reşat Şemsettin Sirer zamanında Talim Terbiye Kurulu üyeliğine, ardından da lise resim-iş öğretmenliğine verilen Enstitülerin mimarı olan İsmail Hakkı Tonguç'u ve dokuz öğretmeni 11 Ağustos 1950'de bakanlık emrine alan Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri kapatma eylemini tamamlayan isim olmuştur.[31] Tevfik İleri'nin enstitülerin kurulduğu yıllarda, Köy Enstitüleri için sarf ettiği *"Bu öğrencilerin her biri yakında bir köye öğretmen gidecek. Bir yandan o köye çiftçiliği, demirciliği, doğramacılığı en iyi şekilde sokacak, bir yandan da köyün çocuklarına bu enstitüden aldığı bilgiyi, ruhu aşılayacak. Tesadüfen görmemiş olanların katiyen bilmelerine ve tasavvur etmelerine imkân olmayacak şekilde yepyeni bir gençliğin, yepyeni bir neslin bu Köy Enstitüleri'nde yaratılmakta olduğunu zevk alarak,*

---

[26] Mehmet Başaran, *Tonguç Yolu, Köy Enstitüleri: Devrimci Eğitim*, Varlık Yay., İstanbul 1974, s. 127, 128.
[27] Nurgün Koç, *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri* ...,s. 372, 373.
[28] Niyazi Altunya, *Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bir Bakış*, s. 121.
[29] Mehmet Başaran, *Tonguç Yolu* …, s. 127.
[30] Kemal Kocabaş, "Tonguç'un Işığını Taşımak", s. 13-14.
[31] Mehmet Başaran, *Tonguç Yolu* …, s. 128.

gurur duyarak gördük. Dileğimiz Türkiye için çok faydalı olan bu Köy Enstitüleri davasının muvaffak olması ve gerçekleşmesidir…" şeklindeki sözleri dikkat çekicidir. Buna karşılık bu yazıyı yazan bir kişi olarak, Eğitim Bakanı olunca enstitülerin kapatılmasını sağlaması manidardır.[32]

1946-1950 yılları arasında köy enstitüleri üzerinde yapılan düzenlemeler, özellikle bazı enstitülü öğretmen, yazar ve araştırmacılar tarafından enstitü felsefesinden uzaklaşma ve yozlaşma olarak görülmüştür.[33] Ancak çok partili siyasi yaşama geçildikten sonra enstitülerdeki düzenlemelerin bir ihtiyaç olduğunu savunanlar da az değildir. Enstitülerdeki değişimin ihtiyaç olduğunu ileri sürenlerin başlıca iddia ve gerekçeleri şöyle sıralanabilir:

• Uygulamada hem öğretmen, hem de ziraatçi veya sanatkâr yetiştirmenin mümkün olmayacağı anlaşılmıştır. Buradan yetişen öğretmen adayları kültür ve meslek bilgisi açısından eksik yetişmektedir.

• Tek parti döneminde açılan bu okulların sol eğilimli bireyler olarak yetiştiklerine ilişkin iddialar vardır.

• Öğrenciler, iş alanlarında fazla mesai harcamaktadırlar. Programları öğretmen yetiştirme yönünden zayıftır.

• Köy öğretmeni ve şehir öğretmeni ayrılığı oluşturulmuştur ve bu mesleğin saygınlığına gölge düşürmüştür.

• Öğretmenlerin kendi köylerine *"başöğretmen"* olarak atanması ve 20 yıl mecburi hizmete tabi tutulması rahatsızlık oluşturmuştur.[34]

---

[32] Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi,*…s. 77.
[33] Selçuk Uygun, *Tanıklarından Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları (İlk Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri)*, MEB Yayınları: 4203 Bilim ve Kültür Eserleri: 1401, Ankara 2007, s. 201.
[34] Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi,*…s.396, 397.

Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerden bazıları, kendi köylerine öğretmen olarak tayin edilmelerinin faydalı olmadığını belirtmiş; köylülerin kendi içlerinden gelen biri tarafından eğitilmek istemediklerini, köydekilerin pek çoğuyla akrabalık ilişkilerinin olmasından dolayı sorun yaşadıklarını ve bu genç öğretmenleri çocuk sayarak ciddiye almadıklarını ifade etmişlerdir.[35]

1940-1946 yılları arasında köy enstitüleri uygulamalarında görüş ve önerileri dikkate alınmayan Mehmet Emin Soysal, 1946'da parlamentoya girerek köy enstitülerinin düzenlenmesi çalışmalarında aktif bir rol üstlenmiştir. Bu düzenleme çalışmalarında bir parlamenter olarak onun ne kadar etkili olduğu tartışılabilir. Ancak 1946 sonrası yapılan düzenlemeler ile onun düşünceleri arasındaki paralellik az çok bir fikir verebilir. 1946-1950 yılları arasında enstitülerde yapılan bazı değişiklikler şöyle sıralanabilir:

• Enstitülerin yönetici ve öğretmenlerinin kadrolarında önemli bir değişikliğe gidilmiştir. Buralara daha çok Gazi Terbiye Enstitüsü'nden mezun, enstitülü öğretmenlerin anlatılarına göre milliyetçi öğretmenler atanmıştır.

• Enstitülerin yeni bir öğretim programı yapılmıştır (1947). 1947 programının en önemli özelliği, enstitülerin bir sanat okulu olmadığı gerekçesiyle hazırlanmış ve bu kurumları üretim amacından uzaklaştıracak şekilde tasarlanmış olmasıdır.

• Enstitü çıkışlı öğretmenlerin ve eğitmenlerin atanmasında yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Başöğretmenlikler, enstitülü genç öğretmenlerden alınmış; birden fazla öğretmeni olan okullarda bu görev kıdemli olana verilmiştir. Öğretmenlerin ücretlerinde yeni düzenlemelere gidilmiştir.

•Yeni bir *"Köy Enstitüleri Yönetmeliği"* hazırlanmıştır (25.03.1947).

---

[35] Nurgün Koç, *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri* ..., s. 377.

•Yüksek Köy Enstitüsü'nün yönetmeliği değiştirilmiş ve ardından bu kurum kapatılmıştır.

• 3803 ve 4274 sayılı köy enstitüleri kanunlarında önemli değişikliklere gidilmiş ve yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır.[36]

Enstitü öğrencileri iş gücüne dayanan zor bir eğitim öğretim süreci yaşamışlardır. Birçok okul binası öğrenciler tarafından inşa edilmiştir. 1947'de Konya İvriz Köy Enstitüsü'nden mezun olan bir öğretmen, kendisiyle yapılan bir anket görüşmesinde, güç ve bakımsız şartlar altında çalıştıklarından bahsetmiştir; *"Kışın 3 ay günde 8 saat ders yapardık. Yılın diğer zamanlarında yüzümüz harç ve kireç içinde amaleden aşağı bir şekilde çalışırdık. Sırf öğrenci emeğiyle üç senede koca koca 25 bina meydana geldi. Çalışmanın aleyhinde bulunduğum sanılmasın. Öğleye kadar dört zeytin, öğleyin kuru bulgur pilavı ile temelimiz kurudu… Henüz okumak nedir bilmeyen köy çocuklarıydık. Elimize bir kitap alsak da okumaya vakit bulamazdık."*[37] Bu uygulamaları genelleştirmemek ve ilk yılların savaş dönemine denk gelmesini göz önünde tutarak zor şartları da unutmamak gerekir.

Öte yandan enstitülere gelen öğrencilerin ekonomik problemlerle yüzleşmeleri gerekmiştir. Bu şartlarda, şehir ya da kasabada eğitime devam etme imkânı olmayan köy çocukları okuyup memur olmak ve yoksulluktan kurtularak ailesine de fayda sağlamak için hevesle enstitüye geldiklerinde kendilerini karşılayan ortamı görünce oldukça şaşırmışlardır. Bütçenin yetersiz oluşu ve emeğe dayalı bir kalkınmanın gerçekleşecek olması, bazı öğrencilere ağır gelmiş hatta kaçanlar dahi olmuştur. Ama geneli, kısa bir sürede coşkulu bir çalışma ortamı içine girerek şartlara uyum sağlamıştır. Erkek öğrencilerdeki bu süreç kızlarda biraz daha farklı olmuştur. Bazı kız öğrenciler aile özlemiyle aylarca ağlamış, içlerinden bazıları enstitüyü terk etmek istemiştir. Ancak, enstitü öğretmenleri ile idarecilerinin yaklaşımları ve ilgileriyle enstitüden soğumalarına

---

[36] Selçuk Uygun, *Tanıklarından Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları …*, s. 157.
[37] Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*,…s. 396,397.

engel olunmuştur.[38] İlk yıllarda öğrenci alımında yaşanan zorluklar ileriki dönemde yerini ihtiyaçtan fazla sayıda başvuran öğrenci talebine bırakmıştır.

Enstitülere son nokta, Demokrat Parti tarafından konulmuştur. DP'nin parti programında ilkokul öğretmenleriyle ilgili konulara da yer verilmiştir. Parti programının 35. Maddesinde bütün ilkokul öğretmenlerinin aynı ruh ve aynı seviyede bilgiye sahip olmaları esasının göz önünde tutulacağı ve bunlar arasında farklı zümrelerin oluşmasına meydan verilmeyeceği belirtilmiştir. Parti programının 40. maddesinde ise, kabiliyeti ve kudreti müsait olduğu takdirde, bir ilkokul öğretmeninin öğretim derecelerini tamamlayarak üniversite profesörlüğüne kadar yükselmesi için kanuni olanakların sağlanacağı vurgulanmıştır. 11 Ağustos 1950 - 5 Nisan 1953 tarihlerinde Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri; öğretmenin görevinin sadece öğrencinin kafasını bilgiyle doldurmak olmadığını, öğrenciye vatan ve milletini sevmesini sağlayacak ruh vermesinin yanında, öğretmenin yüreğinin vatan ve millet aşkıyla yanması ve yüreğindeki bu ateşin kıvılcımlarını memleket çocuklarının kalbine akıtabilecek insan olarak telakki etmektedir. İleri, öğretmeni, bilgisinin yanı sıra Türk çocuğuna şahsiyet ve karakter verecek bir mürebbi olarak da görmektedir. İleri, çocuklara verilecek milli terbiye ile ilgili olarak; "*çocuklarımıza vereceğimiz terbiyenin milli bir terbiye olmasında hiçbir pazarlığa niyetimiz yoktur. Bunlara Türk terbiyesini, millet terbiyesini vermeye mecburuz*" diyerek konuya ilişkin görüşünü açıkça ifade etmiştir.[39] İleri, öğretmenlere verdiği önemin bir göstergesi olarak öğretmenlerin kendilerini ilgilendiren konularda söz sahibi kılınmaları gerektiğini düşünmektedir. Bu bağlamda mecliste yapmış olduğu bir konuşmasında; "*müfredat programları üzerinde durulacağını ve zamana ve ihtiyaca göre gereken değişikliklerin yapılacağını, bunun için de ilmi heyetlerin ve alakalı öğretmen teşekkülleri ve öğretmenlerin fikirlerinin alınacağını ve bu doğrultuda gereken tadilatların yapılacağını"* ifade etmiştir. [40]

İleri'ye göre öğretmen yetiştirme problemi ciddiyetle ele alınması gereken bir konudur. Farklı kaynaklardan öğretmen yetiştirme uygulamasının bir tarafa bırakılarak tek

---

[38] Nurgün Koç, *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri* ...,s. 241, 242.
[39] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C: 2, 13.11.1950, s.56.
[40] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C: 2, 13.11.1950, s.56; İskender Okudan, *Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları Nu: 23, Ankara Haziran 2006, s.39.

kaynaktan öğretmen yetiştirilmesine çalışılmalıdır. Parti programındaki bu hedefler doğrultusunda DP iktidarı muhalefette iken eleştirmiş olduğu ilköğretim kademesindeki farklı öğretmen yetiştirme politikaları yerine, aynı eğitimi görmüş ve aynı anlayışı paylaşan ilkokul öğretmeni yetiştirme politikasını izleyeceklerini vaat etmiştir. Tevfik İleri, göreve geldikten sonra öncelikle ilk iş olarak, değişik bölgelerdeki köy enstitülerinde okumakta olan bütün kız öğrencilerin İzmir'deki Kızılçullu Köy Enstitüsü'nde toplanmasına karar vermiştir. Alınan bu karar üzerine, 1950-1951 öğretim yılından itibaren bu enstitü, Kız Köy Enstitüsü haline dönüştürülmüştür.[41] Yapılan bu değişikliğin ardından Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen Okulu Müdürlerinin katılımıyla bir toplantı düzenlemiş ve toplantıda, Edirne'de bir Kız İlk Öğretmen Okulunun açılması ve Düziçi ile Beşikdüzü Köy Enstitülerinin sadece kızlara tahsis edilmesi kararı alınmıştır.[42] Böylece, Edirne Kız İlk Öğretmen Okulu 1952-1953 eğitim öğretim yılında hizmete açılmıştır. İleri, ilkokullardaki öğretmen sayısının 33.411 olduğunu, bunun 15.548 tanesinin öğretmen okulu mezunu, 11.750 tanesinin enstitü mezunu, 6.110 tanesinin ise eğitmen olduğunu, eğitmenlerin formasyon olarak son derece yetersiz olduklarının kararına vardıklarını, bunları öğretmen okulu mezunları ile imkân dahilinde, tadil etmek ve en kısa zamanda Türk çocuğunu eğitmenlerin elinden kurtarmak kararında olduklarını açıkça ifade etmişti.[43] Bütün köy enstitülerinin eksik yetiştirilmiş çocuklarını muayyen bir sıra ile kurslardan geçirmek suretiyle memlekete daha hayırlı öğretmenler yetiştirmeyi hedeflediklerini ifade etmiştir.

İleri, Köy Enstitüleri mevzuunda yaptırdıkları çeşitli tetkikler ve anketler sonucunda kesin kararlarını verdiklerini ve yakında konuyla ilgili kanun teklifini Meclise sevk edeceklerini, Köy Enstitülerini, maddi ve manevi bütün hüviyetiyle öğretmen okullarına mutlak suretle dönüştüreceklerini ve dönüştürdükleri bu öğretmen okullarının hangi vilayetin içinde ise o vilayetin öğretmen okulu adını alacaklarını belirtmiştir. Ayrıca, bu okullar sadece köy çocuklarını değil, muayyen bir ölçüde, kasaba ve şehir çocuklarını da alarak memlekette ki köylü-şehirli ikiliği davasını da son vereceklerini ifade etmiştir.

---

[41] İskender Okudan, *Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri,…* s.40.
[42] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C:9,18.07.1951,s.209.
[43] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C:2, 13.11.1950, s.56; İskender Okudan, *Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri,…* s.40.

[44] Zonguldak milletvekili Suat Başol, *"Enstitülerin ismi de değişmeli"* diyerek konuya dahil olmuştur. Kendisine cevaben hangi vilayetin içindeyse oranın öğretmen okulu adını alacağı belirtilmiştir. Aydın milletvekili Şevki Hasırcıoğlu da *"Enstitü binalarının ekseriyetinin dışarısı kızıl renkte badana edilmiştir. Bunların içerisini temizliyorsunuz, dışarısını da temizlemeyi düşünüyor musunuz?"*sorusuyla yapılanları desteklemiş ve Bakan İleri, *"Maddî ve mânevi dedim. Duvarlarıyla, talebelerin giyimleriyle, ruhlarıyla maddî ve mânevi memlekete büyük hizmetler yapmış ve evlâtlar yetiştirmiş öğretmen okulu haline getireceğiz."* diyerek soruyu cevaplandırmıştır.[45]

Tevfik İleri, parti programında öngörülen hedefler doğrultusunda tek kaynaktan ilkokul öğretmeni yetiştirmek üzere başlattığı çalışmalar çerçevesinde köy enstitülerinin ilkokul eğitimi üzerine altı yıl öğrenim veren ilk öğretmen okullarına dönüştürülmesi kararını almış ve daha sonra bu karar Talim ve Terbiye Kurulunun 11 Nisan 1952 tarih ve 47 sayılı kararıyla da onaylanmıştır. Köy Enstitülerinin öğretim süresinin 6 yıla çıkarılması kararı, 1952-1953 öğretim yılında uygulamaya konulmuştur.[46] Ekim 1952'de Talim Terbiye Dairesi, Enstitülerin kapanışına giden süreçte öğretmen yetiştiren kurumların öğretim programlarında değişikliğe gitmiş ve bu değişiklikler 1952-1953 ders yılından itibaren uygulanmıştır. Köy Enstitüleri'nin müfredatında önemli oranda bilgi derslerine yönelme olmuştur.[47] Bu değişiklikten dolayı 1952-1953 öğretim yılında Köy Enstitüleri mezun vermemiştir.

İlköğretime öğretmen yetiştirme sorunu 5 Şubat 1953 tarihinde Ankara'da toplanan Beşinci Milli Eğitim Şûrasında da ele alınmıştır. Şûranın ikinci gündem maddesi; ilkokullara öğretmen yetiştirilmesi, öğretmen okulları ile Köy Enstitüleri, yeni öğretim programı ve meslekte olgunlaşma konularının incelenmesi olarak belirlenmiştir. İlgili komisyon yukarıda belirtilen gündem maddesi üzerindeki çalışmaları neticesinde, konuyla ilgili bir rapor hazırlamıştır. Hazırlanan bu raporda, zaten aynı öğretim programı ile öğretimlerini sürdürmeye bağlayan Köy Enstitüleri ile şehir İlk Öğretmen Okullarının aynı ruh ve ışık altında bir yönetmeliğe başlanmasının yararlı olacağını belirtmiştir. Aynı

[44] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C:5, 25.02.1951, s.837.
[45] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C:5, 25.02.1951, s.837.
[46] İskender Okudan, *Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri*,…s. 41.
[47] Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*,…s.396.

zamanda, deneme mahiyetinde uygulanmaya başlanan yeni öğretmen okulları programı da Beşinci Milli Eğitim Şûrası'nda kabul edilmiştir. Şûrada kabul edilen bu karar, Talim ve Terbiye Kurulu tarafından da onaylamıştır. Daha sonra 27 Ocak 1954 tarihinde çıkarılan 6234 sayılı Kanunla Köy Enstitüleri ve Öğretmen Okulları *"İlk Öğretmen Okulları"* adı altında birleştirilmiştir.[48] Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Köy Enstitülerine yönelik giriştiği faaliyetler nedeniyle gericilikle suçlanması üzerine, yaptığı konuşmasında; "*Geriliğe gelince, biz bazı insanlar için hakikaten geriyiz. Enstitülerde solcu şiirler, solcu eserler okutmak için azami teşviki yapan insanlara nazaran, bu gün biz aynı çatının altında Namık Kemal, Mehmet Akif ve Arif Nihat Asya'nın şiirlerini okuttuğumuz için elbette ki geriyiz"* demiştir. Konya milletvekili Murat Ali Ülgen, konuyla ilgili açıklama için Milli Eğitim Bakanı'na ve çalışanlarına teşekkür etmiş ve memnuniyetini ifade etmiştir.[49]

1953-1970 yılları arasında yürürlükte kalmış olan İlk Öğretmen Okulu Programında dersler; Mesleki Dersler, Türk Dili ve Edebiyatı, Sosyal Bilgiler, Tabiat ve Fen Bilgisi olmak üzere dört ana gruba ayrılmıştır. Ayrıca, her sınıftaki haftalık ders saatleri toplamı 35 saat olarak belirlenmiştir. 1937 Öğretmen Okulları Programına göre 2 saatlik bir süre artırımı yapılmıştır. Programın dikkat çeken bir yönü ilkokullara zorunlu Din Dersi'nin konulmuş olmasıdır. Tevfik İleri, ilköğretimden sonra ortaöğretim alanındaki öğretmen yetiştirme sorunlarına da el atarak, bu alanda da çalışmalar yapmıştır. İlk olarak, CHP dönemin de kapatılan İstanbul Eğitim Enstitüsü ile Yüksek Öğretmen Okulunu yeniden öğretime açan Tevfik İleri bu konuyla ilgili olarak mecliste yapmış olduğu konuşmasında; "*öğretmen okulları üzerinde önemle durduklarını ve bundan 1-2 sene önce hiçbir düşünce ve gerekçeye dayanmadan kapatılan İstanbul'daki 100 senelik maziye sahip İlk Muallim Mektebini ve Terbiye Enstitüsünü ve ülkemiz için çok değerli elemanlar yetiştirmiş olan Yüksek Muallim Mektebini açmış bulunduklarını"* ifade etmiştir.[50] Bu arada, açılan İmam Hatip Okulları için öğretmen yetiştirmek üzere bir de İstanbul'da Yüksek İslam Enstitüsü açılmıştır. Yine, 1959 yılında Ankara'da bir Yüksek Öğretmen Okulu açılmış ve bu okulların hazırlık sınıflarına ilk öğretmen okullarının başarılı öğrencileri arasından

[48] İskender Okudan, *Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri,…* s.41.
[49] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C:9,18.07.1951, s. 211.
[50] TBMM Tutanak Dergisi, Devre: IX, C:2, 13.11.1950, s. 56.

seçilenler, öğrenci olarak alınmaya başlanmıştır. Ankara Yüksek Öğretmen Okulunun açılmasıyla ilgili bilgiler veren İleri; *"bu yeni okulun öğretmen okullarından seçerek alacağı gençlere, lise formasyonu verdikten sonra üniversitede tahsil yapma imkânlarına kavuşturacaktır. Böylece, İlk Öğretmen Okullarımızın kabiliyetli gençlerine yeni bir yükselme ufku daha açılmış bulunmaktadır"* diyerek, yeni açılan Yüksek Öğretmen Okulunda daha ziyade fen dersleri bölümlerinin bulunacağını ve bu alandaki büyük ihtiyacın en kısa zamanda karşılanmasının temin edilmiş olacağını belirtmiştir. Tevfik İleri, mevcut öğretmenlerin yeterliliklerinin artırılmasına yönelik olarak hizmet içi faaliyetlerine de büyük önem verdiklerini belirterek; *"öğretmen, ülkemiz çocuklarını gözümüz kırpmadan emanet edebileceğimiz mukaddes bir varlıktır. Onun manevi evsafı, dürüstlüğü, çalışkanlığı, bilgisi, görgüsü ve hatta giyinmesi, gezmesi, oturması, kalkması, yemesi, içmesi velhasıl her türlü belirgin nitelikleriyle çocuklarımıza hakiki bir örnek olması lazımdır. Bu itibarla öğretmeni sadece okuldan aldığı bilgi ile baş başa bırakmaya hakkımız yoktur. Onun yetişmesine, daima yetişmesine ve hayatı boyunca iyiye doğru yükselmesi için her türlü kolaylığı göstermeye mecburuz."* demiş, bunun için de kurslar, seminerler, seyahatler yapılacağını, görgü ve bilgilerini artırmak maksadıyla yurt dışı seyahatlerine de imkan sağlamaya çalıştıklarını belirtmiştir.[51]

İleri, Türkiye'deki öğretmen yetiştirme sistemi üzerindeki çalışmaları çerçevesinde konuyla ilgili ABD'den Roben J. Maaske'i ülkemize davet etmiştir. Maaske, 1953 yılı başlarında Türkiye'ye gelerek Ocak, Şubat, Mart aylarını kapsayan üç aylık süre içerisinde 4 öğretmen okulu, 6 köy enstitüsü, 2 eğitim enstitüsü, 2 yüksek öğretmen okulu, 2 üniversite ve 38 ilk ve orta dereceli okulu gezmiş ve bu gezi ve izlenimlerine dayanarak Milli Eğitim Bakanlığına sunulmak üzere bir rapor hazırlamıştır. Maaske, aynı zamanda çeşitli illerde öğretmen yetiştiren ve öğretmenlerin hizmet içi eğitimleri konularında da konferanslar vermiştir. Maaske, raporunda; *"öğretmen yetiştiren kurumlara öğrenci alımında sadece bilginin aranmamasını, bu arada bir öğretmen de bulunması gereken diğer niteliklere de önem verilmesini, öğretmen yetiştiren kurumlarda görev yapacak öğretmenlerin seçimine özen gösterilmesini, öğretmen okullarında okumakta olan öğrencilerin kitaplıklardan daha iyi yararlanmalarının sağlanmasını, ilkokul öğretmeni*

[51] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: XI, C:12, 25.02.1960, s. 593; İskender Okudan,…s.43.

yetiştirme süresinin 11 yıldan 12 yıla çıkarılmasını, ilk öğretmen okulları için toplantı ve spor salonunun yapılmasını, öğretmen kuruluşlarınca öğretmenlik mesleğinin özendirilmesi ve sevdirilmesi için çalışmalara bağlanması, üniversiteler ve öğretmen yetiştiren kurumların işbirliği yaparak öğretmenlerin mesleki formasyonlarını yükseltici kursların açılmasını, öğretmen yetiştirmede ikiliğe son verilerek, köy enstitüleri ile öğretmen okullarının birleştirilmesini ve Mesleki Teknik Öğretmen okullarına öğrenci alımında genel bilginin yanında, mesleki beceri ve yetenekleri de belirleyici testlerin yapılmasını" önermiştir. [52]

21 Köy Enstitüsü, 27 Ocak 1954 tarihli 6234 sayılı yasayla İlk Öğretmen Okulları'na dönüşmüştür. Köy Enstitüleriyle İlk Öğretmen Okulları'nın birleştirilmesi hakkındaki kanun, 4 Şubat 1954'te Resmi Gazete'de ilan edilmiştir. 6234 sayılı yasa 12 maddeye eklenen, 5 geçici maddeyle birlikte toplam 17 maddeden oluşmuştur.[53] Yasanın 12. maddesinde, kaldırılan ve değişen maddeler detaylı olarak belirtilmiştir. Buna göre; 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ile 5352 ve 5541 sayılı kanunlar ve 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu'nun toplam "27" maddesi kaldırılmıştır. Ayrıca 5210 sayılı Kanunun 12. maddesi, 6076 sayılı 1953 yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu'nun 11. maddesiyle 4644 sayılı Kanunun 12. maddesi kaldırılmış ve 3704, 4274, 5129, 5210 sayılı kanunlarda geçen *" Köy Enstitüleri"* tâbiri *"İlk Öğretmen Okulu"* olarak değiştirilmiştir. 4926 sayılı Kanuna bağlı (1 ve 2 sayılı) cetvellerdeki başlıklarda yazan *"öğretmen okulu"* tabirleri çıkarılmıştır.[54]

Tevfik İleri, öğretmen adaylarını, mesleğe en iyi bir şekilde hazırlanmalarını sağlamak, öğretmenin iş başında, meslek içinde yetiştirilmesi hususlarını ele almak ve her derecedeki okulların öğretmen ihtiyacını karşılayacak tedbirleri almak üzere 30 Temmuz 1957 tarihinde Öğretmen Okulları Umum Müdürlüğü kurarak öğretmenlere yönelik iş ve işlemleri tek çatı altında toplamıştır. Açılan Yüksek Öğretmen Okullarına, İlk Öğretmen Okullarının son sınıfına iyi ve pekiyi derece ile geçen öğrenciler arasından, öğretmenler

---

[52] İskender Okudan, *Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri*,… s.43,44.
[53] TBMM Tutanak Dergisi, Devre: IX, C:27, 27.01.1954, s.370-378.
[54] 6234 No.lu Köy Enstitüleriyle İlk Öğretmen Okulları'nın Birleştirilmesi Hakkında Kanun, Kabul Tarihi: 27.01.1954, Resmî Gazete Tarihi: 4.02.1954, No: 8625, Kanun Metni: Kanunlar Dergisi C.36; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C:27, 27.01.1954, s.370-378.

kurulunca Yüksek Öğretmen Okuluna aday gösterilenlerin, birinci ve ikinci sınıfta iken Türk Dili ve Edebiyatı, kompozisyon, geometri, cebir, fizik, kimya, biyoloji derslerinde gösterdikleri başarı dereceleri de göz önünde bulundurularak seçilmesine karar verilmiştir.[55]

Demokrat Parti devrinde Öğretmen Okullarının sayısı 26'dan 52'ye yükselmiştir ancak mezun sayısında bir artış olmamıştır. Öğretmen yetiştirmede sayısal ilerlemenin yeterli olmaması 1960'larda yedek subay öğretmenlik yaklaşımını yeniden ortaya çıkarmıştır.[56]

3. Köy Enstitüleri'nin Türk Eğitim Tarihi'ndeki Önemi

Enstitülerin kurucularından olan İsmail Hakkı Tonguç, Türkiye'nin kalkınmasını köyün canlanmasına bağlamıştır. Bu fikirden hareketle eğitim seferberliğine hız verilerek ülkenin birçok yerinde köy halkının yenilikleri benimsemesi ve ilerlemesi için 17 Nisan 1940'ta çıkartılan Köy Enstitüleri Kanununa paralel olarak, ülke genelinde 21 tane Köy Enstitüsü kurulmuştur. Enstitülerin kurulduğu yıllarda ülke nüfusunun yarıdan çoğunun köylerde yaşıyor olması, ilköğretim işlerine hız verilmesine ve köylerde hizmet edebilecek niteliğe sahip öğretmenler yetiştirilmesi için çalışılmasına sebep olmuştur. Enstitüler, 1940–1946 yılları arasında kuruluş amaçlarına uygun olarak gelişmiştir. 1947'den sonra ise eğitim anlayışı ve programlarında değişikliğe gidilmiştir.

Amaçları doğrultusunda oldukça kısa bir süre aktif olarak çalışan Köy Enstitüleri, bugün bile üzerinde durulan ve tartışılan bir eğitim sistemi örneğidir. Bir grup aydın, düşünür ve yazar Enstitüleri eşi olmayan bir kurum olarak yüceltirken, bir başka grup; onları komünist yuvası olmakla suçlamaktadır. Tevfik Çavdar'a göre enstitüler öncelikle, Kazım Karabekir'in de bir konuşmasında vurguladığı gibi; toplumun kesimlerini bir yerde tutmaya çalışan, değişimi değil, aynı kalmayı özendiren bir yapıyı savunan düşüncenin

---

[55] İskender Okudan, *Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri*,.. s.44, 45.
[56] Hasan Ali Koçer, "Eğitim Reformları Açısından Öğretmen Yetiştirme Problemi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, 1973, s. 18.

ürünüydü.[57] Maarif Vekili Hasan Âli Yücel de; *"…bizim arzumuz, köyün içinde bilgili, sıhhatli, memleketine bağlı ve müstahsil vatandaş yetiştirmektir. Köylüyü şehirlere akın eder hale getirmek değildir."* diyerek benzer bir düşüncesini ortaya koymuştu. Esasen değişime açık dinamik toplumlarda bunu başarmak imkânsızdı. Nitekim 1950'li yıllarda traktörün köye girmesi, teknolojinin ilerlemesi ve ulaşım ağının gelişmesi bu tip düşüncenin uygulamasını dahi olanaksız hale getirmiştir.[58]

Köy Enstitüleri'nin yetiştirdiği öğretmenlerin geneli, var olan durağan yapıyı değiştiren; okuyan, üreten, açık fikirleriyle ve çalışkan olmalarıyla çevrelerine örnek olan kişilerdir. Zaman içinde Enstitüler, kuruluş amaçlarını aşmış, köyün ve kırsal alanda yaşayanların sorunlarını ortaya koyan yenilikçi bir kuşağın yetişmesine öncülük etmiştir.[59]

4. Köy Enstitülerinin Türk Eğitimine Katkıları

Köy Enstitülerinin gelişimi ve öğretmen, öğrenci ve mezun sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 2.1. Köy Enstitülerinde Öğretmen, Öğrenci Sayısı ve Mezunlar (1937-1952)[60]

Ders Yılı	Enstitü Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı			Mezunlar	
			Erkek	Kız	Toplam	Öğretmen	Sağlık Memuru
1937-38	2	12	128	-	128	-	-
1938-39	3	25	325	16	341	-	-
1939-40	4	40	1.074	107	1.181	-	-
1940-41	14	234	4.933	438	5.371	-	-
1941-42	17	294	6.987	705	7.692	103	-
1942-43	18	358	8.834	837	9.671	254	-
1943-44	18	368	11.563	1.276	12.839	1.911	-
1944-45	20	487	12.761	1.475	14.236	1.797	221
1945-46	20	505	13.068	1.396	14.464	1.460	252

[57] Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi* (1939-1950),…s.418, 419.
[58] Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi* (1939-1950),…s.419.
[59] Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi* (1939-1950),…s.420.
[60] Niyazi Altunya, *Köy Enstitüsü Sistemine ...*, s. 139; Betül Batır, "Ladik-Akpınar Örneğinde Bir Aydınlanma Projesi Olarak Köy Enstitüleri", *Samsun Sempozyumu, 13-16 Ekim 2011*, Samsun, 2011, s. 1-11. www.samsunsempozyumu.org/DergiPdfDetay.aspx?ID=330, son erişim: 08.02.2013.

1946-47	20	547	12.822	1.336	14.158	2.089	228
1947-48	20	642	11.814	1.078	12.892	2.162	336
1948-49	21	649	11.244	773	12.071	2.269	220
1949-50	21	672	13.251	721	13.972	1.741	91
1950-51	21	597	13.322	773	14.095	1.760	-
1951-52	21	570	12.647	706	13.173	1.795	-

Köy Enstitülerinin ilk mezunları Köy Öğretmen Okulu olarak kurulan ve daha sonra enstitüye çevrilen Çifteler ve Kızılçullu Köy Enstitüleri mezunlarıdır. 1941-1942 Öğretim yılında bu iki enstitüden 103 öğretmen mezun olmuştur. Enstitülerdeki öğretmen ve öğrenci sayılarında yıllara bağlı olarak artış görülmektedir. Köy Enstitülerinde okuyan erkek ve kız öğrencilerin oranı kıyaslandığında aradaki büyük bir fark dikkat çekicidir. Kız öğrencilerin Köy Öğretmen Okullarına alındığı 1938-1939'da bu oran % 4,7 iken 1939-1940'ta kız öğrenci oranı % 9'a ulaşmıştır. 1940-1948 yıllarında enstitülerde okuyan kız öğrenci ortalaması % 8-10 aralığındadır. 1948-1952 döneminde ise enstitülerdeki kız öğrenci oranının % 5-6 seviyesine düştüğü görülmektedir. Enstitülerin yatılı olması ve dönemin toplumsal şartları göz önüne alındığında enstitülerde okuyan kız öğrenci sayısının erkek öğrencilere kıyasla az olması olağandır. .

Kirby'ye göre 1944 Ekim'inde enstitülerden mezun olan 1.999 öğretmenden 1.878'i doğruca 1.744 köye atanmıştı ve bu köyler Türkiye'deki bütün köylerin neredeyse % 5'ine tekabül ediyordu.[61] 1951-1952 öğretim yılı sonunda Köy Enstitülerinden mezun olan öğretmen sayısı 17.341'ye ulaşmıştır. Bu öğretmenlerin 15.943'ü erkek (%91,94), 1.398'i (% 8,06) kadındır. Bu dönemde 7.953 köyde yeniden öğretmenli okul açılmıştır. Köy okullarında okuyan öğrenci sayısı da 380.328'den 1.148.701'e yükselmiştir.[62] Köy Enstitüsü hareketinin Türk eğitimine katkılarının anlaşılabilmesi için bu rakamlara yukarıda belirtildiği üzere 1936-1947 yılları arasında faaliyet gösteren Köy Eğitmen Kurslarından mezun olan 8.646'sı erkek, 29'u kadın 8.675 eğitmeni de ilave etmek gerekir.[63] Dolayısıyla Köy Enstitüleri sistemi ile öğretmen ve eğitmen olarak 26.016 eğitimci yetiştirilmiştir. Ayrıca, bazı Köy Enstitülerinde açılan sağlık bölümlerinden

[61] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 420, 421.
[62] İsmail Haluk Gökçora, "Kulluktan Özgür Bireye …", s. 1, 2; Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri* …, s. 57; Refet Özkan, "Köy Enstitüleri, ...", s. 62; Zekeriya Esen, Kepirtepe ve Arifiye Köy Enstitüleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 2007, s. 18.
[63] Mustafa Ergün, "Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde ...", s. 75.

1952'ye kadar 1.348 sağlık memuru mezun olmuş ve köylere gönderilmiştir.[64] Öte yandan 1952-1953 Köy Enstitülerinde öğretim süresi altı yıla çıkarılmış ve 1953-1954 öğretim yılı esnasında 1954 senesi başında Köy Enstitülerinin kapatılarak İlk Öğretmen Okulları ile birleştirilmesiyle öğrenciler İlk Öğretmen Okulu mezunu olarak diploma almışlardır. Bu sebeple Köy Enstitüsü mezunu öğretmen sayısına 1750-1800 kişi daha ilave edilmelidir.

Aşağıdaki tablolarda görüleceği üzere Köy Enstitülerinin mezun vermeye başladığı 1941-1942 öğretim yılı ile 1954-1955 öğretim yılı rakamları mukayese edildiğinde okul, öğretmen ve öğrenci sayılarındaki artış dikkat çekici boyuttadır.

Tablo 2.2. 1941-1942 Öğretim Yılında Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları[65]

1941-1942 Öğretim Yılı	**Okul Sayısı**	**Öğretmen Sayısı**			**Öğrenci Sayısı**		
		Erkek	**Kadın**	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
İlkokul	10.948	15.858	6.184	22.042	650.455	289.374	939.829
Ortaokul	252	2.345	1.555	3.900	68.555	26.087	94.642
Lise	82	1.090	478	1.568	21.550	6.667	28.217
Meslekî ve Teknik Okullar	114	977	531	1.508	18.162	6.479	24.641
Yüksekokul	20	783	106	889	11.654	3.039	14.693
Toplam	11.416	21.053	8.854	29.907	770.376	331.646	1.102.022

Tablo 2.3. 1954-1955 Öğretim Yılında Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları[66]

1954-1955 Öğretim Yılı	**Okul Sayısı**	**Öğretmen Sayısı**			**Öğrenci Sayısı**		
		Erkek	**Kadın**	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
İlkokul	18.393	29.230	10.805	40.035	1.164.616	702.050	1.866.666
Ortaokul	539	3.160	2.534	5.694	82.114	29.782	111.896
Lise	112	1.395	1.207	2.602	27.471	7.898	35.369
Meslekî ve Teknik Okullar	387	3.216	1.783	4.999	50.739	14.200	64.939
Yüksekokul	35	1.882	398	2.280	23.220	4.849	28.069
Toplam	19.466	38.883	16.727	55.610	1.348.160	758.779	4.344.564

1941-1942 öğretim yılı ile 1954-1955 öğretim yılları arasında Türkiye'de ilkokul sayısı 7.445, ilkokul öğretmeni sayısı 17.993, öğrenci sayısı ise 926.837 adet artmıştır. Bu

[64] Makal'a göre ise Köy Enstitülerinin Sağlık bölümünden 1.774 sağlık memuru ve 53 ebe yetiştirilmiştir. Bunlara 7300 dolayında köyün sorumluluğu verilmiştir. (Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri …*, s. 57).
[65] TÜİK, *İstatistik Göstergeler: 1923-2011*, s. 64-68.
[66] TÜİK, *İstatistik Göstergeler: 1923-2011*, s. 64-68.

artışta Köy Enstitüsü hareketinin büyük katkısı olduğu muhakkaktır. Köy Eğitmen Kursu ve Köy Enstitüsü mezunlarının açtıkları okulların okur-yazarlık üzerindeki etkileri mühimdir. Nitekim 1955 yılında Türkiye'nin nüfusu 19.366.996'ya yükselmişti ve bu nüfusun 6.927.343'ü şehirlerde 17.137.420'si ise köylerde yaşıyordu. Toplam nüfus içinde şehirli nüfusun oranı % 28,79, kırsal kesimde yaşayan nüfusun oranı ise % 71,21 idi.[67] Aynı yıl 6 yaş ve üzerindeki toplam nüfus içinde okuma-yazma bilenlerin oranı % 40,99'a çıkmıştı. Ayrıca, okur-yazar oranı erkek nüfusta % 55,94'e, kadın nüfusta ise % 25,61'e yükselmişti.[68]

Enstitü mezunları gittikleri köylerden mezun oldukları enstitülere üç aylık raporlar göndermek ile görevlendirilmişlerdir. Raporlarda okullarda yürütülen eğitim öğretim ve köylünün eğitimi hakkında bilgi verilmiştir. Öğretmenlerden özellikle de okuma–yazma öğretimi ile ilgili bilgilerin bu raporlarda mutlaka bildirilmesi istenmiştir.[69] İlk mezunlar 20 lira maaşla mezun olmuşlardır. Bunun zammı ve ayni yardım eklemiş hali 39 lira, başöğretmenlik durumlarında da toplam maaş 49 lira olarak belirlenmiştir. Aynı dönemde kentlerde görev yapan öğretmenlerin maaşları ise 150 liraydı.[70] Bu sebeple Köy Enstitüsü mezunlarının idealist bir şekilde ve özveri ile görev yaptıklarını söylemek mümkündür.

5. Yabancıların Gözünden Köy Enstitülerine Bakış

İsviçre'de yayımlanan Pedagoji Ansiklopedisi'nin okuma yazma bilmezliğini giderme maddesinde Köy Enstitüleri'nin; *"Türkiye'de Köy Enstitüleri, köylü yığınını ilgilendiren problemlerin topuna el koyarak, onları anlayıp çözmeye çalışmış, çözüme yarayacak çareler teklif etmiş; köylülerin günlük çalışmalarını, yaşayışlarını, maddi ve ahlaki bakımdan iyileştirecek yeteneğe sahip öğretmenler yetiştirmiş olduklarını"*[71] yazmıştır. Yerli ve yabancı birçok eğitimci, aydın, yazar ve politikacının dikkatini çeken

---

[67] TÜİK, *Genel Nüfus Sayımları, 1935-2000*, http://www.tuik.gov.tr; *2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, s. 46; TÜİK, *İstatistiklerle Kadın: 2012*, s. 61.
[68] TÜİK, *Genel Nüfus Sayımları, 1935-2000*, http://www.tuik.gov.tr; *2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, s. 49; TÜİK, *İstatistiklerle Kadın: 2012*, s. 61.
[69] Serdarhan Musa Taşkaya & Sait Akbaşlı, "Okuma Yazma Öğretiminde Köy Enstitülerinin Yeri ", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2008, Cilt: 4, Sayı: 1, s. 20.
[70] Selçuk Uygun, Remzi Y. Kıncal, *Köy Enstitülerinin Canlı Tanıkları*, s. 34.
[71] Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri …*, s. 6.

Köy Enstitüleri ile ilgili bir diğer görüş ise, Le Monde gazetesi'nde, *"Köy Enstitüleri yeni bir köy aydını yaratmıştır."* ifadeleriyle yer almıştır. Ünlü eğitimci John Dewey ise enstitülerle ilgili düşüncesini aktarırken *"Son yıllarda tasavvurumdaki okullar Türkiye'de kurulmaktadır. O da Köy Enstitüleri'dir."* yorumunu yapmaktadır. Köy Enstitüleri'ni, *"Kemalist Türkiye'nin kendine has, özel bir buluşu"* olarak değerlendiren Friedrich W. Fernau'nun ardından İngiliz Tarihçisi Arnold Toynbee de, *"Köy ile şehir arasında uçurum açmışsınız. Birkaç Köy Enstitüsü'nü ziyaret ettikten sonra anladım ki, bu uçurum Köy Enstitüleri ile giderilebilir. Enstitüler, köy ile şehir, halk ile aydınlar arasındaki uçurumu doldurmak için bulunmuş pek maharetli bir çare."* şeklindeki ifadesiyle Köy Enstitüleri'nin köy ve şehirleri birbirine bağlamadaki fonksiyonunu vurgulamıştır. Portekizli tanınmış gazeteci Manuel Rodrigues de, *"Türkiye'nin Köy Enstitüleri'ni görmekle elime eğitim alanında işlenecek ve yurduma yararlı olacak çok geniş bir konu ve de örnek geçirmiş oldum…"* sözleriyle Köy Enstitülerinin evrensel bir eğitim standardına sahip olduğunu belirtmiştir.[72]

İsviçreli Tarihçi Alfred Rufer,*"Türk Pestalozzisi ve Yapıtı (1951)"* makalesinde ve Pedagoji Ansiklopedisi'ndeki (1952) yazılarında Köy Enstitüleri'nin öneminden ve başarılarından övgüyle söz etmiştir. 1950'lerde Türkiye'de 4 yıl üniversite öğretmenliği yapan eğitbilimci Gotfried Hausmann da, yayınladığı makalesinde enstitülerin akıllı devlet adamlarıyla idealist eğitimcilerin ortak çalışması sonucunda, Türk köyünün gerçekleri göz önünde tutularak yaşama geçirildiğini yazmıştır. Ayrıca Köy Enstitüleri'nin Dewey, Booker, Th. Washington, Gaudig, Kerschensteiner ve H. Lietz gibi yabancı eğitimcilerin etkisini taşımakla birlikte "*yüzyılımızın eğitbilimine en büyük katkısı olan kurumlardır*" sözünü söylemiştir. Yaşar Aktaş, 1985 yılında Berlin'de yayınladığı " Das Bildungswesen in der Turkei" adlı kitabında Köy Enstitüleri'nin toplumsal yaşamın gelişimine katkıda bulunduğunu ve uygulandığı toplumun kendi somut gerçekleriyle tarihi, ekonomik ve sosyal şartlarıyla uyumlu olması halinde geri kalmış tarım ülkelerinde başarıyla uygulanabileceğini ifade etmiştir. Aktaş, Enstitü uygulamasının devam ettirilmemesini Enstitülerle birlikte kırsal alanda gerekli yapısal değişikliğin yapılmaması, Köylü kitle ile devlet arasında güvensizlik olgusunun varlığı ve bunun Enstitü uygulamasına yansıması, Kırsalda varlığını sürdüren büyük toprak sahiplerinin ve ağaların Enstitülere karşı tavır

[72] Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri* …, s.70,71.

almaları şeklinde üç nedene bağlamıştır.[73] Köy Enstitüleri üzerine doktora tezi hazırlayan ve bu konuda adından sıkça söz ettiren Fay Kirby de, Enstitü denemesinin orijinal bir Türk buluşu olduğunu *"Türk olan şeyin en Türk'ü, yerli olan şeyin en yerlisidir bu kurumlar"* diyerek ifade etmiştir.[74]

Yerli Yazarlardan Cavit Orhan Tütengil, *"Köy Enstitüleri'nin gücü, milli oluşundan ve gerçeklerimizin zorlanmasından doğmaktadır."* derken, Tarık Zafer Tunaya da, *"Köy Enstitüleri, kalkınmayı bilinçli hale getiren öğelerden biriydi."*[75] ifadesiyle enstitüler hakkındaki olumlu görüşlerini paylaşmıştır.

6. Köy Enstitüsü Çıkışlı Politikacılar, Parlamenterler [76]

Tablo 2.4. Köy Enstitüsü Mezunu Siyasetçi ve Devlet Adamları

Abdullah Altıntaş	Hüseyin Erçelik	Mustafa Üstündağ
Abdurrahman Oğultürk	Hüseyin Kaleli	Necati Cebe
Ali Rıza Çetiner	Hüseyin Öztürk	Niyazi Ünsal
Burhan Garip Şavlı	Hüseyin Tolon	Nuri Çelik Yazıcıoğlu
Davut Aksu	İsa Ayhan	Osman Aykul
Ekrem Kabay	İsmail Akın	Osman Eroğlu
Fahri Özçelik	İsmail Hakkı Öztorun	Ömer Kahraman
Faik Öztürk	İsmail Kutluk	Sabri İnce
Ferhat Aslantaş	Kamil İnal	Sami Gökmen
Halil Akyavaş	M. Şükrü Koç	Süleyman Şimşek
Halil Dere	Mahmut Bozdoğan	Temel Ateş
Hasan Fehmi Güneş	Mehmet Kılıç	Tevfik Elmasyazar
Haydar Demirtaş	Mehmet Sönmez	Tufan Doğan Avşargil

[73] Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri* …, s. 70, 71.
[74] Yalçın Kaya, *Köy Enstitüleri "Antigone'den Mızraklı İlmihale"*, C. II, 1. Baskı, İstanbul 2001 s. 303-306.
[75] Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri* …, s. 70-72.
[76] Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi (Okul Panosu Bilgileri).

Hayrettin Uysal	Murat Kahyaoğlu	Yusuf Çetin
Hüseyin Atmaca	Mustafa Güneş	Yusuf Ziya Bahadınlı
Hüseyin Deniz	Mustafa Şentürk	

Tabloda ismi geçen Köy Enstitüsü mezunlarından Abdullah Altıntaş 17. Dönem Anavatan Partisi Afyon milletvekili, Abdurrahman Oğultürk 5. Dönem Ankara CHP milletvekili, Ali Rıza Çetiner 13. Dönem Ankara Adalet Partisi milletvekili, Burhan Garip Şavlı 16. Dönem CHP Muş milletvekili, Davut Aksu 15. Dönem Kars CHP milletvekili, Ekrem Kabay eski Burdur senatörü (Gönen Köy Enstitüsü mezunu), Fahri Özçelik 15. Dönem Antalya CHP milletvekili, Faik Öztürk 16. Dönem CHP Elazığ milletvekili, Ferhat Aslantaş 16. Dönem CHP İzmir milletvekilidir. Halil Akyavaş 1961 Kurucu meclisinde öğretmen teşekkülleri üyesi, Halil Dere 15. Dönem Muğla CHP milletvekili, Hasan Fehmi Güneş CHP İstanbul milletvekili ve İç İşleri Bakanı, Haydar Demirtaş 16. Dönem CHP Hatay milletvekili, Hayrettin Uysal 16. Dönem CHP Sakarya milletvekili, Hüseyin Atmaca Cumhuriyet Senatosu Denizli üyesi, Hüseyin Deniz 15. Dönem CHP Malatya Milletvekili, Hüseyin Erçelik CHP 15. Dönem Denizli milletvekili, Hüseyin Kaleli 16. Dönem Konya CHP milletvekili, Hüseyin Öztürk Cumhuriyet Senatosu Sivas üyesi, İsa Ayhan 16.yasama yılı Aydın milletvekili, İsmail Akın 16. Dönem CHP Afyon milletvekili, İsmail Hakkı Öztorun 16. Dönem CHP Adana milletvekili, İsmail Kutluk Cumhuriyet Senatosu üyesi ve Çanakkale milletvekili, Kamil İnal 12. Dönem Bolu Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi milletvekili olarak hizmet vermiştir. M. Şükrü Koç 12. Dönem CHP Aydın milletvekili, Mahmut Bozdoğan 13. Dönem Adana CHP milletvekili, Mehmet Kılıç Antalya Aksu Köy Enstitüsü mezunu, Mehmet Sönmez 15. Dönem Hatay CHP milletvekili, Murat Kahyaoğlu 15. Dönem Eskişehir CHP milletvekili, Mustafa Güneş 15. Dönem Gaziantep CHP milletvekili, Mustafa Şentürk 16. Dönem CHP Malatya milletvekili, Mustafa Üstündağ 15. Dönem CHP Konya milletvekili, Necati Cebe 16. Dönem CHP Balıkesir milletvekili, Niyazi Ünsal CHP Erzincan Senatörü, Nuri Çelik Yazıcıoğlu 14. Dönem CHP Çankırı milletvekili, Osman Aykul 15. Dönem CHP Burdur milletvekili, Osman Eroğlu 11. Dönem Burdur Hürriyet Partisi milletvekili, Ömer Kahraman 15. Dönem CHP Tekirdağ milletvekilidir. Sabri İnce 15. Dönem Hatay CHP milletvekili, Sami Gökmen 16. Dönem Muğla CHP Adana milletvekili, Süleyman Şimşek 15. Dönem Mersin CHP milletvekili, Temel Ateş 16. Dönem Ordu CHP milletvekili,

Tevfik Elmasyazar 17.yasama yılı Manisa milletvekili, Tufan Doğan Avşargil Temsilciler Meclisi 3. Dönem CHP Kayseri milletvekili, Yusuf Çetin 17. yasama yılı Adıyaman milletvekili ve Yusuf Ziya Bahadınlı İşçi Partisi Yozgat milletvekili olarak aktif siyasette yer almıştır.[77]

7. Köy Enstitüsü Mezunu Bilim Adamı, Yazar, Ozan ve Ressamlardan Bazıları[78]

Tablo 2.5. Köy Enstitüsü Mezunu Bazı Aydınlar

Ali Rıza Öztürk	Muttalip Çardak	Süleyman Şimşek
Arif Gelen	Mürüvvet Bilen (Prof. Dr.)	Süleyman Adıyaman
Asaf Aktan	Nadir Gezer	Süleyman Ege
Cahit Alican	Nazif Karaçam	Süleyman Karagöz
Dursun Akçam	Nebi Çark	Şahin Koç
Fehmi Salık	Nebi Dadaloğlu	Şerif İken
Fethi Esendal	Nebi Deliloğlu	Şevket Yücel
Feyzullah Ertuğrul	Nedim Şahhüseyinoğlu	Şükrü Koç
Hasan Latif Sarıyüce	Nezihe Karaca	Tahsin Yavaş
Hıfzı Aksoy	Niyazi Ünsal	Tahsin Yücel
Hüseyin Ecer	Osman Şahin	Talip Apaydın
Hüseyin Öztürk (Cılavuz)	Osman Alkanlar	Tevfik Uğurlu
Hüseyin Öztürk (Pazarören)	Ömer Er	Tufan Doğan Avşargil
İsa Öztürk	Ömer Can	Turan Altıntaş
İsmail Dündar	Özcan Seyhan	Turan Aydoğan
İzzettin Alıcıgüzel	Pakize Türkoğlu	Turgut Kavraal
Mehmet Emiralioğlu	Perihan Gürler	Ümit Kaftancıoğlu
Mustafa Sarıkaya	Ramiz Aydın (Prof. Dr.)	Vehbi Polat
Mevlüt Koca	Recep Bulut	Yahya Kemal Kaya (Prof. Dr.)
Musa Uysal	Refet Özkan	Yahya Özsoy (Prof. Dr.)
Mustafa Aydoğan	Rıfat Gencer	Yakup Kepenek (Prof. Dr.)

[77] TBMM Milletvekilleri Listesi.
[78] Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi, Okul Panosu Bilgileri.

Mustafa Bakkal	Rıza Bulut	Yusuf Gür
Mustafa Karataş	Saim Kaptan (Prof. Dr.)	Yusuf Kalender
Mustafa Koç	Sami Gürel	Yusuf Ziya Bahadınlı
Mustafa Onar	Satılmış Arslantaş	Yusuf Ziya Sevin
Mustafa Sıtkı Demir	Selahattin Odabaşı	Ziya Özkan
Mustafa Şanlı	Selahattin Şimşek	
Mustafa Yanıkkaya	Sami Akıncı (Prof. Dr.)	

Köy Enstitüleri, çok uzun süre eğitime devam edemediği halde tablolardan da anlaşılacağı gibi çok sayıda bürokrat, bilim adamı, sanatçı, edebiyatçı, ressam vs. yetiştirmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÖY ENSTİTÜLERİNE BİR ÖRNEK:

SAVAŞTEPE KÖY ENSTİTÜSÜ

1. Savaştepe Yöresi ve Bölgenin Genel Özellikleri

Osmanlı dönemindeki adı Giresun karyesi olan Savaştepe'nin geçmişine ilişkin bilgiler 16. başlarına kadar gitmektedir. 1530 yılında 50 haneli bir nahiye olan Giresun'a 28 köy bağlıydı. Nahiyede pazar kuruluyordu ve Cuma namazı kılınan bir camisi mevcuttu. Bu sırada İvrindi'ye bağlı olan Giresun nahiyesine de hepsi miri statüde olan 28 köy bağlı idi.[1] Giresun köyü, 18. yüzyıl başlarında önce tatar menzili olarak kullanılan ve daha sonra kervansaraya dönüştürülen bir han etrafında gelişmekte idi. (1940'ların başında mevcut olan han Enstitünün kurulmasından sonra ahır olarak kullanılmaya başlanmıştır.)[2] Giresun köyü civarında konar-göçer olarak yaşayan Karakeçili, Hardal, Kılaz, Kubaş, Türkmen ve Çepni Yörükleri 19. yüzyılın ikinci yarısında iskâna tabi tutulmuşlardır. 1915 yılında birinci sınıf nahiye merkezi statüsüne yükseltilen Giresun'a Rahmi Bey nahiye müdürü olarak atanmıştır.[3] Kurtuluş Savaşında Yunan işgaline karşı direnişe geçen Giresun'a 14 Haziran 1919'da Balıkesir'den gönderilen 160 dolayındaki gönüllü kafilesine bölgeden de 30'a yakın Kuva-yı Milliyeci katılmış ve Soma-Savaştepe, Balıkesir-Bursa istikametine doğru ilerlemek isteyen Yunan kuvvetleriyle Karaçam mevkiinde büyük bir çatışma yaşanmıştır. 61. Tümen komutanı Albay Kazım Özalp komutanlığında sekiz

---

[1] Aydın Ayhan, "Nahiye Olarak Giresun (Savaştepe)", *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, (Yay. Haz.)YKKED Balıkesir Şubesi,Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yay., İzmir, 2008, s. 293.

[2] Sıtkı Akkay, "Savaştepe Köy Enstitüsü", *Bilge İnsan: Sıtkı Akkay*, Yay. Haz. Bahattin Fırtına, 2. Basım, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yay. İzmir, 2006, s. 25; Savaştepe Köy Enstitüsü müdürü Sıtkı Akkay'ın 1943 yılında radyoda enstitü hakkında yaptığı konuşmanın metni olan bu yazı ayrıca şurada yayınlanmıştır: Sıtkı Akkay, "Savaştepe Köy Enstitüsü", *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, (Yay. Haz.) YKKED Balıkesir Şubesi,Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yay., İzmir, 2008, s. 13-22. Buradan sonra Bahattin Fırtına'nın yayınladığı ilk metne atıf yapılacaktır.

[3] Aydın Ayhan, "Nahiye Olarak Giresun", s. 293, 294.

günlük direnişten sonra Giresun, 28 Haziran 1919'da Yunan işgaline girmiştir. 6 Eylül 1922'de işgalden kurtulan Giresun'un ismi halkının Kurtuluş Savaşında gösterdiği kahramanlığa istinaden 10 Ekim 1934'te TBMM tarafından Savaştepe olarak değiştirilmiştir.[4] Cumhuriyetin ilk yıllarında 30 dolayındaki şehidin bulunduğu mevkie bir şehitlik yapılmış, Savaştepe Köy Enstitüsünün kurulmasından sonra şehitlik enstitü sınırlarında kalmış ve enstitü tarafından buraya şehitlerin anısına bir anıt dikilmiştir.

Günümüzde Balıkesir Vilayetine bağlı bir ilçe olan Savaştepe, enstitünün kurulduğu sırada bir nahiye idi. Balıkesir'in güney doğusunda yer alan Savaştepe, İzmir-Bandırma demiryolu üzerinde Balıkesir'e 55 km uzaklıkta olan bir nahiye ve istasyon merkezi idi. Köy Enstitüsünün kurulduğu yıllarda Balıkesir ve civar kasabalara yalnızca demiryolu ile bağlıydı.

1935 yılında 1.550 kişinin yaşadığı Savaştepe'de 1940 yılında Köy Enstitüsünün kurulduğu sırada ise nüfus 2.007'ye yükselmişti. Çevre vilayet ve kazalarla demiryolu dışında bağlantısının olmaması hasebiyle Savaştepe dışa kapalı bir yapı arz ediyordu. Sıtkı Akkay'ın belirttiğine göre Savaştepe, çeşitli soy, aşiret ve boyları bünyesinde barındırdığı için halk arasında kuvvetli bir birlik ve dayanışma duygusu yoktu. Bu bölgede yaşayan köylüler genellikle çiftçilikle geçimini sağlıyorlardı. Bölgenin iklimi ise, enstitünün ziraat tatbikatına da çok elverişliydi.[5]

2. Savaştepe Köy Enstitüsü'nün Yeri, Kuruluşu ve İşleyişi

Savaştepe Köy Enstitüsü'nün temeli birçok diğer enstitülerde olduğu gibi 1938 yılında eğitmen kursu olarak atılmıştır. Ancak, Eğitmen Kursu Savaştepe'de değil 1938'de Manisa Horozköy'de açılmıştır. Kursun ilk devre müdürü daha sonra Çifteler Köy Enstitüsü müdürlüğüne atanan Rauf İnan'dır. Kursun ikinci devresi 1939'da Ferit Oğuz Bayır tarafından açılmıştır. 1940 yılında kursun üçüncü devresini açmak üzere enstitünün

[4] Y. Ziya Özdemir, "Milli Mücadelede Giresun (Savaştepe)", *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, (Yay. Haz.) YKKED Balıkesir Şubesi,Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yay., İzmir, 2008, s. 295-298.
[5] Sıtkı Akkay, "Savaştepe Köy Enstitüsü", s. 25, 26.

kurucu müdürü olan Sıtkı Akkay[6] görevlendirilmiştir. Ancak, Horozköy'ün mevkisinin eğitmen kursu çalışmalarına elverişli olmadığının Akkay'dan önceki idareciler tarafından da vekâlete arz edilmesi; çevredeki uygun arazilerin de otlak olarak kullanılması ve fiyat konusunda anlaşılamaması üzerine Maarif Vekilliği, eğitmen kursunun Balıkesir vilayetinde açılmasına onay vermiş ve Umum müfettiş Hayrullah Örs'ün direktifleri doğrultusunda kursun ziraata elverişli olması sebebiyle Savaştepe'de açılmasına karar verilmiştir. Böylece Sıtkı Akkay'a kursu Savaştepe'ye nakletme emri verilmiştir.[7] Ancak, Savaştepe'nin köy halkı başlangıçta Hayrullah Örs'e burada bir enstitü kurulursa köyün üç ayrı yerinde toplam 600 dekar arazi terk edebileceklerine dair bir mazbata imza etmiş olsalar da Sıtkı Akkay'ın, Savaştepe'yi görmek üzere ilk gelişinde köylü, ihtiyar heyeti ve nahiye müdürü ona karşı soğuk davranmıştır. Buna karşılık köylünün topraklarını terk etmek istemediğini ve arazi fiyatlarını 8-10 misli söyleyerek satın alma ve istimlâk cihetini önlemeye çalıştıklarını anlayan Sıtkı Akkay, kahve ve köy odalarında köylünün arasına girerek onlarla temas kurmaya çalışmış birkaç gün içinde köyün ileri gelenlerini yanına çekmeyi başarmıştır. Akkay, bir akşam köylüyü meydanda toplamış ve daha önce anlaştığı bir köylünün yaptığı teklif üzerine Çakmak mevkiinin uygun olduğu konusunda köylü ile anlaşmaya varılmıştır. Aynı toplantıda barınılacak yer ihtiyacı için çok harap bir haldeki ilkokulun alt katındaki birkaç küçük odanın yetersiz olmasından dolayı yine harap bir haldeki bir mescidi de tamir ederek kullanmak konusunda köylü ile anlaşmıştır.[8] Böylece Savaştepe Köy Enstitüsünün temeli, bugün Savaştepe hükümet konağı ve adliye binasının bulunduğu saha ile günümüzdeki Sıtkı Akkay Parkının bulunduğu mevki (ilk kısım) ile günümüzde Savaştepe Anadolu Öğretmen Lisesi'nin bulunduğu Çakmak mevkii olmak üzere iki ayrı yerde atılmıştır.

Sıtkı Akkay, 16 Nisan 1940'ta iki vagon araç gereç, 7 büyükbaş, 18 de küçükbaş hayvanla Savaştepe'ye gelmiştir. Ancak, müdür Sıtkı Akkay aksi bir durumla karşılaşmış; getirdiği yük ve malzemeyi parayla bile taşıyacak kimse bulamamıştır. Yabancı köylerden

---

[6] Sıtkı Akkay (1898 Sivas-1978 Bursa), 18 yaşındayken Çanakkale Savaşı'na katılmış, savaş sonunda 3 yıl İngiliz tutsaklığında yaşamıştır. Tutsaklık sonrası Sivas Öğretmen Okulu'nda bir yıl eğitim görmüş, 1920-1926 yıllarında öğretmenlik ve okul müdürlüğü yapmıştır. 1926'da İlköğretim Müfettişi olmuş, 1939'da İzmir Teftiş Şefliğine atanmıştır. İsmail Hakkı Tonguç ile bir araya gelmesi de bu dönemde olmuştur. 1940'ta açılan Savaştepe Köy Enstitüsü'nün kurucu müdürüdür.

[7] Sıtkı Akkay, "Savaştepe Köy Enstitüsü", s. 22; Yalçın Kaya, *Köy Enstitüleri "Antigone'den Mızraklı İlmihale"*, C.II, 1. Baskı, İstanbul 2001, s. 320.

[8] Sıtkı Akkay, "Savaştepe Köy Enstitüsü", s. 22, 23.

gelen birkaç adam ve araba ile işe koyulmuştur.[9] Öte yandan 17 Nisan 1940'ta kabul edilen 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu gereği eğitmen kursunun yanı sıra Savaştepe'de Köy Enstisünün de açılmasına karar verilmiştir. 25 Mayıs 1940 tarihli kararname ile Sıtkı Akkay, aynı zamanda Savaştepe Köy Enstitüsü müdürü olarak atanmıştır.[10] Matematik öğretmeni olan Sıtkı Akkay'dan başka okulun ilk öğretmenleri müdür yardımcısı İsmet Kültür (Türkçe öğretmeni), Macide Kültür (Müzik öğretmeni), Ahmet Ergin (İnşaat öğretmeni), Kerime Özsu (Dikiş öğretmeni) ve Reşat Küçükaydın (Ziraat öğretmeni) idi. Ayrıca, okulda 1 hemşire ile 6-7 tane müstahdem vardı. [11]

Savaştepe Eğitmen Kursu Mayıs 1940'ta 80 mevcutlu olarak göreve başlamış; 20 Haziran 1940'ta da Enstitüye 8'i kız olmak üzere Balıkesir köylerinden seçilen 40 öğrenci kaydedilmiştir. Eğitmenler ilkokulun alt katına, enstitü öğrencileri ise tamir edilen mescide yerleştirilmişlerdir. Ayrıca, kız öğrenciler için de dikişi öğretmeni Kerime Özsu nezaretinde kalmaları için köyde bir ev kiralanmıştır.[12]

1 Eylül'de inşaat için gerekli tahsisat gönderilmesi üzerine 4 Eylül'de iki pavyon yapılmasına karar verildi. 7 Eylül 1940'ta İlk Öğretim Genel Müdürü İ. Hakkı Tonguç, Savaştepe'yi ve enstitü çalışmalarını görmeye gelerek çalışmalara destek verdi. Tonguç, yapılması planlanan pavyonların yerini, projelerini inşaat malzemesini bizzat incelemiş, yapı işlerinin süratlenmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamıştır. Ayrıca, enstitüye ikinci yıl 250 öğrenci daha alınması emrini vermiştir.[13]

Yeni enstitülerin kurulması sürecinde yapı ve yerleşme işleri için ekipler oluşturulmuş ve bu bağlamda Eskişehir-Çifteler'den Savaştepe'ye de bir ekip gönderilmiştir.[14] Çalışmalar büyük fedakârlıklarla hızlandırılmış, Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü'nden gelen 22 kişilik bir öğrenci grubunun yardımıyla dört ayda büyük bir yapı

---

[9] Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri,* Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2010, s. 282; Yalçın Kaya, *Köy Enstitüleri* …, s. 321.
[10] Savaştepe Köy Enstitüsü Öğretmen Sicil Defteri.
[11] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar,* s. 95, 96.
[12] Sıtkı Akkay, "Savaştepe Köy Enstitüsü", s. 24; *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 55, 56, 84.
[13] Sıtkı Akkay, "Savaştepe Köy Enstitüsü", s. 24.
[14] Engin Tonguç, *İsmail Hakkı Tonguç: Yaşamı, Öğretisi, Eylemi,* Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları, İzmir 2009, s. 283.

oluşturulmuştur. Bu zaman diliminde 300 öğrencinin tüm ihtiyaçlarını karşılayacak bir okul binası, bir yemekhane, bir mutfak, hamam, çamaşırhane ve bir idare binası yapılmış, enstitünün bir kısmı böylece oluşturulmuştur. Enstitünün ilk kısmı olan bu bölümün yanı sıra, asıl yerleşim yaklaşık bir kilometre ötedeydi. Çakmak bölgesindeki asıl yerleşimle, ilk kısım arasındaki yol enstitü öğrencileri tarafından yapılmış olup, üzerine de 12 metre genişlikte bir köprü inşa edilmiştir. [15]

Savaştepe Köy Enstitüsü'nün mimarı, proje yarışmasını kazanan Tahir Tuğ'dur. O'nun projelerine göre ikinci kısım olan Çakmak Bölgesi binaları yapılmıştır. Enstitü yapımında gerekli olan tuğla, taş, kiremit ve kireç gibi malzemeler de kendileri tarafından karşılanmıştır. Bir yılda 280 bin tuğla, 120 bin kiremit dökülmüştür. İnşaat için gerekli olan kum da manda arabalarıyla 40 kilometre öteden çekilmiştir. Köy Enstitülü öğrenciler, kendi okullarını kendileri yaparak eğitim içinde uygulamayı, uygulama sırasında da öğrenmeyi gerçekleştirmişlerdir.[16] Çifteler'den Savaştepe'ye gönderilen ekipte yer alan Talip Apaydın ekiplerde görev alan öğrencilerin yapı işlerinde deneyim kazandıklarını, bir iş başarmanın kıvancını taşıdıklarını, yeni yerler tanıyıp yeni arkadaşlıklar kurduklarını ve memnuniyetlerini ifade etmiştir.[17] Çalışmalar esnasında yapıların işin tekniğine uygun ve sağlam olmasına da özen gösterilmiştir.

Temmuz 1940'ta Savaştepe'ye gelen ilk öğrencilerden olan Süleyman Aydın, oraya gittiklerinde henüz okul diye bir yapının olmadığını 40 öğrenci ve 80-100 kadar da eğitmenin, önceleri camide yatıp kalkarak enstitüye başladıklarından ve ilk etapta elektriğin dahi olmadığından bahsetmiştir.[18] Beş yıllık bir çabanın sonunda gurur duyulacak 1000 kişilik bir eğitim-kültür şehri kurulmuştur. Böylece otuz adet çeşitli yapı, 500 dekar bahçe, meyvelik ve tarım alanları, ara yollar, spor ve oyun alanı hizmete açılmıştır. Yapı işleri devam ederken tarım ve sanat dersleri gözleme dayalı olarak gösterilmiştir. Enstitü'nün önemli kısımlarından biri de okulun ambarı, mutfağı sayılabilecek bir yer olan Çomaklı Çiftliği'dir. Çomaklı, Çakmak Bölgesi'ne 4-5 km

---

[15] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar,* s. 17.
[16] Yalçın Kaya, *Köy Enstitüleri* …, s. 321.
[17] Engin Tonguç, *İsmail Hakkı Tonguç* …, s. 283.
[18] Selçuk Uygun, Remzi Y. Kıncal, *Köy Enstitülerinin Canlı Tanıkları,* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Projesi, Çanakkale Nisan-2006, s. 31.

uzaklıkta; öğrenciler tarafından döşenmiş Arnavut kaldırımları olan dar yollu bir yerdir. Okuldan Çomaklı'ya gidiş çoğu zaman yaya olarak bazen de okulun eski açık kasalı kamyonuyla yapılmıştır. Burada üç adet taş bina bir de ahır mevcuttur. [19] Savaştepe Köy Enstitüsü, 1952 mezunlarından Şefik Koman, Çomaklı'da çok kez buzağı güttüğünü, çapa ve sulama işlerinde bulunduğunu belirtmiş; yaptıklarını, Behçet Kemal Çağlar'ın *Ziraat Marşı*'nda söylediklerine benzetmiştir, "*Sürer eker biçeriz güvenip ötesine, Tümümüzün kazancı enstitü kesesine*".[20] Koman, ayrıca öğretmenlerinin ülkenin en idealist ve bilgili, inançlı insanlar olduklarından bahsetmiştir. Ona göre öğretmenler öğrencilerinin en iyi şekilde yetişmeleri ve sağlıklı olmaları için öğrencilerine bilimin ışığında sağlıklı beslenme programları dahi hazırlamışlardır. Savaştepe Köy Enstitüsü, 1952 mezunlarından Hasan Anıl kendisiyle yapılan görüşmede, "*Çomaklı denen çiftliğimiz vardı. Tarım-İş öğretmenimiz yanımızda olurdu. Sebze meyve yetiştirirdik. Üretimde meyvecilik çok önemliydi. Burası okul için döner sermayeydi. Bizler son sınıfken tarım, işçilik vs. her işimizi kendimiz yaptık. Yaparak, yaşayarak öğrendik."* sözleriyle çiftlikteki çalışmalarından bahsetmiştir.[21]

Savaştepe Köy Enstitü ilk olarak lüks lambalarıyla aydınlatılmıştır. İkinci yıl kendi emekleriyle bir elektrik santralini işletmeye açmışlardır. Bu santral Savaştepe çarşısına, muhtarlığına ve hükümet konağına da elektrik vermiştir.[22] Enstitülerin tümünde eğitim oldukça zor koşullarda gerçekleşmiştir. İlk yılların II. Dünya Savaşı'na denk gelmesi şartları daha da ağırlaştırmıştır. Ekmek kıtlığı olduğundan öğle ve akşam sadece bir parça ekmek verilebilmiş, öğrenciler kahvaltıda haşlanmış patates, zeytin ve çay tüketmişler buna rağmen okuma azimlerini sürdürmüşlerdir.[23] Savaştepe Köy Enstitüsü 1952 yılı mezunlarından Hasan Anıl, "*sabah kahvaltımız bir çeyrek ekmek, biraz zeytin ve çaydı mesela…"* diyerek bu durumu teyit etmiş ve bundan hiç de şikâyetçi olmadıklarını söylemiştir.[24] Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 yılı mezunlarından İsmail Hakkı Çetin de okuldaki yemek sistemiyle ilgili, " *Okula develerle erzak gelirdi. Bizim yemekhane ve odun*

---

[19] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 222.
[20] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 222,223.
[21] Savaştepe Köy Enstitüsü 1952 yılı mezunlarından Hasan Anıl ile yapılan mülakat, Çan, Çanakkale, 14 Temmuz 2012.
[22] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 86, 87.
[23] Selçuk Uygun, Remzi Y. Kıncal, *Köy Enstitülerinin Canlı Tanıkları*, s. 39.
[24] Savaştepe Köy Enstitüsü 1952 yılı mezunlarından Hasan Anıl ile yapılan mülakat, Çan, Çanakkale, 14 Temmuz 2012.

(fırın) nöbetimiz de olurdu. Yemek servisini de biz yapardık. Çayı karavanadan içerdik, bakır kaplarımız vardı. Öğretmenler de bizimle yemek yerdi."[25] şeklinde bilgi vermiştir.

1941'de 201 numaralı öğrenci olarak Savaştepe Köy Enstitüsü'ne başlayan Hasan Kudar, enstitüyü; kapısının üzerinde *"Savaştepe Köy Enstitüsü"* yazılı, içi asırlık meşe ve çam ağaçlarıyla ve Köy Enstitüsü için yapılmış binalarla dolu bir yer olarak tanımlamıştır. Buranın ayrıca Savaştepe'ye yıllarca mezarlık işlevi görmüş bir tarla olduğunu ifade eden Kudar, kendi devresinde 200'ün üzerinde öğrenci olduğunu, 36'sı erkek, 14'ü kız olmak üzere ellişer kişilik gruplara ayrıldıklarını ve her grubun bir de sorumlu öğretmeni olduğunu belirtmiştir.[26] 1945-1952'de okulda bulunan Hasan Anıl, *"Kızlarla beraber okuduk. Okuma, yemek ve bahçemiz aynı, yatakhanelerimiz ayrıydı. Bizim devrede 8 tane kız öğrenci vardı. İşbirliği okul ortamında çok önemliydi. Arkadaşlıklar da çok güzeldi, hepsini özlüyoruz."*[27] diyerek okuldaki kız-erkek ilişkilerine ve işbirliğine değinmiştir. Sınıflarındaki kız öğrenci sayısını paylaşırken her birini isim isim sayarak vermesi okul yıllarını hala çok iyi anımsadığının ve değerli bulduğunun kanıtı sayılabilir. 1944-1949'da Savaştepe'de öğrenci olan Osman Ekin, *"Sınıfımızda ortalama 50 öğrenci vardı. Beni önce hazırlık sınıfına aldılar, ilkokul 4-5'i orada okudum. Okula birlikte geldiğim arkadaşlardan Mustafa Kaynar İlkokulu bitirmiş olduğu için onu 1. Sınıfa kaydettiler."* sözleriyle sınıf mevcuduyla ilgili bilgi vermiştir.[28] Onun tanıklığı aynı zamanda üç sınıflı köy okulu bitirenlerin enstitüde hazırlık sınıfına alındıklarının bir göstergesidir.

Ziraat koşulları açısından oldukça uygun bir ortama sahip olan Savaştepe Köy Enstitüsü'nde arazi ve su koşullarına bağlı olarak farklı ürün yetiştirilen köylerden gelen çocuklara çeşitli ürünler üzerinde tatbikat yapma imkânı sunulmuştur. Öğrenciler uygulama saatlerinde birebir tarım işleriyle meşgul olmuş, bunu yaparken de köy kökenli olmalarının verdiği avantajla pek zorlanmamışlardır. Okulun kurucusu Sıtkı Akkay, *"köye, köylüye hizmet etmeye niyet edenler ancak bundan zevk alırlarsa başarılı olabilir"*

---

[25] Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 yılı mezunlarından İsmail Hakkı Çetin ile yapılan mülakat, Güzelyalı, Çanakkale, 21 Temmuz 2012.
[26] Hasan Kudar, *Tahta Kuşlardan Paris'e*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 33-36.
[27] Savaştepe Köy Enstitüsü 1952 yılı mezunlarından Hasan Anıl ile yapılan mülakat, Çan, Çanakkale, 14 Temmuz 2012.
[28] Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 yılı mezunlarından Osman Ekin ile yapılan mülakat, Çan, Çanakkale, 14 Temmuz 2012.

kanaatindeydi ve bu düşüncesini de öğrencilerle yeri geldikçe paylaşıyordu.[29] Savaştepeli gençler okulda öğrendikleri bağ ilaçlama yöntemlerini yakın köylere giderek gönüllü olarak uyguluyorlardı. Bağ, bahçe ve tarım işlerinde kullanılan çapa, tırmık, kazma ve kürek gibi araç gereçler genelde satın alınmamış demircilik işleri de enstitü öğrencileri tarafından yapılmıştır. Ayrıca tüm erkek öğrenciler her türde yapı yapmayı, plan okumayı ve çizmeyi, harç karıp duvar örmeyi de öğrenmişlerdir.

Savaştepe Köy Enstitüsü'ne ait 1943 mali yılı Hesap Defteri'ne göre okula, 400.974 lira 33 kuruş havale edilmiştir. Hükümetten gönderilen tahsisat maaşlar, enstitünün masrafları, zam bedelleri, iaşe, inşaat, harçlık, tesisat, ilaç, kitap ve kırtasiye vs. alanlarda sarf edilmiştir.[30] 1946 mali yılı Masraf defterinde (1947-1948 sarfiyat) İaşe: yakıt, inşaat ve tesisat, harçlık, öteberi, ilaç, dikiş, kırtasiye-kitap ve yolluk şeklinde ihtiyaç ve giderler sıralanmıştır.[31] Enstitüler, genel olarak devlet bütçesine ağır bir yük olmamıştır. Özellikle de 1948'de çıkarılan *"Çalışma Mükellefiyeti Kanunu"* sonrasında kendi içinde yaptıkları üretim, iş ve çalışmalar dikkate ve övgüye değer niteliktedir. Burada İlk Öğretmen Okulu dönemine ait bir olay olmasına rağmen şu örneği nakletmemiz yerinde olacaktır: 01.03.1956'de Savaştepe Köy Enstitüsü Döner sermaye Komisyonu'nun okul müdürü Nazım Esen başkanlığında yaptığı toplantı bu konuyla ilgili güzel bir örnektir: Çok uzun zamandır okul tarafından çalıştırılan Hamamın daha sağlıklı koşullarda hizmet verebilmesi için yakıt, tamir ve işçi masraflarının Döner sermaye tarafından karşılanarak hamam binasının bakımlı hale getirilmesine karar verilmiş ve 1956 mali yılı bütçesine gerekli tahsisat konulmuştur. İşletmesi 1.3.1956 tarihinden itibaren Döner sermayeye verilen hamamın ücretleri de şu şekilde belirlenmiştir: Talebelerden 15 kuruş (bu para ay sonlarında tespit edilen miktara göre okul tarafından döner sermayeye ödenecektir.), talebelerin ihtiyaç banyosu kendilerince ödenecektir ve ücret 10 kuruş olarak belirlenmiştir. Okul mensubu olan ve kasabadan gelen büyükler için 40 kuruş, ilkokul çağındaki çocuklar ve daha küçüklerden de yıkanma ücreti olarak 15 kuruş alınmasına karar verilmiştir. Öğrenciler dışında diğer bütün müşterilerin sabun ve havlularını

[29] Bahattin Fırtına, *Bilge İnsan Sıtkı Akkay*, s. 28.
[30] Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi, 1943 mali yılı Masraf Defteri.
[31] Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi, 1946 mali yılı Masraf Defteri.

kendilerinin temin etmesi kararlaştırılmıştır.[32] Yapılan toplantı ve alınan kararlar okulun yeni maddi kaynaklara ihtiyaç duyduğuna ve bunun için çalıştığına kanıttır.

Savaştepeli öğrenciler yeni ilköğretim atılımlarıyla yapımlarına hız verilen köy okullarının inşasında da görev almıştır. Savaştepe Köy Enstitüsü'nden Çanakkale'nin Bayramiç ilçesinin köylerine okul yapımına giden öğrencilerden biri olan M. Asaf Aktan anılarında köylülerin,*" bunların içinde çok küçük dadalar[*] var, bunlar nasıl bina yapar?"* demesi üzerine öğrencilerin buradaki "dada" sözcüğünden hırslanarak birer çocuk değil, öğretmen adayı olduklarını kanıtlamak için çok çaba sarf ettiklerini belirtmektedir.[33] Enstitüler, kendi yapılarının yanında yörelerindeki köy ve bucaklarda da faydalı işler yapmışlardır. Örneğin; Savaştepe bucağının o yıllarda düzgün bir PTT binası yoktur. Enstitü öğrencileri tarafından uzun bir çalışma sonunda güzel bir PTT binası ve aynı çatı altında kurum müdürleri için bir de ev inşa edilmiştir. Bu inşa çalışmasında bulunan öğrencilerden biri de anılarında bu konuya değinen Hasan Kudar'dır.[34] 1949 mezunlarından Osman Ekin de, yardım için başka okullara da gittiklerini *"Çanakkale Kalabaklı Köyü ilkokulunu Savaştepe'deki ağabeylerle birlikte biz yaptık. Esas yük son sınıflardaydı, biz de yardımcı olarak çalıştık."*[35] sözleriyle belirtmiş, hem yapı işlerinde bulunduklarını hem de okullar arasında bir dayanışma olduğunu vurgulamıştır.

Savaştepe Köy Enstitüsü'nden 1943'te, yapılan kura sonucu Erzurum Pulur Köy Enstitüsü'nün çeşitli inşaat işlerine yardım etmesi için bir ekip gönderilmiştir. Bu ekip marangozluk alanında çalışmış ve inşaatın çatı kısmını tamamlamıştır. Mezunların aktardıklarına göre iş bitince de bir aylık bir yurt gezisine çıkılmıştır.[36]

---

[32] Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi.
[*] Yerel ağızda çocuk demektir.
[33] Yalçın Kaya, *Köy Enstitüleri* …, s. 322.
[34] Hasan Kudar, *Tahta Kuşlardan Paris'e*, s. 57.
[35] Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 yılı mezunlarından Osman Ekin ile yapılan mülakat, Çan, Çanakkale, 14 Temmuz 2012.
[36] Selçuk Uygun, Remzi Y. Kıncal, *Köy Enstitülerinin Canlı Tanıkları*, s. 37.

3. Savaştepe'de Öğretmenlik ve Okulun İlk Öğretmenleri

Savaştepe Köy Enstitüsü'ne 1940-1955 yılları arasında hizmet eden müdürler; Sıtkı Akkay (07.07.1940 - 25.06.1947) , Ali Yalkın (25.06.1947 - 24.12.1948), Nihat Salkur (24.12.1948 - 01.12.1949), Ayhan Karasu (02.12.1949 - 13.08.1954) ve Osman Nahit Özden (14.08.1954 - 03.09.1955)'dir.[37]

Savaştepe Köy Enstitüsü'nde öğretmen adaylarının meslekte başarılı olabilmeleri için; kitap okuma, güzel konuşma, tartışma, ekip çalışması, yaratıcı yazma denemeleri gibi etkinlikleri çok önemsenmiştir. Cumartesi günleri mesleki toplantılar yapılmıştır. Toplantıların birinde, sunum yapması için müdür Sıtkı Akkay'a *"Okul Yönetiminde Temel İlkeler"* konusu verilmiştir. Ancak, Sıtkı Bey bir iş için Ankara'ya gitmek durumunda kalınca bu görevini kızı Nevin Karagöz'e devretmiştir. Daha sonra İzmir-Karşıyaka Kız Öğretmen Okulu mezunu olan Nevin Hanım toplantıda hazırladığı konuşmasını başarıyla sunmuştur. Bu konuşma daha sonra son sınıf öğrencileri tarafından meslek derslerinde konu olarak da ele alınmıştır. Hizmet öncesi eğitim çalışmalarının önemi düşünülürse Savaştepe'den mezun olanların çoğunun hizmet yarışında üstün başarılar göstermesi de oldukça doğaldır. Mezunlar arasında eğitimin üst kademelerinde, hukuk alanında, senatör ve milletvekili olarak siyasal yaşamda örnek davranışlar sergileyenler vardır.[38] Bu başarılarda elbette okul müdürlerinin de katkısı büyüktür.

Enstitülerde alanlarında başarılı olan öğretmenler görev yapmıştır. Bunlardan biri de Gazi Eğitim Enstitüsü'nde de hocalık yapan Nevide Gökaydın'dır. Gazi Terbiye Enstitüsü Resim- İş şubesi mezunlarından olan Gökaydın, İngiltere'de üç yıl ihtisas yaptıktan sonra 1941'de ülkeye dönerek ilk vazifesine 24 Mayıs 1941'de tayin olduğu Savaştepe Köy Enstitüsü'nde başlamış ve 6 Aralık 1947'ye kadar burada görev yapmıştır. Gökaydın, Savaştepe'de öğrencilerini özgür çalışmalara yöneltmiş ve oldukça güzel sonuçlar elde etmiştir. Nitekim Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Savaştepe'ye yaptığı bir

---

[37] Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi (Okul Panosu).
[38] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar,* s. 27, 28.

gezide resim atölyesindeki çalışmaları çok beğenmiş ve bunların Ankara'da sergilenmesini istemiştir.[39]

Mezunlardan biri olan Hasan Kudar'a göre, Enstitülerin eğitim tarihimizde unutulmaz bir başarıya erişmelerinin nedeni, özgür eleştiriye ve demokrasiye yer vermeleridir. Demokratik yaşam, hafta sonu toplantıları yoluyla birebir gerçekleşmiştir. Okul yöneticisi, öğretmenler, aşçılar, hizmetliler, öğrenciler… yaklaşık 1000 kişi hafta sonu okul başkanının yönetiminde bir alanda toplanmıştır. Söz alan öğrenci yanlış ya da eksik bulduğu bir işi eleştirebilirdi, bir sonraki haftanın çalışmalarının daha da verimli olabilmesi için karşılıklı bir hesaplaşma yaşanırdı. Böylece, özgür bir denetleme ortamı yaratıldığından disiplin kurallarına pek iş kalmamıştır.[40] Bu ortam, müdür ve öğretmenler tarafından da desteklenmiştir. Birçok enstitü mezunu anılarında bu toplantılara değinmiş ayrıca Kurucu Müdür Sıtkı Bey'in öğrencilerle olan ilişkisinden okul içi uygulamalardaki başarılı tavrından söz etmiştir.

1944'te Savaştepe Köy Enstitüsünde stajyer öğretmen olarak göreve başlayan Süleyman Karagöz'ün ifadesiyle; müdür Sıtkı Akkay sadece iyi bir yönetici değil, aynı zamanda incelemeye araştırmaya önem veren, öğrencilere etkili rehberlik hizmeti verebilen ve öğrencilerin eksikleriyle yakından ilgilenen bir lider ve eylem adamıdır.[41] Akkay'ın Savaştepe'de çok büyük emeği vardır. Kuruluştan ayrıldığı 1947 Haziranına kadar toplam yedi yılda köy enstitüsünün her işiyle yakından ilgilenmiş ve onu tam çalışır duruma getirmiştir. 1945 mezunlarından olan M. Asaf Aktan anılarında Akkay'ın özverisinden bahsetmiş ve ayrıca onların yetişmesinde görev alan tüm öğretmenlerine duyduğu şükranı dile getirmiştir. Aktan, Savaştepe Köy Enstitüsü'nden on iki yılda mezun olan toplam 1.171 öğretmenin yurdun dört bir yanında aldıkları görevleri hakkıyla yaparak vatana olan borçlarını ödemeye çalıştıklarını da notlarına eklemiştir.[42]

---

[39]Arif Ziya Tunç, "Köy Enstitüleri'nde Sanat Eğitimi ve Dönemin Yöneticilerinin Sanata Yaklaşımları", *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, İzmir 26 (2009)s.32; Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi, Öğretmen Sicil Defteri.
[40] Hasan Kudar, *Tahta Kuşlardan Paris'e*, s. 54, 55.
[41] Bahattin Fırtına, *Bilge İnsan Sıtkı Akkay*, s. 57, 58.
[42] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 89.

Savaştepe Köy Enstitüsü'nün 1948 mezunlarından Halil Akgün, enstitülerin açıldığı ilk yıllarda üniversite ve Eğitim Enstitüsü mezunu öğretmenlerin azlığından dolayı ilk sınıfların derslerine başarılı ilkokul öğretmenlerinin girdiğini ve her birinin ana-baba şefkati gösteren kişiler olduğunu ifade etmiştir. Eğitim gördüğü dönem, enstitülerin ilk kuruluş yıllarına denk geldiği için yoğun iş faaliyetleri sürdürdüklerini ve bu sırada enstitü müdürü olan Sıtkı bey ile eğitim başı Zeki Tunaboylu' nun öğrencilere çok destek olduklarını, emek verdiklerine vurgu yapmıştır.[43]

Savaştepe Köy Enstitüsü'nün 1951 mezunlarından Hamit Kartal, Savaştepe'ye ilk geldiği günlerden söz ederken okulda bir aile havası olduğundan, öğretmenlerin öğrencilere ana baba gibi davrandıklarından ve herkesin hakkını koruduklarından söz etmiştir. Okul ortamında sert ve çekilmez bir disiplin olmadığını, işleyişin gayet sakin ve hoş olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenlerin ana baba gibi hissedilmesini de çoğunluğunun ilkokul öğretmeni olmasına bağlamıştır. Ona göre ilkokul öğretmenleri çocuklara oldukça sakin ve yakın davranır, diğer öğretmenler ise daha disiplinlidir ve kuru bilgi verirler. Hamit Bey, öğretmenlerinden gayet memnun olduklarını belirtmiş ve cezalandırma hallerini "*öğretmenlerimiz bizi tabii ki cezalandırmıştır; hakkımız olduğu için ve işlediğimiz suça göre cezalandırmışlardır*" diyerek memnuniyetini dile getirmiş ve bazı öğretmenleriyle uzun yıllar haberleştiklerini söylemiştir.[44] Savaştepe Köy Enstitüsü'ne 1947'de başlayan Melekşan Kartal, öğretmenlerinin başarılı kişiler olduğunu ve içlerinde Eğitim Fakültesi mezunlarının da yer aldığını belirtmiş; öğretmenleriyle ilgili olarak onların ilköğretimden seçme olarak alındığı görüşünü dile getirmiştir.[45]

Savaştepe Köy Enstitüsü mezunu Hasan Anıl, öğretmenlerinin onlarla çok yakından ilgilendiklerini, okulda disiplin ve düzen öğrendiklerini belirtmiştir. Resim-İş öğretmeni olan Kemal Beyi, Mandolin öğretmeni Hıfzı Kayaman'ı, Tarihçi Osman Saygı'yı çok iyi hatırladığını ve andığını paylaşmıştır.[46] Savaştepe Köy Enstitüsü'nün 1949 mezunlarından olan Osman Ekin de, "*Öğretmenlerinin seçilmiş kişiler olduğunu, öğrencileri çok iyi*

---

[43] Selçuk Uygun, Remzi Y. Kıncal, *Köy Enstitülerinin Canlı Tanıkları*,s.88,89.
[44] Selçuk Uygun, Remzi Y. Kıncal, *Köy Enstitülerinin Canlı Tanıkları*, s.75.
[45] Kızılçullu Köy Enstitüsü 1951 yılı mezunlarından Melekşan (Özduyar) Kartal ile yapılan mülakat, Çanakkale, 22 Temmuz 2011.
[46] Savaştepe Köy Enstitüsü 1952 yılı mezunlarından Hasan Anıl ile yapılan mülakat, Çan, Çanakkale, 14 Temmuz 2012.

tanıdığını ve onlarla yakından ilgilendiklerini" ifade etmiştir.[47] Savaştepe Köy Enstitüsü'nün 1949 mezunlarından İsmail Hakkı Çetin, dünya şampiyonluğu olan Beden Eğitimi öğretmeni Hüseyin Teoman Tuncer'den övgüyle söz etmiş; kendisinin 3. Sınıftayken seçimle Okulun spor başkanı olduğundan, İzmir'de Voleybol kupası aldığından bahsetmiştir. Ayrıca Müzik dersine de önem verildiğini, *"Emirdağ Türküsü"*nü çalamadığı için Mandolinden ikmale kaldığını ve bunu hiç unutamadığını vurgulamıştır. Çetin, Resim İş öğretmeni olan Nevide Gökaydın'ın dersinde çok titiz bir öğretmen olduğunu, O'nun verdiği ödevleri yapmak için hafta sonları çok çalıştıklarını anlatmıştır.[48] Savaştepe Köy Enstitüsü 1950 mezunlarından Bekir Soysal, *"Öğretmenlerimiz bize, biz burada bilgi öğretmiyoruz, bilgi öğrenilen kapıların anahtarlarını veriyoruz."* derlerdi sözüyle enstitü yıllarının onlara kişilik kazandırdığını ve insan olmayı öğrettiğini ifade etmiştir.[49] Savaştepe Köy Enstitüsü, 1952 mezunlarından Şefik Koman da öğretmenlerinin ülkenin en idealist ve bilgili, inançlı insanlar olduklarından bahsetmiştir. Ona göre öğretmenlerin çabası öğrencilerinin en iyi şekilde yetişmeleri ve sağlıklı olmaları içindir. Bu amaçla bilimin ışığında öğrenciler için sağlıklı beslenme programları dahi hazırlamışlardır.[50]

Tablo 3. 1. Savaştepe Köy Enstitüsünde görev yapan yönetici ve öğretmenler[51]

Savaştepe'de Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenler	**Branşları**	**Mezun Oldukları Okul**	**Görev Yılları**
Sıtkı Akkay	Kurucu Müdür	Sivas Öğretmen Okulu	1940-1947
Ali Yalkın	Müdür	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi	1947-1948
Nihat Salkur	Müdür	Gazi Eğitim Enstitüsü	1948-1949
Ayhan Karasu	Müdür	Gazi Eğitim Enstitüsü	1949-1954
Osman Nahit Özden	Müdür	---	1954-1955

[47] Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 yılı mezunlarından Osman Ekin ile yapılan mülakat, Çan, Çanakkale, 14 Temmuz 2012.
[48] Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 yılı mezunlarından İsmail Hakkı Çetin ile yapılan mülakat, Çanakkale 21 Temmuz 2012.
[49] Selçuk Uygun, Remzi Y. Kıncal, *Köy Enstitülerinin Canlı Tanıkları*, s.75.
[50] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 222.
[51] Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi, Savaştepe 1940-1959 Sicil Defterleri; *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 48, 49.

Zeki Tunaboylu	Eğitimbaşı (Fransızca)	Edirne Öğretmen Okulu	1941-1956
Şevket Sarıbeyler	Eğitimbaşı (Meslek Dersi)	---	---
Halil Gürsoy	Eğitimbaşı (Meslek Dersi)	---	---
İbrahim Pehlivanoğlu	Eğitimbaşı (Coğrafya)	Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi	1948-1952
Faik Ertan	Türkçe	Balıkesir Öğretmen Okulu	1944-1948
Hayriye Ilgaz	Türkçe	Gazi Terbiye Enstitüsü	1944-1949
Nezahat İçpınarcıoğlu	Türkçe	Gazi Eğitim Enstitüsü	1947-1953
Ferhan Oğuzkan	Türkçe	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi	1947-1948
Necati Cebe	Matematik	Savaştepe Köy Enstitüsü	1945-1947
İzzet Akay	Matematik	Gazi Eğitim Enstitüsü	1947-1952
Hasan Hüseyin Çukuroğlu	Matematik	Gazi Eğitim Enstitüsü	1947-1948
M. Zekai Özal	Matematik	Gazi Eğitim Enstitüsü	1949-1958
Ziya Dönmez	Tarih	Kayseri Köy Öğretmen Okulu	1942-1947
Havva Kaya	Tarih	Bursa Kız Öğretmen Okulu	1944-1952
Refet Angın	Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi	Gazi Eğitim Enstitüsü	1951-1954
Osman Saygı	Tarih	Gazi Eğitim Enstitüsü	1948-1957
Muzaffer Karahisar	Coğrafya	Yüksek Öğretmen Okulu	1947-1957
Kazım Özses	Coğrafya	Yüksek Öğretmen Okulu	1947-1948
Hatice Seniha Yalkın	Coğrafya	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi	1947-1949
Semiha Yıldırım	Coğrafya	İzmir Kız Öğretmen Okulu	1943-1945
Şükrü Yılmaz	Coğrafya	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi	1949-1950
Necati Aka	Tabiat Bilgisi	İstanbul Öğretmen Okulu	1943-1953
Lamia Ertan	Tabiat Bilgisi	Sivas Kız Öğretmen Okulu	1944-1948
Niyazi Erten	Fizik	Öğretmen Okulu	1947-1949
Hamide Binnaz Himilkan	Fizik-Kimya	Gazi Terbiye Enstitüsü	1944-1953
Hıfzı Kayaman	Müzik	Bursa Öğretmen Okulu	1944-1954

Cemal Alatay	Müzik	Gazi Terbiye Enstitüsü	1946-1954
Fahrünisa Acara	Meslek Dersi	Yüksek Öğretmen Okulu	1948-1953
Şükrü Ural	Meslek Dersi	Gazi Terbiye Enstitüsü	1943-1945
HüseyinTeoman Tuncer	Beden Eğitimi	Gazi Eğitim Enstitüsü	1947-1949
Süeda Özgen	Beden Eğitimi	Gazi Terbiye Enstitüsü	1945-1952
İsmet Eren	Beden Eğitimi	Gazi Eğitim Enstitüsü	1950-1955
Nevide Gökaydın	Resim	Gazi Terbiye Enstitüsü, İngiltere Yüksek İhtisas	1941-1947
Kemal Gökaydın	Resim	Gazi Terbiye Enstitüsü	1941-1947
Ömer Ağartan	Resim	Gazi Eğitim Enstitüsü	1949-1958
Kasım Gülçür	Resim	Balıkesir Öğretmen Okulu	1948-1956
Hidayet Sezgin	Resim	Gazi Eğitim Enstitüsü	1948-1949
Muharrem Tüzüner	Tarım	Bursa Z. Okulu	1941-1953
Mehmet Aytaç	Tarım	Kepsut Ziraat Okulu	1942-1954
Şaban Yaylalı	Tarım	İstanbul Ziraat Okulu	1950-1956
Rahmi Erdoğan	Tarım	İzmir Tarım Okulu	1948-1955
Nurettin Karabilecanoğlu	Demirci	Ankara Bilge Sanat Okulu	1947-1957
Mehmet Tozan	Marangoz (Sanat başı)	İzmir Bölge Sanat Okulu	1941-1947
Ahmet Çakar	Marangoz	Bursa Erkek Sanat Enstitüsü	1949-1952
Asım Şener	İnşaat	Ankara İnşaat Usta Okulu	1943-1953
Kenen Gürgün	İnşaat	Ankara Yapı Usta Okulu	1943-1959
Ahmet Ergen	İnşaat	İnşaat Usta Okulu	1944-1948
Ahmet Şenyiğit	Yurttaşlık Bilgisi	Balıkesir Necati Bey Öğretmen Okulu	1944-1950
Meliha Erkal	Dikiş	Savaştepe Köy Enstitüsü	1945-1947
Sacide Aybar	Stajyer	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi	1947-1948
Rahmi Özdemir	Öğretmen	Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü	1945-1947
Nacit Akyol	Öğretmen	Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü	1945-1946

Şevket Gönençel	Pedagoji	Gazi Terbiye Enstitüsü	1944-1949
Reşat Küçükaydın	Ziraat	Bornova Ziraat Okulu	1940-1950
Muhittin Fehmi Özgen	Biyoloji	Gazi Eğitim Enstitüsü	1946-1950
Mehmet Konca	Öğretmen	Savaştepe Köy Enstitüsü	1946-1947
Yusuf Demirçin	Stajyer	Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü	1946-1947
Mustafa Acar	Stajyer	Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü	1946-1947
Faki Yörük	Öğretmen	Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü	1946-1947
Mustafa Şükrükoç	Öğretmen	Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü	1946-1947
Ali Yücel	Uygulama Okulu	Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü	1946-1947
Bahattin Sanal	Coğrafya	Gazi Eğitim Enstitüsü	1947-1949
M. Kemal Gençtürk	Dülgerlik	Ankara Yapı Enstitüsü	1947-1948
Müveddet Akay	Uygulama Okulu	Erzurum Öğretmen Okulu	1947-1949
N. Rıfkı Dinçöz	Fizik-Kimya	Gazi Terbiye Enstitüsü	1947-1949
Türkan Atayalvaç	Stajyer-Sağlık Bş.	Tıp Fakültesi	1947-1949
Ömer Epşim	İnşaat	İnşaat Usta Okulu	1947-1959
Cahide Altıntaş	Biçki Dikiş	Selçuk Kız Enstitüsü	1947-1950
Muzaffer Bahçeli	Pedagoji	Gazi Terbiye Enstitüsü	1947-1948
Mehmet Şener	Tarım Asistanı	Makine İhtisas Okulu	1948
Nezahat Özbek	Biçki-Dikiş	Balıkesir Kız Enstitüsü	1948-1949
Samahat Çağan	Stajyer	İzmir Eğitim Estitüsü	1948-1953
Mesut Gürcan	Toplu Dersler Stajyeri	Necati Eğitim Enstitüsü	1948-1949
Huriye Selçuk	Toplu Dersler Stajyeri	İzmir Eğitim Estitüsü	1948-1953
İsmet Beşel	Toplu Dersler Stajyeri	İzmir Eğitim Estitüsü	1948-1952
Samiye Salkın	Öğretmen	Çapa Kız Öğretmen Okulu	1948-1949
Abidin Ötügen	Denetmen	Öğretmen Okulu	1948-1952
Necmiye Yalçak	Türkçe	Gazi Eğitim Enstitüsü	1949
Fahriye Kamuran	Öğretmen	Bolu Öğretmen Okulu	1949-1952

Necati Dizdar	Marangozluk	Sivas Erkek Sanat Enstitüsü	1949-1954
Nizam Alsar	Stajyer Tıp ve Öğr.	Ankara Tıp Fakültesi	1949-1951
Halil Gürsoyün	Öğrenim Bilgisi	Gazi Eğitim Enstitüsü	1949-1951
Numan Edgün	Türkçe Stajyeri	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi	1949-1950
Sabahat Pulatsu	Biçki- Dikiş	İzmir Cumhuriyet Kız Enstitüsü	1949-1951
Mukadder Karasu	Öğretmen	Öğretmen Okulu	1949-1953
Ahmet Tümgün	Toplu Dersler	Necati Eğitim Enstitüsü	1950-1953
Şerafettin Yücel	Toplu Dersler Stajyeri	Necati Eğitim Enstitüsü	1950-1952
Refik Bilgen	Teknik Stajyer	İstanbul Teknik Okulu	1950-1951
Rumiye Yılmaz	Öğretmen	Edirne Kız Öğretmen Okulu	1949-1951
Mehmet Çetinkaya	Öğretmen	Öğretmen Okulu	1950-1952
Arif Çetik	Öğretmen	Ankara Öğretmen Okulu	1950-1954
Şevket Erdem	Öğretmenlik Bilgisi	Gazi Eğitim Enstitüsü	1950-1951
Sunullah Gürbağ	Tıp ve Sağlık Bilgisi	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi	1951-1952
Mehmet Kırlaklı	Toplu Dersler Stajyeri	Balıkesir EğitimEnstitüsü	1952-1955
Muazzez Güneye	Tabiiye	Yüksek Öğretmen Okulu	1952-1953
S.Sırrı Güneye	Tıp ve Sağlık Bilgisi	İstanbul Tıp Fakültesi	1952-1956
Refik Ergün	Toplu Dersler Stajyeri	İstanbul Eğitim Enstitüsü	1952-1954

1940-1944 eğitim-öğretim dönemlerinde Savaştepe Köy Enstitüsü'nde Kurucu müdür başta olmak üzere 17 öğretmen görev yapmıştır. Bu öğretmenlerden 2'si İnşaat, 1'i Marangoz, 1'i Pedagoji Öğretmeni, 1'i Fransızca, 2'si Tarım, 1'i Müzik, 2'si Resim,1'i Fizik-Kimya, 2'si Tabiat bilgisi, 1'i Tarih ve 2'si Türkçe öğretmenidir. Eğitim başı olarak görev yapan öğretmenin branşı da Fransızca'dır.

Savaştepe Köy Enstitüsü'nde kadrolu olarak görev yapan müstahdemler vardır. Bunlar; 1 Hemşire, 1 Hasta Bakıcı, 1 Aşçı başı, 1 Aşçı yamağı, 1 Bahçıvan, 1 Elektrik

makinisti, 1 Bekçi, 1 Arabacı, 4 Çamaşırcı ve 1 Ayakkabı Tamircisi olarak listelenip kaydedilmiştir.

4. Savaştepe Köy Enstitüsü'nün Öğrenci Profili ve Öğrencilerin Seçimi

Savaştepe Köy Enstitüsü 1944 yılı, 1945-1946 Ders yılı Eylül ayı mezunları ve Savaştepe Köy Enstitüsü 1945-1946 Ders yılı Bütünleme Sınavı ile mezun olan öğrencilerin doğum yerleri incelendiğinde (170 Kişi), öğrencilerin 80'inin Balıkesir, 33'ünün Çanakkale, 27'sinin Kütahya ve 11'inin Uşak doğumlu olduğu tespit edilmiştir. Diğer 10 öğrencinin doğum yerleri de farklı illerdir. Bu bilgiler doğrultusunda Savaştepe Köy Enstitüsü'ne alınan öğrencilerin ağırlıklı olarak Balıkesir, Çanakkale ve Kütahya'ya bağlı köylerden seçildikleri söylenebilir. Savaştepe Köy Enstitüsü'nün 1943-1945 yıllarına ait öğrenci künye defterleri, velilerin çoğunluğunun çiftçi olduğunu göstermektedir. Öğrenci sicil ve künye defterlerinden 50 öğrenci üzerinde yapılan inceleme velilerin 35'inin çiftçi, 8'inin öğretmen veya eğitmen oldukları sonucunu ortaya koymuştur. Diğerlerinin babalarının mesleklerini ise işçi, arabacı, marangoz ve imam olarak sıralamak mümkündür.[52]

Bölgedeki vilayetler iklim, halkın hayat şartları, şiveleri, alışkanlıkları, kıyafetleri ve tavırları yönünden birbirlerinden oldukça farklıydı. Tabiatıyla bu durum enstitüye gelen öğrencilerin karakterlerine de yansıyordu. Sıtkı Akkay ve ondan naklen Hasan Kudar, öğrencileri geldikleri yerlere göre genelleme yaparak şu şekilde nitelemiştir; *"Kütahya'nın dağlık bölgesinden gelen çocuklar sağlam bünyeli, ağır tavırlı, doğru sözlü, tam anlamıyla köylü karakterindedir. Kütahya'nın ova kısmından gelenler ise süslenmeye eğilimli, para harcamayı seven, dayanıklılıkları az ve efendilik taslamaya heveslidir. Çanakkale valiliği köyleri üç grupta ele alınmalıdır: Ege bölgesi sahilindeki köylerden gelenler, zayıf bünyelidir, işe karşı ilgisiz, fazla para harcayan ve Enstitü şartlarını ağır bulan bir yapıdadırlar. Marmara bölgesinden gelen öğrencilerimiz çok ağırbaşlı, çekingen, çalışkan, tasarrufu seven, munis ve sabırlı çocuklardır. Çanakkale'nin diğer köylerinden gelenlerse*

[52] Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi, Savaştepe Köy Enstitüsü 1943-1944-1945 Eğitim Öğretim yılı Öğrenci Künye ve Talebe Sicil Defterleri.

sakin, uygulamadan çok derslikteki derslere yatkın ve gurbet sıkıntısını yaşayan tiplerdir. Balıkesir valiliğinin Ege ve Marmara sahilindeki köylerden gelenlerin gelirleri çoktur ve bunların çoğu enstitüye geldiğinde köylülük özelliklerini kaybetmiş olan, süslenmeyi seven nazlı çocuklardır. Balıkesir'in diğer köylerinden gelenler de tam birer köylü karakterindedir. Çeşitli yerlerden gelen çeşitli özelliklerdeki öğrencileri aynı amaç etrafında toplayıp yetiştirmek hiç de kolay olmamış ve öğretmenler bunun için çok çaba göstermişlerdir. Çocuklar, enstitünün amaçlarını kavrayınca çalışmaları ve başarılarıyla onların emeklerini fazlasıyla ödemiştir."[53]

Hasan Anıl, Savaştepe Köy Enstitüsü'ne gidişi ve öğrenci seçimi ile ilgili olarak, "*Enstitülere gezici başöğretmenler ve köylerde o dönemde görev yapan öğretmenlerin tavsiyesi ile öğrenci seçilirdi. Beni kendi köyümüzden komşu çocuklarımız olan Cemil Alp ve Hasan Erol yönlendirdi. Onlar da 1943'te giden öğrencilerdendi. İlk olarak köye gelen öğretmenler bizi imtihan ettiler ve öyle aldılar."*[54] sözleriyle Savaştepe'ye gidişi hakkında bilgi vermiştir. Osman Ekin, "*Gezici başöğretmen Emin Nurol'un önerisi üzerine, babama söylemişler. Ardından başöğretmen beni sınava çağırdı. Babam ileri görüşlü biriydi, ondan yolladı beni, yoksa benden daha başarılı olanlar da vardı köyde."*[55] diyerek Enstitüye seçilmesinde babasının kararının etkili olduğunu ve bunu bir şans olarak değerlendirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca, Enstitüye kabul edildiğini sığır otlatmaktan gelirken haber aldığını belirtmiştir. İsmail Hakkı Çetin, Enstitüye gidişi hakkında, *"Karakoca köyünde bizi okutan öğretmenim beni yönlendirdi. 15-16 yaşlarındaydım. Başvurdum ve bir imtihan olduk. Bana sözlü olarak "Nasıl görürüz? Görme işlemi nasıldır?" diye sormuşlardı, hala hatırlarım. İki kişi gittik, önce gidenler de vardı ve onlar bize sahip çıktı."*[56] şeklindeki açıklamasıyla Köy Enstitüleri'ne öğrenci seçimi yapılırken sözlü ya da yazılı bir tür imtihan yapıldığından ve aynı yörenin çocukları arasında bir dayanışma olduğundan söz etmiştir. Babası da öğretmen olan Melekşan Kartal, Savaştepe'ye babasının desteğiyle gittiğinden bahsetmiş ve "*Ben okumayı çok severdim.*

---

[53]Sıtkı Akkay, "Savaştepe Köy Enstitüsü", s. 26, 27; Hasan Kudar, *Tahta Kuşlardan Paris'e,…* s. 47-49.
[54] Savaştepe Köy Enstitüsü 1952 yılı mezunlarından Hasan Anıl ile yapılan mülakat, Çan, Çanakkale, 14 Temmuz 2012.
[55] Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 yılı mezunlarından Osman Ekin ile yapılan mülakat, Çan, Çanakkale, 14 Temmuz 2012.
[56] Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 yılı mezunlarından İsmail Hakkı Çetin ile yapılan mülakat, Güzelyalı, Çanakkale, 21 Temmuz 2012.

Enstitüler, köy halkının aydınlanması için açılmıştı ve köy çocukları seçilirdi zaten."[57] sözleriyle Köy Enstitüsü'nde okumasında, babasının öğretmen olmasının ve köyde yaşıyor olmalarının bir avantaj olduğu bilgisini vermiştir. 1945 yılında Enstitüye girerek 1950 yılında mezun olan Nevzat Başaran, imam olarak görev yapan babasının zoruyla, kendisi istemediği halde enstitüye başvurduğunu, ifade etmiştir. O yıllarda Köy Enstitülerinin yöneticiler ve bölgedeki idareciler tarafından pek önemsenmediğine değinerek Savaştepe'ye kayıt işlemleri için ilçelerindeki maarif memuruna gittiklerinde, *" sizin köyden daha önce 1 kişi gitmişti, oraya gidenler dönüp tekrar kendi köylerine geliyor, senin oğlun nereye gidecek?"* sorusuyla karşılaşmış ve oldukça şaşırmışlardır. Babasının memura, *"Benim oğlum okusun da Türkiye'de her yer öğretmenle doluysa yine köyde yaşasın ama öğretmen olarak yaşasın"* cevabını vermesiyle ve Başaran'ın Enstitü yılları başlamıştır. Nevzat Başaran ayrıca öğretmenlerinin ve usta öğreticilerinin sanki özel olarak yaratılmış ve seçilmiş kişiler olduğunu düşündüğünden söz etmiştir.[58]

Savaştepe'de kız öğrenci mevcudu diğer enstitülere göre daha fazlaydı. Sıtkı Akkay da, öğrencilerin üçte birine yakınının kız olmasından ve dolayısıyla kız öğrencinin fazla oluşundan memnuniyet duymuştur. Köy Enstitüsü müdürleri için Ankara'da düzenlenen yabancı uzmanların da katıldığı bir toplantıda tanıtım sırası Sıtkı Akkay'a gelince Hasan Âli Yücel, *"Okulunda en çok kız öğrenci bulunan enstitü müdürümüz"* diyerek onu tanıtmış ve Savaştepe'ye dair olumlu izlenimlerini tekrarlamıştır.[59] Akkay, kız öğrencilerin enstitünün genel hayatında olumlu tesirler gösterdiğini; kızların temizlik, düzen ve kılık-kıyafet açısından örnek oldukları düşüncesindeydi. Ancak, ona göre kız ve erkek öğrencilerin bir araya toplandığı köy enstitülerinin sağlam temeller üzerine kurulmasının tek şartı, iyiliği ve halkı seven, çalışkan, bilgili, becerikli, ciddi, feragatli, başarılı ve namuslu öğretmenler bulmaktı.[60] Örneğin, Hasan Anıl kendi devrelerinde (1945-1952) Savaştepe Köy Enstitüsü'nün 8 tane kız öğrencisi olduğunu söylemiştir.

5. Savaştepe Köy Enstitüsü'nde Okutulan Dersler ve Ziraat Nöbetleri

---

[57] Kızılçullu Köy Enstitüsü 1951 yılı mezunlarından Melekşan (Özduyar) Kartal ile yapılan mülakat, Çanakkale, 22 Temmuz 2011.
[58] Selçuk Uygun, Remzi Y. Kıncal, *Köy Enstitülerinin Canlı Tanıkları*, s. 126,127.
[59] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 25.
[60] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 20, 21.

Savaştepe Köy Enstitüsü'nde de diğer enstitülerdeki gibi okutulacak dersler üç grupta toplanmıştır: (a) % 50 Kültür dersleri 22 saat, (b) % 25 Teknik dersler 11 saat ve (c) % 25 Ziraat dersleri 11 saattir. Savaştepe Köy Enstitüsü'nde, öğrenciler gruplara ayrılmış, her gruba 1 hafta ziraat, bir hafta da kültür haftası yapılmıştır. Bir haftalık ziraat nöbetinde olan öğrenciler, dershanede değil, Çomaklı denen çiftliktedir. Öğrenciler okulun kamyonuyla oraya ulaştırılmış, yemek ve konaklama imkânları da çiftlikte sağlanmıştır. Bir hafta boyunca oradan ayrılmadan çalışan öğrenciler at, koyun ve inek bakmış, sebze meyve sulamış ya da toplamıştır. Ardından bir hafta kültür derslerine devam eden öğrenciler belli bir zamandan sonra da sanat derslerine katılmışlardır. Her öğrenci sanat dalında hangi bölüme dahil olduysa orada ders görmüş, eğitimini bir hafta da bu derslerde sürdürmüştür.[61]

1, 2, 3, 4 ve 5. sınıflarda okutulan derslerle ilgili bilgilere aşağıda değinilmiştir. Ayrıca, Enstitülerde mevcut müfredat derslerinin yanında bir de *"mütalaa"* dedikleri etüt saatleri vardı. Savaştepe Köy Enstitüsü 1952 mezunlarından Hasan Anıl da yaptığımız söyleşide, *"Mütalaa saatlerinde 2 saat çalışıp kitap okuduklarını"* belirtmektedir.[62] Enstitünün 1947-1950 yıllarında öğrencisi olan Melekşan Kartal, *"Sabahları yapılan mütalaa saatlerimizde öğretmenlerimize etüt salonlarında sorularımızı da sorardık. Kızlar ve erkekler için ayrı mütalaa salonları vardı."* diyerek etüt çalışmaları hakkında bilgi vermiştir. [63] Dolayısıyla, dersler sırasında aynı sınıflarda ders gören, işliklerde birlikte çalışan kız ve erkek öğrenciler etüt salonlarında ayrı yerlerde ders çalışmışlardır.

Melekşan Kartal da, Enstitüde, iş prensibine göre eğitildiklerini; 1 hafta Kültür,1 hafta Tarım ve 1 hafta Sanat dersleri okutulduğunu, ayrıca bir şubenin de nöbet için görevlendirildiğini belirtmiştir. Ek olarak okulda Dil eğitimi gördüklerinden ve yabancı dillerinin Fransızca olduğunu aktarmıştır.

---

[61] Selçuk Uygun, Remzi Y. Kıncal, *Köy Enstitülerinin Canlı Tanıkları*,s.76,77.
[62] Savaştepe Köy Enstitüsü 1952 yılı mezunlarından Hasan Anıl ile yapılan mülakat, Çan, Çanakkale, 14 Temmuz 2012.
[63] Kızılçullu Köy Enstitüsü 1951 yılı mezunlarından Melekşan (Özduyar) Kartal ile yapılan mülakat, Çanakkale, 22 Temmuz 2011.

Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 mezunlarından Ahmet Mandacı, öğrencilerin nöbet haftalarında; yemekhane, sınıf, yatakhane, tuvalet, vs. her yerde nöbetçilik yaptıklarını ve tüm sorumluluğun öğrencilerde olduğunu ifade etmiştir. Her hafta sonu düzenlenen tenkit toplantılarıyla okulda tam bir demokratik ortam kurulduğuna değinmiştir. Ayrıca Enstitülerde nöbetleşe yapılan bir diğer çalışmanın da her hafta sonu tüm sınıfların hazırlık yaparak müsamere, şiir, milli oyunlar şeklinde eğlenceler düzenlemesi olduğunu sözlerine eklemiştir. [64] Enstitü'nün 1952 mezunlarından olan Abdullah Yonar da tenkitle ilgili, Çınaraltı dedikleri yerde toplantılar yaptıklarını, herhangi bir kusur varsa dile getirdiklerini, müdürü dahi burada tenkit edebildiklerini ifade etmiştir.[65] Bu da Köy Enstitülerindeki Cumartesi toplantılarının Savaştepe'de de uygulandığını göstermektedir.

Köy Enstitüleri'nin Program ve uygulamaları 1947'de yapılan yeni programla değişime uğramış; ziraat ve sanat haftası kaldırılarak bu dersler dershanelerde işlenmeye başlanmıştır. Sadece inşaat dersine dair birkaç pratik uygulamaya okul bahçesinde yap-boz mantığıyla devam edilmiştir. Böylece daha çok kültür ve meslek derslerine önem verilmiştir.[66]

5.1. 3. Sınıfların Ders Alanları (1947-1948)

Genel Bilgi Dersleri; Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi, Matematik, Fizik, Kimya, Tabiat Bilgisi, Resim, El Yazısı, İş, Beden Eğitimi ve Müzik'tir.

Sanat Dersleri; Kızlar için Biçki-Dikiş, Erkek öğrenciler için de, Dülgerlik, Duvarcılık ve Demircilik olarak belirlenmiştir. Tarım Dersi olarak da Genel-Özel Tarla Tarımı adında bir ders okutulmuştur.

5.2 4. Sınıfların Ders Alanları (1947-1948)

---

[64] Selçuk Uygun, Remzi Y. Kıncal, *Köy Enstitülerinin Canlı Tanıkları*, s.95,96.
[65] Selçuk Uygun, Remzi Y. Kıncal, *Köy Enstitülerinin Canlı Tanıkları*, s.156.
[66] Selçuk Uygun, Remzi Y. Kıncal, *Köy Enstitülerinin Canlı Tanıkları*, s.77,78.

Genel Bilgi Dersleri; Türkçe, Tarih, Coğrafya, Matematik, Fizik, Kimya, Tabiat Bilgisi, Resim, İş, Beden Eğitimi, Müzik, Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı ile Askerlik'tir. Meslek Dersleri; Ruhbilim, Eğit Bilim ve Genel Öğretim Metodu'dur.

Sanat Dersleri; Erkek öğrenciler için Demircilik, kızlar için Biçki-Dikiş olarak belirlenmiştir. Tarım Dersi olarak da Genel-Özel Tarla Tarımı dersi verilmiştir.

5.3 5. Sınıfların Ders Alanları (1947-1948)

Genel Bilgi Dersleri; Türkçe, Tarih, Coğrafya, Okul Sağlık Bilgisi, Resim, Beden Eğitimi, Müzik, Kooperatifçilik ve Sayışımı, Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı ile Askerlik'tir. Meslek Dersleri; Çocukluk ve Gençlik Ruhbilimi, Toplumbilim, Eğit Bilim, Özel Öğretim Metodu ile Eğit Bilim Tarihi ve Teşkilatı dersleridir.

Sanat Dersleri; Kızlar için Biçki-Dikiş, Erkek öğrenciler için de, Dülgerlik, Duvarcılık ve Demircilik olarak belirlenmiştir. Tarım Dersi olarak da Genel-Özel Tarla Tarımı adında bir ders okutulmuştur.

Sanat Dersleri, tüm sınıflarda öğrencinin katıldığı dersin türüne göre notlandırılmıştır. Ayrıca, kız öğrenciler için Ev İdaresi ve Dokuma Dersleri vardır ama bu dönemde onlar için not girişi olmamıştır. Tarım Dersleri arasında da Çiçekçilik, Tavukçuluk, İpek Böcekçiliği, Sebzecilik, Meyvecilik, Ağaççılık, Arıcılık ve Bağcılık gibi alanlar da sınıf geçme defterlerinde mevcuttur.[67] Adı geçen derslerin notlandırılmaması bunların seçmeli dersler oldukları şeklinde yorumlanabilir.

1944-1949 eğitim öğretim döneminde Savaştepe Köy Enstitüsü'nün öğrencisi olan Osman Ekin, *"Enstitüler köyü kalkındırmak için düşünülmüştür. Biz her şeyi yaparak,*

[67] Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi, Sınıf Geçme Defterleri 1947-1948.

uygulayarak öğrendik. Mandolin çalmayı ve Dikiş dikmeyi ben orada öğrendim. Sorgulayıp, araştırmayı öğrendik. Sene sonu yazılı olarak yapılan sınıf geçme sınavlarımız olurdu. Ayrıca Üretim de yaptık, çok domates yetiştirdik."[68] şeklindeki ifadesiyle uygulamalı dersler hakkında bilgi vermiştir. 1945-1952 eğitim öğretim döneminde Savaştepe Köy Enstitüsü'nde öğrenci olan Hasan Anıl, uygulamalı derslerle ilgili "*Bizim Marangozluk, İnşaat ve Demircilik derslerimiz vardı. Kız öğrenciler de yemek yapımı ve dikiş öğrenirdi. Dönemimizde Marangozluktan ikmale kalan bile olmuştu."*[69] sözleriyle Sanat Dersleri'nin alanları hakkında bilgi vermiş ve geçme-kalma durumuna değinerek bu derslerin de çok önemsendiğini ifade etmiştir. İsmail Hakkı Çetin, 1945-1949 eğitim öğretim döneminde Savaştepe Köy Enstitüsü'nün öğrencisi Uygulama dersleri hakkında "*Demircilik, Marangozluk ve İnşaatçılık derslerimiz vardı. Bu alanlarda uzmanlaşanlar oldu. Ben inşaatçıydım ondan dolayı Marangozluk işleri dersinde de yer aldım. O yıllarda bir bıçak yapıp arkadaşıma vermiştim. Kemalpaşa'da yaşıyor bu arkadaşım bıçak hala duruyormuş, öyle söyledi. Benden 2-3 sene önce mezun olanlara beygir arabası, demircilik takımı ve marangozluk takımı verildi. Ama bizim dönemde böyle bir uygulama olmadı. Tarım derslerimiz de güzel geçerdi. "Zootekni" terimini orada öğrendik ve mesela 1 ineğin yıllık gelir giderini hesaplamıştık; eti, sütü vs. ne kadar olur diye… Gübresini bile tarttığımızı hatırlıyorum.*[70] diyerek, uygulama derslerinin çok yönlü olduğunu ve burada kendilerini geliştirme imkanı bulduklarını ifade etmiştir.

5.4. 1, 2 ve 3. Sınıfların Ders Alanları (1954-1955)

Kültür Dersleri; Türk Dili ve Edebiyatı, Kompozisyon, Sosyal Bilgiler, Tabiat ve Fen Bilgisi, Matematik, Beden Eğitimi, Resim- Yazı ve Müzik dersleri okutulmuştur.

Ziraat ve Teknik Dersler; İş ve Tarım dersi olmak üzere iki derstir. 1, 2 ve 3. Sınıflarda öğrencilere, iki yazılı ve bir kanaat notu olmak üzere üç not verilmiştir.

---

[68] Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 yılı mezunlarından Osman Ekin ile yapılan mülakat, Çan, Çanakkale, 14 Temmuz 2012.
[69] Savaştepe Köy Enstitüsü 1952 mezunlarından Hasan Anıl ile yapılan mülakat, Çan, Çanakkale, 14 Temmuz 2012.
[70] Savaştepe Köy Enstitüsü mezunlarından İsmail Hakkı Çetin ile yapılan mülakat, Güzelyalı, Çanakkale, 21 Temmuz 2012.

5.5. 4. Sınıfların Ders Alanları

Kültür Dersleri; Türk Dili ve Edebiyatı, Kompozisyon, Tarih, Coğrafya, Matematik, Fizik, Kimya, Milli Savunma, Din Bilgisi, Psikolojiye Giriş, Beden Eğitimi, Resim- Yazı ve Müzik dersleridir.

Ziraat ve Teknik Dersler; İş ve Tarım dersi olmak üzere iki derstir. 4. Sınıflarda öğrencilere, iki yazılı ve bir kanaat notu olmak üzere üç not verilmiştir.

5.6. 5. Sınıfların Ders Alanları

Kültür Dersleri; Eğitim Psikolojisi, Öğretim Metotları Ve Uygulama, Eğitim Sosyolojisi, Türk Dili ve Edebiyatı, Kompozisyon, Tarih, Coğrafya, Matematik, Fizik, Biyoloji ve Sağlık Bilgisi, Milli Savunma, Din Bilgisi, Psikolojiye Giriş, Beden Eğitimi, Resim- Yazı ve Müzik dersleridir.

Ziraat ve Teknik Dersler; İş ve Tarım dersi olmak üzere iki derstir. 5. Sınıflarda da öğrencilere, iki yazılı ve bir kanaat notu olmak üzere toplam üç not verilmiştir.

5.7. 6. Sınıfların Ders Alanları

Kültür Dersleri; Eğitim Psikolojisi, Öğretim Metotları ve Uygulama, Eğitim Sosyolojisi, Teşkilat Ve İdare, Kompozisyon, Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Biyoloji ve Sağlık Bilgisi, Milli Savunma, Beden Eğitimi, Resim- Yazı ve Müzik dersleridir.

Ziraat ve Teknik Dersler; İş ve Tarım dersi olmak üzere iki derstir. 6. Sınıflarda da öğrencilere, iki yazılı sonucuna göre sınıf geçme notu belirlenmiştir.[71]

[71] Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi, 1954-1955 Sınıf Geçme Defteri.

Savaştepe Köy Enstitüsü 1943/1944, 1945/1946 ve 1946/1947 Ders yılı mezunlarına ait diploma defterlerinde öğretmen olarak mezun olan öğrencilerin ad soyad, öğrenci numarası, baba adı, doğum yeri, diplomayı veren enstitü, enstitüye giriş ve bitirme yılları, mecburi hizmet süreleri ayrı ayrı kaydedilmiştir. Öğretmenlerin doğum tarihleri ve diploma dereceleri ilgili bir kayıt tutulmamıştır.[72]

1947/1948 Haziran Dönemi mezun defterine ise diploma derecesi bilgisi eklenmiştir. Bu Diploma Defteri'nin Onay Tarihi 25/ 6/ 1948, dönemin Enstitü müdürü Ali Yalkın, Eğitim Başı ise Şevket Sarıbeyler'dir. Mezunlardan 26'sı *"İyi"*, 31'i ise *"Orta"* derece ile diplomalarını almıştır. Toplam 57 öğretmen mezun olmuştur.

1947/1948 Eylül Dönemi Ders yılı mezunlarına ait diploma defterinde diğer bilgilere ek olarak öğretmenlerin doğum tarihlerine de yer verilmiştir. Diploma Defteri'nin Onay Tarihi 21/10 /1948'dir. Dönemin Enstitü müdürü Ali Yalkın, Eğitim Başı ise İzzet Akay'dır. Mezun defterinde yer alan yaşça en büyük öğretmenler 1927, en küçüğü ise 1932 doğumludur. Bu bilgiler doğrultusunda enstitüye alındıklarında öğrencilerin yaşları 12 ile 17 aralığında değişiklik göstermiştir. Toplam 30 öğretmen mezun olmuştur. Sadece bir tanesi *"İyi"* derece ile mezun olurken diğerleri *"Orta"* derece ile diploma almıştır.

1948/1949 Diploma Defteri'nin Onay Tarihi 20/ 10/ 1949'dur. Dönemin Enstitü müdürü Nihat Salkur, Eğitim Başı ise İbrahim Pehlivanoğlu'dur. Öğretmenlerin yaşça en büyüğü 1926, en küçüğü ise 1934 doğumludur. Bu bilgilere göre, enstitüye alındıklarında öğrencilerin yaşları 11 ile 19 aralığında değişiklik göstermiştir. Toplam163 öğretmen mezun olmuştur. Ancak bu dönemin defterlerinde mezunların bitirme derecelerine yer verilmemiştir.

1949/1950 Diploma Defteri'nin Onay Tarihi 11/ 9/ 1950'dir. Dönemin Enstitü müdürü Erhan Karasu, Eğitim Başı ise Halil Gürsoy'dur. Öğretmenlerin yaşça en büyüğü 1927, en küçüğü ise 1934 doğumludur. Bu bilgilere göre, enstitüye alındıklarında öğrencilerin yaşları 12 ile 19 aralığında değişiklik göstermiştir. Mezunlardan 5'i *"Pekiyi"*,

[72] Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi, Diploma Defterleri.

126'sı ise *"İyi"* derece ile mezun olmuştur. Ayrıca Enstitü mezunlarının başlangıçtan bu döneme kadar mecburi hizmet süreleri 20 yıl olarak kaydedilmiştir.[73]

1951/1952 Yaz ve Güz Dönemi Ders yılı Diploma Defterleri'nin Onay Tarihi 08.09. 1952'dir. Dönemin Enstitü müdürü Osman Nahit Özder, Eğitim Başı M. Zekai Özal ve Milli Eğitim Müdürü Adnan Çakmakçıoğlu'dur. Mezun olan öğretmenlerin yaşça en büyüğü 1929, en küçüğü ise 1937 doğumludur. Bu bilgilere göre, enstitüye alındıklarında öğrencilerin yaşları 11 ile 19 aralığında değişiklik göstermiştir. Mezunlardan 98'i *"İyi"* , 44'ü ise *"Orta"* derece ile mezun olmuştur. Toplam 142 öğretmen mezun olmuştur. Enstitü mezunlarının mecburi hizmet süresinde değişiklik yapılmış ve bu süre 20 yıldan 7,5 yıla indirilmiştir.

Savaştepe İlk Öğretmen Okulu Öğretmenlerine ait görev fişlerine göre, okulda 120 öğretmen çalışmıştır. Savaştepe İlk Öğretmen Okulu'nun o dönemki müdürü Nahit Özden, Müdür Baş Yardımcısı da İsmet Esen'dir. 1953-1954 Yaz ve Güz Dönemi Ders yılı Diploma Defterleri'nin Onay Tarihi 07.10.1954'tür. Mezunlardan 15'i *"Pekiyi"* , 135'i *"İyi"* ve 5'i *"Orta"* derece ile mezun olmuştur. Okul, 1954'te 155 öğretmen mezun etmiştir ve bunların tamamı erkektir. Ayrıca okul dışından Savaştepe İlk Öğretmen Okulu'nun bitirme imtihanına girerek 19 Ekim 1954'te bir erkek öğretmen daha (*"Orta"* derece ile) diploma almaya hak kazanmıştır.

Savaştepe İlk Öğretmen Okulu 1954-1955 Ekim Dönemi Ders yılı Diploma Defterleri'nin Onay Tarihi 23.11.1955'tir. Okul müdürü Nazım Eren, Müdür Yardımcısı da Nizamettin Akansel'dir. Mezunlardan, 4'ü *"İyi"* , 1'i *"Orta"* derece ile mezun olmuştur.[74]

Savaştepe Köy Enstitüsü kayıtları doğrultusunda, 1947-1948 eğitim-öğretim yılında okutulan derslerle 1954-1955 yıllarının ders alanları kıyaslandığında uygulanan programdaki değişiklik hemen göze çarpmaktadır. Bilim kültür derslerinin ağırlığı artarken *"iş ortamı, üretim ve uygulama"* derslerinin sayısındaki azalma dikkat çekmektedir. Bunun nedeni, Demokrat Parti döneminde hazırlanan yeni yönetmeliklerle belirlenen enstitülerin, öğretmen okullarına dönüştürülmesi kararlarıdır.

---

[73] Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi, Diploma Defterleri.
[74] Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi, Diploma Defterleri.

6. Savaştepe Köy Enstitüsü'nden mezun olan öğrenciler

Savaştepe Köy Enstitüsü, 1943/1944 ders yılı sonunda ilk mezunlarını vermiştir. Yılsonu sınavlarını başarıyla tamamlayan 37 öğretmenin 8'i kızdır. Aşağıda ismi yazılı öğretmenlerin mecburi hizmet süreleri de 20 senedir.[75] 1940 yılında Enstitüye kaydolan 40 öğrenciden bir tanesi 1941 yılında mezun olmuş, iki öğrenci okuldan ayrılmıştır. İlk mezunlardan Nafize Tuncay, Eyyüp Tekin ve Akif Korkmaz Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsüne girmeye hak kazanmışlar ve yüksek tahsillerine orada devam etmişlerdir.

Savaştepe Köy Enstitüsü ikinci mezunlarını 1945 yılında vermiş ve enstitüden 50 kız, 130 erkek olmak üzere toplam 180 öğrenci mezun olmuştur. 27 Ekim 1945 günü yapılan mezuniyet töreniyle öğrencilere diplomaları verilmiştir. Mezuniyet töreni, 27 Ekim 1945 tarihli Balıkesir Türk Dili Gazetesi'nde şu şekilde okuyuculara duyurulmuştur: *"**Savaştepe'deki Bugünkü Tören**; Köy Enstitümüz bugün 180 mezun vermektedir. Genç öğretmenler kendi köylerinde vazife alacaklardır. Bugün Köy Enstitülerinin bayramıdır. Bu münasebetle bütün köy enstitülerinde büyük törenler yapılacaktır. Savaştepe Köy Enstitüsü'nde de bu maksatla zengin bir program hazırlanmıştır. Köy Enstitümüz bugün 180 mezun verecektir. Bütün öğrenciler; köy davasının gerçekleşmesi yolunda vazife alacak olan arkadaşlarının okuldan ayrılışları dolayısıyla ve bu yıl dönümünün önemini belirten gösterilerde bulunacaklardır. Ayrıca enstitü müdürü Sıtkı Akkay da bir konuşma yaparak yeni mezunlara okul adına hitap edecektir. Savaştepe Köy Enstitüsü 180 mezun verecektir. Bunun beşi Ankara Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne ayrılmıştır. 50 kız, diğerleri erkek olan mezunlar kendi köylerinde önümüzdeki aydan itibaren vazife alacaklardır. Törene vali, Parti ve Belediye Başkanlarıyla, Okul Müdürleri ve diğer muhtelif zevat davet edilmişlerdir."*[76] Diğer enstitülerde olduğu gibi Savaştepe Köy Enstitüsünde de mezun olan başarılı ve parlak öğrenciler arasında yapılan sınavla Yüksek Köy Enstitüsüne gönderilecek öğretmenler seçiliyorlardı.

---

[75] Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi, 1948 Diploma Defterleri.
[76] *Türk Dili Gazetesi*, Balıkesir, 27 Ekim 1945 (Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi).

Tablo 3.2. Savaştepe Köy Enstitüsü'nün İlk Mezunları (1944)

Adı Soyadı	Baba Adı	Cinsiyeti	Doğum Yeri	Giriş Tarihi
Hüsniye Durmuş	Halil İbrahim	Kız	Kepsut	22.07.1940
Halil Durmuş	İsmail	Erkek	Kepsut	22.07.1940
Necati Cebe	Salih	Erkek	Kepsut	23.07.1940
Süreyya Aydın	Şükrü	Erkek	Kepsut	22.07.1940
Hüseyin Çiftçi	Kamil	Erkek	Yağcılar	24.07.1940
İsmail Uçar	Osman	Erkek	Bigadiç	22.07.1940
İbrahim Gelenbay	İsmail Hakkı	Erkek	Bigadiç	22.07.1940
İsmail Ataöz	Ahmet Çavuş	Erkek	Şamlı	23.07.1940
Şevket Uysal	Ahmet	Erkek	Muhtan	22.07.1940
Süleyman Aydın	Hasan	Erkek	Düvertepe	22.07.1940
Şakir Nişancı	Ahmet	Erkek	Düvertepe	22.07.1940
Ömer Çakır	Hasan	Erkek	Bölceağaç	22.07.1940
Aziz Acar	Tahsin	Erkek	Bölceağaç	24.07.1940
M. Refik Cevahir	Yusuf	Erkek	Adapazarı	24.07.1940
M.Şevket Ermutlu	Mehmet	Erkek	Ilıca	24.07.1940
Şevket Çalışkan	Mehmet	Erkek	Burhaniye	24.07.1940
Mualla Erol	M. Kamil	Kız	Darıca	26.07.1940
Mehmet Ermiş	Hüseyin	Erkek	Susurluk	24.07.1940
Şadiye Marmara	Kamil	Kız	Ömerköy	23.07.1940
Halit Girgin	Yakup	Erkek	Ömerköy	22.07.1940
Mustafa Erim	Hasan	Erkek	Ömerköy	25.07.1940
Nafize Tuncay	Hayrettin	Kız	Sarıköy	31.07.1940
Meliha Erkan	İsmail	Kız	Balıkesir	31.07.1940
Hayrettin Akın	İbrahim	Erkek	Osmanlar Köyü	26.07.1940
Tevfik Koman	Mustafa	Erkek	Çavuşköy	22.07.1940
Hasan Özkan	Hüsnü	Erkek	Akbaş Köyü	22.07.1940
Eyyup Tekin	Ahmet	Erkek	Danişment	06.08.1940
Mehmet Bulut	Ali	Erkek	Şamlı	06.08.1940
Emin Bozkurt	Salih	Erkek	Balcıköy	12.08.1940

Mürşide Oktay	Halil	Kız	Savaştepe	12.08.1940
Müfide Elmas	Mehmet	Kız	Kepsut	01.08.1940
Saadet Köstem	Mehmet Ali	Kız	Üsküdar	29.08.1940
Mehmet Öztaş	İbrahim	Erkek	Gönen-Kurtuluş	26.07.1940
İsmail Bayraktar	Mehmet	Erkek	Ilıca	22.07.1940
Akif Korkmaz	Hasan	Erkek	Hort Köyü (Balya)	03.09.1940
İbrahim Şengül (Köseoğlu)	Ali	Erkek	Düvertepe	22.07.1940
Bedrettin Coşkun	Celal	Erkek	Balıkesir	07.11.1940

Tablo 3.3. Savaştepe Köy Enstitüsü'nden mezun olan öğrenci sayıları (1944-1952)

Mezuniyet Yılı	**Kız**	**Erkek**	**Toplam**
1943-1944[77]	8	29	37
1944-1945[78]	50	130	180
1945-1946[79]	37	95	132
1946-1947[80]	21	146	167
1947-1948[81]	7	80	87
1948-1949[82]	10	153	163
1949-1950[83]	8	123	131
1950-1951[84]	---	119	119
1951-1952[85]	---	151	151

[77] Savaştepe Köy Enstitüsü 1943/1944 Ders Yılı Mezunları Diploma Defteri.
[78] Savaştepe Köy Enstitüsü 1945 Yılı Mezunları Diploma Defteri.
[79] Savaştepe Köy Enstitüsü 1946 Yılı Mezunları Diploma Defteri; Savaştepe Köy Enstitüsü 1945/1946 Ders Yılı Mezunları Diploma Defteri. 1945-1946 Ders yılında 36 kız, 89 erkek öğrenci mezun olmuştur. Ayrıca 1945-1946 Ders Yılı bütünleme sınavları sonucunda 1'i kız, 6'sı erkek olmak üzere 7 öğrenci daha mezun olmaya hak kazanmıştır.
[80] Savaştepe Köy Enstitüsü 1946/1947 Ders Yılı Mezunları Diploma Defteri.
[81] Savaştepe Köy Enstitüsü 1947/1948 Ders Yılı Haziran Dönemi Mezunları Diploma Defteri; Savaştepe Köy Enstitüsü 1948 Yılı Eylül Dönemi Mezunları Diploma Defteri.
[82] 1948/1949 Savaştepe Köy Enstitüsü Mezunlarının Diploma Defteri.
[83] Savaştepe Köy Enstitüsü 1949/1950 Ders Yılı Mezunlarına Ait Diploma Defteri.
[84] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 325, 326.
[85] Savaştepe Köy Enstitüsü 1951/1952 Öğretim Yılı Yaz ve Güz Dönemi Mezunlarının Diploma Defteri.

1952-1953[86]	-	4	4
Toplam	**141**	**1030**	**1171**

Tablo 3.4. Savaştepe Köy Enstitüsü'ne Kayıt Olup İlk Öğretmen Okulu Diplomasıyla mezun olan öğrenciler (1954-1959)

Mezuniyet Yılı	**Kız**	**Erkek**	**Toplam**
1953-1954[87]	-	152	152
1954-1955[88]	-	277	277
1955-1956[89]	-	131	131
1956-1957[90]	-	116	116
1957-1958[91]	-	66	66
1958-1959[92]	1	74	75
Toplam	**1**	**816**	**817**

Yukarıdaki tablolarda, Savaştepe Köy Enstitüsü'nden mezun olan öğrencilerin sayıları yıllara göre verilmiştir. 1944-1953 yılları arasında 141'i bayan, 1030'u erkek olmak üzere 1.171 öğretmen Köy Enstitüsü diploması ile mezun olmuştur. İkinci bölümde belirtildiği üzere Talim ve Terbiye Kurulunun 11 Nisan 1952 tarih ve 47 sayılı kararıyla Köy Enstitülerinin öğretim süresinin 6 yıla çıkarılması ve bu kararın 1952-1953 öğretim yılında uygulamaya konulması üzerine 1952-1953 öğretim yılında Köy Enstitüleri mezun vermemiştir. Bu durum Savaştepe Köy Enstitüsünden 1953 yazında mezun olmayı bekleyen öğrencileri de etkilemiştir. Buna karşılık Savaştepe Köy Enstitüsünden 1946 girişli bir ve 1947 girişli üç öğrenci olmak üzere 4 erkek öğrencinin 1952-1953 ders yılı

[86] Savaştepe Köy Enstitüsü Diploma Defteri Ders Yılı 1952-1953.
[87] Savaştepe İlk Öğretmen Okulu Diploma Defteri 1953-1954.
[88] Savaştepe İlk Öğretmen Okulu 1954-1955 Haziran Dönemi Mezunlarına Ait Diploma Defteri; Savaştepe İlk Öğretmen Okulu 1954-1955 Eylül Dönemi Diploma Defteri; Savaştepe İlk Öğretmen Okulu 1954-1955 Ekiminde Mezun Olanların Diploma Defteri.
[89] Savaştepe İlk Öğretmen Okulu 1955-1956 Haziran Dönemi Mezunlarına Ait Diploma Defteri; Savaştepe İlk Öğretmen Okulu 1955-1956 Eylül Dönemi Mezunlarına Ait Diploma Defteri.
[90] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 335, 336.
[91] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 336.
[92] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 337.

yaz döneminde 05.06.1953 tarihinde mezun oldukları görülmektedir. Öte yandan bu değişiklikten dolayı okulları bir yıl uzayan ve 1953-1954 ders yılında mezun olmaları gereken öğrenciler, 27 Ocak 1954 tarihinde çıkarılan 6234 sayılı Kanunla Köy Enstitüleri ve Öğretmen Okulları'nın *"İlk Öğretmen Okulları"* adı altında birleştirilmesi[93] sebebiyle Köy Enstitüsü adıyla eğitime başladıkları halde diplomalarını Savaştepe İlk Öğretmen Okulu adıyla almışlardır. Böylece Nitekim 1954-1959 yılları arasında 1'i kız, 816'sı erkek olmak üzere 817 öğretmen yetiştirilmiştir. Böylece 1944-1959 yılları arasında Savaştepe Köy Enstitüsü bu süre zarfında 142 kız, 1.846 erkek öğrenci olmak üzere toplam 1988 öğretmen yetiştirilmiştir.[94]

Öte yandan Savaştepe Köy Enstitüsü öğrencilerinden 75 erkek öğrenci, Kızılçullu Köy Enstitüsü Sağlık Koluna ayrılmıştır. Savaştepe Köy Enstitüsünde görev yapan yönetici ve öğretmenler tablosunda yer alan veriler doğrultusunda Tıp Fakültesi mezunu dört öğretmenin Sağlık kolundaki öğrencileri alan bilgisi konusunda yetiştirdiği görülmektedir. 1950-1951 eğitim-öğretim yılında, enstitülerin değişim sürecinde, Köy Enstitüleri'nde karma eğitime son verilince de Savaştepe'den Kızılçullu'ya 83 kız öğrenci gönderilmiştir.[95] Kendi ifadesi ile "Enstitülerin İlk Öğretmen Okulu'na dönüştürüldüğü, enstitü ruhundan uzaklaşıldığı ve Tonguç'un yaklaşımlarının konuşulmadığı bir dönemde" Savaştepe'nin öğrencisi olduğunu söyleyen Numan Dönmez, enstitülerin izlerinin, geleneklerinin ve alt yapısının uzun yıllar silinmediğini ifade etmiştir. Bunun onları olumlu yönde etkilediğini, meslek ve özel yaşamında bu tesiri sürekli taşıdığına vurgu yapmıştır.[96]

7. Savaştepe Köy Enstitüsü'ne Yapılan Ziyaretler

Savaştepe Köy Enstitüsü zaman zaman yerli ve yabancı uzmanları ağırlamıştır. Buraya gelen uzmanlar enstitüyü ve Savaştepe'yi inceleyip araştırmalar yapmışlardır. Enstitüye gelen yabancı uzmanlardan biri Amerika'nın Kültür Ateşesi Mr. Webster'dir. İyi

---

[93] İskender Okudan, *Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri*,… s.41.
[94] Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar adlı eserde ise diploma kayıtları doğrultusunda 15 yılda Savaştepe Köy Enstitüsü'nden 142 Kız öğrencinin, 1850 Erkek olmak üzere toplam 1992 öğrencinin diploma alarak öğretmenlik hakkı kazandıkları belirtilmektedir. Bkz. *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 315-337.
[95] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 338, 339.
[96] Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*,… s. 584.

Türkçe konuştuğu için Sıtkı Akkay ile kolay anlaşmışlardır. Mr. Webster Savaştepe'ye iki üç kez gelmiş ve incelemeleri sonucunda *"Atatürk'ün Türkiyesi"* adlı bir kitap yazmıştır. Kitabında Savaştepe'den, Köy Enstitüsü'nden ve çevre köylerden edindiği olumlu izlenimlerini aktarmıştır.[97] Sıtkı Akkay'ın kızının bu görüşmelerle ilgili olarak aktardığı bir anı, oldukça ilginçtir; *"Sıtkı Akkay ve Mr. Webster Enstitünün çevre köylerini görmek için plan yapmış, Soğucak, Muhtan, Karacalar gibi köyleri ziyaret edip Sarıbeyler köyüne doğru yönelmişler ve yolda sürüsünü telaşla götüren Çoban Ali'ye rastlamışlar.*

-"Çoban Ali, Müdür Bey atlarınızı biraz hızlandırın birazdan yağmur gelecek, demiş Sıtkı Bey de yağmur yağacağını nereden anladın diye sormuş. Çoban, Müdür Bey keçiler kuyruklarını kaldırıyor, yağmurun gelmesi yakın diye cevap vermiş. Konuşmaları dinleye Mr. Webster, çantasından barometresini çıkarıp bakmış, sonra, aceleye gerek yok, yakında yağmur yağmayacak demiş. Ancak 5-10 dakika içinde gökyüzü kararmış ve çok şiddetli yağmur yağmaya başlamış, Sarıbeyler köyüne varana kadar ikisi de sırılsıklam olmuşlar. Köy odasına varınca Mr. Webster, barometresini çıkarıp "Türk keçi kuyruk barometre, benim barometreden daha iyi" demiş ve barometresini yere fırlatmış."[98]

İsmail Hakkı Tonguç da değişik zamanlarda Savaştepe'ye ziyaretlerde bulunmuştur. Tonguç, seyahatlerinden birinde Savaştepe'ye gitmek üzere Balıkesir treniyle yola çıkmıştır. Balıkesir'e geldiğinde bir gün beklemesi gerekmiştir. Ancak, Savaştepe'ye gidebilmek için bir yük treniyle *"bir kaza olursa DDY'nin sorumluluk kabul etmeyeceğini belirten bir kâğıt imzalaması şartıyla"* seyahat edebilmiştir. Birkaç saat sonra Savaştepe istasyonuna geldiğinde lokomotifin kömür dumanından dolayı tepeden tırnağa kömür tozuna bulanmıştır.[99] Görüldüğü gibi enstitü çalışmalarını yakından izlemek isteyen Tonguç, fedakârlıktan kaçınmayarak zor şartlar altında da olsa Savaştepe'ye ulaşmıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 22 Nisan 1943'te Savaştepe Köy Enstitüsü'ne gelmiş enstitüde incelemeler yaparak derslere katılmış ve enstitünün temel sorunları ile yakından ilgilenmiştir. İnönü, incelemeleri sonunda çalışmalardan çok memnun kaldığını özellikle de enstitüdeki kız öğrenci sayısının diğer enstitülerden fazla olmasının onu

---

[97] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 26.
[98] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 26, 27.
[99] Engin Tonguç, *İsmail Hakkı Tonguç* …, s. 332, 333.

duygulandırdığını belirtmiştir. İnönü ayrıca öğrencilere okuma zevk ve alışkanlığının kazandırılmış olmasından duyduğu memnuniyetini de dile getirmiştir. Yeni çıkmış ve henüz Ankara'da bile okunmamış olan Sophokles'in Antigone (Çeviren Sebahattin Ali 1942.) kitabını bir kız öğrencinin (Hatice Kolukısa) çantasında görünce hem şaşkınlık hem de mutluluk yaşamış, yanındaki Kurtuluş Savaşı'nın önemli isimlerinden biri olan orgeneral Abdurrahman Nafiz Gürman Paşa'ya *"Paşam, görüyorsunuz klasikler daha yeni çıktı ve benim çocuklarım Antigone'yi okuyorlar*" demiştir. Öğrenci de *"Efendim yalnız ben değil, bütün okul okuyor"* deyince Paşa, kitaba göz gezdirip gülümsemiştir.[100]

Enstitüde uygulanan çağdaş eğitim çalışmaları sonunda öğrencilerin davranışlarında olumlu değişme ve gelişmeler görülmüştür. Müdür Sıtkı Bey'in önderliğinde yürütülen köylülerle işbirliği yapma, yoksul ve asker ailelerine tarım işlerinde yardım etme çalışmaları da okul ve halkın bütünleşmesinde önemli bir adım olmuştur. Sıtkı Bey'in eşi Refika Akkay da Enstitü ile Savaştepe halkının yakınlaşması için destekte bulunmuş; Savaştepeli kadınların eğitiminde ve aydınlatılmasında çeşitli etkinliklerin yürüterek örnek davranışlar sergilemiştir.

Savaştepe Köy Enstitüsü'nde bir değişimin yaşanmasında, öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler ve aileler üzerine düşeni yerine getirmiştir. Bu değişim çeşitli yollarla Enstitü'nün etkileşim içinde olduğu köylere de yansımıştır. Komşu köylerden olan Sarıbeyler Köyü'nde evlerin yapılış tarzında, aile ilişkilerinde, çocukların eğitiminde, hayvancılık ve tarım çalışmalarında olumlu gelişmeler görülmüştür. Kız çocuklarını okutmayan köylülerden onları okula göndermeye başlayanlar olmuştur.[101] *"Enstitüde değişim"* konusu toplantılarda ve derslerde üzerinde oldukça fazla durulan bir konu olmuştur. Değişim konusu işlenirken öğrencilerden İsmail Kutluk'un, *"Savaştepe Köy Enstitüsü kurulduktan sonra köyde ne gibi değişme ve gelişmeler olmuştur?"*[102] sorusu tüm sınıfın dikkatini çekmiştir. Bunun üzerine öğrenciler kümelere ayrılarak aralarında bir iş bölümü yapmıştır. Köyde oluşan değişim ilgili raporlar hazırlayıp gerçekleşen yapısal değişim değerlendirilmiştir. Sonraki günlerde Enstitüde yapılan derslerde değişme ve

---

[100] Bahattin Fırtına, *Bilge İnsan Sıtkı Akkay*, s. 47; *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 89.
[101] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 37, 38.
[102] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 39.

gelişme konusu hem kız, hem de erkek öğrenciler tarafından ele alınmıştır. 1940-1944 yılları arasında Savaştepe'deki öğrencilerin bedensel, zihinsel, sosyal ve duygusal gelişmeler tartışılmış ve özellikle zihinsel ve sosyal gelişimde önemli değişimin olduğu tespit edilmiştir. Örneğin; bazı öğrencilerin enstitüye ilk geldiklerinde kendi yörelerinin şiveleriyle konuşup, ailelerinin geleneklerine göre tavır sergilerken, zamanla uyum sağlayıp birkaç senede istenilen davranışları kazandıkları görülmüştür.[103]

8. Öğrenciler Arasında Yardımlaşma ve Dayanışma

Köy Enstitülerinde bir gelenek halini alan öğrenciler arasında birbirine destek olma, yardımlaşma ve kader birliği etme olgusu Savaştepe Köy Enstitüsünde de oldukça güçlü idi. Mesela, Enstitü öğrencileri arasındaki ağabeylik-ablalık uygulaması Savaştepe'de de yaygındı. Nitekim Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 mezunlarından İsmail Hakkı Çetin de görüşmemiz sırasında ağabeylik–ablalık konusundan bahsetmiş ve öğrencilik yıllarında hiç ütü yapmadığını okuldaki ablasının onun pantolonlarını ütülediğini ifade etmiştir.[104]

Birinci bölümde de belirtildiği üzere tüm öğrencilerin enstitü kıyafetleri aynıydı ve yazlık–kışlık olmak üzere enstitüye geldiklerinde kurum tarafından veriliyordu. Öğrenci kıyafetleri iş ortamına ve köy yaşantısına uygun olarak belirlenmişti.[105] Öte yandan öğrenciler kıyafetlerini bizzat kendileri de dikiyorlardı. Savaştepe Köy Enstitüsü 1951 mezunlarından Melekşan Özduyar Kartal, dikiş konusunda okuldaki eğitimle birlikte becerisini arttırdığından bahsederek bazı alt sınıf öğrencilerinin *"Melek abla bizim formamızı da sen diker misin? Senin dikişin bizimkinden daha güzel."* diyerek kendisinden sürekli yardım istediklerinden söz etmiştir.[106] Bu durum öğrenciler arasında bir yardımlaşma ve dayanışmanın olduğunu göstermektedir.

---

[103] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 38,39.
[104] Savaştepe Köy Enstitüsü mezunlarından İsmail Hakkı Çetin ile yapılan mülakat, Çanakkale 21 Temmuz 2012.
[105] Savaştepe Köy Enstitüsü mezunlarından İsmail Hakkı Çetin ile yapılan mülakat, Çanakkale 21 Temmuz 2012.
[106] Savaştepe Köy Enstitüsü öğrencilerinden Melekşan (Özduyar) Kartal ile yapılan mülakat, Çanakkale 22 Temmuz 2011, Kızılçullu Köy Enstitüsü mezunu.

Köy Enstitüsü öğrencileri arasında ağabeylik-ablalık uygulaması, hem küçük yaşta ailesinden ayrılan öğrencilerin yaşadığı duygusal travmanın atlatılmasına ve yeni gelen öğrencilerin yatılı okul ortamına alışmasına yardımcı oluyor, hem de öğrenciler arasında bir dayanışma, kaynaşma ve kader birliği duygusu yaratıyordu. Köy Enstitülerinde 1940'larda başlayan bu uygulama Enstitülerin kapatılmasından sonra da devam etmiştir. Nitekim bu gelenek 1990'lara kadar Savaştepe Öğretmen Lisesi'nde canlılığını sürdürmüştür.

9. Mezunların Gözüyle Savaştepe Köy Enstitüsü

Savaştepe Köy Enstitüsü mezunlarının pek çoğu yazdıkları kitaplarda, şiirlerde ve kendileriyle yapılan görüşmelerde enstitülerin hep en güzel yanlarını dile getirmiş, öğretmenleri ve arkadaşlarıyla yaşadıkları zamanları özlemle hatırladıklarını dile getirmişlerdir.

Enstitülerde karma eğitim sonucu kız ve erkek öğrenciler arasındaki ilişkilerin daha medeni bir hal aldığı ve arkadaşlık ilişkilerinin geliştiği görülmüştür. Ayrıca mezunlar arasında nişanlanma ve evlenme durumlarına normal gözle bakılmıştır. Evlenme düşüncesinde olan yeni mezunların aynı köye tayin olmaları konusunda Milli Eğitim Bakanlığı'nın yardımcı olduğundan söz edilmiştir. Enstitü mezunlarından olan Sabri Kurt, *"1945'lerde Savaştepe Köy Enstitüsü'nde evlenmek için anlaşmış beş çiftin nişan törenlerinin bir cumartesi günü okulda yapıldığını"* ifade etmiştir.[107] Ancak öğrencilerin eğitimine engel olabilecek ve enstitüye zarar verecek hiçbir tutuma da izin verilmemiştir. Her öğrenci ayrı birer birey olarak değerlendirilmiş ve kız- erkek ayrımı yapılmamıştır.

1944'te Savaştepe Köy Enstitüsü'nü 16 yaşındayken bitiren ve göreve tayin edilen Necati Cebe, Enstitü müdürü Sıtkı Akkay'ın onu kendi okuluna Matematik öğretmeni olarak görevlendirişini tüm samimiyetiyle yazıya dökmüştür. Cebe, yaş faktörünü, Matematik'ten çok sosyal derslere ilgi duyuşunu ve henüz bitirdiği okula, çoğu arkadaşı

[107] Nurgün Koç, *Türk Kültür Tarihinde Köy Enstitüleri* ..., s. 266, 267.

olan enstitü öğrencilerine, nasıl öğretmenlik yapacağı kaygısını Sıtkı Bey'le paylaşmıştır. Bundan sonra Sıtkı Akkay'ın kendisini nasıl yüreklendirdiğini ve onu başarılı olması için nasıl teşvik ettiğini ifade etmiştir. Necati Cebe, yaşamında öğretmenlikten sonra gelen yedek subaylık, yüksek lisans, doktora ve Balıkesir milletvekilliği görevlerindeki tüm başarısında Savaştepe Köy Enstitüsü'nün ve büyük eğitimci Sıtkı Bey'in rolünün ve emeğinin büyük olduğunu ifade etmiştir.[108] Enstitü'nün ilk öğrencileri Sıtkı Akkay'ı bir örnek insan ve bir baba gibi algıladıklarını dile getirmişlerdir. Büyük sevgi saygı duydukları müdürlerini hiç unutmamışlar, her yıl düzenledikleri enstitü kutlama toplantılarında öğretmenlerini ve müdürlerini anmayı gelenek haline getirmişlerdir. 1977'de düzenlenen kutlama toplantısında geçmişe duydukları özlemi ve Sıtkı Bey'e duydukları sevgiyi somutlaştırmak için ilk mezunlar tarafından Savaştepe Köy Enstitüsü'nün binası için ilk kazmanın vurulduğu yere onun bir büstü dikilmiştir.[109]

1944 mezunu Necati Cebe, *"Köy Enstitüsü'nde edindiğim iş sevgisi, çalışma disiplini ve özgüven duygusu, bana tüm yaşamım boyunca başarıdan başarıya koşma yolunu açtı."*[110] Sözleriyle enstitü yıllarının kişiliğine kattığı olumlu özelliklerden bahsetmiştir. 1945 mezunu Mehmet Duru'nun, *"Müzik düzeyimiz, tarım çalışmaları, enstitülerin kuruluş yıllarındaki temel kazma, harç karma, duvar örme, çatı kaplama gibi birbirine zıt gibi görünen etkinlikler arasına sıkışarak başarılmıştı. Günün birkaç saatinde kazma kürek kullanan eller, aynı günün başka bir saatinde doyulmaz ezgiler üretebilmişti. İşte aklın yordamıyla ve doğru yöntemle verilen eğitimin gücü... Enstitülerin kuruluş yıllarında (Kızılçullu hariç) hiçbirinde elektrik yoktu. Radyo dinleyemiyorduk. Televizyon icat bile edilmemişti. Tarım ve yapı çalışmalarımızdaki molalarda, eğlence gecelerimizde mandolinlerimizle ve geleneksel çalgımız bağlama ile üretiyorduk müziği."*[111] Cümleleriyle aktardığı asıl düşünce, enstitülerde iş ve sanatın iç içe ve birbirini tamamlayarak yürütülebilmesidir. 1945 mezunu İsmail Boral'ın, *"Enstitüye 22 Şubat 1941'de geldiğimde hava kararmıştı. Yardımcı direktör İsmet Kültür lüks lambası ışığında kaydımızı yaptı. Ertesi gün ayakkabılarımızı vermek için bizi depoya götürdüler. Hepimizle yakından ilgilenen müdürümüz Sıtkı Akkay, Evlatlarım, ayakkabılarınızı ayağınıza göre alın. Büyük*

---

[108] Bahattin Fırtına, *Bilge İnsan Sıtkı Akkay*, s. 81, 82.
[109] Bahattin Fırtına, *Bilge İnsan Sıtkı Akkay*, s. 85, 86.
[110] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 114.
[111] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 153.

de küçük de olmasın. Sonra rahat giyemezsiniz diyordu."[112] Sözleri Enstitü müdürü Sıtkı Bey'in öğrencilerle yakından ilgilendiğinin bir göstergesidir. 1946 mezunu Sabri Kurt'un, *"Esasen hepimiz de fakir köy çocuklarıydık. Ortak pek çok yönlerimiz vardı. Kaymakamın kapısını çalmaktan korkan, hakkını arama yollarını bilmeyen, ezilen, horlanan bir nüfus kesiminden geliyorduk. Onları yokluktan yoksulluktan horlanmaktan kurtarmak, haklarını arama yollarını göstermek de bizlerin görevi derdik. Bizim için insan olmak önemliydi. İnsana insan olduğu için değer verilirdi. Mezhep veya etnik kökeni sorulmaz ve bilinmezdi."*[113] Bu paylaşımı, enstitülerde evrensel ve temel insani değerlerden olan eşitlik, hak, adalet, din ve vicdan özgürlüğüne dair kazanımların olduğunu göstermektedir. 1948 mezunu Mustafa Kaynar, *"Şartlar zordu ama biz köy çocuğu olduğumuz için yadırgamadık. Bizim tüketim kooperatiflerimiz vardı. Bunun 100 üzerinden 30-40 kârı varken biz bu kârı %100'e çıkardık. Herkes kendi hissesine göre buraya ortak olurdu ve işlediğimiz meyveleri kendimiz parasız yerdik. Aldığımız süt, yumurta bizi beslemeden öte ihtiyacı olanlara verilecek duruma geldi. Dershanelerimizi, yatakhanelerimizi ve bütün ihtiyaç depolarımızı kendimiz yaptık. Beş yıl içinde devletimize 5 milyon yük olduysak 500 milyon lira katkımız, üretimimiz olmuştur. O yönüyle de biz sevinirdik."*[114] ifadesiyle köy çocuklarının Enstitü çatısı altında üretime verdikleri desteğe vurgu yapmıştır. 1948 mezunu M. Hıfzı Aksoy'un, *"Devlete bile yük olmuyorduk. Kendimiz yapıyorduk okuduğumuz, yattığımız, çalıştığımız yerleri. Kendimiz üretiyorduk yediğimiz meyveyi, sebzeyi, sütü, yumurtayı. Hem yetiştiriyor, hem de öğreniyorduk. Aynı ellerle tutuyorduk kalemi, defteri, kazmayı, küreği."*[115] Bu cümleleri, Mustafa Kaynar'ın açıklamasını destekleyen ve Enstitülerde çocuk iş gücünün başarılı olduğunu, devlet bütçesine yük olmadan kendi kendilerine yetebildiklerini göstermektedir.

1950 mezunu Bekir Soysal, *"Bilgi öğrenmenin yanında, bilginin nasıl öğrenileceğini öğreten okulların adıdır köy enstitüleri. Köye dürbünle bakarak onun sorunlarını çözmeye çalıştığını sanan zihniyeti yıkarak, köylüye aydınlanmanın ve kendi sorunlarını çözmenin yolunu açan kurumun adıdır. Biz köy çocuklarını asırların karanlığından çekip çıkaran, Atatürk ilke ve devrimlerini yine bizimle köye ulaştıran,*

---

[112] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 178.
[113] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 174.
[114] Selçuk Uygun, Remzi Y. Kıncal, *Köy Enstitülerinin Canlı Tanıkları*, s. 67.
[115] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 199.

çağdaş eğitim kurumlarının adıdır köy enstitüleri...”[116] şeklindeki şiirsel söylemiyle, köyün kendi içinden gelenlerin rehberliğiyle aydınlanmaya başladığını vurgulamıştır. 1950 mezunu Rıfat Erdur, *“1946 Mayısında enstitüye girdiğimde okulun develeri satılmıştı. Öküz, manda, inek, koyun, tavuk ve atları vardı. Bunların gücünden, sütünden ve yumurtasından yararlanıyor, hayvancılık hakkında yeni bilgiler öğreniyorduk, köydekinden farklı olarak. Örneğin; zooloji ve zootekni sözcüklerini ilk kez duyuyorduk. Tarım öğretmenlerimizin hepsi de çok iyi ders anlatırlardı da Muharrem Tüzüner’in ders anlatması bir başkaydı. Atların cinslerini, bakım ve beslenmelerini, özelliklerini öyle coşkulu anlatırdı ki o anlatmaya, biz de dinlemeye doyamazdık. Esprileriyle ve tekerlemeleriyle bizi öyle motive ederdi ki, teneffüs kampanasına bile aldırış etmezdik.”*[117] bu açıklamasıyla uygulama derslerinin verimli ve bilimsel içerikli olduğuna değinmiştir.

Savaştepe Köy Enstitüsü’nün ilk mezunlarının anılarındaki okullarına ve öğretmenlerine karşı sergiledikleri romantik yaklaşım bir yana bırakılırsa anlattıkları olaylar ve verdikleri örnekler enstitüde verilen eğitimin muhtelif yönlerine ışık tutmaktadır. Ayrıca Köy enstitülerinin kuruluş amaçlarına uygun biçimde Tarih, Türkçe, Edebiyat, Coğrafya, Matematik, Fizik, Kimya, Zooloji vs. teorik derslerin yanı sıra uygulamalı olarak tarım ve hayvancılık, inşaat, marangozluk, çocuk bakımı, sanat, bağlama-mandolin eğitimine verilen önemi ve elde edilen sonuçları ortaya koymaktadır. Bütün bu çalışmalar, köylere yeniliklerin ulaşması, köy halkının bilinçlenmesi, köylerin canlanması özetle modern hayatın gereklerinin ülke genelinde gerçekleşmesi içindir.

Savaştepe Köy Enstitüsü’nün 1947-1948’de başöğretmen olarak atanan mezunlarından Mustafa Kaynar, Çanakkale Çan ilçesinin köylerinde görev yapmıştır. Köydeki zor şartlarda eğitim araç gerecinin eksikliğini gidermek için okula gelir sağlamak istemiş ve bunun için okulun karşısındaki tarlayı değerlendirmeyi uygun görmüştür. Buğday çimlerine zarar veren yaban turplarını çocuklara toplatarak okula harita ve diğer araç gereci alma düşüncesiyle tarlanın sahibini bulmuş ve öğrencileriyle beraber yaban turplarını biçip sökmüştür. Karşılığında o gün için çok sayılabilen beş lira almıştır. Benzer birkaç çalışma sonunda okulun araç gerecini büyük ölçüde temin etmiştir. Mustafa Kaynar

---

[116] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 243.
[117] *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 241.

ayrıca, öğretmenin köylüyü kalkındırma ve bilgilendirme görevini de ifa etmiştir. Nitekim, akşamları delikanlıları toplayıp bir yandan onlarla çay içip sohbet etmiş ve onların sorularını cevaplamıştır. Aynı zamanda askerlik ve okuma yazma dersi verdiklerini, kadınlara ve erkeklere okuma yazma kursu açtıklarını ve bunun mecburi olduğunu belirtmiştir. Karşılığında ise ek bir bedel almamıştır.[118] Bu örnekler, enstitü mezunu olan öğretmenlerin köylüler için nasıl rehberlik ettiklerine kanıt niteliğindedir.

Savaştepe Köy Enstitüsü mezunlarından Osman Ekin, *"Köy Enstitüsü mezun ettiği öğretmenleri takip ediyordu."* diyerek şu anısını bizimle paylaşmıştır: *"Köy Enstitüsünde yaz aylarında okulda kaldığımız zamanlar kurs öğretmenleri denilen ağabeylerimizi görürdük. Okuldan mezun olan öğretmenler okulca takip ediliyorlardı. Gittikleri yerde başarılı çalışma yapmışlarsa okula davet edilir, çalışmaları örnek gösterilirdi. Başarısız olanlar da okula davet edilir, kendini geliştirmesi sağlanırdı. 1948-1949 ders yılında son sınıfta okuyorduk. Meslek dersi öğretmenimiz dershanede anlattığı dersleri yerinde görmemiz için bir gezi yapmamızı istedi. Bu gezi nereye yapılabilir? Tartıştık. Sonuçta Sarıbeyler Köyüne gidilmesine karar verildi. Öğretmenimizle beraber Sarıbeyler İlkokuluna vardık. Köy büyük, öğretmen, öğrenci sayısı da çoktu. Hep birlikte dershaneleri gezdik. Öğretmen ağabeylerimizin ders anlatışlarını dinledik. Dershanelerin tertip, düzeni hakkında gözlemler yaptık. Okulumuza dönüşte gezimiz hakkında olumlu, olumsuz düşünceler ortaya kondu. Bu geziyle ilgili gözlemlerinden birini öğretmenlik yaşamımda hiç unutamadım. Dershanelerde gezerken birinde Türkiye haritası alt üstü çıtalanmış. Üstteki çıtanın ortasından bir ip ile duvara asılmış. Başka dershanede ise Türkiye haritası dört köşesinden duvara çivilenmiş. Gezi sonucu değerlendirmemizde bu durum olumsuz bir davranış olarak dile getirildi. Mutlaka rendelenmiş çıta kullanılması gerekmez. Düzgün iki sopa da kullanılabilirdi. Bunu çocuklar bile temin edebilir. Çünkü okulun duvarı delik deşik olur ve badanası zarar görür. Haritanın zamanından önce yıpranması, iki çıtadan daha fazla bedel ödetir ve bu velilerin bütçesine yüklenir. Sonuçta öğretmenimiz bu öğretmenin okuldaki yaz yetiştirme kursuna çağrılacağını söyleyerek, bizlerin daha duyarlı olup bu gibi hatalardan kaçınmamız gerektiğini vurguladı."* [119] Osman Ekin'in anısında paylaştıkları Enstitüyü bitiren ve göreve başlayan öğretmenlerin çalışmalarının takip

[118] Selçuk Uygun, Remzi Y. Kıncal, *Köy Enstitülerinin Canlı Tanıkları*, s. 70, 71.
[119] Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 mezunlarından Osman Ekin ile yapılan mülakat, Çan, Çanakkale, 14 Temmuz 2012.

edildiğinin ve olumlu ya da olumsuz bir durum varsa gereken müdahalenin yapıldığının kanıtıdır. Böylece öğretmenlerin daha başarılı ve verimli olmasına çalışılmıştır.

1951 mezunlarından olan ve Çanakkale köylerinde öğretmenlik yapan Hamit Kartal, enstitüden mezun olduktan sonra öğretmenlerin köylere kolay uyum sağlayıp istekli bir şekilde çalıştıklarını belirtmiştir. Onun deyimiyle kendileri de oradan gelmedir. Fakat diğer okullardan mezun olan ve kasaba şehir gibi yerlerden gelen öğretmenler arasında köy şartlarından yakınanların olduğuna da değinmiştir. Kartal, ayrıca mezuniyetten sonra herhangi bir atama sorunu yaşamadıklarını ve genel olarak yazdıkları üç tercihten birine görevlendirildiklerini ifade etmiştir.[120] Bu bilgiler genel olarak, Savaştepe Köy Enstitüsü mezunlarının atanma sorunu yaşamadıklarını ve kısa sürede öğretmenliğe başladıklarını göstermektedir.

[120] Selçuk Uygun, Remzi Y. Kıncal, *Köy Enstitülerinin Canlı Tanıkları,* s. 80, 81.

SONUÇ

Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim-öğretim sorunu en önemli konulardan biri olmuştur. Eğitim toplumsal kalkınmanın önemli bir koşuludur. Köy Enstitüleri tam anlamıyla Türkiye gerçekleriyle donatılmış ve varlığını köylüden alan özgün bir sistemdir. Enstitüler Türk Milletini, diğer eğitim kurumlarından farklı olarak yalnız teorik eğitim değil, aynı zamanda tarım, ekonomi, teknik, sağlık, sosyal hayat vb. alanlarda da yetiştirmiş ve ileri taşımıştır. Enstitülerde bedensel, zihinsel ve kültürel çalışmalar aynı önemde değerlendirilmiştir. Eğitim faaliyetleriyle halkın bilinçlendirilmesi, kendini yetiştirmesi ve yönetime dâhil olması istenmiştir. Enstitülerle "Cumartesi Toplantıları" vasıtasıyla halkın yönetime tamamen katılması hedeflenmiştir.

Köy Enstitüleri yeni toplumsal ve milli değerlerin yerleştirilmesinde, karma, demokratik ve laik, aynı zamanda kısa ve ucuz yoldan eğitim sağlanmasında hayata ve işe dönük bir eğitim anlayışını benimsemiştir. Geniş halk kitlelerine bazı hizmetlerin götürülmesinde, sosyal dengeyi sağlamakta çok önemli sorunların çözümüne yönelmiş kurumlar olmuşlardır. Eğitimi işe yönelik, ülkeyi göz önüne alarak planlamak modern eğitimin de bir parçasıdır. Bu açıdan enstitüler olumlu işlevler yapmışlardır.

Köy Enstitüleri devlete yük olmadan idarecisi, öğretmeni ve öğrencisi ile birlikte ortak bir emek harcayarak, ulusal ve evrensel boyutta bir eğitim-öğretim ortamı sağlamıştır. Bugün dahi birçok eğitim sisteminin özlemini duyduğu; eşitlikçi, özerk, kendi finansmanlarını karşılayabilen, öğrenci merkezli uygulamaya dönük, çok boyutlu bir öğretim programına sahip kurumlardı. Ancak 1943 yılına kadar sabit bir eğitim programının hazırlanmamış olması genel hedef ve uygulamalar belli olmasına rağmen enstitüler arasında önemli farklılıklar oluşmasına neden olmuştur. Bunda yönetici, öğretmen, öğrenci profillerinin farklı olması ve siyasi yaklaşımlar etkili olmuştur. Dolayısıyla her Enstitü aynı oranda başarılı olamamıştır. Sonuç olarak köy enstitüleri, 14 yılda 17.341 öğretmen, 8675 eğitmen ve 1248 sağlık memuru yetiştirmiştir. Ancak

enstitülerin kapatılma sürecini siyasal çekişmelerden çok eğitim sisteminin dönüşümü bağlamında değerlendirilmesi gerekir. Çünkü köy enstitülerinin çözülüş süreci unutulmamalıdır ki daha 1946'da CHP döneminde başlamış ve 1954 yılında Demokrat Parti döneminde kapatılmışlardır.

Çalışma konumuz olan ve 1940'ta Kurucu Müdür Sıtkı Akkay öncülüğünde eğitime başlayan Savaştepe Köy Enstitüsü'nde Balıkesir, Çanakkale ve Kütahya illerine bağlı köylerde yaşayan köy çocukları eğitim görmüştür. Savaştepe'de öğrenciler Enstitülerin eğitim anlayışı doğrultusunda iş başında eğitim; yaparak-yaşayarak öğrenme ilkesiyle yetiştirilmiş, iklimi ve toprağı müsait olduğu için uygulama derslerinde, ziraat faaliyetleriyle meşgul olmuşlardır. Savaştepe Köy Enstitüsü'nde kız öğrenci mevcudu diğer enstitülere göre daha fazla olduğu için Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel okul müdürü Sıtkı Beyi tebrik etmiş ve memnuniyetini bildirmiştir. Savaştepe'de eğitim gören öğrenciler diplomalarını 1954'e kadar "Köy Enstitüsü" adıyla almıştır. 1954 yılından itibaren mezun olan öğrenciler, Köy Enstitüsü adıyla eğitime başladıkları halde Köy Enstitüleri'nin Öğretmen Okulu'na dönüştürülmesi nedeniyle İlk Öğretmen Okulu mezunu sayılmışlardır. Tespitlerimize göre bu süre zarfında 142 kız, 1846 erkek öğrenci olmak üzere toplam 1988 öğretmen yetiştirilmiştir.

Köy Enstitüleri, temel eğitim anlayışının hâkim olduğu en parlak dönemini 1940-1947 yılları arasında yaşamıştır. Bu kadar kısa bir zaman diliminde hizmet vermiş olmasına karşın Türk Eğitim Tarihinde derin izler bırakan köy enstitüsü uygulamalarından çıkarılması gereken olumlu ve olumsuz dersler vardır. Enstitüleri, tamamen başarısız ya da her yönüyle mükemmel göstermek objektif ve gerçekçi bir çıkarım olmayacaktır.

KAYNAKÇA

I- ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kararlar Dairesi Müdürlüğü, Karar Sayısı; 2/13013.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kararlar Müdürlüğü, Karar Sayısı 3/1256.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü, 117-54-1.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Umum Müdürlüğü, Kararlar Müdürlüğü, Karar sayısı 3/7869, C. 23.Haziran 1942.

Savaştepe Köy Enstitüsü Arşivi

Bütçe Defterleri

Diploma Defterleri

Öğrenci Künye Defterleri

Öğretmen Sicil Defteri

Türk Dili Gazetesi, Balıkesir, 27 Ekim 1945.

II- YAYINLANMIŞ VESİKA ve RAPORLAR

3238 no.lu Köy Eğitmenleri Kanunu, Kabul tarihi: 11.6.1937, Resmî Gazete Tarihi: 24.6.1937, Sayı: 3639.

3704 no.lu Köy Eğitmen Kurslarile Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun, Kabul tarihi: 7.7.1939, Resmî Gazete Tarihi: 14.7.1939, Sayı: 4258.

3803 No.lu Köy Enstitüleri Kanunu, Kabul Tarihi: 17.04.1940, Resmî Gazete Tarihi: 22.04.1940, Sayı: 4491, Kanun Metni: Kanunlar Dergisi C.21.

4274 No.lu Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu, Kabul Tarihi 19.6.1942, Resmî Gazete Tarihi: 25.6.1942, Sayı: 5141, Kanun Metni: Kanunlar Dergisi C.23.

4459 No.lu Köy Ebeleri ve Köy Sağlık Memurları Teşkilatı Yapılmasına ve 3017 Numaralı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti Teşkilat ve Memurin Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Kanunu, Kabul Tarihi: 09.07.1943, Resmî Gazete Tarihi: 16.07.1943, No: 5457, Kanun Metni: Kanunlar Dergisi C. 25.

6234 No.lu Köy Enstitüleriyle İlk Öğretmen Okulları'nın Birleştirilmesi Hakkında Kanun, Kabul Tarihi: 27.01.1954, Resmî Gazete Tarihi: 4.02.1954, Sayı: 8625, Kanun Metni: Kanunlar Dergisi C.36. ; *Düstur*, 3. Tertip, Cilt: 23, s. 580.

TBMM Milletvekilleri Listesi.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 10, 17.04.1940, s. 70, 102.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C: 26, 19 Haziran 1942, s. 237-277.

TBMM Tutanak Dergisi, Devre: IX, C: 2, 13.11.1950, s.42-88.

TBMM Tutanak Dergisi, Devre: IX, C: 5, 25.02.1951, s.752-871.

TBMM Tutanak Dergisi, Devre: IX, C: 9, 18.07.1951, s.207-211.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: XI, C: 12, 25.02.1960.

III. ARAŞTIRMA ESERLER

2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, [2003].

Akşin, Sina. *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000.

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000- M.S. 2010,* Pegem Akademi, Ankara, 2010.

Akkay, Sıtkı, "Savaştepe Köy Enstitüsü", *Bilge İnsan: Sıtkı Akkay*, Yay. Haz. Bahattin Fırtına, 2. Basım, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yay. İzmir, 2006, s. 21-28.

Akkay, Sıtkı, "Savaştepe Köy Enstitüsü", *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar,* (Yay. Haz.) YKKED Balıkesir Şubesi,Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yay., İzmir, 2008, s. 13-22.

Alıcı, Devrim. "Bir Eğitim Devrimcisi: Mustafa Necati", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* Cilt: 4, Sayı:1, Haziran 2008, 65-79.

Altunya, Niyazi. "Köy Enstitüleri", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, Yıl: 3, No: 26, 2002.

Altunya, Niyazi. *Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bir Bakış*, Köy Enstitülerini Araştırma ve Geliştirme Derneği Yayınları, İstanbul, 2009.

Anık, Mehmet. "Bir Modernleş(tir)me Projesi Olarak Köy Enstitüleri", *Dîvân: İlmî Araştırmalar,* Sayı: 20, 2006/1, 279-309.

Arslan, Nebahat, "Türk Eğitim Sisteminde Köy Enstitülerine Bir Örnek: Kars Cılavuz Köy Enstitüsü", *History Studies,* Vol. 4, No. 1, 2012, 29-45.

Atakul, Sevgi, "Köy Enstitüleri", *Kalem: Eğitim Bilimleri Dergisi,* Sayı 1, 2008.

Aydın, Rafet. Harun Şahin, Temel Topal. "Türkiye'de İlköğretime Sınıf Öğretmeni Yetiştirmede Nitelik Arayışları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Yıl: 12, S: 2, Ağustos 2008.

Ayhan, Aydın. "Nahiye Olarak Giresun (Savaştepe)", *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar,* (Yay. Haz.)YKKED Balıkesir Şubesi,Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yay., İzmir, 2008, s. 293, 294.

Aysal, Necdet. "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* Cilt: 9, Sayı: 35, Mayıs-Kasım 2005, 267-282.

Bahadır, Ziynet. "Köy Enstitüsü", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. 26, Ankara, 2002.

Başaran, Mehmet. *Tonguç Yolu, Köy Enstitüleri: Devrimci Eğitim,* Varlık Yayınları, İstanbul 1974.

Başaran, Mehmet. *Özgürleşme Eylemi Köy Enstitüleri,* Cumhuriyet Kitapları, 6. Baskı İstanbul, Eylül 2010.

Bilir, Aynur. "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin Tarihsel Evrimi ve İstihdam Politikaları", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* Cilt: 44, Sayı: 2, 2011, 223-246.

Bozkurt, Birgül. *Cumhuriyet Halk Partisi'nin Eğitim Politikaları(1923-1950),* Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Doktora Tezi), İzmir 2007.

Çakmak, Fevzi. "Kuruluşundan Kapatılışına Kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi İçerisinde Köy Enstitülerine Yönelik Muhalefet", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* C.VI, Sayı:15, İzmir 2007, 221-250.

Çavdar, Tevfik. *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950,* 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2008.

Doğan, Hasan Hüseyin. "Atatürk'ün Eğitim Politikası ve Hasan Ali Yücel", *Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında Hasan Âli Yücel'den Günümüze Eğitim, Bilim, Kültür Politikaları Sempozyumu, 25-26 Şubat 2011, İzmir, Bildiriler,* Yay. Haz. Kemal Kocabaş, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, İzmir, 2011, 667-681.

Halit Dursunoğlu, "Cumhuriyet Döneminde İlköğretime Öğretmen Yetiştirmenin Tarihi Gelişimi", *Milli Eğitim Dergisi,* Sayı: 160, Güz 2003.

Ekmekçi, Mustafa. *Öksüz Yamalığı: Köy Enstitüleri*, 2. Baskı, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 2009.

Erdem, Çiğdem. "Cumhuriyet Yönetiminin 1930'lu Yıllarda Köyde ve Köylülükte "Dönüşüm"ü gerçekleştirme İsteğinin Bir Aracı olarak "Köy Eğitmen Kursları" ", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 10/3, 2008, 187-200.

Ergün, Mustafa. "Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde Köy Eğitmeni Yetiştirme Kursları", *Öğretmen Okullarının 160. Yılı,* Ankara 2008, 69-77.

Esen, Zekeriya. Kepirtepe ve Arifiye Köy Enstitüleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 2007.

Fırtına, Bahattin. (Yay. Haz.), *Bilge İnsan: Sıtkı Akkay*, 2. Basım, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yay. İzmir, 2006.

Gökçora, İsmail Haluk. “Kulluktan Özgür Bireye Üretken Eğitim ve Aydınlanma Yolunda Köy Enstitüleri”, *Üniversite ve Toplum Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, Mart 2007.

Hasan Ali Koçer. “Türkiyede Köy Eğitim ve Öğretimi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 1974, 89-129.

Kafadar, Osman. “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları”, (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, C.3: Modernleşme ve Batıcılık*, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 351-381.

Karaman, Suay. “63. Kuruluş Yılında Köy Enstitüleri”, *Üniversite ve Toplum: Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, Haziran 2003.

Karaömerlioğlu, M. Asım. “Türkiye’de Köycülük”, Kemalizm, 3. bsk., Ed. Ahmet İnsel, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, 284-297.

Karaömerlioğlu, M. Asım. “Köy Enstitüleri”, Kemalizm, 3. bsk., Ed. Ahmet İnsel, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 286-293.

Karaömerlioğlu, Asım. *Orada Bir Köy Var Uzakta: Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

Kavçar, Cahit. “Cumhuriyet Döneminde Dal Öğretmen Yetiştirme”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 1-2, 2002, 1-14.

Kaya, Yalçın. *Köy Enstitüleri “Antigone’den Mızraklı İlmihale*”, 1. Baskı, C. I, İstanbul 2001.

Kaya, Yalçın. *Köy Enstitüleri “Antigone’den Mızraklı İlmihale”*, 1. Baskı, C. II, İstanbul 2001.

Keseroğlu, Hasan S.. “Köy Enstitülerinde Okuma ve Kütüphane”, *Türk Kütüphaneciliği* Cilt: 19, Sayı: 1, 2005, 25-40.

Kıncal, Remzi Y.. Selçuk Uygun. *Köy Enstitülerinin Canlı Tanıkları*, Çanakkale 2006.

Kirby, Fay. Türkiye’de Köy Enstitüleri, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2010.

Kocabaş, Ayfer. “Köy Enstitüleri ve Açık Alanda Eğitim”, *Aramızdan Ayrılışının 50. Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri: Sempozyum Bildirileri, 20-22 Mayıs 2010, İzmir*, Yay.

Haz. Kemal Kocabaş, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, İzmir, 2010, 452-459.

Kocabaş, Kemal. "Yaşamıyla, Tanıklıklarla Hasan Ali Yücel ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi", *Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında Hasan Âli Yücel'den Günümüze Eğitim, Bilim, Kültür Politikaları Sempozyumu, 25-26 Şubat 2011, İzmir, Bildiriler,* Yay. Haz. Kemal Kocabaş, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, İzmir, 2011, 27-43.

Kocabaş, Kemal. "Tonguç'un Işığını Taşımak", *Aramızdan Ayrılışının 50. Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri: Sempozyum Bildirileri, 20-22 Mayıs 2010, İzmir,* Yay. Haz. Kemal Kocabaş, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, İzmir, 2010, 13-24.

Koç, Nurgün. *Türk Kültür Tarihi İçinde Köy Enstitüleri,* 1. Baskı, İdeal Kültür Yay., İstanbul, 2013.

Koçer, Hasan Ali. "Eğitim Reformları Açısından Öğretmen Yetiştirme Problemi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* Cilt:6, Sayı: 1, 1973, 1-19.

Kodaman, Bayram. *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

Köşgeroğlu, Nedime. *Beli Kırılan Devrim Köy Enstitüleri ve Kadın Kalemler,* Alter Yay. Ankara 2010.

Kudar, Hasan. *Tahta Kuşlardan Paris'e*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

Küçükoğlu, Adnan; Erdal Bay. "Eğitimin Felsefi Temelleri", (Ed. Durmuş Ekiz), *Eğitim Bilimine Giriş,* Lisans Yayıncılık, İstanbul 2007.

Makal, Mahmut. *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, Literatür Yayınları, İstanbul 2009.

Oğuzkan, A. Ferhan. "Köy Enstitüleri Öğretim Programları", *Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri,* Eğit-Der Yayınları-2, Ankara, 1990, 12-37.

Okudan, İskender. *Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri,* Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları Nu: 23, Boyut Tan. Matbaacılık, Haziran 2006.

Özdemir, Y. Ziya, "Milli Mücadelede Giresun (Savaştepe)", *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar,* (Yay. Haz.) YKKED Balıkesir Şubesi,Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yay., İzmir, 2008, s. 295-298.

Özen, Sadettin. "Köy Enstitüleri Tarihi ve Düşündürdükleri", ÇOMÜ Eğitim Fakültesi, Köy Enstitüleri'ni Anma Töreni, Çanakkale 14 Mayıs 2007.

Özer, Fuat. "Mustafa Necati Bey (1894 - 1 Ocak 1929)", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt: 8, Sayı: 13, Mayıs 2005, 165-188.

Özkan, Refet. "Köy Enstitüleri, Ekip Çalışmaları (İmece) ve Yurt Gezileri", *Eğitim Mirasımız Köy Enstitüleri, Uygulanabilirliği ve Model Çalışmalar, Sempozyum: 17-18 Nisan 2008,* KAVEG: Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi Geliştirme Derneği, Yay. Haz. Güler Yalçın-Filiz Kamacıoğlu, Literatür Yayınları, İstanbul, 2009, 60-67.

Özsoy, Yahya. "Köy Enstitülerinin Programı", *Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri,* Eğit-Der Yayınları-2,1990.

Savaştepe: Köy Enstitülü Yıllar, (Yay. Haz.) YKKED Balıkesir Şubesi, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yay, İzmir, 2008.

Somel, Selçuk Akşin. *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2010

Tangülü Zafer; Oğuzhan Karadeniz; Sinan Ateş. "Cumhuriyetten Günümüze İlköğretime Öğretmen Yetiştirme", *9. Ulusal Sınıf Öğretmenleri Sempozyumu,* Elazığ, 2010.

Taşkaya, Serdarhan Musa; Sait Akbaşlı. "Okuma-Yazma Öğretiminde Köy Enstitüleri'nin Yeri", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* Cilt: 4, Sayı:1, Haziran 2008, 14-22.

Tınal, Melih. "Kızılçullu Köy Enstitüsü: kuruluşundan İlk Mezunlarına", *Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE),* Güz 2008 Sayı: 21, s. 181-198.

Tonguç, Engin. *İsmail Hakkı Tonguç: Yaşamı, Öğretisi, Eylemi,* Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları, İzmir 2009.

Tonguç, İsmail Hakkı. *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları,* Çağdaş Yayınları, İstanbul 1976.

Tunç, Arif Ziya. “Köy Enstitüleri’nde Sanat Eğitimi ve Dönemin Yöneticilerinin Sanata Yaklaşımları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 26, 2009, 30-34.

TÜİK, *Genel Nüfus Sayımları, 1927-2000,* http://www.tuik.gov.tr

TÜİK, *Genel Nüfus Sayımları, 1935-2000,* http://www.tuik.gov.tr

TÜİK, *İstatistik Göstergeler: 1923-2011,* Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2012.

TÜİK, *İstatistiklerle Kadın: 2012,* Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2013.

Türkoğlu, Adil. “Köy Enstitülerinden Kent Enstitülerine”, (Ed. Yüksel Özdemir), *Mersin Sempozyumu 19-22 Kasım 2008, Bildiriler,* Cilt: 1, Literatür Yay. , 2008, 577-581

Türkoğlu, Pakize. “Tonguç’la Taş Taşımak”, *Ölümünün 52. Yılında İsmail Hakkı Tonguç ve Köy Enstitüleri Paneli,* İstanbul 23 Haziran 2012.

Türkoğlu, Pakize. *Tonguç ve Enstitüleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, İstanbul 2000.

Uygun Selçuk. “M. Emin Soysal’ın Hayatı ve Köy Enstitüleri Tarihindeki Yeri”, *Milli Eğitim Dergisi*, Yıl: 39, Sayı: 185, 2010, 148-160.

Uygun, Selçuk. “Türkiye’de Öğretmen Adaylarının Seçimi ile İlgili Bazı Uygulamaların Tarihsel Analizi”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 3, 2010, 707-730.

Uygun, Selçuk. *Tanıklarından Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları (İlk Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri),* MEB Yayınları: 4203, Bilim ve Kültür Eserleri: 1401, Ankara 2007.

Yücel, Hasan Ali. *Davalar ve Neticeleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, İstanbul, Ekim 2011.

EK-I

KÖY ENSTİTÜLERİ KANUNU

(Resmî Gazete ile neşir ve ilânı: 22/IV/1940 - Sayı: 4491)

No. 3803 Kabul tarihi: 17-IV-1940

BİRİNCİ MADDE - Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif vekilliğince Köy enstitüleri açılır.

İKİNCİ MADDE - Bu enstitülerin 1 numaralı cedvelde gösterilen maaşlı muallim ve memurları 3656 sayılı kanunun ikinci maddesine bağlı cedvelin Maarif vekilliği kısmına ilâve edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ MADDE - Enstitülere tam devreli köy ilk okullarını bitirmiş sıhhatli ve müstaid köylü çocuklar seçilerek alınırlar.

Enstitülerin tahsil müddetleri en az beş yıldır.

Öğretmen olamıyacağına kanaat getirilen talebenin ayrılacağı mesleklerin tahsil müddetleri Maarif vekilliğince tesbit edilir.

DÖRDÜNCÜ MADDE - Enstitülere kabul edilenler sıhhî sebebden gayri sebeblerle müesseseden ayrıldıkları veya çıkarıldıkları takdirde okudukları müddete isabet eden masraf, kendilerinden veya kefillerinden alınır.

BEŞİNCİ MADDE - Bu müesseselerde tahsillerini bitirerek öğretmen tayin edilenler, Maarif vekilliğinin göstereceği yerlerde yirmi sene çalışmağa mecburdurlar. Mecburî hizmetlerini tamamlamadan meslekten ayrılanlar Devlet memuriyetlerine ve müesseselerine tayin edilemezler. Bu gibilerin kendilerinden veya kefillerinden müessesede bulundukları zamana aid masrafın iki misli alınır.

ALTINCI MADDE - Köy enstitülerinden mezun Öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler. Ziraat işlerinin fennî bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atelye gibi tesislerle köylülere rehberlik eder ve köylülerin bunlardan istifade etmelerini teğmin ederler. Bu öğretmenlerin disiblin işlerinin ne suretle görüleceği bir nizamname ile tayin edilir.

YEDİNCİ MADDE - Köy enstitülerinden mezun olan öğretmenler, ayda (20) lira ücretle Maarif vekilliğince tayin edilirler. Muvaffakiyetle hizmet görenlerin ücretleri 6 ncı ders yılı başında 30, 15 nci ders yılı başında da 40 liraya çıkarılır. Bu öğretmenlerin

istihkakları üç ayda bir peşin olarak yılda dört defada ödenir, öğretmenlerin aylık ücretleri ve vazife mahalline gitme zarurî yol masrafları Maarif vekilliği bütçesinden ödenir.

SEKİZİNCİ MADDE - Köy enstitülerinden mezun olan öğretmenler hasta oldukları takdirde. 788 sayılı kanunun 84 ncü maddesinin A, B ve C fıkralarındaki hükümlere göre, ücretlerini alırlar.

DOKUZUNCU MADDE - Köy enstitülerinden mezun öğretmenlerin filî askerlik hizmetleri esnasında kayidleri terkin olunmayacağı gibi kendilerine 1076 numaralı kanun mucibince asteğmenlik veya askerî memurluk tevcihine kadar almakta oldukları ücretin üçte ikisi aylık tazminat olarak verilir.

Ayni öğretmenler, seferberlik, talim ve manevra gibi sebeblerle silâh altına alındıkları takdirde 3041 numaralı kanun ahkâmına tâbi tutulurlar.

ONUNCU MADDE - Köy enstitülerinden mezun olanlara, Maarif vekilliği bütçesinden ve bir defaya mahsus olmak üzere vazifeye başladıkları ay içinde zatî teçhizat bedeli olarak (60) lira verilir.

ON BİRİNCİ MADDE - Köy enstitülerinden mezun öğretmenlere istihsale yarayıcı âletler, ıslah edilmiş tohum, çift ve irad hayvanları, cins fidan gibi istihsal vasıtaları, köy öğretmenlerinin tayin edildikleri okulların demirbaşına geçirilmek suretile Devletçe parasız olarak verilir.

ON İKİNCİ MADDE - Köy öğretmenlerinin tayin edildikleri okullara, köy hududu içindeki ziraat işlerine elverişli araziden Köy kanununa göre satın alınarak öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul talebesinin ders tatbikatına yetecek mikdarda arazi tahsis edilir. Köyde Devlete aid arazi bulunduğu takdirde okula tahsis edilecek arazi tercihan bunlardan ayrılır.

ON ÜÇÜNCÜ MADDE - Köy öğretmenlerinin okul namına meydana getirdikleri her türlü işletmelerdeki mahsul, hayvan ve binalar kuraklık, sel, yangın, çok hasar yapan nebat ve hayvan hastalıkları ve bilûmum cevvî hâdiseler gibi sebeblerle ziyana uğradıkları takdirde işletmeği yeniden tesis maksadile ve Maarif vekilliği bütçesinden zamanında okul namına zarar ve ziyanı karşılayacak bir yardım yapılır.

ON DÖRDÜNCÜ MADDE - Köy okuluna aid her türlü demirbaş eşya, hayvan ve saire okulun malı olub bu işletmeden elde edilecek hasılat, öğretmene aiddir. Ancak, Öğretmenin ayrılışında bu demirbaşlar yeni gelen öğretmene, bu mümkün olmadığı hallerde yeni öğretmen gelinceye kadar köy ihtiyar heyetine, işletilmek üzere, aynen teslim edilir. İşletmeyi köy ihtiyar heyeti tesellüm ettiği takdirde işler imece ile yapılır. Bu suretle

elde olunan mahsullerden satılması zarurî olanlar, ihtiyar heyetlerince satılarak nakden ve diğerleri aynen muhafaza ve yeni öğretmene devir ve teslim olunur.

İşletmeye aid eşya ve tesisat ile hayvanlar Devlet emvali muamelesine tâbi tutulur.

ON BEŞİNCİ MADDE - Köy öğretmenlerinin işleri, gezici başöğretmenler ve ilk tedrisat müfettişleri tarafından takib ve teftiş edilir.

Köy öğretmenlerinin işlerinin normal bir şekilde yürütülmesine Devlet teşkilâtı mensubları yardım ederler.

ON ALTINCI MADDE - Köy Öğretmenlerinin tayin edilecekleri okulların binaları ve öğretmen evleri Maarif vekilliğince verilecek plânlara göre Köy kanununa tevfikan, bölge ilk tedrisat müfettişi ile gezici başöğretmenin nezaretinde köy ihtiyar heyetleri tarafından yaptırılır ve öğretmen tayin edilecek köylere keyfiyet üç yıl önce bildirilir. Köy bütçesinde de ona göre tedbirler alınır. Öğretmen işe başlamadan evvel okul binası ile Öğretmen evi tamamen bitirilir.

Köy okulları binalarının tamiri ve okulun daimî masrafları köy ihtiyar heyetlerince teğmin edilir.

ON YEDİNCİ MADDE - Köy enstitülerine aşağıda adları yazılı müesseselerden mezun olanlar öğretmen tayin edilirler:

1) Yüksek okullar ve Üniversite fakülteleri mezunları,

2) Gazi Terbiye enstitüsü mezunları,

3) Öğretmen okulları mezunları,

4) Ticaret liseleri ve Orta ziraat okulları mezunları,

5) Erkek sanat okulları ve Kız enstitüleri mezunları,

6) Köy enstitüleri mezunları,

7) İnşaat usta okulları mezunları,

8) Bunlardan başka her türlü teknik ve meslekî okullar mezunları.

Bu enstitülerde mutahassıs işçiler yevmiye veya aylık ücretle usta öğretici olarak çalıştırılabilir. Köy enstitülerinde çalıştırılacakların ne suretle tayin edilecekleri, terfi şekilleri ve bu enstitülerin idarî işlerinin nasıl yürütüleceği bir nizamname ile tesbit olunur.

ON SEKİZİNCİ MADDE - Bu kanun hükümlerine tâbi olacak köy öğretmenleri için Maarif vekilliği tarafından: Hükmî şahsiyeti haiz ve mercii Vekillik olmak üzere “Köy öğretmenleri tekaüd sandığı” ve “Köy öğretmenleri sağlık ve içtimaî yardım sandığı” teşkil edilecektir.

a) Tekaüd sandığının sermayesi ve gelirleri şunlardır:

1 - Maarif vekilliği bütçesine Köy enstitüleri masrafı olarak her yıl konulacak tahsisat yekûnunun binde biri,

2 - Aylıkları arttırılan, sandığa dahil, köy öğretmenlerinin ücretlerinden kesilecek ilk aylık zamları,

3 - Sandık sermayesinin bütün gelirlerile bilûmum müteferrik gelirler.

Tekaüd sandığının mevcud alacakları Devlet emvaline mahsus hak ve rüçhanları haizdir. Bu paralar ve alelûmum aidat ile faiz ve temettüleri bir gûna harç ve resme tâbi olmadığı gibi haciz ve temlik edilemez. Hizmet müddetleri (30) seneyi dolduran ve sandığa dahil bulunan köy öğretmenleri tekaüdlüklerini taleb edebilirler. Bu gibiler ayda 20 lira ücretle tekaüde sevkedilirler. Tekaüdlük ücretleri üç ayda bir peşin olarak ödenir.

b) Sağlık ve içtimaî yardım sandığının sermayesi ve gelirleri şunlardır:

1 - Maarif vekilliği bütçesine Köy enstitüleri masrafları namile her yıl konulacak tahsisat yekûnunun binde biri,

2 - Sandığa dahil öğretmenlerin aylıklarından kesilecek yüzde birler,

3 - Teberrüler,

4 - Sandık sermayesinin gelirlerile sair bilûmum gelirler.

Her iki sandığın tediyeleri Divanı muhasebat vizesine tâbi değildir.

ON DOKUZUNCU MADDE - Bir öğretmenin vefatı halinde okula aid olub menfaati öğretmene tahsis edilmiş bulunan emvalin ölüm yılı içinde elde edilecek hasılatının yarısı yardım sandığına ve yarısı da gelecek öğretmene verilir.

Ölen öğretmenin mirasçıları, okul emvalinin hasılatı üzerinde hiç bir hak iddia edemezler.

YİRMİNCİ MADDE - Köy öğretmenleri tekaüd sandığı ile Köy öğretmenleri sağlık ve içtimaî yardım sandığının idaresi, işleyiş tarzı, öğretmenlerin tekaüde sevk usulleri, yapılacak yardımların şekilleri, velhasıl bu iki sandığın bütün işlerine müteferri bilûmum hususlar birer nizamname ile tesbit olunur. Bu nizamnamelerde hükmî şahsiyeti haiz Devlet müesseselerinde kurulmuş mümasil sandıkların azalarına teğmin eylediği menfaatlere mütenazır menfaatler gösteren hükümlerin bulunması şarttır.

YİRMİ BİRİNCİ MADDE - Köylerde çalışan öğretmenlerin ve ailelerinin, köy okullarındaki talebenin sıhhat işlerine meccanen bakmak üzere Maarif vekilliğince sıhhat müfettişi hekimler tayin edilir.

Köy öğretmenleri, öğretmenlerin eşleri ve çocukları Maarif vekilliği prevantoryom ve sanatoryumunda parasız tedavi edilirler.

YİRMİ İKİNCİ MADDE - Bu enstitülerin tesisat, inşaat ve tamirat işleri 2490 sayılı Arttırma ve eksiltme ve ihale kanununa tâbi değildir.

MUVAKKAT MADDE - A) 1 numaralı cedvelde gösterilen kadrolardan ilişik 2 sayılı cedvelde yazılı muallimlikler ve memuriyetler 1939 yılı Umumî muvazene kanununun 16 ncı maddesine bağlı (L) cedvelinin Maarif vekilliği kısmına konulmuştur.

B) 7-VII-1939 tarih ve 3704 numaralı kanunda adı geçen köy öğretmen okulları bu kanunla köy enstitülerine kalbedilmişlerdir. Mezkûr kanunun metnindeki köy öğretmen okulları tâbirleri köy enstitüleri şeklinde değiştirilmiştir.

18-I-1940 tarih ve 3782 sayılı kanunun 7 nci maddesile açılan (Köy öğretmen okulları her türlü masrafı) unvanlı fasıl (Köy enstitülerinin maaş, ücret ve her türlü masrafları) şeklinde değiştirilmiş ve bu fasla fevkalâde tahsisat olarak (250000) lira konulmuştur.

C) 1939 ve 1940 malî yıllarında bu enstitülerde çalıştırılacak ücretli müstahdemler kadrosu İcra Vekilleri Heyetince tesbit edilir.

D) 1939 malî yılı umumî muvazene kanununun 4 ncü maddesine bağlı (D) cedvelinin Maarif vekilliği kısmında yazılı leylî talebeler meyanına (Köy enstitüleri) talebesi namile 2000 aded talebe kadrosu ilâve edilmiştir.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ MADDE - Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ MADDE - Bu kanunun hükümlerini icraya icra Vekilleri heyeti memurdur.

20 Nisan 1940

EK II

SAVAŞTEPE KÖY ENSTİTÜSÜ 1952 YILI MEZUNLARINDAN HASAN ANIL İLE SÖYLEŞİ[1]

HASAN ANIL (No: 317)

1930 Çanakkale Çan İlyas Ağa Köyü doğumlu olan Hasan Anıl, 1945-1952 eğitim öğretim döneminde Savaştepe Köy Enstitüsü'nün öğrencisi olmuştur.

- Enstitüye gidişiniz nasıl oldu, öğrenciler nasıl seçiliyordu ve sizi kim yönlendirmişti?
- *Enstitülere gezici başöğretmenler ve köylerde o dönemde görev yapan öğretmenlerin tavsiyesi ile öğrenci seçilirdi. Beni kendi köyümüzden komşu çocuklarımız olan Cemil Alp ve Hasan Erol yönlendirdi. Onlar da 1943'te giden öğrencilerdendi. İlk olarak köye gelen öğretmenler bizi imtihan ettiler, öyle aldılar.*
- Öğretmenlerinizin size yaklaşımı nasıldı?
- *Öğretmenlerimiz çok yakından ilgiliydi. Ben çok memnundum. Disiplin, düzen öğrendik biz okulda. Hatırlıyorum ve anıyorum hepsini. Resim-İş öğretmenimiz Kemal Bey, Mandolin öğretmenimiz Hıfzı Kayaman, Tarihçimiz Osman Saygı'ydı. Osman Bey sonradan milletvekili olmak için aday oldu ama kazanamadı.*
- Kız-erkek ilişkileri nasıldı ve öğrenciler arasında işbirliği var mıydı?
- *Kızlarla beraber okuduk. Okuma, yemek ve bahçemiz aynı, yatakhanelerimiz ayrıydı. Bizim devrede 8 tane kız öğrenci vardı. İşbirliği okul ortamında çok önemliydi. Arkadaşlıklar da çok güzeldi, özlüyoruz.*
- Okul harcamalarınız için ek bir para aldınız mı?
- *Yeme, içme, giyim vs. hepsini okuldan verirlerdi, ek harçlık falan yoktu. Sabah kahvaltımız bir çeyrek ekmek, biraz zeytin ve çaydı mesela…*
- Eğitim-öğretim amaçlı etüt çalışmalarınız var mıydı?
- *Mütalaa saatlerimiz vardı. 2 saat çalışıp kitap okurduk.*
- Nöbet uygulamanız nasıldı?

[1] Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 yılı mezunlarından Hasan Anıl ile yapılan mülakat, Çan, Çanakkale, 14 Temmuz 2012.

- *Yemekhane ve okul nöbetlerimiz olurdu. Yemek dağıtımını nöbetçiler yapardı, tencere ve kepçe taşırdık.*
- Ne tür kitaplar okudunuz?
- *İstediğimiz kitaba ulaşırdık. Tarım, şiir vs. Okumaya çok önem verilirdi.*
- Hangi alanda uygulamalı dersler yaptınız?
- *Bizim Marangozluk, İnşaat ve Demircilik derslerimiz vardı. Kızlar da yemek yapımı ve dikiş falan öğrenirdi. Marangozluktan ikmale kalan bile oldu.*
- Enstitülerde Tarih dersi nasıl okutulurdu?
- *Tarih öğretmenimiz Osman Saygı, müfredattaki tüm Tarihi anlatı bize.*
- Başka enstitülere yardım için gittiniz mi?
- *1947'de son sınıflar Yapıldak'ta inşaatta çalıştılar. Ben başka bir enstitüye hiç gitmedim.*
- Okulun dine bakışı nasıldı?
- *Din serbestti. Mesela oruç tutan tutmayan sorun olmazdı. Sahur için ranzalara işaret koyardık, tutan kaldırılırdı. İftarımızı da saatinde yapardık. Tutmayanlar normal yemek saatinde yemeye devam ederdi. Öğretmen olduğumuzda da 4-5'lerde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi vardı. Ben kendim de bu dersi verdim.*
- Müdürünüz Sıtkı Akkay öğrencilerle sık sık bir araya gelir miydi?
- *Evet. Sıtkı Bey toplantılarda bulunurdu, konferanslar verirdi. Bize hayata dair çok iyi dersler verdi.*
- Savaştepe'de üretim işleri nasıldı?
- *Çomaklı denen çiftliğimiz vardı. Tarım-İş öğretmenimiz yanımızda olurdu. Sebze meyve yetiştirirdik. Üretimde meyvecilik çok önemliydi. Burası okul için döner sermayeydi. Bizler son sınıfken tarım, işçilik vs. her işimizi kendimiz yaptık. Yaparak, yaşayarak öğrendik.*
- Mezuniyet öncesinde bir staj döneminiz oldu mu?
- *Son sınıfta Saracabey köyünde ders verdik. Ön hazırlık yaparak ders işledik. O zaman 15-16 yaşlarındaydık. Müdür yardımcımız Şevket Sarıbeyler; Güzel çalışın yoksa babanızın sarı öküzünü sattırırım derdi bize. Biz de elimizden gelenin en iyisini yapmaya çalışırdık.*
- Okulda izin günleriniz var mıydı ve bir yerlere gider miydiniz?

- *Tabi izinle çıkardık okuldan. Biz Balıkesir'e bayramlara giderdik. Savaştepe öğrencileri olarak çok alkış alırdık. Diğer öğrencilerden daha disiplinliydik. Ayrıca okul müsamereleri olurdu onları izlemeye giderdik.*
- İlk görev yeriniz ve okul malzemeleriniz nelerdi?
- *İlk görev yerim Yenice Karaköy'dü. Malzememiz de uygulamalı eğitim programı kitabı, bir testere bir de keserdi…*
- Mezun olduğunuzda öğretmen maaşınız ne kadardı?
- *İlk olarak 75 lirayla göreve başladım. Başöğretmene de 10 lira ek verilirdi.*
- Kapatılma sürecinde ne yaşadınız ve okul ortamında siyaset oldu mu?
- *Hiç siyaset duymadık, hissetmedik. Kapanırken ben 4-5'tim. Tepeden inme kapandı ve levhalar değişti. Aslında Doğuyu kalkındıracak olan öğretmenler enstitüden gidecekti. Sonraları kapanışta Amerika'nın işi var diye düşündük.*

EK III

SAVAŞTEPE KÖY ENSTİTÜSÜ 1949 YILI MEZUNLARINDAN OSMAN EKİN İLE SÖYLEŞİ[2]

OSMAN EKİN (No: 848)

1928 Çanakkale Çan Maltepe Köyü doğumlu olan Osman Ekin, 1944-1949 eğitim öğretim döneminde Savaştepe Köy Enstitüsü'nün öğrencisi olmuştur.

- Enstitüye gidişiniz nasıl oldu ve sizi kim yönlendirmişti?
- *Gezici başöğretmen Emin Nurol önermiş ve babama söylemişler. Ardından başöğretmen beni sınava çağırdı. Babam ileri görüşlü biriydi, ondan yolladı beni, yoksa benden daha başarılı olanlar da vardı köyde.*
- Enstitüye kabul edildiğinizi nasıl öğrendiniz?
- *Savaştepe'ye gidişimi sığır otlatmaktan gelirken haber aldım. Komşumuzun oğlu Ahmet Öztürk söyledi, o da eğitmen oldu sonra.*
- Enstitüye gidişiniz yolculuğunuz nasıl oldu?
- *Bizim köyden Kamil Uz vardı benimle aynı dönemde. Onun babası götürdü. Okçular köyünden Mahmut Yalaz'ı da aldık. Çan Biga arasını at arabasıyla giderdik o zaman. Durali köyünden Mustafa Kaynar ve Biga'dan da Yakup Ceylan katıldı bize. Çan, Biga, Karabiga, Erdek, oradan da çift atlı arabayla Bandırma'ya geldik. Bandırma'dan trenle Balıkesir'e gittik. Ben 14 yaşındaydım.*
- Sınıf mevcudunuz nasıldı?
- *Ortalama 50 öğrenci vardı. Beni önce hazırlık sınıfına aldılar, ilkokul 4-5'i orada okudum. Mustafa Kaynar İlkokulu bitirmiş olduğu için onu 1. Sınıfa aldılar.*
- Okul yıllarınız ve dersleriniz hakkında bilgi verir misiniz?
- *Enstitüler köyü kalkındırmak için düşünülüyor. Yaparak, uygulayarak öğrendik biz her şeyi. Mandolin çalmayı öğrettiler. Dikiş dikmeyi ben orada öğrendim. Sorgulayıp, araştırmayı öğrendik. Sene sonu yazılı olarak yapılan sınıf geçme sınavlarımız vardı. Öğretmenlerimiz seçilmiş kişilerdi. Bizi çok iyi tanır ve bizimle yakından ilgilenirlerdi. Üretim de yaptık, çok domates yetiştirdik. Cumartesi*

[2] Savaştepe Köy Enstitüsü 1949 yılı mezunlarından Osman Ekin ile yapılan Mülakat, Çan, Çanakkale, 14 Temmuz 2012.

toplantılarımız vardı ve tenkitler yapılırdı. Mesela Kütahyalı bir ağabey günlük gazete istediğini söyledi bir toplantıda kütüphanenin eksiğini dile getirdi. Ayrıca okuma saatlerimiz ve mütalaa vardı. Klasikleri okuturlardı. Okumak dedik de bir anımı paylaşayım sizinle: "Türkçe öğretmenimiz Nezahat Hoca vardı. Bana bir gün Mahmut Yasari'nin "Tipi Dindi" kitabını önerdi ve Osman, okurken hiç ağlama dedi. Ben de "ne ağlaması, niye ağlayayım ki?" dedim. Kitabın ödevini yaptım ve özetledim. Okurken de tutamadım kendimi ve ağladım. Yoksul insanların nasıl yaşayıp, onurlarını nasıl koruduklarını anlatıyordu. Hala hatırlarım, anlayacağınız öğretmenlerimiz bizim ciğerimizi bilir, nerede nasıl tepki vereceğimizi dahi kestirebilirlerdi. Ben okumayı severdim ve öğretmenim beni sınıf kitaplığının başkanı yaptı. "Akın" adlı bir gazeteye abone olduk. Ayrıca, bizim sınıfımıza özel, Kahire'den "Cephe Dergisi" gelirdi.

- Okuldan ayrılmayı hiç düşündünüz mü?
- *Aslında kaçmak isteyenler oldu. Ben de bir süre onlar gibi düşündüm. Ama bizden öncekiler bize ağabeylik yapardı. Onlardan biri olan Altıkulaç köyünden gelme Ali Özyurt ağabeyimiz bizi topladı. Bize çok güzel bir ders verdi. O ve Helvacı köyünden şimdi çobanlık yapan arkadaşının (Kara Mustafa) kaçma öykülerini anlattı. Ali ağabeyin babası onu geri getirmiş. Bundan sonra ben öğretmen olacağım, siz de öğretmen olun, çoban olmayın demişti.*
- Öğretmenlerinizden hayatta olan var mı ve okuldan sonra hiç görüştünüz mü?
- *Evet. Hatta yakın zamanda Matematik öğretmenimiz Hasan Çukuroğlu ile görüştüm. İzmir'de yaşıyor.*
- İlk görev yeriniz neresiydi?
- *İlk görev yerim Ayvacık'ın Büyükhusun köyüydü. 3 sınıf ve toplam 130 öğrenci vardı. Orada bir yıl kaldım, çok da istediğim başarıyı yakalayamadım. Yaşı büyük olan ve hatta ara tatilde nişanlanıp okula gelenler bile oldu. Biraz sıkıntı çektim. Kendi isteğimle tayinim oldu. Altıkulaç köyüne atandım.*
- Sıtkı Bey'e dair ne hatırlıyorsunuz?
- *Müdürümüz Sıtkı Bey her öğrenciyle yakından ilgilenirdi. Tokat bile görmedik ondan hiçbir zaman. Sonraki müdürümüz de Ali Yalkın oldu.*
- Başka okullara yardım için gittiniz mi?
- *Evet. Çanakkale Kalabaklı Köyü ilkokulunu Savaştepe'deki ağabeylerle birlikte biz yaptık. Esas yük son sınıflardaydı, biz de yardımcı olarak çalıştık.*

- Kapatılma süreci hakkında ne düşünüyorsunuz?
- *Bence Köy Enstitüleri kapatılmasaydı şimdiki durumdan çok daha iyi olurdu eğitimimiz. Ayrıca eğitim sistemimizi Enstitü programına göre düzenleseler sorunlar çok aza inerdi. Başarımız artardı. Türkiye'nin kalkınmasını istemeyenler kapattırdı.*

EK IV

SAVAŞTEPE KÖY ENSTİTÜSÜ 1949 YILI MEZUNLARINDAN İSMAİL HAKKI ÇETİN İLE SÖYLEŞİ [3]

İSMAİL HAKKI ÇETİN (No:1073)

1928 Çanakkale Çan Çakıl Köy doğumlu olan İsmail Hakkı Çetin, 1945-1949 eğitim öğretim döneminde Savaştepe Köy Enstitüsü'nün öğrencisi olmuştur.

- Enstitüye gidişiniz nasıl oldu ve sizi kim yönlendirmişti?
- *Karakoca köyünde beni okutan öğretmenim yönlendirdi. 15-16 yaşlarındaydım. Başvurdum ve bir imtihan olduk. Bana sözlü olarak "Nasıl görürüz? Görme işlemi nasıldır?" diye sormuşlardı, hala hatırlarım. İki kişi gittik, önce gidenler de vardı ve onlar bize sahip çıktı. Balıkesir'e otobüsle gittim.*
- Okuldaki yemek sistemi hakkında neler söyleyebilirsiniz?
- *Okula develerle erzak gelirdi. Bizim yemekhane ve odun (fırın) nöbetimiz de vardı. Yemek servisini de biz yapardık. Çayı karavanadan içerdik, bakır kaplarımız vardı. Öğretmenler de bizimle yemek yerdi.*
- Yapım çalışması ve üretim olarak neler yaptınız?
- *Çok sebze-meyve yetiştirdik. "İş eğitimi anlayışı" vardı ben de işten hiç kaçmazdım. Çiftçilikten gitmiştim zaten Savaştepe'ye. Kavak çeşmesinin yapımında da bulundum.*[4] *Ayrıca 4. Sınıftayken Bayramiç'in Üzümlü Köyünün köy okulunu yapmaya gittik.*

[3] Savaştepe Köy Enstitüsü mezunlarından İsmail Hakkı Çetin ile yapılan mülakat, Güzelyalı, Çanakkale 21 Temmuz 2012.
[4] Okulun Kavak çeşmesi Savaştepe'de hala varlığını korumaktadır.

Köy Enstitüsü Döneminde Yapılan Kavak Çeşmesi

- Okuldaki ders durumunuz ve faaliyetleriniz nasıldı? Aktif bir öğrenci miydiniz?
- *Mütalaada çok ders çalışırdım. Oldukça aktiftim. Süzgeç adlı bir sınıf gazetesi çıkardık. Okula da 4-5 gazete gelirdi. Mesela Cumhuriyet gazetesi okurduk. Başarma hırsı vardı bizlerde ve yazım kuralları ile ilgili olarak yarıştığımız bile olurdu. Ben sporcuydum. Güreş ve Voleybol alanında başarılıydım. 3. Sınıftayken seçimle Okulun spor başkanı oldum. İzmir'de Voleybol kupası aldım. Beden Eğitimi öğretmenimiz Hüseyin Teoman Tuncer dünya şampiyonluğu olan biriydi. Müzik dersine de önem verilirdi. Ben "Emirdağ Türküsü" nü çalamadığım için Mandolinden ikmale kaldım bunu hiç unutmam. Resim İş öğretmenimiz de Nevide Gökaydın'dı. Onun verdiği ödevleri yapmak için hafta sonları çok çalışırdık. Dersinde çok titiz bir kadındı.*

- *Kurucu müdürümüz Sıtkı Bey ise gün doğmadan kalkan, çalışkan biriydi. Hasta olan öğrenciyle de yakından ilgilenirdi. Ondan sonra gelen müdürümüz Ali Yalkın'ı da çok severdim. Sınavlarımız da, yazılı, sözlü ve uygulama sınavı olarak yapılırdı.*
- Uygulama dersleriniz hakkında bilgi verir misiniz?
- *Demircilik, Marangozluk ve İnşaatçılık derslerimiz vardı. Bu alanlarda uzmanlaşanlar oldu. Ben inşaatçıydım ondan dolayı Marangozluk işleri dersinde de yer aldım. O yıllarda bir bıçak yapıp arkadaşıma vermiştim. Kemalpaşa'da yaşıyor bu arkadaşım bıçak hala duruyormuş, öyle söyledi. Benden 2-3 sene önce mezun olanlara beygir arabası, demircilik takımı ve marangozluk takımı verildi. Ama bizim dönemde böyle bir uygulama olmadı. Tarım derslerimiz de güzel geçerdi. "Zootekni" terimini orada öğrendik ve mesela 1 ineğin yıllık gelir giderini hesaplamıştık; eti, sütü vs. ne kadar olur diye… Gübresini bile tarttığımızı hatırlıyorum.*
- Okulun sağlık sorunu nasıl çözülürdü?
- *Okulumuzun Hüseyin Topuz adında bir doktoru vardı. Balıkesir'den haftada bir gün gelir gerekli kontrolleri yapardı. Bir de revirde sürekli kalan bir hemşiremiz vardı. Ağır müdahale isteyen bir durum olunca başka hastanelere gönderilirdi. Verem Hastanesi'ne (Prevantoryum) giden öğrenciler olmuştu.*
- Okulda siyasi bir hareket sezdiniz mi ve kapatılış süreci hakkında neler söyleyebilirsiniz?
- *Yok, sağ-sol işi ya da siyaset olduğunu görmedim. Çok iyi bir sistemdi, kıydılar diye düşünüyorum. Ben köy enstitüleriyle gurur duydum hep. Devam etmeliydi bence ama kapanışında da bir tepki veremedik, üzgünüm.*
- Enstitülerdeki ablalık ve ağabeylik sistemi hakkında neler paylaşabilirsiniz?
- *Bizde ablalık ve ağabeylik sistemi vardı ve bence çok güzel bir uygulamaydı. Ablamın adı Asiye Karakaya idi. Benim elbiselerimi hep o ütülerdi, ben orada hiç ütü yapmadım.*
- Herhangi bir suç işlendiğinde ne tip cezalar verilirdi?
- *Disiplin cezası olarak okuldan uzaklaştırma, okuldan atma ve ceza nöbetleri falan vardı. Bir gün okulda temizlik başkanı olmayı birkaç kişi reddedince ben de reddettim. Sonra da yatakhane nöbetimi bir kere arkadaşa bıraktım. Bir de banyo sırasına uymayıp hatalı davrandım. Bu üç suç için ceza aldım ve bana tuvalet nöbeti cezası verdiler. Ben de cezamı çektim, görevimi çok güzel yerine getirdim.*

Mesela hırsızlık suçu okuldan kovulmaya neden olan bir suçtu. Disiplin okulun her alanında çok önemliydi.

- Okulun dine bakışı nasıldı?
- *Dini bir ayrım falan yoktu. Şunu yap, bunu yapma şeklinde bir yaklaşım da olmazdı. Oruç tutan da vardı ama ben oradayken tutmadım. Okulun Yunus Emre Gezisi de olmuştu mesela.*
- İlk görev yeriniz neresiydi? Öğretmenlik yıllarınız hakkında neler paylaşabilirsiniz?
- *Bayramiç Gedik Köyü'ydü. 29 yıl aktif olarak çalıştım. 1961-1977 öğretmen-kütüphaneci olarak çocuk kütüphanesinde görev yaptım. Bir anımı paylaşayım sizinle; 1961-1962 falandı. Çan'ın Yeniçeri köyüne gitmiştik. Köyde işlik boş, lojman bakımsızdı. O köyün eksiklerini özel idareye bildirdim. Karakoca köyünden bir arkadaşımla beraber tavan vs.nin bakımını yaptık, epey çalıştık ve sonunda köyü çift eğitimden kurtardık. Köyden yardıma gelen olmadı. Sadece Kara Osman adlı biri çivi vermişti. Bitirdiğimiz gün oruçluyduk ve iftarı da orada yaptık, köyden yanımıza gelen olmadı. Sonunda o okul normal eğitime geçti.*

EK V

SAVAŞTEPE KÖY ENSTİTÜSÜ ÖĞRENCİLERİNDEN VE KIZILÇULLU KÖY ENSTİTÜSÜ 1951 YILI MEZUNLARINDAN MELEKŞAN (ÖZDUYAR) KARTAL İLE SÖYLEŞİ[5]

MELEKŞAN ÖZDUYAR KARTAL

1932 Çanakkale doğumlu olan Melekşan Özduyar Kartal, 1947-1951 eğitim öğretim döneminde Savaştepe Köy Enstitüsü'nün öğrencisi olmuştur. 1950 yılında eğitim-öğretim için diğer kız öğrencilerle beraber Kızılçullu'ya gönderilmiş ve bu sebeple diplomasını 1951'de Kızılçullu'dan almıştır. 4 yıl Savaştepe'de kalmıştır.

- Enstitüye gidişiniz nasıl oldu?
- *Babam Hüseyin Razi Görür de öğretmendi benim. Ben okumayı çok severdim. Enstitüler, köy halkının aydınlanması için açılmıştı ve köy çocukları seçilirdi zaten.*
- Savaştepe'deki öğrencilik yıllarınız ve çalışmalar hakkında bilgi verir misiniz?
- *Bizler iş prensibine göre eğitildik. Bir hafta kültür, bir hafta tarım ve bir hafta sanat dersleri okutulurdu. Bir şube de nöbet için görevlendirilirdi. Mütalaa saatlerimizde öğretmenlerimize etüt salonlarında sorularımızı da sorardık. Kızlar ve erkekler için ayrı mütalaa salonları vardı. Okulda biz çok şey öğrendik; nota bilgisi verilirdi mesela. Mandolin, keman vs. çalınırdı. Klasikler okutulurdu. Dil eğitimi de gördük. Yabancı dilimiz Fransızcaydı. Bizim okullarımızda disiplin ve ciddiyet vardı, eğitim için bunlar şart bence. Okulda tenkit ortamı da vardı ve Çınaraltı'nda olumlu olumsuz sorunlar tartışılırdı. Böylece demokrasi bilinci yerleşirdi öğrencilerde.*
- İlk görev yeriniz neresiydi?
- *İlk görevim Çanakkale Musa köy oldu. Sınıf arkadaşım olan eşim Hamit Kartal da Çanakkale Tevfikiye ve Truva'da görev yaptı. Köyde sağlık ya da işçilik için memur ve personel yoktu. Ben öğretmen olarak soba da yaktım, sıraları da boyadım. Hatta babamla beraber bir gün vali bey ziyaretime gelmişlerdi. Geleceklerinden haberim de yoktu, ben boya yaparken geldiler.*

[5] Savaştepe Köy Enstitüsü Öğrencilerinden ve Kızılçullu Köy Enstitüsü 1951 mezunlarından Melekşan Kartal ile yapılan Mülakat, Çanakkale, 22Temmuz 2011.

- Enstitülerin kapanışıyla ilgili neler söyleyebilirsiniz?
- *Aslında okulumuzda hiç ideolojik bir şey yoktu ve derslerimiz çok verimli geçerdi. Yanlış oldu bence, köyden kente göç önlenebilirdi kapatılmasaydı. Hiç incelemeden yerinde görmeden pat diye kapattılar. Köy okulları harap olmuş, Rektör beyle gezip gördük, çok üzüldük. Binalar yıkılmış, okullar devletimizin malı ziyan olmamalı. Taşımalı eğitim denen bir şey var şimdi bir de. Ona çok karşıyım, köy okulları ahır oldu, yıkılmaya bırakıldı.*
- Son olarak neler söylemek istersiniz?
- *Çocuklar büyüyor, gençler orta yaşa ilerliyor, yaşlılar ölüyor. Kim seçecek, yetiştirecek yeni nesli? Ertelenmeden iyi öğretmenler temin edilmeli. Jan Jack Russo, "çocuğu doğaya bırakınız", Pestalozzi de "her yer sınıftır" diyor. Bu yaklaşımlar bizim enstitü anlayışımıza uygundur aslında. Bugünkü sınav sisteminde yanlışlar var diye düşünüyorum. Çocuğun eline test, ağzına tost vermeyeceksin. Her birinin ifade kabiliyeti zayıflıyor. Çocuklarımız görerek yaşayarak öğrenmeli, ben bunu savunuyorum".*

Yapılan görüşmelerde enstitü mezunu öğretmenler, enstitülerin kapatılması konusunda dış güçlerin etkili olduğunu, Türkiye'nin kalkınmasına engel olmak isteyenlerin bu okulları yerinde görüp incelemeden kapattıklarını düşündüklerine vurgu yapmışlardır.

EK VI

1946-1957 YILLARINA AİT MÜSTAHDEM SİCİL DEFTERİ'NE GÖRE ENSTİTÜDE GÖREV YAPAN KİŞİLER

Nedime Sezgin	Hemşire	1949/1950
M. Ali Kaymak	Hasta Bakıcı	1950/1955
Halil İbrahim Yalçın	Hasta Bakıcı	1950/1958
Şerif Ali Çiftçi	Hasta Bakıcı	1953/1955
Bekir Kalfa	Hasta Bakıcı	1958
Emin Sahra	Aşçı	1948/1953
Musa Gezer	Aşçı	1953
Osman Erman	Aşçı yamağı (işçi)	1950/1951
Ali Demirkan	Aşçı yamağı (işçi)	1951/1952
Akif Dermi	Aşçı yamağı (işçi)	1952
Ali Başaran	Aşçı yamağı (işçi)	1952/1953
Musa Gezer	Aşçı yamağı (işçi)	1953
Şahide Çırak	Aşçı yamağı (işçi)	1953/1956
İsmail Kaynak	Bahçıvan	1949/1950
Niyazi Oğuz	Bahçıvan	1950
Mehmet Barkal	Bahçıvan	1950
İsmail Kaynak	Elektrik makinisti	1950/1952
Mehmet Çömezoğlu	Elektrik makinisti	1952
M. Sabri İnal	Elektrik makinisti	1952
M. Ali Cimyağ	Elektrik makinisti	1953/1954
Mehmet Çebilen	Bekçi	1950/1953
Mehmet Uyar	Arabacı	1949/1950
Musa Gezer	Arabacı	1950/1952
Hanife Uyar	Arabacı	1952/1953
Abdurrahman Salepçi	Arabacı	1953
Adem Avcı	Arabacı	1953
Kezban Kaya	Çamaşırcı (hademe)	1950
Esma Tokat	Çamaşırcı (hademe)	1946/1952
Fatma Çamur	Çamaşırcı (hademe)	1949
Kezban Karabulut	Çamaşırcı (hademe)	1950/1955
Ayşe Çeneli	Çamaşırcı (hademe)	1950
Fatma Sağlam	Çamaşırcı (hademe)	1950
Cemile Mankara	Çamaşırcı (hademe)	1950
Ümmühan Ara	Çamaşırcı (hademe)	1950/1952
Fatma Sağlam	Çamaşırcı (hademe)	1950/1956
Kemal Şahan	Çamaşırcı (hademe)	1950/1951
Emine Kazman	Çamaşırcı (hademe)	1951/1952
Halil Karabulut	Çamaşırcı (hademe)	1951/1952
Refika Zeytinci	Çamaşırcı (hademe)	1952
Musa Gezer	Çamaşırcı (hademe)	1952/1953

Necati Karabulut	Çamaşırcı (hademe)	1952/1953
Abdurrahman Salepçi	Çamaşırcı (hademe)	1952/1953
Ahmet Semercioğlu	Çamaşırcı (hademe)	1952/1958
Tevfik Kuşcu	Çamaşırcı (hademe)	1953
Kemal Camgöz	Ayakkabı Tamircisi (usta)	1946/1955
Hamza Gezer	Aşçı	1953/1955
Ali Erol	Aşçı yamağı	1954/1958
Mehmet İşbilir	Bekçi	1950/1953
Mustafa Keser	Elektrik makinisti	1954/1958
Nuri Yazın	Elektrik makinisti	1958/1959
Fatma Kemer	Hademe	1949/1954
Emine Ülker Efe	Hademe	1954/1956
Fatma Kandemir	Hademe	1956
Süleyman Korkmaz	Aşçı	1955
Abdullah Kandemir	Hademe (usta)	1955
Arif Küreli	Hademe	1955/1958
İsmail Hamza	Hademe	1956
Mehmet Kile	Hademe	1956/1957
Esma Kadayıfcıoğlu	Hasta Bakıcı	1955
Salih Yüksel	Hasta Bakıcı	1956

EK VII

SAVAŞTEPE'DEN KIZILÇULLU KÖY ENSTİTÜSÜ'NE GÖNDERİLEN KIZ ÖĞRENCİLER[6]

Ümmühan Özdemir	Meral Burcu	Fatma Bal	Emine Çam
Hicap Balya	Necla İçli	Suna	Zeynep Ergin
Vecihe Sarıbaş	Fahriye Bal	Münevver Kocatepe	Ünzile Erdem
Fatma Karaca	Hatice Üzülmez	Bahriye Yıldırım	Fatma Özen
Ayten Özen	Mükerrem Dündar	Efraz Kahraman	Gülten Soytürk
Safiye Özdemir	Fatma Özer	Seyhan Evyapan	Diler Gültekin
Nazire Ovalı	Birsen Burcu	Ayşe Kırgöz	Sadiye Gürel
Sabriye Karakaya	Ziynet Varol	Emine Görmez	Şerife G. Akkulak
Nebiye Savaşgücü	Meliha Yıldız	Gülten Doygun	Gönül Aslandoğdu
Kaniye Çoban	Gül Susurluk	Seviye Durmuş	Rabia Durmuş
Ülker Doğan	Muhterem Kazman	Sümer Ergün	Sevim Şahin
Emine Yurdakul	Naile Aslancan	Hamide Topal	Zebure Aslan
Hafize Güzel	Melekşan Kartal	Emine Aktar	Güler Ovalı
Fatma Tokat	Saadet Varol	Hanife Durak	Cevriye Kireç
Fatma Şen	Kezban Işık	Neşe Gürlen	Belkıs Gürlen
Türkan Sungur	Müşerref Kocaefe	Perihan Balçık	Nebahat Hekimoğlu
Nazan Tünay	Asiye Uz	Meliha Nazlım	Ülker Sülün
Feriha Atlı	Fahriye Bal	Memnune Kaptan	Behiye Kaçmaz
Saliha Aksakal	Zayide	Aysun Ergün	Leman Demirelli
Hayriye Aydoğan	Lütfiye Tunç	Kadriye Girgin	Meliha Çınar
Fatma N. Bayındır	Cemile Gedik	Sevim Gürel	

[6] YKKED Balıkesir Şubesi, *Savaştepe Köy Enstitülü Yıllar*, s. 339.

EK VIII

FOTOĞRAFLARLA SAVAŞTEPE KÖY ENSTİTÜSÜ

21 Köy Enstitüsünün Dağılımı

Horozköy’deki ilk bina

Balıkesir: Giresun’dan Bir Hatıra

Savaştepeli
Yıllar
Öğrenciler tarafından tavan çakılışı
Birinci Kısım Dersilikler ve yatakhane
binası)
İlk kısımda demircilik atölyesi
Anılarda Enstitü'den Anadolu'ya
KÖY ENSTİTÜLERİNİ CUMHURİYETİN ESERLERİ İÇİNDE EN KIYMETLİSİ VE EN SEVGİLİSİ SAYIYORUM. KÖY ENSTİTÜLERİNDEN YETİŞEN EVLÂTLARIMIZIN MUVAFFAKİYETLERİNİ ÖĞRÜM OLDUKÇA YAKINDAN, CANDAN TAKİBEDECEĞİM 9-V-941 - İSMET İNÖNÜ
İlk kısımda yer alan dersliğin duvarında zamanın Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün sözleri
2011/06/10

"C" ve " B" blokların birlikte görünüşü
İlk kısımda demircilik atölyesi
• Öğrenciler boş zamanlarını çaya girerek değerlendiriyorlar (Gemaklıda)
Yeni yerleşim alanı olan Çakmak mevkiine yol yapım çalışması
Mühlis Önder
"L" Binası inşaası sırasında üst kat betonunun öğrenciler tarafından dökülmesi
2011/06/10
1962 de Bakan Celal Yardımcıyı Ziyaretimiz
1963'de Sami Akarsu Sıtkı Akkay'la

Öğretmenler

Öğretmenlerimiz
2011/06/10

Öğ. Kemal Gökaydın, Nevide Gökaydın; Öğrencilerden Rahim Şenöz,
Nahide Gülen, Feridun İncesu, Sadriye Yaman, Refia Akçay ve Ayşe Kesebir

Sıtkı Akkay ve Bayan Öğretmenler

Savaştepe Köy Enstisünün İlk Öğrencileri (1940)

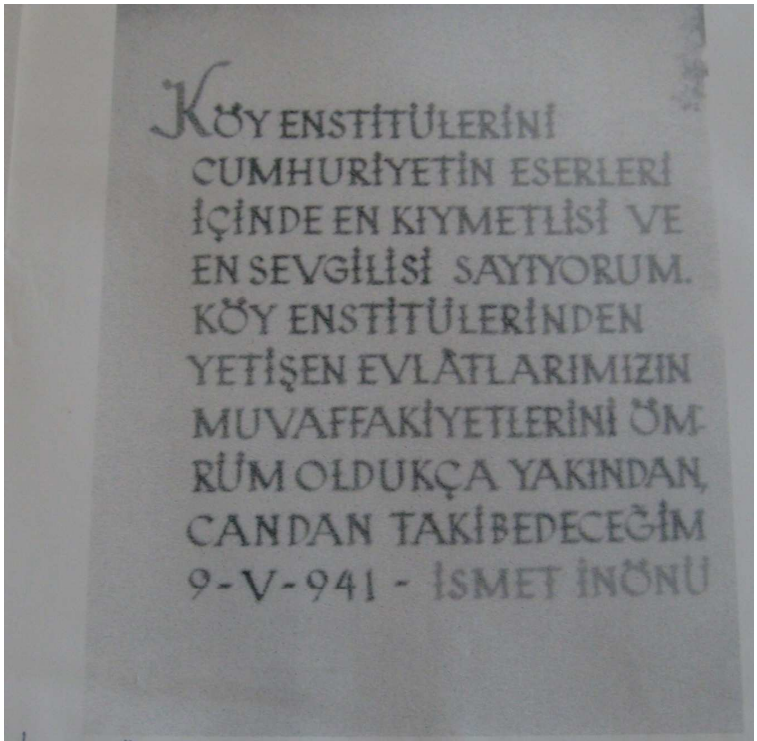
Savaştepe Köy Enstitüsü'nün ilk kısmında Sıtkı Akkay ve Öğretmenlerden Bir Grup (30.08.1942).

Bakan Hasan Âli Yücel'in Enstitüyü ziyareti

İnönü'nün „Savaştepe'de Okulumuz duvarına Yazdığımız yazı

Yazan Öğ: Kemal Gökaydın

Öğrenciler yol inşaatında harç kararken…

Savaştepe Köy Enstitüsünden Keman Çalan Öğrenciler…

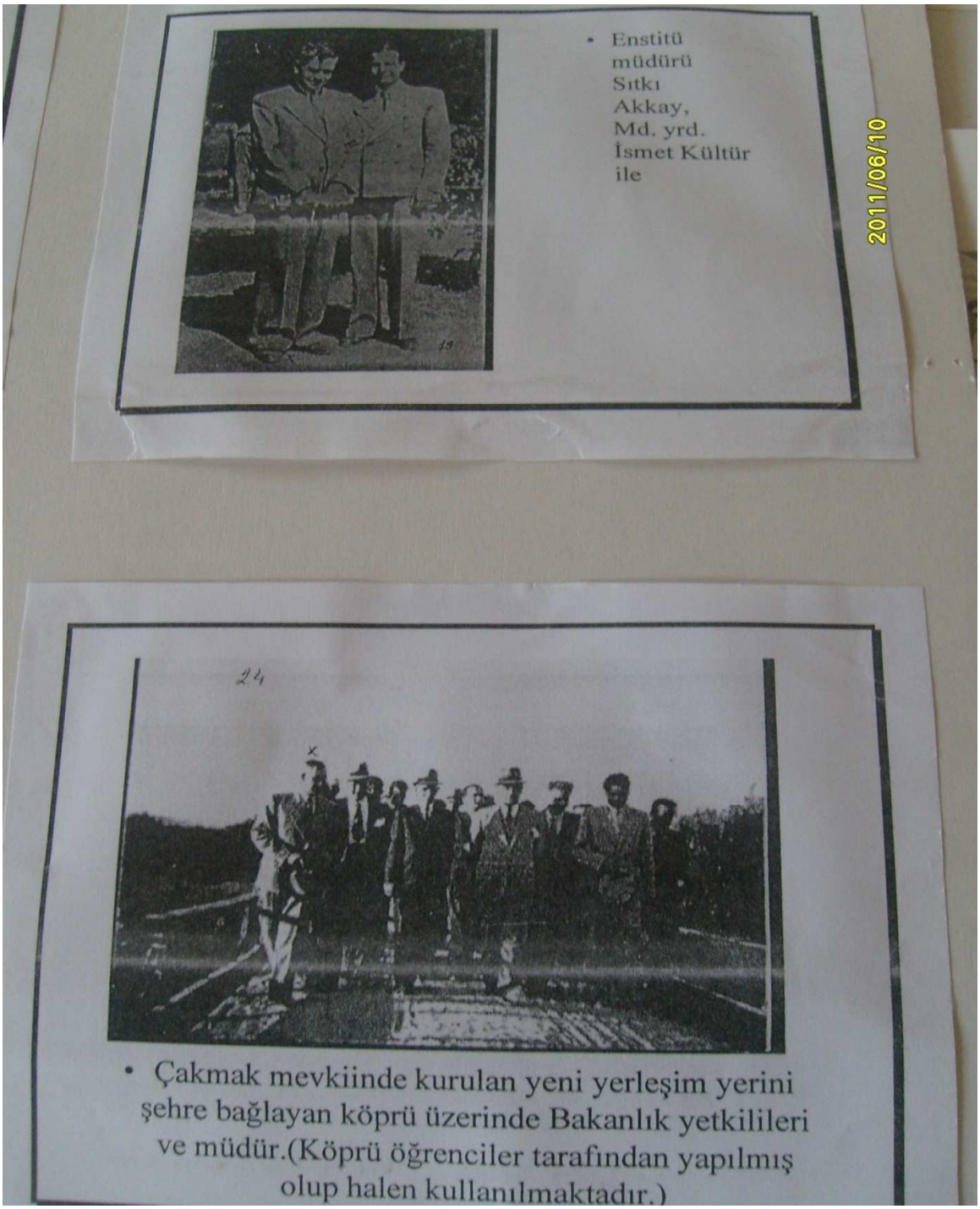
• Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Savaştepe'de Enstitüyü ziyaret ederken

H. Âli Yücel Bahçede Enstitü Öğrencileriyle

İnönü ve eşi Öğrencilerle

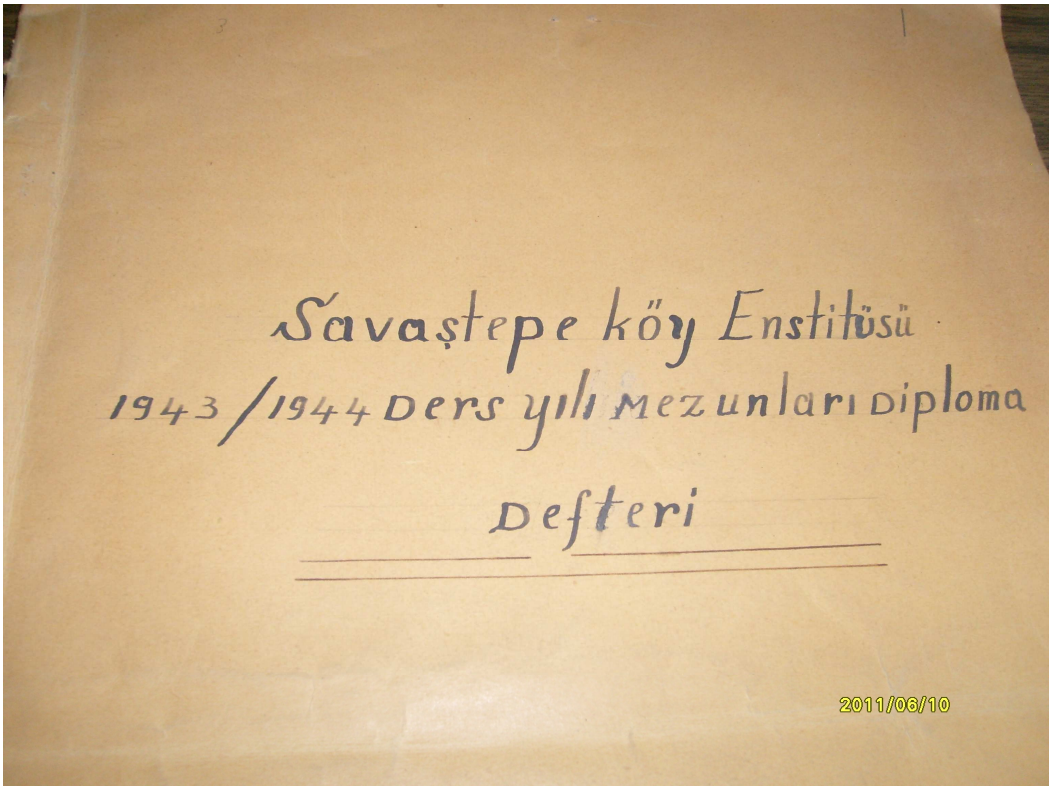
• Enstitü müdürü Sıtkı Akkay, Md. yrd. İsmet Kültür ile

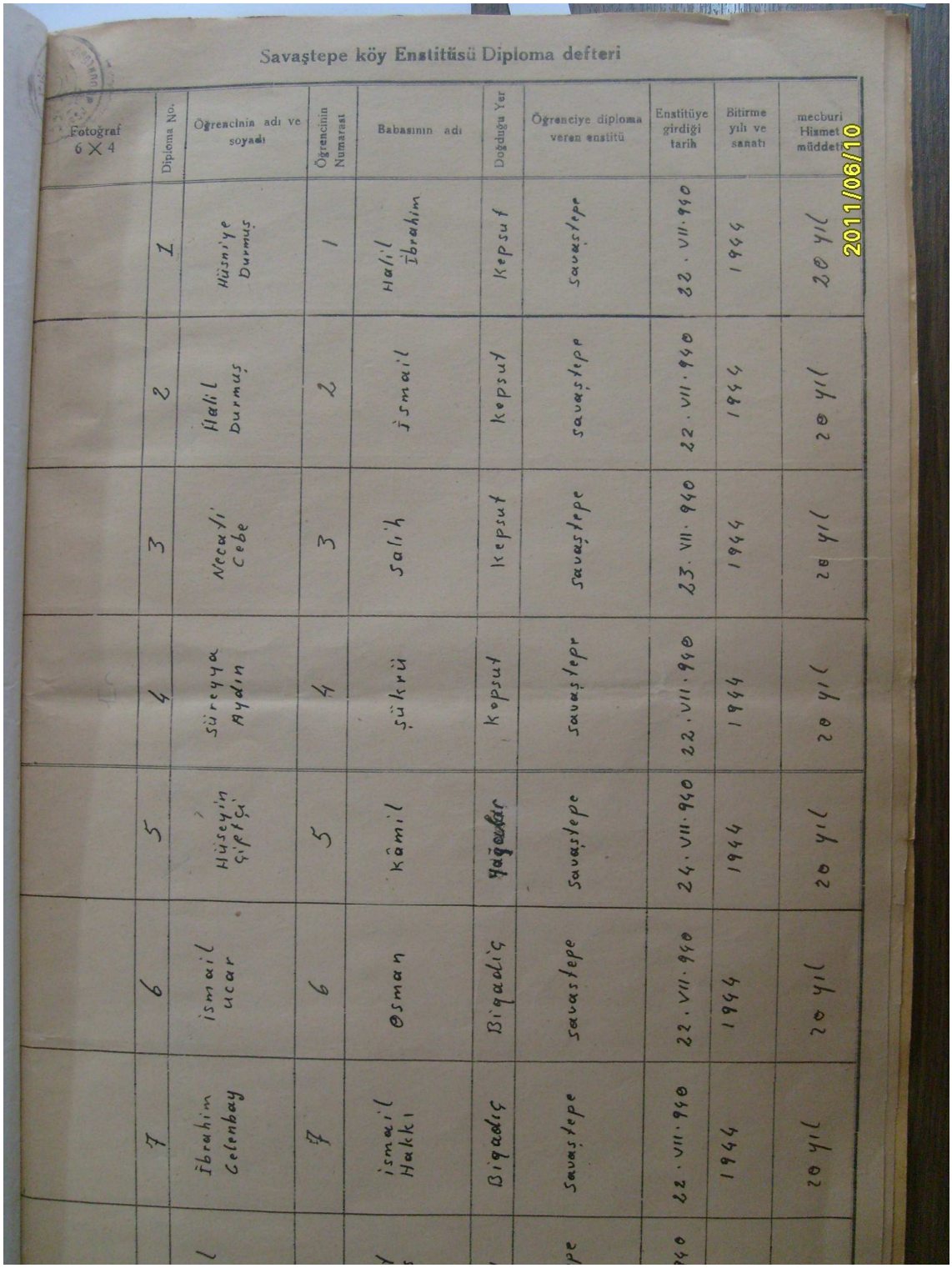
2011/06/10

• Çakmak mevkiinde kurulan yeni yerleşim yerini şehre bağlayan köprü üzerinde Bakanlık yetkilileri ve müdür.(Köprü öğrenciler tarafından yapılmış olup halen kullanılmaktadır.)

• İlköğretim Umum Müdürü İ.Hakkı Tonguç İlk kısımda kurulan Enstitü'yü ziyarete gelirken

Savaştepe köy Enstitüsü Diploma defteri

Fotoğraf 6 × 4	Diploma No.	Öğrencinin adı ve soyadı	Öğrencinin Numarası	Babasının adı	Doğduğu Yer	Öğrenciye diploma veren enstitü	Enstitüye girdiği tarih	Bitirme yılı ve sanatı	mecburi Hizmet müddeti
	1	Hüsniye Durmuş	1	Halil İbrahim	Kepsut	Savaştepe	22. VII. 940	1944	20 yıl
	2	Halil Durmuş	2	İsmail	Kepsut	Savaştepe	22. VII. 940	1944	20 yıl
	3	Necati Cebe	3	Salih	Kepsut	Savaştepe	23. VII. 940	1944	20 yıl
	4	Süreyya Aydın	4	Şükrü	Kepsut	Savaştepe	22. VII. 940	1944	20 yıl
	5	Hüseyin Çiftçi	5	Kâmil	Yağcılar	Savaştepe	24. VII. 940	1944	20 yıl
	6	İsmail Ucar	6	Osman	Bigadiç	Savaştepe	22. VII. 940	1944	20 yıl
	7	İbrahim Celenbay	7	İsmail Hakkı	Bigadiç	Savaştepe	22. VII. 940	1944	20 yıl

2011/06/10

Savaştepe Köy Enstitüsü, 1943/1944 Ders Yılı Mezunları Diploma Defterinin İlk Sayfası

Köy Enstitüsünün Çakmak mevkiindeki girişi

Köy Enstitüsü yıllarında yapılan derslik ve idare binası (Sarı Bina).

Köy Enstitüsü Döneminden kalma metruk hamam

Köy Enstitüsü Döneminden kalma metruk hamam

Kampana (çan)

Yemekhane, Kütüphane ve Arşiv Binası

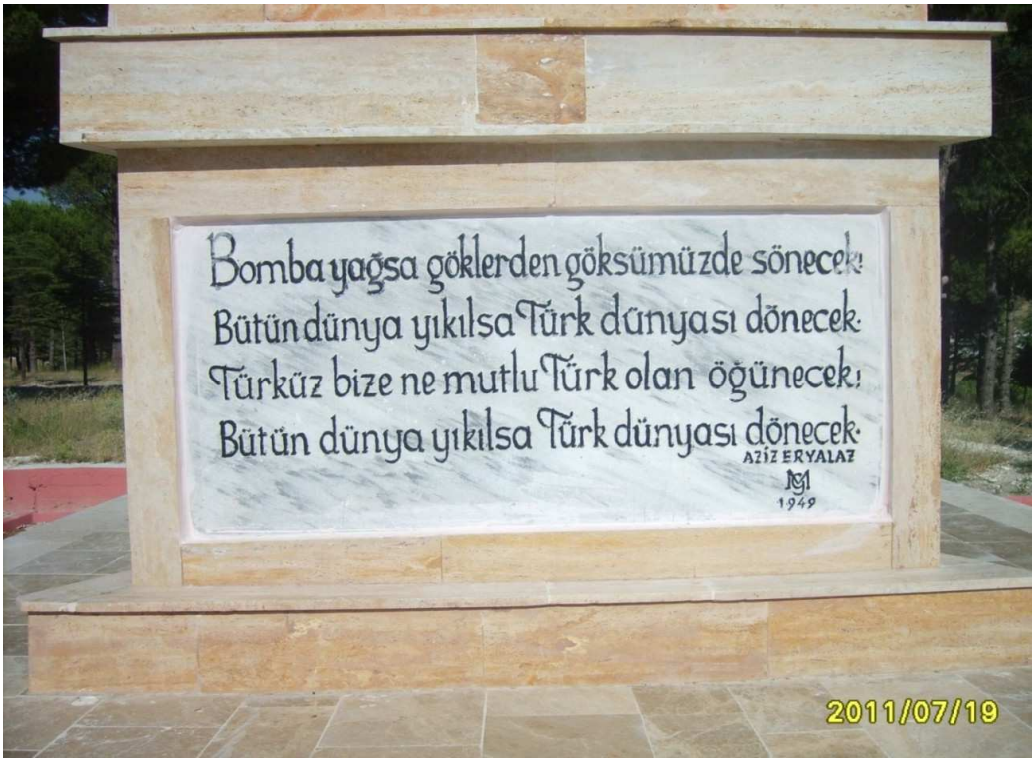
Erkekler Yatakhanesi

Erkekler yatakhanesi (metruktur)

Şehit lik Anıtı

Postahane, Kooperatif ve Öğrenci Lokali (metruk)

Okulun Sembollerinden Asırlık Çınar Ağacı

Kızlar Yatakhanesi

İdare binası girişi

Savaştepe Köy Enstitüsünün Kurulduğu İlk Kısım (2002 yılında Sıtkı Akkay Parkı adı verilmiştir.)

Melekşan Özduyar Kartal, Çanakkale Öğretmen evi, 22 Temmuz 2011.

Osman Ekin ve Hasan Anıl, Çan Öğretmen evi, 14 Temmuz 2012.

Emel Karaismailoğlu ve Hasan Anıl, Çan Öğretmen evi, 14 Temmuz 2012.

İsmail Hakkı Çetin, Güzelyalı, Çanakkale, 21 Temmuz 2012.

İsmail Hakkı Çetin ve Emel Karaismailoğlu, Güzelyalı, Çanakkale, 21 Temmuz 2012.